

LAIŠKAS REDAKTORIUI

arba Marksizmo (“su lietuvišku veidu”) alchemija

JUOZAS TUMELIS

Didžiai Gerbiamas Redaktoriau,

tuomet kalendoriuose raše: 1972, gegužė. Anos gegužės 14-ąjį Kauno centre plykstelėjo Romas Kalanta, ir „Sniečkui prašant“ mieste buvo telkiama kariuomenė... Laikraščiai kasdien tikino, kad ir Lietuvoje nesustabdomai brėsta socializmas... Apie kariuomenę laikraščiai nerašė, o apie Romą Kalantą - kad ir trumpai, kad ir žinia kaip, kad ir ne pirmuosiuose puslapiuose - jau negalėjo nerašyti...

Kodėl tai prisiminiau? - Prisiminiau perskaitęs tokią pasaką apie Lietuvos filosofinę mintį tarp Rytų ir Vakarų, kurioje kalbama ir apie vieną Vilniaus Universiteto profesorių (vadinkime jį Y-u), sąmoningai, atkakliai ir viešai ilgus metus trupinusį marksistinės filosofijos monolitą. Autorius - Y-o paskaitų klausęs kitas VU profesorius (vadinkime jį Z-u) - „Šviesos-Santaros“ suvažiavime taip bylojo:

„*Mano galva, griaunant ideologinę mastyseną, šio žmogaus [Y-o - J. T.] vaidmuo buvo unikalus. [...] 1968-1974 metų jo paskaitos Lietuvoje tapo neeiliniu intelektualiniu įvykiu.*

Jo pamatinė mintis buvo labai paprasta [...]: savo prigimtini marksistinė filosofija yra mokslinė, todėl reikia išryškinti būtent joje slypinčias mokslines tendencijas, o kartu naikinti irgi joje glūdintą ideologinį dogmatizmą. Šią nuostatą geriausiai nusako pagrindinė [...] tezė: marksistinė filosofija yra bendroji mokslo metodologija [...]. Vadinamają materialistine dialektiką [...] pavertė kraštutinio skepticizmo ir reliatyvizmo organonu. [...] Visos pamatinės, griežtai apibrėžtos ir fiksuotos tradicinės metafizikos kategorijos, Hégelio ir jo sovietinių mokinų dėka išlikusios dialektinio materializmo kanone [...] prarasdavo savo metafizinį apibrėžtumą, substancinę prasmę ir, dialektiniame žaisme persiliédamos viena į kitą, netekdavo dogmatinio stabilumo, išnykdamos kaip dūmas. Materija virsdavo sąmone, sąmone - materija, [...] esmė susiliédavo su reiškiniu, reiškinys tapdavo esmingas, tiesa, dialektiškai vystydamas, apvirsdavo aukštyn kojom ir tapdavo netiesa, [...] būtis nugrimzdavo į procesualinių virsmų nebūti, palikdama tik blausų laikino stabilumo šešelį. Visas tas dialektinis žaismas, panašus į fokusininko triukus, vedavo į nieką [...]. Galiausiai nelikdavo jokių stabilių ir patikimų duočių. [...] Virš tų paskaitų pleveno Pirono šešelis. [...] net į istorinio materializmo monolitą [...] sugebėjo įvaryti skepsio ir nihilizmo pleištą. [...] Viskas laikina, viskas pasmerkta pražūčiai, neišskiriant né socialistinio rojaus. Galutinė išvada [...] tokia: būties nėra, nebūtis yra. Arba dar radikalesnė: nieko nėra, mums tik atrodo, kad kas nors yra. Ir velniop visas ideologijas bei geležinius spekuliatyvinius sistemų pančius! Šviesiausieji

mūsų kartos protai nebetikėjo jokia ideologija, nei socialistine, nei liberaliaja, nei katalikiška, nei dar kokia nors. [...] Aštuntojo dešimtmečio pradžioje Lietuvoje atsiranda filosofų, tuo metu galbūt pačių laisviausių nuo visokio ideologizmo ne tik Sovietų Sąjungoje, bet ir plačiau. Manyciau, mes buvome laisvesni net už savo Vakarių kolegas, nes šie vis dėlto turėjo tam tikras politines pažiūras [...]. Mes politinių pažiūrų naturejome [pabraukta cituojant - J. T.]. Pridursiu, kad mūsų pažiūrų, o ypač antiideologinės nuostatos formavimuisi nedarė nė menkiausios įtakos pirmojo nepriklausomybės laikotarpio filosofų veikalai. Jau tada Maceinos ar Girniaus idėjos bent jau man atrodė pernelyg knygiškos, negyvos ir dogmatiškos.“

O dabar grįžkime į 1972-ujų pavasarį... Tuomet gerokai vėluodamas baigiau Vilniaus Universitetą (sugrįžęs į jį bene po septynerių metų pertraukos). Reikėjo laikytis vadinamajų KPSS istorijos valstybinės egzaminės. Nuėjau į paskutinę profesoriaus V. konsultaciją...

Auditorijoje pasirodė kresna tvirtos partinės išvaizdos esybė. Klausimų kaip ir nebuko. Todėl negaišdamas laiko profesorius V. létai, įsakmiai ir įtaigiai kokias dvi valandas glaudė tos istorijos kursą. Kelias minutes paklausius, koks sunkus buvo „epochos proto, garbės ir sąžinės“ kelias, panūdau ši tą užsirašyti; tokias minties aukštumas reikia, kaip sakoma, išlaikyti. Tuos (beje, ilgai slėptus) užrašus Tamstai cituodamas ir atiduodu Istorijai (pakeisdamas tik vieno kito pasažo vietą):

„Idealistinė filosofija neprileido materijos buvimo ir nesistengė išaiškinti, iš kur ji atsirado. [...] Visuomenė buvo sustingusi, ji buvo vystymosi etape [...]. Marxsas ne koks iš dangaus iškritęs buvo, o genialiskai perprato ekonominę epochą. [...] Marxsas į visuomenę įnešė dialektinio vystymosi metodą. [...] Marxsas su Engelsu ne iš kelmo spiriti buvo, kad nesuprastų laipsniškos visuomenės vystymosi raidos [r?] evoliucinės eigos [...].

Turi būti organai, kurie atsistotų ir išvestų mases. O Vokietijos jaunutė komunistų partija buvo viena su Karlu Liebknechту ir todėl neapsivainikavo pergale. Tūkstančiai neorganizuotų Berlyno darbininkų puldavo prie jaunos komunistų partijos, bet reakcija sutramdydavo jų energiją. [...] Kapitalistine visuomenė maišė tarptautinio darbininkų judėjimo kortas. [...] Kaizerio agentai atsilankė pas Bernsteiną ir pasakė: tu būk revizionistas, ir mes tau duosime daug pinigų; ir ikišo daug tūkstančių rublių, ir jis paraše veikalą „Marksizmo revizija. [...]“

Rusijoje revizionistinės teorijos vadeiva buvo Trockis. Leninas ir istorija parodė, koks absurdas buvo Trockis. Jis nei už kapeiką neturėjo logikos. [...] Carinėje Rusijoje karininkai neturėjo absoliučiai jokių kontaktų su kareiviais.

Revoliucinė situacija - tai kada vienos masės sukyla prieš kitas revoliucijos sėlygomis. Revoliucija apsivainikuja tada, kada vieną savaitę ji kyla vienur, o kitą savaitę - kitur. [...] Buržuazija nors ir nori atsistoti ant savo kojų, bet kompromituoja, ir tuo pasitvirtina revoliucinė Lenino teorija. Buržuazija nori, kad gyvenimas stovetų vietoje ir todėl griebiasi radikalių visuomenės gyvenimo reformų; ir todėl darbo klessa 17-ais metais ją nušlavė nuo arenos. [...]“

Kas gali būti tikras, kad sulaukęs tinkamos progos koks nors šviesios netolimos praeities įsinostalgijęs X-as (Z-o stiliumi) ir šitiems lietuviškosios

marksistinės minties brangakmeniams nepakabins tokios arkadiškos dekoracijos:

Nedaug rašęs prof. V. savo paskaitose mus atpalaidavo nuo žinių balasto. Istorijos laiką vaizdumo ir patogumo sumetimais jis sutrumpino iki apčiuopiamybės - nuo XIX a. vidurio iki mūsų dienų. Svarbiausia jam buvo - kaip veikia pažangios istorijos mechanizmas ir kas yra jo variklis. Svarbu ne tai, kas yra ir kaip buvo, o kaip turi būti. Visa kita - faktai, aplinkybės, archyvai ir t. t. - puošmenos, kurias sureikšmina tik neturintys ką veikti. Jis mus supažindino su oficialiai iškeiktais Bernsteiniu ir Trockiu, praverdamas duris į platesnį pasauli; jo piešiamas Leninas tarsi nužengdavo nuo pjedestalų ir tapdavo gyvu žmogumi. Nestandartiška mąstysena jis taip vaizdžiai tapė istorijos tapsmą ir vyksmą, jog mums aiškėjo: pasauluje nieko pastovaus ir amžino, viskas keičiasi, net santvarhos, užleisdamos vietą pačiai pažangiausiai. Auditorijoje išivyrraudavo tyla; godžiai gaudant V. žodžius, su juo susitapatinindami šmékščiojo didžiausių pasaulio istorikų šešeliai. Nei archyviškas Ivinskis, nei knyginiškas Jonynas su visais kitais mums neturejo jokios reikšmės...

Ir t. t., ir t. t.

Lauktina - kad profesorius Y-as nebūtų toks vienišas ir toks vienintelis. Ir ilgainiui būsime įtikinti, kad Tarybų Lietuvoje visi, kas gyvas, griovė socializmą ir niekas jo nestatė, o (CK sekretoriams patylom vadovaujant) nuo ryto iki valako mąstė, kaip čia apmovus Maskvą. Jau šiandien ne vienas mano, kad į nepriklausomą valstybę mus atvedė minkštū kilimų, kurį audė ir spalvas derino tik žmogiško veido socializmo projektininkai; beliktu pridurti - ir filosofiškos išvaizdos marksizmo adeptai. O rezistencija, savilaida, Romas Kalanta - visai nebūtinės (net kenksmingos, nes LKP darbą sunkinusios) anomalijos. Partija ir be to viską būtų gerai sutvarkiusi.

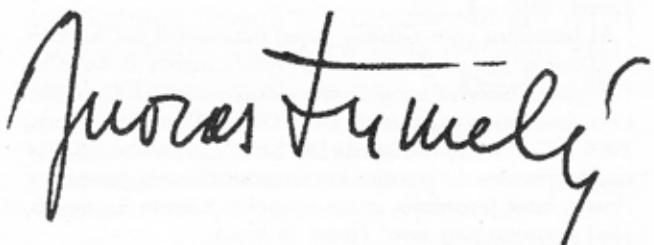
... Neteko girdėti, kad kas nors turėtų ką itin pikta prieš prof. Y-ą. Jis tikrai buvo protingesnis už daugelį kitų (gal net visus juos kartu pačius) ir toje minties nykumoje galėjo plasnoti kaip aras. Palikime jį ramybėje su visais jo negausiais raštais ir populiariomis paskaitomis.

...Garus skleidžia net rafinuočiausiais būdais maišomi nuodai. O įgaravusi sąmonė - puri dirva mitams ir filosofiškiems jonvaikiavimams.

Juolab, kad iš socializmo ir kapitalizmo atliekų atrenčiamoje brangioje Neo(Tarybų) Lietuvoje, kur galo su galu nesuduriantis garbingo amžiaus vyriškis kasdien atidžiai apvaikšto šiukšlių dėžes aplink Seimą, LTV nuosekliai reklamuoja *Whiskas* ir *Wrigleys Spearmint* (kylančio gerbūvio vardiklis!), ir kompartijos krūtį žindės tarpuvartės liberalas moko, kaip tvarkyti valstybę.

Tai ir *whiskas*, Gerbiamas Redaktoriau!

Su pagarba -

Vilnius, 1994, gegužė

ŽODŽIO SKAITYTOJAS

VYTAUTAS ALIŠAUSKAS

„Visas amžių bėgis negali lygintis su ta diena, kurią *Giesmių giesmę* buvo duota Izraeliui. Visi hagiografai šventi, bet *Giesmių giesmę* švenčiausia“ - taip pasakė rabi Akiba (m. apie 135). Dabar sunku rasti šios knygos komentatorių, kuris neminėtų tų žodžių¹. Negaliu pasakyti, ar jie buvo žinomi Origenui, pirmo išlikusio krikščioniško komentaro autoriniui, tačiau jis tikrai jiems nepriestarautų: „Nors laimingas, žinoma, tas, kuris įžengia į Šventąją, bet daug laimingesnis tas, kuris įžengia į Šventų Šventąją. Laimingas tas, kuris švenčia šabą, bet dar laimingesnis tas, kuris švenčia šabų šabą. Panašiai laimingas tas, kuris supranta giesmes ir jas gieda [...], bet daug laimingesnis tas, kuris gieda *Giesmių giesmę*“ (*Hom. in cant. I, 1*)².

Origenas vardija šešias žymiausias Senojo Testamento giesmes, harmoningai derančias su svarbiausiais Izraelio istorijos etapais, kuriuos atkartoja Bažnyčios ir sielos žygis pasaulyje ir kurie primena šešias pasaulio kūrimo dienas. Tai kovos ir kelionės giesmės: Perėjimo per Raudonąją jūrą (*Iš 15,1*) ir Šulinio kasęjų (*Sk 21, 17*) giesmės, Mozės priešmirtinė giesmė (*Ist 32, 1*), Deboros (*Ts 5, 2*) ir Dovydo (2 *Kar 22*,

2) giesmės, pagaliau Izaijo giesmė, kurioje justi artejant tikslą: „Giedosiu mylimajam giesmę apie savo vynuogyną“ (*Iz 5, 1*). Kievienas dvasinio gyvenimo tarpsnis, net lydimas sunkiausių išmėginimų, yra džiaugsmingas. „Kaip Dievas, kurdamas pasaulį, kasdien po kiekvieno darbo sau tardavo: *Et erant cuncta valde bona*, taip krikščionis po kiekvieno savo dvasinio gyvenimo etapo gieda giesmes.“³

Kad atkeliautų prie *Giesmių giesmės*, krikščionis pirmiausia turi palikti Egipto vergovę ir pereiti Raudonąją jūrą. Tradicija, turėdama prieš akis Jėzaus kančią Paschos išvakarėse, „atpirkim“ iš Egipto ir jūros perėjimą supranta kaip žmonijos išvadavimo iš nuodėmės ir išgelbėjimo krikšto vandeniu provaizdį⁴. Aleksandrijos mokytojas čia įžvelgia ir pirmą sielos žingsnį į mistinį vienijimosi su Dievu gyvenimą. Žmogus, pametęs senojo gyvenimo demonus, „žengia iš dorybės į dorybę“, „pasiveda Dievo žodžiui“ ir ima gilintis į Šv. Rašto paslaptis (*plg. hom. in Num. XXVII, 8*).

Toliau, išlipus iš vandens, teksts trauktį dykuma, „kol pricisi Šulinj, iškastą Karalių“ (*hom. in Cant. I, 1*)⁵. XII homilioje apie *Skaičių knygą*

¹ Čia jie cituojami iš arkivysk. Juozapo Skvirecko Įvado *Giesmių giesmei* (*Šventasis Raštas Senojo Testamento*. T. II. - Roma, 1958. - P. 442.

² I homilijos apie *Giesmių giesmę* ištraukas iš lot. k. vertė Gediminas Žukas. Jis išvertė ir spausdinamą II homiliją (Origene. *Homélies sur le Cantique des Cantiques / Introduction, traduction et notes de Dom Olivier Rousseau*. - Paris, 1966 (SC 37 bis)). Origenas šias homilijas pasakė 240-244 m., jau parašęs didžiosius komentarirus *Giesmių giesmei*, kuriuose, anot Jeronimo, „visus pranokęs kitomis knygomis, [šia] pranoko pats save“ (*praef. in hom.*).

³ Rousseau O. *Introduction* // *Ibid.*, p. 32.

⁴ Apie įvairias Paschos interpretacijas žr. Aleknienė T. *Quid est hoc novum mysterium?* // Naujasis Židinys. - 1993. - Nr. 4. - P. 6-7, išn. 28.

⁵ Štai šio retai minimo teksto Septuagintos (*Sk 21, 17-18*) vertimas, smarkiai besiskiriantis nuo dabar turimo hebrajisko teksto: „Tuomet Izraelis sugiedojo štokią giesmę prie šulinio:

Duokite jam pradžią! Šulinys!
Iškasė jį kunigaikščiai,
išskélé iš akmens
tautų karaliai savo karalystėje,
ten, kur jie viešpatavo.“

Origenas išaiškina šio šulinio prasmę. Šulinys yra ir mūsų sieloje; kasėjai turi jį išvalyti nuo viso, kas žemiška, kad Dievo duotų dvasinių minčių versmės trykštų „tyrais ir nesuterštais srautais“. Bet ne apie jį Origenas sako: „Išpažinkite, kad visa ko pradžia yra Šulinys“. Šis šulinys - Dievo Žodis, Jėzus Kristus ir Šventasis Raštas drauge; jo tyrinėtojai, sutramdė savyje visa, kas nedora, išties tampa „Karaliais, kasančiais Šulinio gelmes ir tiriančiais Dievo Žodžio paslaptis ir slėpinius“. Prie šio šulinio tyruose atskleidžia esminė Dievo ir sielos analogija: „Kaip tas vienas ūlinys, kuris yra Dievo Žodis, tampa ūliniai, versmėmis ir nesuskaitomais srautais, taip ir žmogaus siela, būdama Dievo paveikslas, gali savyje turėti ir iš savęs išvesti ūlinius, versmes ir srautus“.

Iveikusi išdegusią dykumą siela stoja ant Jordano kranto. Tikintysis gieda Mozés giesmę: „Klausykis, dangau, aš kalbēsiu, teišgirsta žemė mano burnos žodžius“. Jos klausytis kviečiama ne tik žemė, bet ir dangus, nes prasideda naujas kelionės tarpsnis. „Iki šiol tikintysis tik siekė pažinimo; jis tik artėjo prie šviesos [...]. Nuo šiol pažinimas blyksės nuolatos. Prasideda nauja kelionė per kitas knygas.⁶

Nors kelionė per dykumą baigta, kova nesi-
baigė. „Tau teks kovoti po Jėzaus vėliava ir pa-
veldeti šventąją žemę.“ Deboras giesmė skirta
didžiajai pergalei prieš filistiecius. Jos autorės
vardas „Debora“ reiškia bitę, kurios darbo vai-
sius yra medus. Dykumoje stiprino ūlinio van-
duo, dabar jégų teiks pranašystės medus. Ko-
piantysis į *Giesmių giesmę* gali drauge su Debora
girti pergalę, jei jis visai atsigréžęs į ateitį. Ko-
mentuodamas šią giesmę VI homilioje apie
Teisėjų knygą, Origenas taip išreiškia jos esmę:
„Visu savo protu dėmuosi tai, kas įvyks ateityje.
Jei ten nukreipsiu dvasią, tai visa, kas yra šiam
pasauliye, laikysi sąšlavomis, kad laimėčiau
Kristų, kuris tiems, kas jį myli, parengė visa, ko
akis neregėjo nei ausis negirdėjo, nei žmogaus

širdis nesuvokė [...]. Mat nebesielgiu žmonių būdu, nei žmonių būdu ką maštąs maštai; atvirkšciai, anot Rašto žodžių, tie, i kurios kreipiasi Dievo Žodis, yra ‚dievai‘, todėl žvelgiu protu į dieviškus dalykus, o ne žmogiškus“ (*in Num. VI*, 4). Tokia yra ketvirtuojo tarpsnio prasmė⁷.

Penktas etapas - psalmė, „kurią giedojo Dovydas, ištrūkės iš visų savo priešų ir Sauliaus rankų“. Sielos priešai - tamsiaodžiai Šventosios žemės gyventojai, t.y. ydos - įveikti. Tik nugalėjusi visus demonus ir nedorus polinkius, siela gali nujausti vestuvių sajungą ir kreiptis į savo Mylimajį šeštąja - Izaijo giesme.

Toks, bendrasis bruožais, tikičiojo tobulejimo kelias biblinių giesmių pakopomis.

„Tam, kuris įžengia į Šventąją, dar daug ko trūksta, kad galėtų įėti į Šventą Šventąją; tam, kuris švenčia šabą, Dievo nustatyta tautai, dar daug ko reikia, kad atšvestų šabų šabą; visai taip pat sunku rasti žmogų, kuris, traukdamas per visas giesmes, esančias Raštuose, pakiltų iki *Giesmių giesmės*“ (*hom. in Cant. I*, 1).

Idėmusis Skaitytojas jau pastebėjo, kad ši vi-
dinė kelionė nesutampa su graikų filosofijos nu-
žymėtu keliu. Platonui priklauso klasikinė tokio
kelio formulotė: filosofijos vadovaujama, siela
atsisako juslinio pažinimo, susitelkia savyje ir,
ką nors tirdama pati viena, kyla ten, „kur viskas
tyra, amžina, nemaru, nekintama“. „Sielai tada
liaujasi klaidžiojusi ir nuolatiniame artume ir
sąlytyje su nekintančiomis būtimis atskleidžia
savyje tas pačias savybes. Šitokių jos būseną
vadiname maštymu“ (*Faidonas*, 79d; Merklio Račkausko vert.). Origenas rodo kitą kryptį.
Dabartinėmis žmonijos sąlygomis, po Adomo
nuopuolio, tiesa negali būti rasta kontempliuo-
jant nekintamų idėjų pasauli: „ji pasiekiamā tik
per naują noetinį objektą, apreikštujų Raštų
inteligibilijų pasaulį⁸. Origenas nurodo vidinį
ryšį tarp Rašto skaitymo ir savęs skaitymo. Kiek-
vieną kilimo tarpsnį jis sieja su Dievo žodžio

⁶ Rousseau O. *Introduction* // Op. cit., p. 35.

⁷ Bendrą dvasinės kelionės per dykumą ir Pažadėtąją žemę apibūdinimą žr. Stanula E. *Życie duchowe w ujęciu Orygenes* // Orygenes. Homilie o księgach Liczb, Jozuego,

Sędziów. - Warszawa: ATK, 1986. - P. 9-29.

⁸ McGinn B. *The Foundations of Mysticism*. - New York: Crossroad, 1991. - P. 111.

perskaitymu. Kopti dvasinio gyvenimo pakopomis įmanoma tik laikantis Biblijos teksto viduje ir rastąjį jo reikšmę išsirašant sieloje. Turbūt geriausia ši sielos procesą pavadinti egzegetiniu mistiniu kilimu (McGinn)⁹. Vadinas, egzegezė negali būti laikoma tik įrankiu tiksliai Rašto prasmei nustatyti. Jos vyksmas atskleidžia sielos savižinos per Dievo pažinimo sąrangą ir pats yra pastarosios atskleidžiamas. „Juk kaip žmogus sudarytas iš kūno (σώματος), sielos (ψυχῆς) ir dvasios (πνεύματος), taip ir Raštas, kurį Dievas yra šitaip sutvarkęs (οἰκονομοθεῖσα) žmogaus išganymui“ (plg. *de princ.* 4.2.4). Bet čia turime stabtelti.

Šiandien egzegetai Šventajį Raštą skaito kitaip negu aiškintojas iš Aleksandrijos. „Tiek Senojo, tiek Naujojo Testamentų egzegezės vado-vaujančiu principu turi likti niekaip neribojamas klausimas, ką kiekvienas konkretus tekstas reiškė, kai jis buvo pirmasyk parašytas ar pasakytas auditorijai, kuriai buvo numatytas“, - teigia monografijos apie Origeno alegorinį Biblijos aiškinimą autorius¹⁰. (Dabar pat reikia pasakyti, kad Origenui jo dienų Bažnyčia yra nemažiau tiesioginis Senojo ar Naujojo Testamento adresatas už Babilono tremties žydus arba pirmas krikščionių bendruomenes.) Toliau tas pats tyrinėtojas priduria: „Nuo Origeno mus labiausiai skiria jo prielaidos, sąlygojančios jo kreipimąsi į Bibliją¹¹. Manding, šiuos žodžius būtų geriau persakyti taip: nuo Origeno mus labiausiai skiria mūsų pačių egzegetinės prielaidos. Kokios jos?

Modernioji egzegezė yra istorinis-kritinis mokslas, iškilęs baigiantis XVII a. Jo uždavinyse - „kiek galima geriau pažinti tekstą kaip Ob-

Šv. Matas ir šv. Tadas. Psalmės ir giesmės. Apie 1470. Etiopijos rankraščio miniatiūra. Paryžiaus nacionalinė biblioteka

jektą“ ne tik išraiškos, bet ir prasmės atžvilgiu¹². Objektas turi būti tiriamas. Jis nėra slėpiningas iš principo. Tikroji teksto-objekto žinia gali būti iškvosta sužinojus, kaip jis padarytas - kokie elementai ir faktoriai dalyvavo jam randantis¹³. Egzegetas turi susekti istorinę teksto konstrukciją ir atskirų elementų pirmykštę reikšmę. Todėl didžiausias dėmesys tenka jo prieistorei, o

(pažodžiu „reginčiu Dievą“), mokslas.

¹⁰ Hanson R. *Allegory and Event. A study of the sources and significance of Origen's interpretation of Scripture.* - London: SCM Press, 1959. - P. 368.

¹¹ *Ibid.*

¹² *Exegese des Alten Testaments: Einf. in d. Methodik / Georg Fohrer... Heidelberg: Quelle & Meyer, 1983. - S. 24.*

¹³ Plg. Egger W. *Methodenlehre zum Neuen Testament.* - Leipzig: St. Benno-Verlag, 1981. - S. 27. Apie Naujuju laikų posūkių į *faciendum* žr. Ratzinger J. *Krikščionybės išvadas.* - V.: Katalikų pasaulis, 1991. - P. 28-34.

ypač ikiliteratūrinei ar subliteratūrinei, t.y. ne-raštinei stadijai, kurioje, manoma, „žodinės kompozicijos turi tiesioginį ryšį su gyvenimu“¹⁴.

Egzegetas, atkurdamas numanomus mažiausius žodinei ar bent raštinei priešistorei pri-klausančius vienetus, drauge atkuria ir jų gyvenimo situaciją (*Sitz im Leben*). Gyvenimo si-tuaciją valdo reikmė. Iš reikmės kyla ikitekstinių, pirmadžiai elementai, reikmė juos su-renka į teksto kosmosą. Tad atkurti gyvenimo situaciją - tai sužinoti tikrąjį reikmę, o tikroji reikmė ir produkuoja fragmentų prasmę. Visų teksto mīslį kilmę galima paaiškinti griežtai kontroliuojamais metodais. Nenuoseklumai, prieštaros, spragos, pasikartojimai šiandieniam aiškintojui turi tik tiek reikmės, kiek liudija teksto kosmogeniją, kiek yra jos randai. Atrodės neskaidrus, toks istoriniu kritiniu metodu iš(t)ardytas ir vėl surinktas tekstas tampa visiškai perregimas Tyrinėtojui, vardu *Cogito*.

Interpretacinė egzegezės pakopa kiaurai per-žvelgtą, moksliskai ištirtą tekstą leidžia pamé-ginti kalbinti, tačiau kaip „dialogo partneris tekstas nepajėgus kisti priešais jį esančio egze-geto atžvilgiu; tai, ką pirmasis sako, yra fiksuota ir tik sąlygiškai informatyvu“¹⁵. Kitaip tariant, kai teksto reikšmę lémusi sasaja su gyvenimo situacija išnyksta, pati reikšmė lieka nepakitusi. Todėl skaitutojų ir tekstą valdanti reikmė ne-besutampa. Egzegetui neišvengiamai kyla refe-rencijos klausimas: ar mūsų *Sitz im Leben* esama tokią dalyką, į kuriuos nurodo skaitomasis tek-stas? O gal tai, ką turime prieš akis kaip šventą-sias knygas, banaliai kalbant, tėra užgesusių visatų šviesą?

(Čia galime mūsų ekskursą baigti ir grįžti į Aleksandriją. Paméginkime įsivaizduoti vaiką, laikantį atverstą svarų Šventojo Rašto kodeksą

- greičiau kodeksą negu ritinį¹⁶. Ranka jaučia papiruso trapų materialumą, o akis tuo pastebi įprastas, bet slaptingas *nomina sacra* - šventujų vardų - santrumpas su brūkšneliu virš žodžio. Krikščionys tévai nuo mažumés jį pratino skai-tyti Šventaji Raštą, „ir tai neprieštaravo vaiko norui; priešingai, jis taip tuo buvo užsidegės, kad jam neužteko paprastų parankinių (προχείρους) šventujų žodžių reikšmių, jis troško ižvelgti juose daugiau ir giliau. Jis net sekiodavo paskui tévą, prašydamas, kad šis paaiškintų, ką norėjo pasakyti Dievo įkvėptas Raštas“ (Eus. H.E. VI, 2.9). Vaikas mato, kad štai šitas kodeksas yra pýμα - žodis/daiktas, me-taforos metafora, kur „už“ apčiuopiamo daik-tiško/pažodiško beprasmiškumo glūdi kvapą užimanti ir nuolat išsprūstanti prasmę. Jis nieko nežino apie platonikus ar Filoną, bet laikyda-mas rankoje knygą gali klausti: „Ar tai tas Jé-zaus kūnas, įskiepytas į kryžių, tarpas viena su juo ir šitaip virstas šaka, medžiu, knyga ir lapu, išrašytu kraujo raidėmis, dabar pagaliau gali būti skaitomas nebe kaip neiššifruojamas kodas, bet kaip atverstas kodeksas?“¹⁷)

Interpretavimo darbas nebūtų reikalingas, jei nebūtų įtampos tarp Rašto išraiškos ir vidinės prasmės. Origenas sudétingą kūno-sielos-dvasios schemą egzegezéje dažnai keičia paprastesne ir bibliškesne „dviejų žmonių“ idėja: „Mozės pasakojimo pradžioje [...] matome, jog jis kalba apie du žmones: pirmą, kuris ,buvo sukurtas pagal Dievo atvaizdą, į jį panašus' ir antrą, ,nulip-dytą iš žemės molio‘. Štai žinodamas apaštalas Paulius protingai ir pagrįstai parašė, jog kiek-viename iš mūsų yra du žmonės [...]. Apie vieną iš jų, tai yra apie vidinį žmogų, jis sako, jog šis ,atsinaujina diena iš dienos', o kalbėda-mas apie antrajį, išorinį žmogų, jis liudija, kad

¹⁴ Eissfeldt O. *The Old Testament. An Introduction.* - Oxford: Basil Blackwell, 1974. - P. 9. Ikiliteratūrinei stadijai šiame Ivade skirti p. 9-127, raštinei (literatūrinei) prie-istorei - p. 129-153.

¹⁵ *Exegese des Alten Testaments...*, S. 151. Plg. S. 162-164.

¹⁶ Išlikę Senojo Testamento kodeksų fragmentai siekia II a. po Kr. pirmą pusę. Visi krikščioniški II-III a. Biblijos nuorašai yra papiruso kodeksai. Peréjimas nuo žydu

tradicijos pašventinto ritinio pavidalo nuorašo prie kodekso žymi ankstyvosios Bažnyčios atsitraukimą nuo Sinagogos papročių ir praktikų (plg. *The Cambridge History of the Bible* / Ed. P. R. Ackroyd; C. F. Evans. - Vol. 1. - Cambridge, 1975. - P. 55-60).

¹⁷ Moore S. D. *Mark and Luke in Poststructuralist Perspectives. Jesus Begins to Write.* - New Haven and London: Yale University Press, 1992. - P. 48.

tasai „genda ir silpsta“ (*comm. in Cant.*, ed. Baehrens, p. 63-64). Išorinio ir vidinio žmogaus priešpriešą atitinka Rašto skaitymas „pagal raidę“ ir „pagal dvasią“ (plg. 2 Kor 3, 14). Perėjimas nuo išorės į vidų, nuo raidės prie dvasios perteikiamas ne racionaliu tam tikros metodologijos aprašu, bet netikėtu dinamišku įvaizdžiu: aiškintojas nėra pasyvus stebėtojas, išižiūrėjęs į teksto paviršiaus raibulius. Jis lygus Senojo Testamento kunigui, savo rankomis renčiančiam deginamają auką. Egzegezė čia prilyginama sakraliniams veiksmui, į kurį įtrauktas ir aiškintojas, ir jo klausytojai. Prasmės prieška/aukojimas perkeičia Žodžio skaitytojus - jie virsta kunigais ir aukuru: „Manau, jog tas kunigas lupa deginamajai aukai skirto veršio kailį ir pašalina odą, dengiančią narius, kuris nutraukia raidės gaubtą nuo Dievo Žodžio ir atidengia jo vidų, kuriame glūdi dvasinio supratimo nariai (*spiritualis intelligentiae membra*), ir šiuos Žodžio vidinio pažinimo narius (*haec membra verbi interioris scientiae*) padeda ne kokioje menkoje vietoje, bet iškilioje ir šventoje, tai yra ant aukuro, kai ne nevertiems žmonėms, gyvenantiems menką ir žemišką gyvenimą atskleidžia dieviškas paslaptis, bet tiems, kurie yra Dievo aukuras, kuriuose nuolat liepsnoja dieviška ugnis ir nuolat ryja kūną“ (*in Levit. I, 4*). Žodinė prasmė iškyla kaip tai, kas turi būti atskleista, įveikta ir parodyta. Dvasinis turinys nėra „vidinio žmogaus“ akims savaime atviras kodeksas. Kalba nėra skaidri prasmei, todėl interpretacijos eigą tiek šiuo, tiek kitais atvejais tenka išreikšti „prievertos įvaizdžiais“. Kristus, - sako Origenas, - pagausino duonos, laužydamas kepalélius. „Kol kepaléliai sveiki, niekas nėra pasotintas, nei pačios duonos pagausėja.“ Rašto žodžiai yra kepaléliai, kurie turi būti sulaužyti, „sutrupinti į gabalus, [...] nes kol raidė nėra apsvarstyta ir sulaužyta į gabalélius, jos prasmė negali kiekvieno pasiekti“ (*hom. in Gen. XII, Heine, p. 182*)¹⁸. Žodinė prasmė Origenui yra

Šv. Jokūbas ir šv. Jonas. Psalmės ir giesmės. Apie 1470. Etiopijos rankraščio miniatiūra. Paryžiaus nacionalinė biblioteka

žodžio „materialusis signifikatas, o ne, kaip mūsų laikais, tai, ką šventasis autorius norėjo išreišksti“¹⁹. Raidė, slépdama dvasią, drauge ją liudija. Šventoji Dvasia kartais teikia tokius nurodymus ir pasakojimus, kurie skaitytojui gali pasirodyti beprasmiai. Tačiau „Raštas né vieno žodžio nevaroja tuščiai ir atsitiktinai“ (*hom. cant. I, 8*). Tai, kas „neturi visiškai jokios naudingos prasmės“, pačiu šiuo neturėjimu paakina ieškoti „aukščiausios tiesos“, „Dievo vertos prasmės“ (*de princ. IV, 3*). Dievas prisdengia gelme kaip drabužiu, ir tik tas, kas gali pažinti „Zodi“, pažins ir Tėvą (plg. c. *Cels. VI, 17*). Šis skleidimosi/slėpimosi paradoksas įmanomas, kai

¹⁸ Plg. Cox Miller P. *Poetic Words, Abysmal Words: Reflections on Origen's Hermeneutics* // *Origen of Alexandria: his work and his legacy*. - Notre Dame, 1988. - P. 170-171.

¹⁹ Crouzel H. *Origene* // *Dizionario patristico e di antichità cristiane*. - Roma: Marietti, 1983. - Vol. II. - Col. 2519. Apie

Origeno atžvilgiu anachronistinę pažodinės prasmės sampratą („prasmė, kurios žmogiškasis autorius tiesiogiai siekė ir kuri glūdi jo žodžiuose“ - Raymond Brown) žr. Scalise Ch. *Origen and the Sensus literalis* // *Origen of Alexandria...*, p. 118.

tekstas kaip visuma turi referentą. Judesys to „galutinio referento“ link perteikiamas pasakymu ἀπὸ τοῦ γράμματος ἐπὶ τὸ πνεῦμα μετάνοια: „mąstymo grįtis nuo raidės į dvasią“ (*comm. in Matth.*, X, 14, p. 18). Žodžiu mετάνοια (pažodžiu „mąstymo pakeitimas, apsigalvojimas“, iš čia „gailėjimasis“), Naujajame Testamente reiškiančiu atsivertimą kaip nusigręžimą nuo senojo gyvenimo ir atsigręžimą į Dievą, čia aprépiamas ir perėjimas prie tikrosios Rašto prasmės, ir gręžimasis į Viešpatį, kuris yra „dvasia“ (plg. *2 Kor* 3, 16-17). Bet ar tikrai „[T]ekste yra Dievas?“²⁰

Patricia Cox Miller siūlo ieškant atsakymo susitelkti prie garsaus I homilijos apie *Giesmių giesmę* fragmento: „Tuomet sužadėtinė išvysta Sužadėtinį, kuris vos pasirodės dingsta. Per visą giesmę jis šitaip daro dažnai, ir to suprasti negali niekas, išskyrus tą, kuris pats tai patyrė. Dažnai, tepaliudija Dievas, išvysdavau Sužadėtinį atėjusį pas mane ir būnančių su manimi kiek gali; staiga jam pasitraukus, nebegalėdavau rasti, ko ieškojau. Taigi iš naujo imu trokšti, kad jis ateitų, ir retkarčiais jis grįžta; štai jis man pasirodo, ir aš jį jau laikau savo rankose, kai jis vėl, kaip ir anąsyk, išsprūsta, ir, jam dingus, vėl jo ieškau. Kartojasi šitai dažnai, kol aš nejsitveriu į jį iš tikrujų ir neimu kilti viršun, atsirémęs į savo mylimąjį“ (7). Pagal tradicinę sampratą sužadėtinė yra siela, besilginti mistinio susivienijimo su Kristumi Sužadėtiniu. Tačiau drauge ši tekstą galima suprasti ir kaip Logoso/Prasmės/Kalbos žaimo su Skaitytoju įvaidži (plg. Logoso apsilankymą egzegēzėje - *in Joh. ev.* 6.52; SC 157.336). Alegorinis aiškinimas turėtų teksto prasmę bent akimirksniu sustabdyti, tačiau, reikalaudamas atskleisti kiekvieno žodžio „slėpinį“, jis išgauna vis naujas prasmes ir jų santykius. Alegorių gausėja, ir pats aiškintojas nebepajėgia pakelti „prasmės pertekliaus“. Bene radikaliausiai nepaliaujamą

Žodžio vijimasi išreiškia samprotavimas apie *Rom* 11, 33 („kokie [...] nesusekami jo keliasi“). Apaštalas „nepasakė, kad sunku susekti jo kelius, bet - kad neįmanoma susekti [...]. Vos [žmogus] ras, ko ieško, jis vėl regi tai, ką reikia ištirti, o jei savo ruožtu pasieks ir tai, išvys dar naujų dalykų, reikalingų tyrimo“ (*de princ.* IV, 3, 14). Tas žodis/Žodis „pasprunka, kai manaisi jį laikas rankose“, tačiau drauge Sužadėtinio „prezencija stipresnė, kai reiškiasi jo absencija“²¹. Skaitojas regi raidę, „kuri yra tarsi Dievo Žodžio kūnas ir jo dievystės apvalkalas“ (*in Levit.* I.1), bet kūniška akis ir jos teikiami pojūčiai tėra aukštesnių, antkūniškų, juslių šešėlis. „Palaimintos tos akys, kurios viduje regi raidės gaubtu apdengtą dieviškąją dvasią, ir palaiminti, kurie šiems dalykams klausyti nukreipia tyras vidinio žmogaus ausis“ (*ibid.*). Origenas įsitikinės, kad bet koks kūniškas aprašymas Biblijoje kalba apie vidinio žmogaus santykį su Logosu, kadangi tas žmogus turi dvasines jusles, analogiškas skoniui, lytėjimui, klausai, uoslei ir regai, kuriais žmogus susisiekia su materialiuoju pasaulyu. „Tikintysis, askeze išsivadavęs iš kūno dominavimo, dvasinių juslių dėka regi dvasines tikrenybes.“²² Rašto posakiai apie Viešpaties „ragavimą“, apkabinimus ir bučinius gyvai juslinei patirčiai grąžina pirmapradį dvasinių intensyvumą. Kaip tik todėl Origeno egzegēzė Biblijos kalbą drauge padaro ir sielos kalba, išreiškiančia giliausią mistinę patirtą. Individualus išgyvenimas per Biblijos tekstą įtraukiamas į kolektyvinę Dievo tautos patirtį ir joje patirkiriamas bei apvalomas. Homilijose *Giesmių giesmei* įvairių Šventojo Rašto knygų citatos pinasi tarpusavyje bei su Aiškintojo žodžiais ir sudaro vieningą audinį. Jo įmantrus raštas savo ruožtu slepia/skleidžia patirtą, kurią atpažinti ir padaryti sava gali tik hermeneutika, kylanti iš meilės nostalgijos.

²⁰ Cox Miller P. *Op. cit.*, p. 173-175. Plg. Cox Miller P. „Pleasure of Text, Text of Pleasure“: Eros and Language in Origen's Commentary on the Song of Songs // *Journal of the American Academy of Religion*, 54 (Summer, 1986).

²¹ *Ibid.*

²² Rousseau D. *Op. cit.*, p. 23. Origeno dvasinių juslių

teorija, kurią tik probėgsmais tepaliečiu, itin reikšminga visam jo mąstymui suprasti ir gerokai atitolina jį nuo neoplatoniškojo dualizmo. Plg. Borret M. *Introduction // Origene. Homélies sur Levitique*, t. 1 / Texte latin, introduction et notes par Marcel Borret. - Paris, 1981 (SC 286). - P. 15-17.

ANTRA HOMILIJA APIE GIESMIŲ GIESMĘ

ORIGENAS

Nuo tos vietas, kur parašyta: *Mano nardas pakviipo iki tos vietas, kur sakoma: Nes tavo balas saldus, ir tavo išvaizda daili.*

1. Dievas, Visatos Kūrėjas^a, visus sielos jude-
sius sukūrė, idant jie kryptų gėrio link, bet mū-
sų patirtyje neretai pasitaiko, kad daiktai, šiaip
jau iš prigimties geri, sugundo mus nusidėti,
nes mes blogai jais naudojamės. Vienas sielos
judesių yra meilė, kuria, norėdami mylėti, nau-
dojamės gerai, kai mylime išmintį ir tiesą; tuo
tarpu mūsų meilei nusileidus prie ne tokų ge-
rų dalykų, mylime kūną ir kraują. Užtat tu, *kaip
dviasios žmogus^b*, dvasiškai išgirsk giedamus mei-
lės žodžius ir išmok nukreipti savo sielos judė-
jimą bei prigimtinės meilės liepsną į geresnius
dalykus, sekdamas žodžiais: *Mylék ja, ir ji tau
tarnaus, apglébk ja, ir ji tave džiugins.*

Vyrai, mylékite savo žmonas^d, kalbėjo Apaštalas,
bet nesustojo, pasakęs: *Vyrai, mylékite savo žmonas;* žinojo esant tokią vyrų meilę, netgi savo
tikroms žmonoms, kuri yra neskaisti, bet [kar-
tu] žinojo, jog yra ir tokia, kuri patinka Dievui;
pamokė, kaip *vyrai* turėtų mylēti savo žmonas,
pridurdamas: *Vyrai, mylékite savo žmonas, kaip
Kristus Bažnyčią.* Visa tai pasakėme kaip įžangą
to, ką reikės aptarti toliau.

2. *Kol karalius ilsejosi^e - nes ilsédamasis miegojo
kaip liūtas ir kaip liūto jauniklis^f*, - Sužadėtinio
draugai pažadėjo Sužadėtinei, laukiančiai, kol
jis atsikels, *padarysią* [karolius], *panašius į auksą
ir sidabrat*, nes patys - priešingai nei Sužadėtinis

- auksą neturij; čia, tiktais kitais žodžiais, skel-
biama Sužadėtinio kančia; Sužadėtinė atsako
irgi nepaikai; pati suvokdama čia esant kančios
paslapčią, į tai, ką išgiusta: *Padarysime tau panašius
iš auksą su sidabro taškučiais, kol karalius dar ilsisi,*
atsako: *Mano nardas pakviipo. Mano mylimasis
man [miros] lašų ryšulėlis, pasiliks tarp mano
krūtų^g.* Kaip gi suderinsime tai, kas eina pirma:
Kol karalius dar ilsisi, su tuo, kas sakoma paskui:
Mano nardas pakviipo?

Evangelija pasakoja, kad atėjo moteris, *ale-
bastriniu brangaus gryno nardo tepalo indu nešina*;
kalbu dabar ne apie tą, kuri yra nusidėjėlė, bet
apie šventąją. Žinau, kad Lukas kalba apie *nusidėjelę*;
tačiau Matas, Jonas ir Morkus^h apie *nusidėjelę* nekalba. Vadinasi, atėjo ne ta *nusidėjelė*,
bet šventoji, kurios vardą įterpė Jonas - Marija
tai buvo, - *nešina alebastriniu brangaus gryno te-
palu indu ir išpyle ji ant Jėzaus galvos. Pasipik-
tinusiems mokiniams, - ne visiems, bet vieninteli-
liam *Judu*ⁱ, *pasakiusiam: Kodėl to tepalo nepar-
duoda už tris šimtus denarų ir pinigų neatiduoda
vargšams* - mūsų Mokytojas ir Išganytojas atsako:
*Vargšų jūs visuomet turite su savimi, o mane - ne
visuomet. Mano laidotuvėms ji tai padare.* Visame
*pasaulyje, kur tik bus skelbiama ši Evangelija, ir
jos atminimui bus pasakojama, ką yra padariusi^j.*
Vaizduodama tą, kuri dabar taria: *Mano nardas
pakviipo*, anoj išpyle ant Viešpaties galvos tepalą.
Tad ir tu paimk *nardą*, kad, ji kvapniai išpyle
ant Viešpaties galvos, galėtum drąsiai paskelbti:
Mano nardas pakviipo, ir išgirsti Jėzų, atsakantį:*

1. a. Žyd 11, 10 II b. 1 Kor 3, 1 II c. Pat 4, 6 II d. Kol 3, 19.

2. a. Gg 1, 12 II b. Sk 24, 9 II c. Gg 1, 11-12 II d. Gg 1, 12-

13 II e. Mt 26, 6 II f. Lk 7, 37 II g. Mt 26, 7; Jn 12, 3; Mk 14, 5 II h. Jn 12, 4 II i. Jn 12, 5 II j. Mt 26, 11-13 II k. 2 Kor 2, 15 II l. Ps 37, 6.

Visame pasaulyje, kur tik bus skelbiamā ši Evangelija, ir jo atminimui bus pasakojama, ką yra padaręs, tavo darbas bus irgi skelbiamas visose tautose. Bet kada tai padarysi? Kai, tapęs toks kaip Apaštalas, pasakysi: Geras Kristaus kvapsnis esame visose vietose tarp tu, kurie eina į išganymą^a, tada tavo geri darbai bus nardas. Tačiau jei darysi nuodėmės, tavo nuodėmės atsiduos bjauriu kva-pu; juk sako atgailautojas: Mano žaizdos pūva ir pūliuoja dėl mano kvailumo¹. Neketino čia Šventoji Dvasia kalbėti apie nardą, ir evangelistas rašė ne apie tą tepalą, kurį regime akimis, bet apie dvasišką nardą, apie nardą, kuris pakvipo.

3. Mano mylimasis man miros - tai yra [miros] lašų - ryšulėliš^a. Išėjimo knygoje^b skaitome, jog Dievo priesaku smilkalai ir kulinę krizma buvo daromi iš [miros] lašų, oniko, kasijos, galbano. Vadinasi, jei išvysi mano Išganytoją, nužengiantį prie žemiškų ir menkų daiktų, pamatysi, kaip nuo didžios galybės ir dieviškosios didybės iki mūsų nuriedėjo nedidelis lašas. Apie ši lašą giedojo ir pranašas: *Ir iš vieno tu žmonių lašo bus surinktas Jokūbas, kurį reikėjo surinkti*. Mūsų Išganytojo atėjimas su kūnu viena prasme buvo akmuo, kuris, niekieno rankų nepastumtas, nusirito nuo kalno - juk nenusileido į žemę visas kalnas, nei trapus žmogus būtų pajęges išlaikytis viso kalno didumą; nusileido į pasaulį tik kalno akmuo, suklupimo akmuo, papiktinimo uola^c. O kita prasme jis vadinas lašu. Mat visoms tautomis esant kaip lašui kibire, reikėjo, jog tas, kuris tapo viskuo, kad visus išgelbėtų, pasidarytu lašu, idant jas išlaisvintų. Ir iš tiesų, kuo tik jis netapo, kad mus išgelbėtų? Esame skurdžiai, bet jis apiplešė pats save, priimdamas tarno išvaizdą^d. Mes esame tauta, kvaila ir neišmintinga, bet jis tapo skelbimo kvailumu^d, kad Dievo kvailybė taftų išmintingesnė už žmones. Mes esame silpni, bet Dievo silpnybė tapo galingesnė už žmones. Visos tautos yra kaip lašas kibire ir kaip grūdelis ant svarstyklų; vadinasi, tapo lašu todėl, kad per jį lašo kvapsnis sklistų nuo mūsų drabužio, kaip sakoma Suž-

dėtinei keturiaskesdešimt ketvirtoje psalmėje: *Mira, lašu ir kasija kvepia tavo drabužis iš tavo dramblio kaulo rūmų; iš jų tave linksmina karaliaus dukterys tavo šlovejė*.

Mano mylimasis [brolainis] man [miros] lašų ryšulėliš. Pasvarstykimė, ką čia galėtų reikšti žodis brolainis. Bažnyčia, kuri čia kalba, esame mes, surinkti iš tautų, mūsų Išganytojas yra jos sesers, tai yra Sinagogos, sūnus; nes seserys juk yra dvi, Bažnyčia ir Sinagoga. Vadinas, mūsų Išganytojas yra sesers Sinagogos sūnus, Bažnyčios vyras, Bažnyčios Sužadėtinis, taigi, brolainis savo Sužadėtinei.

Mano mylimasis man [miros] lašų ryšulėliš, pasiliks tarp mano krūtų^e. Kas gi yra tas laimingasis, kurio viešpataujančioje dalyje - širdyje, tarp krūtų, krūtinėje - vieši Dievo Žodis? Juk giedama šitaip: *Pasiliks tarp mano krūtų; jei tavo krūtys nebus nusvirusios^f, tarp jų gyvens Dievo Žodis*. Vestuvių giesmėje labiau tinka vartoti žodį krūtys, o ne krūtinė. Nesunku ižvelgti, kodėl, norėdami paaiškinti, kas pasakyta: *Pasiliks tarp mano krūtų, vartojame posakį: Jei tavo krūtys nebus nusvirusios, tarp tavo krūtų pasiliks Dievo Žodis*. Iš kur paėmiau žodžius: *Jei tavo krūtys nebus nusvirusios?* Iš Ezekielio^g. Iš tiesų toje vietoje, kur Jeruzalę bara Viešpaties balsas, šalia viso kito jai pasakoma: *Egipte buvo nusvarintos tavo krūtys*. Nenusyra skaisčių merginų krūtys, tuo tarpu parsiduodančių mergšių krūtys odai išsitampius susmenga. Drovių mergelių krūtys yra stačios ir iškilios dėl mergiško gėdingumo. Kaip Sužadėtinį jos priima Žodij ir taria: *Pasiliks tarp mano krūtų*.

Mano mylimasis man kipro kekė. Žodžio [sermo] pradžia yra sekloje, o κυπρισμοῦ, tai yra žydėjimo, pradžia - Žodyje [verbum], todėl sakoma: Mano mylimasis man kipro, - tai yra žydėjimo - kekė. Ne visiems skirta kipro kekė, bet tik tiems, kurie verti jo žiedo. Kitiems yra kitokių kekių; vienintelei tai, kuri yra juoda ir sykiu graži, jis pasirodo kipro žiedo grožiu. *Mano my-*

3. a. Gg 1, 13 II b. Iz 30, 34-35 c. Mch 2, 11-12 II d. Dan 2, 34 II e. 1 Pt 2, 7; Iz 8, 14 II f. Iz 40, 15 II g. Fil 2, 7 II h. 1 Kor 1, 21 II i. 1 Kor 1, 25 II j. Iz 40, 15 II k. Ps 44, 9-10 l.

Gg 1, 13 II m. Gg 1, 13 II n. Ez 23, 3 II o. Ez 23, 3 II p. Gg 1, 14 II q. Gg 1, 14 II r. Job 7, 1 II s. Jn 15, 1 II t. Ps 79, 9-10.

limasis man kipro kekė. Nesako paprastai: *Mano mylimasis kipro kekė*, bet priduria *man*, kad mus pamokytų, jog ne visiems jis yra *kipro kekė*.

Tačiau pasižiūrekime, iš kokių kraštų yra ta Sužadėtinės *kekė?* *Iš Engadi vynuogynu.* Tai verčiamą kaip „išmèginimo akis“. Tad *kipro kekė* iš „Išmèginimo akies“ *vynuogynu man* yra *mano mylimasis*. „Išmèginimo akis“ yra dabartyje, nes šiame pasaulyje gyvename išmèginami, ir *žmogaus gyvenimas žemėje yra išmèginimas*. Kol toje šviesoje skendime, esame *Engadi vynuogynuose*; bet jei užsitarnausime būti vėliau persodinti, mūsų *vynininkas* mus perkels. Neabejok, kad galėsi būti perkeltas iš Engadi vynuogynu į geresnes vietas; mūsų vynininkas dažnomis pratybomis jau puikiai įvaldė *menq*, kaip *perkelti vynmedę*. *Tu perkélei vynmedį iš Egipto, išmetei pagonių tautas ir ji pasodinai. Kalnus uždengē jo šešelis, o jo vynuogienojai Dievo kedrus*⁴. Ir visa, ką parodėme, Sužadėtinė kalbėjo apie Sužadėtinį, reikšdama savo meilę ir rodydama, kokį sutikiimą ji jam ruošia ir kaip atėjės Sužadėtinis *pasiūlys tarp krūtų* ir slaptoje jos širdies vietoje.

4. Vėl Sužadėtinis prabyla į ją ir taria: *Kokia tu graži, artimiausioji mano, kokia graži; tavo akys balandžiat*⁵. O Sužadėtinė jam taip sako: *Koks tu gražus, mano mylimasis*⁶, bet nepriduria: artimiausiasis mano. Jis, priešingai, kreipdamasis į ją: *Kokia tu graži*, priduria: *artimiausioji mano*. Bet kodėl gi ji nesako: *Koks tu gražus*, man artimiausiasis, o tiktais: *Koks tu gražus?* Kodėl jis sako ne: *tu graži*, bet: *tu graži, artimiausioji mano?* Sužadėtinė, jei ji toli nuo Sužadėtinio, nėra *graži*; *graži* ji tampa tuomet, kai susijungia su Dievo Žodžiu. Ir pelnytai dabar ją moko Sužadėtinis, kad ji yra *artimiausioji* ir nuo jo šono nesitraukia. *Kokia tu graži, artimiausioji mano, kokia graži.* Pradedi būti *graži*, kai man *artimiausioji* esi; vos pradėjai būti *graži*, net žodžio *artimiausioji* nepridūrus, esi tobulai *graži*. *Kokia tu graži, artimiausioji mano, kokia graži.*

Pažiūrekime, kaip dar giria tą, kuri *graži*, kad ir mes siektume tapti sužadėtinėmis. *Tavo akys*

balandžiai. Kas geidulingai pasižiūrejo į moterį ir suvedžiojo ją savo širdyje, tas neturi balandžio akių. O kas *neturi balandžio akių*, tas *nelaimingas* įžengia į savo *brolio namus*, nesilaikydamas to, kas liepta Patarlių knygoje: *Nejeik į savo brolio namus nelaimingas* [tai Septuagintoje išversta kaip *nelaimingas*, Akvilos pateikta kaip *ἀπορεῶντα*, tai yra kvailas; šis žodis savo reikšme artimesnis hebraiškajam]. Tačiau kas turi *balandžio akis*, tas mato, kas teisinga, ir užsitarnauja gailestingumą; juk matydamas, kas teisinga, patirs gailestingumą⁷. Pagaliau kas gi kitas mato, kas teisinga, išskyrus tą, kuris žiūri skaisčiu žvilgsniu ir tyromis *akimis*? Tad nesitenk vien kūno akimis suprasti to, kas buvo pasakyta; nors jomis suprasti irgi nėra nenaudinga, įženk į savo širdies vidų ir dvasioje rask kitas *akis*, tas, kurios *apšviečiamos Dievo įsakymo* - nes *šviesus Viešpaties įsakymas apšviečia akių*⁸; stenkis, dirbk, įtempk jėgas, kad šventai supratsum visa, kas buvo pasakyta, ir, jei *tavo akys* jau *balandžio*, išgirstum visa, kas panašu į *Dvasią, sklendžiančią žemyn it balandis*.

Jeigu dvasiškai supranti Įstatymą, *tavo akys* yra *balandžiai*; jei supranti Evangeliją, kaip kad ji nori būti suprasta ir skelbiama, išvysti Jėzų, gydantį *visokias ligas bei negales*⁹, ir ne tik tuo laiku, kai gydė kūnus, bet ir šiandien; matai ji ne tik tuo metu, kai buvo nužengės pas žmones, bet ir šiandien matai, nužengusi ir būnantį su mumis; nes *štai, aš esu su jumis per visas dienas iki pasaulio pabaigos*¹⁰.

Tavo akys yra balandžiai. Kokia tu graži, mano artimiausioji, kokia graži, tavo akys balandžiai. Tokius pagyrimus girdėdama, pati Sužadėtinė giria Sužadėtinį ir, šlovindama jį, nepriskiria jam to, ko neturėtų, tik, matydamo jo grožį ir į jį žvelgdama, sako: *Koks tu gražus, mano mylimasis, ir dailus; mūsų guoli dengia šešelis*. Ieškau, kur tas *guolis*, kuriame ilsisi Sužadėtinis su Sužadėtine; ir jeigu neklystu, tai - žmogaus kūnas. Juk iš tiesų, tas *paralyžiuotas žmogus* Evangelijoje, kuris gulėjo ant nešutuvų ir kuriam mūsų Išganytojas

4. a. Gg 1, 15 II b. Gg 1, 16 II c. Pat 27, 10 d. Ps 106, 42-43 II e. Ps 18, 9 II f. Mt 3, 16 II g. Mt 4, 23 II h. Mt 28, 20

II i. Gg 1, 16 j. Mt 9,2 II k. Mt 9, 6 II l. Ps 120, 6.

liepē eiti namo, pasiūmus neštuvas^k, iki tos akmirkos gulėjo ant bejėgių savo kūno narių, kurie vėliau buvo sutvirtinti Dievo galybės. Būtent taip aš suprantu šį paliepimą: *Pasiūmk savo neštuvas ir eik namo.* Juk Dievo Sūnus nužengė iš dangaus į žemę ne tam, kad įsakinėtų, ką daryti su neštuvais, ir, sakydamas: *Pasiūmk savo neštuvas ir eik namo, neleistų pakilusiam iš negalios nueiti be neštuvių.* *Pasiūmk* ir tu, kurį išgydė Išganytojas, *savo neštuvas ir eik namo*, o kai pas tave, savo Sužadétinę, ateis Sužadétinis ir atsiguls į juos su tavimi, pasakyk: *Koks tu gražus mano mylimasis, ir dailus; mūsų guoli dengia šešėlis. koks tu gražus, mano mylimasis.* Jis yra *gražus* ir jis yra *šešėlis*; iš tiesų, *dieną taves nekaitins saulė, nei mėnulis nakti*^l.

5. *Mūsų namų rastai iš kedro*^a. Daug kartų kartojausi šie žodžiai. Man atrodo, jog jie sakomi vyru, kurie lydi Sužadétinį ir apie kuriuos kalbėta anksčiau; *Mūsų namai suręsti iš kedro rastų ir iškloti kiparisais*^b, nes vietoj laukinio nardo išaugus kiparisas ir vietoje dilgelės mirtas^c. Tad padidomėk, kokia šių medžių prigimtis, ir suprasi, kad *kedras* nepūva, o kiparisas puikiausiai kvepia; *dirbk ir suręsk sau tokį namą*, kad apie tave būtų galima pasakyti: *Mūsų namų rastai iš kedro, o perdangos iš kiparisų*^d.

6. Po šių žodžių prabyla Sužadétinis: *Aš lauko gėlė ir klonių lelija*^e. Dėl manęs, kuris buvau slėnyje, nusileido į slėnį ir, ateidamas į slėnį, tampa slėnių lelija vietoj gyvybės medžio, pasodinto Dievo rojuje^f; gėlė tapo viso lauko, tai yra viso pasaulio ir visos žemės. Kas gi kitas šitokiu būdu gali būti pasaulio gėlė, jei ne Kristaus vardas? *Jo vardas - išlietas tepala*^g. Tą pat, tiktaip, pasako: *Aš lauko gėlė ir klonių lelija* ir taiko tai sau pačiam. Sužadétinę girdamas, šitaip kalba: *Kaip lelija tarp erškečių, tai pano artimiausioji tarp dukterų*^h. Kaip lelijos negalima lyginti su erškečiais, tarp kurių ji dažnai pražysta, panašiai ir *mano artimiausioji*, viršydama visas dukteris, yra *lelija tarp erškečių*. Šitai girdėdama, Sužadétinė atsako Sužadétiniui ir, pajutusi jo kitonišką

saldumą, pratrūksta pagyrimo žodžiai.

Nors *tepalai* ir skleidžia saldų kvapą bei glamonejā uosle, jie nėra tokie, kad būtų saldūs valgyti. Bet yra kitas daiktas, turintis puikiausią skonį ir kvapą, kuris ir gomurį saldumu džiugina, ir dvasią kvapnumu glamonejā; tai - *obuolys*, kurio prigimtis pasižymi ir vienu, ir kitu. Todėl, norėdama pagirti ne tik malonų jo žodžių kvapą, bet ir skonį, Sužadétinė sako: *Kaip obuolys tarp garios medžių, tai pano mylimasis tarp sūnų*ⁱ. Visi garios medžiai, palyginti su Dievo Žodžiu, yra nevaisingi; kad ir ką galėtum įsivaizduoti, visa, palyginti su Kristumi, téra krūmynai ir visa prieš jį yra be vaisių. O ką gi, palyginti su juo, reikėtų laikyti vaisingu? Net medžiai, atrodę linkstą nuo vaisių naštos, jam atėjus pasirodė esą bevaisiai. Todėl: *Kaip obuolys tarp garios medžių, tai pano mylimasis tarp sūnų.* *Troškau būti jo šešelyje ir tenai sédėjau*^j. Kaip puikiai pasakyta! Nesako: trokštū *būti* jo šešelyje, bet: *Troškau būti* jo šešelyje, ir ne: *sédžiu*, bet: *sédėjau*. Nors iš pat pradžių negalime su juo šnekėtis tikra kalba, tai iš pradžių bent mégaujamės, sakyčiau, tam tikru jo didybės šešeliu, todėl ir Pranašuose skaitome: *Mūsų veido kvėpiamas - Viešpats Kristus, kuriam pasakéme gyvensią jo šešelyje tarp tautų*^k; ir iš vieno šešelio keliaujame į kitą; nes *tiems*, kurie sėdi mirties krašte ir jos šešelyje, šviesa patekėjo^l, kad iš mirties šešelio nuteitume į gyvenimo šešelį.

Visada juk šitoks yra keliai: iš pradžių trokštame bent laikytis galybių šešelyje. Manau, kad ir Jėzaus gimimas prasidėjo nuo šešelio, bet baigėsi ne šešelyje, o tiesoje: *Šventoji Dvasia*, pasakyta, *nužengs ant taves ir Aukščiausiojo galybė pridengs tave savo šešeliu*^m. Kristaus gimimas prasidėjo nuo šešelio; ne tik Marijoje nuo šešelio prasidėjo jo gimimas, bet ir tavyje, jei būsi vertas, užgims Dievo Žodis. Todėl daryk taip, kad galėtum pagauti jo šešelį ir, kai tapsi vertas jo šešelio, *nužengs pas tave*, sakyčiau, jo kūnas, nuo kurio krenta šešėlis, juk *kas ištikimas mažmožiuose, tas ištikimas ir didžiuose dalykuose*ⁿ.

5. a. Gg 1, 17 II b. Gg 1, 17 II c. Iz 55, 13 II d. Gg 1, 17.
6. a. Gg 2, 1 II b. Apr 2, 7 II c. Gg 1, 3 II d. Gg 2, 2 II e.

Gg 2, 3 f. Gg 2, 3 II g. Rd 4, 30 II h. Iz 9, 1 II i. Lk 1, 35 II j. Lk 16, 10 II k. Gg 2, 3.

Troškau būti jo šešelyje ir tenai sėdėjau. Matai, jinai ne visuomet pasiliks šešelyje, bet nueis vėliau prie geresnių dalykų, sakydama: *O jo vaistius mano burnoje saldus.* Aš, sako ji, *troškau* ilsėtis jo šešelyje, bet, kai jis mane pridengė savo šešeliu, pasisotinau ir jo vaisiai, todėl sakau: *O jo vai-
sius mano burnoje saldus⁷.*

7. *Įsiveskite mane į vyno namus^a.* Lauke stovi Sužadėtinis ir sykiu jau yra priimtas Sužadėtinės, nes *tarp* jos *krūtų* ilsėjosi. Daugelis *jaunų mergaičių* nėra vertos priimti į svečius Sužadėtinio; *miniai lauke* *viskas sakoma palyginimai^b*. Kaip bijau, kad ir mes kartais nebūtume minia *mergaičių*. *Įsiveskite mane į vyno namus.* Kodėl taip ilgai lauke lieku? *Štai aš stoviu prie durų ir beldžiu; jei kas man atvers duris, aš pas jį užeisiu ir vakarieniausiu su juo, o jis su manim^c.* *Įsiveskite mane.* Dar kartą dabar mums tai sako dieviškasis Žodis; šit Kristus kreipiasi: *Įsiveskite mane.* I jūs katekumenai kreipiasi taip pat: *Įsiveskite mane ne į paprastą namą, bet į vyno namus,* kad jūsų sielos būtų pripildytos džiaugsmo vyno^d, Šventosios Dvasios vyno; šia prasme *įsiveskite į* savo *namus* Sužadėtinį, Žodij^e, Išmintij^f, Tiesq^g. Ir tiems, kurie dar nėra tobuli, galima pasakyti: *Įsiveskite mane į vyno namus.*

8. *Sutvarkykite manyje meilę^a.* Taikliai parinktas žodis: *Sutvarkykite;* nes daugelio žmonių meilė nesutvarkyta; ką turi mylėti pirmoje vietoje, myli antroje, ką antroje, myli pirmoje; ir ką reikia mylėti ketvirtroje vietoje, myli trečioje, vėl - myli trečioje vietoje tai, kas yra ketvirtroje; *meilės* tvarka daugelyje žmonių apversta aukštyn kjom. Bet šventujų *meilė* yra *sutvarkyta*. Noriu pateikti kelis pavyzdžius, kad būtų suprasta, kas čia pasakytą: *Sutvarkykite manyje meilę.*

Dieviškasis Žodis nori, kad mylėtum *savo tėvą, savo sūnų, savo dukterį*; dieviškasis Žodis nori, kad *mylėtum* Kristų; nesako juk tau, kad *nemylėtum* vaikų, kad *meilė* nejungtų tavęs su tévais. Bet ką jis sako? Ragina, kad nesutvarkytos *meilės* neturėtum, kad *nemylėtum* pirma tévo

ir motinos, o paskui manęs, kad nelaikytų tavęs *meilė* prie tavo *sūnų ir dukterų* labiau negu prie manęs. Kas myli tėvą ar motiną labiau negu mane - nevertas manęs; kas myli sūnų ar dukterį labiau negu mane - nevertas manęs^b. Pagalvok, ką žinai apie jausmą, kurį jauti *tėvui, motinai, broliui, pasvarstyk, kokia meile* myli Dievo Žodį ir Jėzų; išsyk suprasi *myli* labiau *sūnų ir dukterį* negu Žodį, *myli* labiau tėvus negu Kristų. Kaip manai, kuris iš mūsų tapo toks tobulas, kad *meilė* Dievo Žodžiui jam būtų svarbiausia ir pirmoji iš visų, kad jis savo vaikus keltų antron vieton? Pagal tai mylék ir savo žmoną. *Juk niekas niekada nėra nekentęs savo kūno*, bet myli jį kaip *kūną; du taps, sakoma, ne viena dvasia, bet du taps vienu kūnu^d.* Mylék ir Dievą, bet mylék jī ne kaip *kūną ir kraują*, bet kaip *dvasią*, nes *kas susijungia su Viešpačiu, tampa viena dvasia su juo^e*. Taigi *sutvarkyta meilė* yra *tu, kurie tobuli*. Nustatant tvarką po Dievo, tarp mūsų pirmiausia paliepta *mylēti* savo tėvus, paskui sūnus, o po jū - namiškius. Tačiau jei sūnus blogas, o namiškis geras, teužima namiškis sūnaus vietą *meilėje*. Šitaip yra *sutvarkyta* šventujų *meilė*. Ir mūsų Mokytojas bei Viešpats, nustatydamas Evangelijoje *meilės* priesakus, prie kiekvieno žmogaus meilės jausmo pridėjo tam tikrą vertę ir suteiké tvarkos supratimą tiems, kurie gali išgirsti Raštą sakant: *Sutvarkykite manyje meilę. Mylék Viešpatį, savo Dievą, visa širdimi, visa siela, visomis jégomis ir visu protu. Mylék savo artimą kaip save patę*. Nepasaké: *Dievą kaip save patę*, o artimą *visa širdimi, visa siela, visomis jégomis, visu protu*. Dar pasaké: *Mylékite savo priešus^g*, bet nepridūrė: *visa širdimi*. Dieviškasis žodis nėra nesutvarkytas, neliepia to, kas neįmanoma ir nesako: *Mylékite savo priešus* kaip save pačius, bet tiktais: *Mylékite savo priešus*. Pakanka jiems, kad mylime juos ir nejaučiame jiems neapykantos, bet *artimą kaip save patę ir Dievą visa širdimi, visa siela, visu protu ir visomis jégomis*. Jei štai būsi supratęs ir įvykdęs, ką supratai, būsi padaręs,

7. a. Gg 2, 4 II b. Mk 4, 11 II c. Apr 3, 20 II d. Koh 10, 19 II e. Jn 1, 1 II f. I Kor 1, 30 II g. Jn 14, 6.

8. a. Gg 2, 4 II b. Mt 10, 37 II c. Ef 5, 29 II d. Ef 5, 31 II

e. I Kor 6, 17 II f. Mt 22, 37-39 II g. Mt 5, 44 II h. Gg 2, 5 II i. Gg 2, 5 II j. Gg 2, 5 II k. Iz 49, 2.6 II l. Lk 24, 32.

kas Sužadėtinio žodžiai įsakoma: *Išiveskite mane į vyno namus, sutvarkykite manyje meilę.* Kaip manai, kieno iš mūsų meilė yra *sutvarkyta*?

Tepaluose mane sutvirtinkite^a. Vienas vertėjų pavartojo ēv oivavθη. Bet Sužadėtinė į tai atsako: *Pastiprinkite mane obuoliais: Kokiais obuoliais? Kaip obuolys tarp girios medžių, taip mano mylimasis tarp sūnų. Obuoliais mane pastiprinkite, nes esu sužeista meilės!* Kaip gražu, kaip garbinga būti sužeistam meilės! Vieną pervaėrė kūno meilės strėlė, kitą sužeidė žemiškoji aistros; apnuogink savo kūno narius ir išstatyk save rinktinei strėlei, gražiajai strėlei, nes Dievas yra lankininės. Išgirsk, ką kalba Raštas apie šią strėlę, ir - tai dar nuostabiau - išgirsk, ką pati strėlė kalba: *Idėjo mane kaip strėlę rinkting, ir paslėpė savo strėlinę.* Pasakė man: *Tau didelis dalykas vadintis mano vaiku^b.* Suprask, ką sako strėlė ir kaip ją Viešpats parinko. Kokia laimė būti tos strėlės sužeistam! Šitos strėlės buvo sužeisti ir tie, kurie vienas kitam kalbėjo: *Argi mūsų širdys nebuvo užsidegusios, kai jis mums atvėrė Raštų prasmę?*^c Jeigu mūsų žodžiai, jeigu dieviškujų Raštų pamokymai ką nors sužeidžia, ir jis gali ištarti: *aš sužeista meilės, tai galbūt jis ir seks visu tuo.* Bet kodėl gi sakau „galbūt“? Sakau, jog tai akivaizdu.

9. *Jo kairioji po mano galva, o jo dešinioji mane apkabins^d.* Ir kairiąj, ir dešiniąj turi Dievo žodis; Išmintis, įvairiopa dėl supratimo įvairovės^b, savo pagrindu yra viena. Pats Saliamonas mokė apie Išminties kairiąj ir dešiniąj: *Jo dešiniojoje gyvenimo ilgis ir metai, o jo kairiojoje turtai ir šlovė.* Vadinas, *jo kairioji po mano galva*, kad leistų man pailsėti, kad Sužadėtinio ranka taptų man *pagalviu*, kad viešpataujanti sielos dalis palinktų virš Dievo Žodžio. *Jo kairioji po mano galva.* Nederai tau turėti *pagalvį*, kurie verčia tave dejuoti. Ezekielio knygoje parašyta: *Vargas tiems, kurie siuva pagalvius visiems rankos išlinkimams^d!* Nesiūk tokių *pagalvį*, neieškok kitos vietas galvai pailsinti, Sužadėtinio *kairioji tebūna po tavo galva;* sakyk: *Jo kairioji po mano galva.* Kai ją po galva turėsi, atiteks tau visa, kas yra kai-

riojoje, ir ištarsi: *O jo kairiojoje turtai ir šlovė. Ir jo dešinioji mane apkabins.* Visą tave Sužadėtinis dešiniaja apkabina. *Jo dešiniojoje gyvenimo ilgis ir metaš,* todėl gyvensi ilgai ir daugybė dienų geroje žemeje, kurią tau duos Viešpats, tavo Dievas!

Maldauju jus, Jeruzalės dukterys, galybių ir lauko galių vardu^e. Ko gi maldauja Sužadėtinė Jeruzalės dukteris? *Kad pažadintumėte ir prikeltumėte meilę^f.* Kiek jau laiko meilė miega jumyse, o *Jeruzalės dukterys, o mergaitės?* Ji nemiega manyje, kuri esu sužeista meilės. Tačiau jumyse, kurių yra daug ir kurios esate mergaitės ir *Jeruzalės dukterys*, jumyse miega Sužadėtinio meilė. Tad *maldauju jus, Jeruzalės dukterys, kad pažadintumėte ir ne tik pažadintumėte, bet ir prikeltumėte meilę*, kuri yra jumyse. Visatos Kūréjas, kurdamas jus, jidėjo į jūsų širdis meilės seklos. Dabar gi *meilė miega jumyse taip, kaip Teisingumas miegojo jojė,* kaip pasakyta kitur; panašiai kalbama dar kitoje vietoje: *Ilsejosi Sužadėtinis kaip liutas ir kaip liuto jaunikliš,* Dievo Žodis tebemiega tuose, kurie netiki ir kurių širdyse abejonė, jis budi šventuosiuose; jis miega tuose, kurie ima svyruti per audras^g, bet ji prikelia balsai tų, kurie trokšta būti išgelbėti padusio Sužadėtinio. Vos jam pabudus, stoją *ramybė, išsyk nurimsta milžiniškos bangos;* subara jis priešiškus vėjus, ir bangų šešmas nutyla; jam miegant, viešpatauja audra, mirtis ir nusivylimas. Taigi *maldauju jus, Jeruzalės dukterys, galybių ir lauko jėgų vardu.* Kieno lauko? Žinoma, to, kurio kvapsnis yra kaip *pilno lauko, kurį palaimino Viešpats^h.*

10. *Kad pažadintumėte ir prikeltumėte meilę, kol jis pats dar nori.* Mano mylimojo balsas; štai, jis ateina, šokinėdamas virš kalnųⁱ. Bažnyčia dar kalba, ragindama mergaites ruoštis Sužadėtinio atėjimui, jei tas panorėtų ateiti ir joms skirti savo žodžius. Jai tebekalbant štai atkeliauja Sužadėtinis, kuri ji pirštu rodo ir sako: *štai jis ateina, šokinėdamas virš kalnų.* Suprask, jog Sužadėtinės siela yra palaiminta ir tobula, užtat ji greičiau pamato, greičiau pastebi Žodžio atėjimą, pajunta, jog ant jos nužengė Išmintis,

9. a. Gg 2, 6 II b. Išm 7, 27 II c. Pat 3, 16 II d. Ez 13, 18 II e. Pat 3, 16 II f. Iš 20, 12 II g. Gg 2, 7 II h. Gg 2, 7 II i.

Iz 1, 21 II j. Sk 24, 9 II k. Mt 8, 23 s II l. Pr 27, 27.

10. a. Gg 2, 7-8 II b. Gg 2, 8.

Meilė, ir sako tiems, kurie nemato: *Štai jis ateina*. Melskite, kad galėčiau ir aš ištarti: *Štai jis ateina*. Kai tik man pavyksta išaiškinti Dievo Žodį, irgi panašiai tariu: *Štai jis ateina*. Kur? Ne ten, žinoma, kur kloniai, kur žemumos. Kurgitas, kuris ateina? *Šokinédamas ant kalnų, persokdamas kalvas*^a. Jei *kalnas būsi*, šokinės tavyje Dievo Žodis; jei nepajęgsi būti kalnu, bet būsi *kalva*, žemesnė už *kalną*, jis *persoks per* tave. Kokie puikūs ir tinkami žodžiai! *Šokinėja virš kalnų*, kurie yra aukštesni; *persoka per kalvas*, kurios yra žemesnės. Neperšoka per kalnus, nešokinėja virš kalvų: *Štai jis ateina, šokinédamas virš kalnų, persokdamas kalvas*.

11. *Mano mylimasis panašus i stirnā ar i briedžio jauniklī Betelio kalnuose*^b. Šiuos du gyvūnus Raštai mini dažnai ir, dar nuostabiau, neretai sykiu. *Štai tie*, sako, *kuriuos tu valgysi*, ir kiek toliau priduria: *stirna ir briedis*^b. Šioje mūsų knygoje jie irgi vadinami *briedžiu* ir *stirna*. Iš tiesų ji gerai pažsta šiuos gyvūnus, nes jis gyvena jos kaimynystėje. *Stirnos*, tai yra dorpakas, akys kuo aštriausios, o *briedis* yra gyvačių žudikas. Kaip manai, kuris iš mūsų toks garbingas, kad pajęgti išsamiai išaiškinti to prasmę, kaip reikalauja šios vietas bei paslapties orumas? Melskime Dievą, kad jis mums suteiktų malonę *Raštų prasmei atverti* ir kad galėtume pasakyti: *Kaip Jėzus mums atvėrē Raštų prasmę!* Ką gi tada tai reikštų? Sakome, kad dorpakas, tai yra *stirna*, anot fiziologinių [aiškinimų] tū, kurie tyrinėja visų gyvūnų prigimtį, savo vardą gavo dėl galios, esančios joje. Dėl to, kad aštriai mato, παρὰ τὸ ὄυδερκέστερον, buvo pavadinta *stirna* - dorpakas. Tuo tarpu *briedis* yra gyvačių priešas ir engėjas, nes, šnioksdamas šnervėmis, privercia jas išlisti iš olų ir, įveikęs jų nuodingą geluonių, inégaudamasis jomis minta. Galbūt mūsų Išganytojas yra *stirna* pagal θεωρίαν, *briedis* pagal darbus. Kokie gi tie darbai? Pats nužudo gyvates, priešiškoms galioms perpjauta gerkles; todėl galu jam pasakyti: *Tu sutraiškei slibinų galvas vandenye, tu sutraiškei slibinų galvas*^c.

12. *Mano mylimasis panašus i stirnā ar briedžio jauniklī Dievo namų kalnuose*^c. Juk *Betelis* verčiama kaip „Dievo namai“. Ne visi *kalnai* yra Dievo namai, o tie, kurie yra Bažnyčios *kalnai*. Juk yra ir kitokių stačių kalnų, kurie sukyla prieš *Dievo pažinimą*^b; tokie yra Egipto ir Alofylų *kalnai*. Ar nori sužinoti, kad jos *mylimasis panašus i stirnā ar briedžio jauniklī Betelio kalnuose?* Būk Bažnyčios *kalnas*, Dievo namų *Kalnas*, ir ateis pas tave Sužadėtinis, *panašus i stirnā ar briedžio jauniklī Betelio kalnuose*. Išvysta tada jinai prie jos artinantis Sužadėtinį, kuris iki tol laipiojo po *kalnus* ir *kalvas*, palygina jį su *persokančiuoju bei šokinėjančiuoju*. O paskui, pamačiusi, kad jis atėjo pas ją ir kitas *mergaites*, prabyla: *Štai, jis prie mūsų sienos*^c. Jei surčsi *sieną* ir pastatysi Dievo pastatą, atsiras jis *prie tavo sienos*. *Žvelgdamas pro langus*^d. Vienas *langas* yra viena iš mūsų juslių; pro ją Sužadėtinis *žvelgia*; kitas *langas* yra kita juslė, ir pro ją Sužadėtinis atidžiai stebi. Kuriomis juslėmis Dievo Žodis *nežvelgia*? Ką reiškia *žvelgti pro langus*? Kaip jis *pro juos žvelgia*? I tai mums atsakys šis pavyzdys. Kurion pusėn Sužadėtinis *nežvelgia*, ten Sužadėtinė mato *ižengiant mirtį*, - apie tai skaitome Jeremijo knygoje: *Štai, mirtis ižengia per jūsų langus*^e. Kai žiūri į moterį geidulingač, mirtis ižengia pro jūsų *langus*.

Pasirodydamas pro tinklus. Žinok, kad vaikstai tarp kilpų ir praeini apačioje gresmingų pastolių^b. Visur pilna *tinklų*, šėtonas visur pristatė *kilpų*. Bet jei ateis pas tave Dievo Žodis ir ims *rodyti pro tinklus*, ištarsi: *Mūsų siela kaip žvirblis ištrūko iš medžiotojų kilpos: sutrūko kilpa, ir mes esame išlaisvinti. Palaiminti esame Viešpaties, kuris sukūrė dangų ir žemę.* *Pasirodo*, vadinas, *Sužadėtinis pro tinklus*. Kelią tau nutiesė Jėzus, nužengė į žemę, save atidavė pasaulio *tinklams*. Matydamas didžiulę minią žmonių, apraizgytų *tinklais*, ir nė vieno, pajegančio juos suplešyti, išskyrus jį patį, ateina prie *tinklų*, priėmęs žmogaus kūną, priešiškų galių kilpose įpainiotą; tavo labui juos

11. a. Gg 2, 9 II b. Ist 14, 4 II c. Lk 24, 32 II d. Ps 73, 13.

12. a. Gg 2, 9 II b. 2 Kor 10, 5 II c. Gg 2, 9 II d. Gg 2, 9 II e. Jer 9, 20 II f. Mt 5, 28 II g. Gg 2, 9 II h. Sir 9, 20 II i. Ps 123, 7-8 II j. Gg 2, 10 II k. Gg 2, 10 II l. Mt 8, 24 II m. Mt

26, 38 II n. Gg 2, 10 II o. Mt 8, 26 II p. Lk 2, 52 II q. Gg 2, 12 II r. Jn 15, 2 II s. Gg 2, 12 II t. Kun 5, 7 II u. Gg 2, 13 II v. Mt 24, 23 II x. Gg 2, 13.

utrauko; iš tiesų, galėtų sakyti: *Štai jis prie mūsų sienos, žvelgdamas pro langus, pasirodydamas pro tinklus.*

Kai pasirodys, pasakysi sau: *Atsako mano mylimasis ir kalba: Kelkis, ateik, artimiausioji mano, nutiesiau tau kelią, suplešiau tinklus, ateik tad pas mane, artimiausioji mano. Kelkis, ateik, artimiausioji mano, gražioji mano, balandėlė mano^a.* Kodėl sako: *Kelkis*, kodėl: *Skubék? Už tave ištveriau audrą šelesmą, pats prisiemiau bangas, turėjusias tave prarptyti, dėl tavęs nuliudo mano siela iki mirties^b; prisikeliau iš numirusiųjų, sulaužęs mirties dygliaus ir nusimetęs pragaro pančius.* Todėl sakau tau: *Kelkis, ateik, artimiausioji mano, gražioji mano, balandėlė mano, nes štai žiema praejo, lietūs nuejo, gėlės pasirodė žemėje^c.* Aš, *keldamasis iš numirusiųjų*, audrą suvaldžiau bei *ramybę* grąžinau. O kadangi pagal kūniškają tvarką *gimiau iš mergelės ir Tėvo valios ir išmintimi bei metais augau^d, gėlės pasirodė žemėje, atėjo pjūties laikas^e.*

Pjūtis - tai nuodėmių atleidimas. Juk jis sakė: *Kiekvieną šakele, manyje esančią ir duodančią vaisius, mano Tėvas apvalo, kad ji duotų dar daugiau vaisių.* Turėkite *vaisių*, ir viša, kas iki šiol tavyje buvo nevaisinga, bus pašalinta. Juk *atėjo pjūties laikas, purplelio burkavimas pasigirdo mūsų žemėjē*. Ne be priežasties aukojant imama *pora purplelių* ir *du jauni balandžiai*. Ir tie, ir anie turi prasmę, ir niekuomet nėra sakoma atskirai vien „*pora balandžiu*“, bet visuomet „*pora purplelių* ir *du jauni balandžiai*“. *Balandis* yra Šventoji Dvasia. Bet Šventoji Dvasia, kai kalbama apie didžias ir gilias paslaptis, kurios daugeliui nėra prieinamos, žymima *purplelio* vardu, tai yra to paukščio, kuris nuolatos gyvena kalnų viršukalnėse ir medžių viršūnėse. Tuo tarpu *slėniuose* ir visame tame, kas neviršija žmogaus, jinai igyja *balandžio* išvaizdą. Pagaliau kai Išganytojas teikėsi priimti žmogaus [kūną] ir atėjo į žemę - šalia Jordano tuo metu buvo daugelis nusidėjelių, - Šventoji Dvasia pavirto ne *purpleliu*, bet tapo balandžiu, kad dėl žmonių daugybės gyventų tarp mūsų kaip labiau prijaukintas paukš-

tis. O *purplelis* Žodžio malone pasirodo, pavyzdžiui, Mozei ir vienam kuriam iš [savo noru išsirinktu] pranašų, pasitraukiančių į kalnus bei dykumas ir ten gaunančių Dievo žodžius. Taigi *purplelio burkavimas pasigirdo mūsų žemėje; figmedis išleido savo žalias figas^f.* *Pasimokykite iš palyginimo su figmedžiu; kai jo šaka suminkštėja ir sprogsta lapai, žinokite, jog artinasi vasara^g.* Dieviškaja ištarime mums norima pranešti, kad po žiemos, po sielų audrų artinasi *derlius*. *Figmedis išleido savo žalias figas, vynuogynai žydi ir paskleidė savo kvapsnį.* Vynuogynai žiedais sprogsta, *ateis laikas* ir bus vynuogiu.

13. *Kelkis, ateik, artimiausioji mano, gražioji mano, balandėlė mano^h.* Ką pateikėme aukščiau, visa tai Sužadėtinė kalbėjo *mergaitėms* negirdint, ir vienintelė ji girdėjo Sužadėtinę. Bet mes patys jau norime išgirsti žodžius, kuriuos Sužadėtinis skiria Sužadėtinei: *Kelkis, ateik, artimiausioji mano; nekviečia mergaičių nei sako: Kelkitės, bet: Kelkis, ateik, artimiausioji mano - gražioji mano, balandėlė mano, ir ateik, balandėlė mano, uolos priedangonⁱ.* Ir Mozė statomas *uolos priedangon*, kad *pamatytų Dievą iš nugaros^j.* *Išorinio pylimo priedangon^k.* Pirma prieik prie to, kas yra prieš sieną, paskui galėsi įėti ir ten, kur yra pačios *uolos* siena. *Parodyk man savo veidą^l.* *Iki šios dienos^m* panašūs žodžiai tariami Sužadėtinei, bet ji vis dar nedrisko *atidengtu veidu Viešpaties šlovę atspindėtⁿ*. Bet kadangi ji dabar jau papuošta ir parengta, jai sakoma: *Parodyk man savo veidą.* Dar nebuvo jos *balsas* toks *saldus*, kad užsitarautų žodžiu: *Leisk man išgirsti tavo balsą^o.* Bet kai išmoko kalbėti - *Tylėk, Izraeli, ir klausykiš* - ir žino, ką pasakyti, kai Sužadėtiniui jos *balsas* tapo *saldus* pagal ši pranašišką žodį: *Tepasidaro jam saldi mano šneka*, Sužadėtinis į ją prabyla: *Ir leisk man išgirsti tavo balsą, nes tavo balsas salduš*. Jei atvėrsi savo burną Dievo Žodžiui, Sužadėtinis tau pasakys: *Tavo balsas salduš ir tavo išvaizda dail^p*. Siekdami to, pakylame ir meldžiame Dievą, kad taptume verti Sužadėtinio, Žodžio, Išminties, Jézaus Kristaus, kuriam *garbė ir galybė per amžių amžius. Amen!*

13. a. Gg 2, 13 II b. Gg 2, 13-14 II c. Iš 33, 32 II d. Gg 2, 14 II e. Gg 2, 14 II f. 2 Kor 3, 14 II g. 2 Kor 3, 18 II h. Gg

2, 14 II i. Ist 27, 9 II j. Ps 103, 34 II k. Gg 2, 14 II l. I Pt 4, 11.

KUR SUSITINKA AMŽIAI DU

RAINER MARIA RILKE

Rainer Maria Rilke. 1906

AUKSAKALIŠKA POEZIJA

Austrų poeto RAINER MARIA RILKE (1875-1926) kūryba į lietuvių kalbą verčiama nuo 1921 metų. Versta nepriklausomybės laikais, išeivijoje, sovietmečiu ir vėliau. Vertė daugiau nei dvidešimt žmonių. Ne tik poeziją, bet ir prozą, laiškus. Rilkės auksakališka, nepaprastai muzikali ir kondensuota tobulos išraiškos poezija skirtingu vertėjų interpretuota ir versta skirtingai, kartais né nesistengiant perteikti net ritmo, o šitokiam eiléraštyste visa prasmė tiesiog skambėtė skamba per plastišką ekspresiją, ir nežinia dar, ką svarbiau išversti. Rilkės trauka nemaža, bet nemažesnė ir atatranka. Suprasdamas, kaip ir visi, ką reikia daryti verčiant Rilkę, ir kad tiek tepadarydamas, kaip ir visi, gal daugiau

IŠ „VALANDŲ KNYGOS“

*

Būnu su didžio lapo dvelkimu.
Esu, kur susitinka amžiai du,
kai jį prirašém Dievas, aš ir tu,
užverst iškeltą ranką svetimų.

Jauti, kaip spindi puslapis jo naujas,
jame dar viskas atsitiks.
Jo ploto tylios jėgos reikalaujas
ir tamsiai žiūris į akis.

*

Tave randu visuos daiktus: prigludus
prie jų širdis su jais susibroliuos,
mažuos tu šildais lyg prieš saulę grūdas
ir dalinies gausingai dideliuos.

Jégų tokie žaidimai stebuklingi,
jog eidami per daiktus taip jie duos
šaknims ugdyt, nuvysti koto lingei
ir keltis iš numirusių žieduos.

*

Lyg lūšnelė sargui vynuogyne
tavo rankose esu,
Viešpatie, prieš tavo naktį gryną
aš naktis, o Dieve, iš tiesų.

Vynuogienojas, laukas be arimo,
ganykla, senoji obelis,

figmedis, kuris net marmurinę
uolą uogom apdalys:

tai ten tavo kvepiančios šakelės.
Tu neklausi, ar budžiu, ar ne.
Plūsta syvais ir be baimės kelias
tyliai tavo gelmės pro mane.

*

Triukšmaudama viršūnėj tavo medį
šviesa daiktais išskirsto margaspalviais,
tave jie randa gėstant dienai šiai.
Apyblanda, erdvės švelnumas, deda
daugybę rankų liest daugybės galvas,
ir svetimumai glaudžias pamaldžiai.

Švelniausiu šituo judesiui tu glostei
pasaulį, taip tu nori, taip ir temė.
Išsigriebi iš jos padangių žemę
laikyti priglaustą drabužio klostei.

Taip tylumos gilybėse esi.
O kas vardais garsina, tie visi
užmiršta, kad šalia jų tu tili.

Mums tavo rankos keliasi didesnės
už kalnus - su tamsia kakta mums dėsnius
galybė tavo duoda nebyli.

*

Toks vienas namas kaimo šio gale,
lyg būtų žemėje paskutiniu namu.

Iš kaimo kelias ties ta trobele
išbėga vesdamas į naktį tolumų.

Kaimelis šis tik perėja į du
tolius, baugina einant, net graudu,
prie pirklių kelias takeliu išnirs.

Ir kas paliko kaimą, eis daug valandų,
ir daugelis gal pakeliui išmirs.

negaliu, neteikdamas pirmenybės né vienam vertimo būdu arba interpretavimui ir domėdamasis, kaip visiems kitiems pavyko, tegaliu pripažinti vien savo nesékmes, patirtas besiskubinant pasitaikiusiomis progomis, ir pastangas po šitų pamokų paskui ką nors pagerinti.

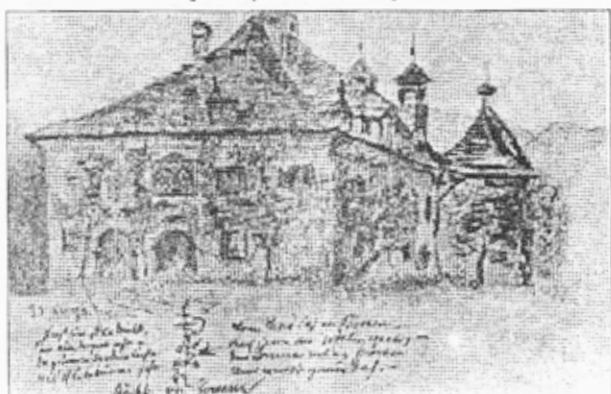
Rilkės kūryba paveikė pasaulinę mūsų amžiaus literatūros, estetikos ir idėjų raidą. Lietuvoje nereikia jo pristatinėti, nes bent būtiniausiu duomenų prirašyta pakankamai. Gal kelias sakinius vertėtų kai ką tik priminti ir papildyti.

Vieną poetiškiausią, svarbiausią ir stambiausią kūrinių, asmenišką Dievo ieškojimo maldaknygę „Valandų knygą“, išleistą 1905 m., sudaro trys dalys (pirma 1899, antra 1901, trečia 1903) - nuo vienuoliško gyvenimo per keliones ir neturtą iki mirties. „Vaizdų knygoje“ (1902) skamba gamtos išgyvenimai ir žmogaus egzistencija. Dviejose „Naujuų eiléraščių“ dalyse (1907 ir 1908), po sekretoriavimo pas prancūzų skulptorių Auguste Rodin, auksakališku žodžiu plastiškai kuriamas daiktas, perteikiant jį kūrimo judestyje. Jei neklystu iki šiol pas mus gal dar ir neminėtas rinkinys „Marijos gyvenimas“ (1912), parašytas vienu metu su pirmosiomis elegijomis. Po ilgos tylos, paties poeto apibūdiniimu, išpūstos dvi svarbiausios - didžioji baltoji „Duino elegijų“ (1923) ir mažoji rūdžių spalvos „Sonetu Orfėjui“ (1922) - burės yra lyg priešmirtinė giesmė. Elegijos sukurtos antikiniai metrais, o apie sonetus galima pasakyti, kad pasaulyje greta kitų žymiuju poetų vardais vadinamo soneto atsirado Rilkės sonetas. Vėlesnėje kūryboje Rilkė peržengia krikščionišką tradiciją. Dabar jo idėjas vieni atranda, kiti atmeta, treti prisimena ir aiškina. Bet Rilkės poezija didinga.

Mūsų šimtmetis eina į pabaigą. Su Rilke visuotinėje literatūroje. Netrukus bus šimtas metų garsiajam „Valandų knygos“ eiléraščiui *Ich lebe grad, da das Jahrhundert geht*: apie laiko lapą, kurio vienas puslapis prirašytas, o kitas spindi tuščias. Jau kitų rankų pakeltą lapą aukščiausiai - prirašytojo šimtmečio užvertimui ir būsimojo atvertimui. Mes taip pat beveik ant šitokios lapo briaunos, kur susitinka du šimtmečiai, ir *dunkel versti* kitaip negu „tamsus“, bent aš, negaliu. Žinodamas, kokių tarsių jėgų akis į akį susidurta.

Jonas Juškaitis

Malūnas. Rilkės piešinys. 1896 metų vasara

*

Tu ateitis, didi aušra, kur švis
virš amžinybės lygumų ir švies.
Rytinė gaidgystė po laiko tu nakties,
rasa, mėta tu ir mergelė, ties
ja pašalietis, motina tu ir mirtis.

Tu besikaitantis pavidalas esi,
kurs vienišas kiekvieno likime,
kurs lyp laukinis miškas, nors tankme
ir eina skundai ir džiaugsmai visi.

Tu sakanti, vidinė giluma daiktu,
kurios nieks paskutinio žodžio nesuvoks
ir sakymas kurios kitam visai kitoks:
laivu bus krantui, laivui bus krantu.

*

Raugerškiai noksta sirpdami raudonai,
nuo astrų sodas kvepia pats gėle.
Kas neturtingas vasaros gale,
tas lauks ir lauks ir liks bedalio duonai.

Kas neišvysta, kai sudedami
blakstienomis akių vokai per tylą,
kaip reginai laukią su naktimi!
prasidedančia jo tamsoj pakyla, -
tas tuščias senis savo vidumi.

Per dieną nieks tam, dienos ne su tuo,
tam visa melas po jų dangumi;
ir tu, o mano Dieve. Kaip akmuo
kasdien ji vien į dugną gramzdini.

*

Vargdienių prieglauda kaip tabernakulis yra.
Joje lig valgio amžinybė nusileidus,
o vakaras ateina, aidą vis tykesnis aidas
palydi, šitaip ji atgal į aukštį sklaidos
ir užsidaro savo tolyje tyla.

Vargdienių prieglauda kaip tabernakulis yra.

Pirmaji Rilke's knyga. 1894

Vargdienių prieglauda kaip kūdikio ranka.
Ji neima kas dideliems bus duota;
tik laiko margą vabalą ūsuotą,
tik akmenuką, upės teliūskuotą,
smilčių strovelę, kriaulkę ūžesiutą;
nelyginant svarstyklės nuo neišmatuotų
siūbuote savo delną ji siūbuotų,
suvirpinama dulkele menka.

Vargdienių prieglauda kaip kūdikio ranka.

Ir kaip ši žemė prieglauda vargdienių pro
vargus.
Kristalo būsimojo nuotrupa smulkutė,
bekrintant čia tamsi, čia rodanti šviesos
akutę,
vargina tartum šilto skurdo kūtę, -
o vakarais tačiau: visi kampai atkutę,
ir joj visas žvaigždes užsidega dangus.

MIRTIS DIDI

Mirtis didi.

Mes jos bei mirksj
šypsniai mes jos.
Širdy ji gyvybingiausią mirksnį
verkia, kad mirsi
mirksnį dejos.

VIENIŠAS

Tarp tų, kurie šios žemės, aš tylus,
lyg nublokštas čia ne iš jos net jūros;
pripildžiusios man toluą figūros,
aplinkui jų pilnų dienų stalus.

Gal plytint lyg ménulį tuštumu
lig pat širdies regiu pasauli ši,
o jiems nelieka vienumai jausmų,
ir apgyventi žodžiai jų visi.

Daiktai, iš mano tolio paimti,
svetur pas jus keisti ir neprigiję: -
ten dvasioje didelėje atgyja,
čia gédos prislopintus pajunti.

VĖLIAVININKAS

Kitiems prie kūno šiurkštuma niūri
be jokio jausmo: plienas, kardas, kailis.
Nors plunksna kai kada švelni padailins,
bet vienišas kiekvienas ir be meilės;
o jis su vėliava, lyg moterim, kuri
kaip šventei iškilmingai apsivilkus.
Jam glaudžias iš paskos sunkus jos šilkas,
virš rankų kartais nuteka visai.

Jei užsimerkia, šypsnį vien jisai
išvysti gali nešdamas: apimki. -

Ir kai su žvilgančiais šarvais aplink ją
apsupę ir pagriebt norį apninka, -

privalo jis nuo koto pirmutinis

nuplėšt lyg nuo mergystės prieš save
po munduru laikyti prie krūtinės.

Ir tai kitiems narsumas su šlove.

ATVAIZDAS

Eleonora Duse

Kad veide išsaugotų kiekvieną
savo skausmą lemčiai pasiruošus,
per tragedijas ji puokšte nešas bruožus,
palengva, beveik išpinama
nuvytimo liūdinančio grožio;
kartkartėmis, tartum tuberozą,
šypseną iškrist paleisdama.

Ir pavargus taip ramiai pati
ją palydi, gražios aklos rankos
žino, kad nerat ir nesurankios, -

ir prabilus žodžiai sukurti,
kažkieno svyruojantis likimas,
ir panorus siela ištarti,
veržias kaip nepaprastas ko sutikimas:
kaip akmens koks surikimas -

ir pakélus galvą, pakanti,
šiuos visus žodžius kartoja scenų
užmiršimui; nes iš jų né vienu
nekalba tikrovė iškankinta,
su kurios vieninteliu turtu stovės,
privalėdama ją, lyg bekojį indą,
išlaikyt aukštai viršum šlovės
ir pracinančiujų vakarų.

PAVILJONAS

O net pro suveriamujų durų
žalią stiklą jaučiama, kaip ta
prabanga puiki pro stiklą niūrų
ir ta laimė spindesiui aliūro
neis toliau iš ten, kur atsidūrė,
paslépta, pašvietus, pamiršta.

Rilke ir Paul Valéry 1926 rugsejo
13 dieną prie Ženevos ežero. Ant
rame plane skulptorius Henri Va
lette

O net ir girliandos akmeninės
durų nebevarstomų kraštu
kaip užuolaida slaptinga pinas
ir tyli užuojauta kartu, -

ir jos vėjyj trinksi, jis prilaiko,
kaip šešeliai pats apsikabins;
net ir herbas, lyg paskubomis
spaustas, laimės palinkėt, prie laiško,

kalba dar. Nedaug dienų dar éje:
viskas virkdo, širdgélia viena.
Jaučia šaltą šiurpulių alėja
ašarota ateiną

dvelkiantį nuo stogo per anų
perskilusių urnų šukę trapią,
bet apkibusią dar šukę apie
aši seną pelenu.

IŠ „SONETŲ ORFÉJUI“

*

Vélei pavasaris. Žemė lyg vaikas,
mokantis daugel, o daugel dainų;

ilgai ji mokés... Sunkus toks laikas,
bet ir duoda todėl dovanų.

Mokė griežtai. Pažinom tiek balto
iš senio barzdos - mes ne nauji.
Kuo vardu žalumynas, mėlynumynas,
dabar to
paklausim žemę: ji žino, žino jil!

Žeme, laisva ir laiminga, tu žeme
mūsų gaudoma, žaisk su vaikais. Kas
didžiausią
džiaugsmą pajaus, tai džiugią tave pagaus
delnuos.

O, ko mokytojas mokė, ką lemia
rašmenys sudėtingi šaknų ir kamienų, lyg
džiaugsmą
daugybės tam žemė dainuos, dainuos!

*

O burna šulinio, kalbi švari
vien duoti kas nesenamai čiurlens, -
tu, marmurine kauke, pries vandens
prabégantijį veidą. Ir tari

gelmių tu lūpomis. Tau iš tikrų
tolybių Apeninų šlaituos, pro kapus
šaltiniai trykšta skambesys trapus,
senu pajuodusiu smakru

į indą krinta srovele lėta.
O šis - ausis bemiegant padėta,
sakai į ausį marmuro akmens.

Ausis ta žemės. Vien su savimi
ji šnekas. Kai ąsotį terpiamą semi,
jai rodos - tu nutrauki jos sakmes.

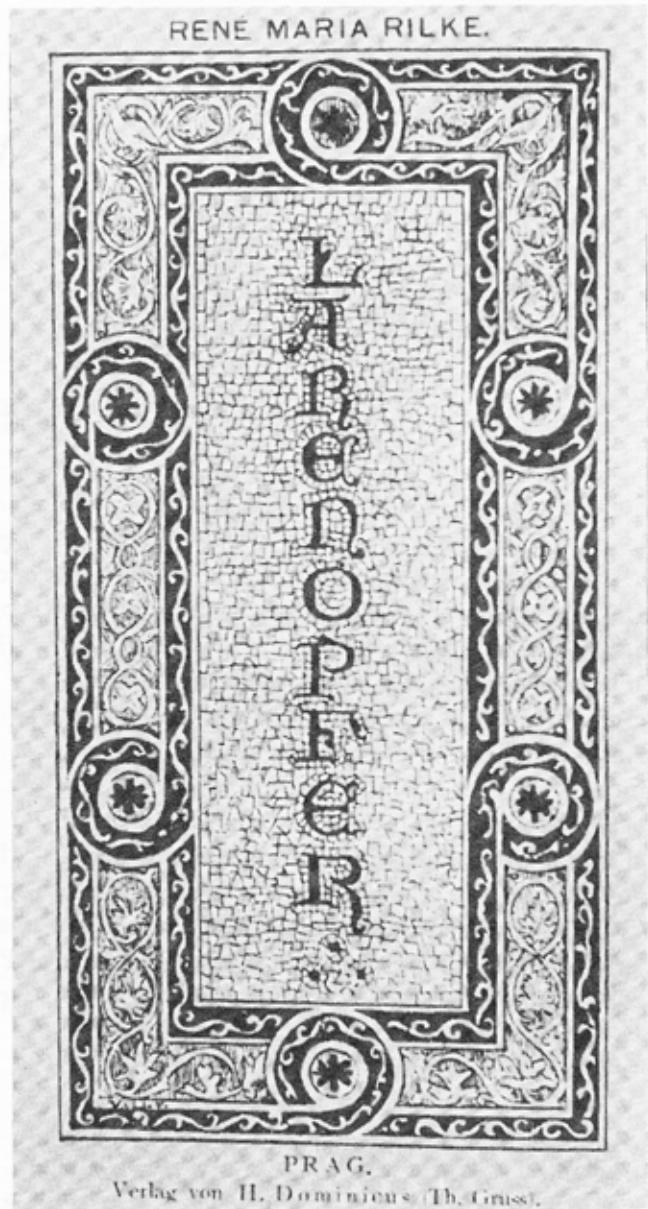
*

Visada nuo mūsų plėšiamasis
būna Dievas, gydanti vieta.
Mes žinoti norim, nes per smalsūs,
o jis švies, dalins jis visada.

Niekaip jo pasaulyje panirti
pats švenčiausias nepasiaukos,
kaip iš prieštaravimo prieš mirtį
laisvinamas jos traukos.

Mirusis tik čia
geria iš mums *girdimo* šaltinio,
kai jam Dievas, mirusiam, pamoja.

Mūsų tik triukšmai pasikartojoę.
Ir ériukas varpeliu skardina
iš instinkto nejučia.

MIESTO MADRIGALAI

AUŠRA MARIJA J. SLUCKAITĖ

Bičių kanonas

I

Jis atmerkia akis ir mato mėlyną šviesą. Vaško žvakė peršviečia ledo lubas ir ledo sienas. Mėlynas ledo kapas.

Balsai gieda: „Amžinajį atilsį duok mirusiam, Viešpatie, ir amžinoji šviesa tegu jam šviečia...“ Ranka traukia baltą skepetą jam ant veido.

Ne, aš nemiriau, - sako jis be garso. Bet balai gieda „Amžinajį atilsj...“ Mėlyna žvakės šviesa virpa vėjyje. Ledaš šviečia. „Tris dienas kapojom amžiną išalą, kol iškalėm tau kapą Lenos krante. Tu nebūsi vienas, ten ilsisi ir kiti ledo sarkofaguose. Šalčio išbalzamuoti, jie laukia prisikėlimo valandos. Amžiną tau atilsj, broli.“

Teodoras Kazimieras Valaitis. *Mitologinis motyvas I*. Piešinys.
31,3x49,3

Nepykit, bet aš negaliu numirti. Turiu sugržti. Sugržti pas savo bites, - kalba jis sučiauptom lūpom. Ir žino, kad kalba iš anapus. Kad bičių seniai nebéra. Tik godūs uodai, kurie geria ištremtųjų kraują vasarom...

II

Sovijus buvo žmogus, kuris turėjo tris sūnus.

Kartą pagavės laukinį šerną, išėmęs iš jo devynias blužnis, jis davė jas iškepti savo pagimdytiesiems. Tiems jas suvalgius, supyko ant savo pagimdytųjų ir mėgino nusileisti į pragarą. Pro aštuonerius vartus negalėjo praeiti... Ir grįžo.

Sovijus buvo žmogus, kuris negalėjo numirti.

III

Moteris regėjo: ji eina karos nusiaubtais laukais. Sviedinių išvarpytos duobės, apkasų rudos gyslos. Žolė - ne žalia, juoda. Sudegės tankas. Apangliję medžiai. Pelenai ir juodas šlakas po kojom. Tuščia. Nė ženklo gyvybės.

Ji atsisėda ant apkaso krašto. Ir laukia, ir laukia. Laukia savo mirties.

Staiga išgirsta - bičių dūzgimas! Moteris pakyla ir eina į garsą. Eina netikėdama.

Namie palikau, kely sutikau, o visgi savo neatpažinau...

Iš dūlančio jaučio vidurių kyla virpantis, mirgantis debesėlis. Bitės! Spiečius kyla virš mirties kaip gyva karūna. Spindulys prasimuša pro pe-

lenų rūką, ir bičių dūzgime - artimujų balsai.
Jie ateina, jie artėja... iš anapus miško.

*Namie palikau, kely sutikau, o visgi savo
neatpažinau...*

IV

Sovijus prašė sūnaus jį palaidoti. Rytoaus dieną padarė jam vakarienę ir, įdėjės į medžio kamieną, paguldė jį.

Rytą sūnus paklausė jį, ir tasai taré: bičių ir daugybės uodus édamas buvau, aiman, kaip sunkiai miegojau.

Vél rytoaus dieną padarė didžiulį ugniai laužą ir įmetė jį į ugnį. Rytą paklausė jį: ar gerai pailsėjai?

O tasai jam taré: kaip kūdikis lopšy saldžiai miegojau.

Sovijus pro aštuonierius vartus negaléjo, pro devintuosius savo norą patenkino per savo pagimdytajį sūnų.

V

Parvežé, parvežé įšalusius grubius karstus iš Lenos kranto, iš ledo sarkofagų. Miesto aikštę sustatę, veliavom ir gélém apklojo. Liūdni orkestrai grojo.

Atidaryti karstų neleido. Saké: pasklis maras ar kokios epidemijos, kelis dešimtmečius palaikuose tūnojusios.

Bet sūnus atkalé karstą ir išvydo tévą, kaip šiandien mirti atgulusi. Ir raudojo sūnus, gyvą paveikslą išvydës, ir šauké jam: kelkis!

Taip jam į brangų, šalčio išbalzamuotą veidą beižiūrint, palaikai émë akyse irti ir į dulkes pavirto. Karste tik pelenų žiupsnelis guléjo.

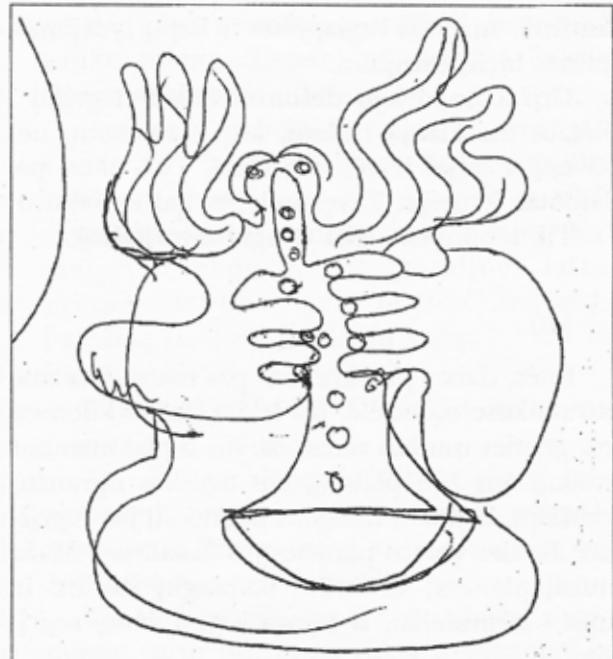
VI

Sūnus užkasé Sovijų į žemę - kirminali édė. Ikkélė jí į medį - bitės sugélė. Sovijus norėjo ugnyies, kad galėtų po mirties kaip kūdikis ramiai miegoti.

Ar sugrįžo Sovijus?

Grjó, bet pasilikt negaléjo.

Sovijus sugrįžo, kad kitus vestų.

Teodoras Kazimieras Valaitis. *Muzikiniai motyvai II*. Piešinys. 42x30

VII

Kodėl mus traukia žemę, kurioje esam gimę? Kokiom šaknim jí į mus įauga? Grjžti, ir čia tavęs niekas nelaukia. Svetimas. Nors atsimeni kiekvieną akménį, kiekvieną tako vingį. Balsus ir veidus, kurie tebegyvena tavo atminties avily. Kas būtum be jų šiandien?

Vakarykštė diena gyvesnė už dabartį. Matai save mažą, pro aplytą langą žiūrintį į pasaulį, paslaptingą kaip prieš akis dunksantis miškas. Norėtum sužinoti, kas anapus miško, bet bijai. Gal nujauti, kad už jo tavęs laukia tolima sulėdėjusi žemė ir mirtinas šaltis.

Paskui matai savo moterį: ji kloja tau patalą, ir saulėlydis medaus švesa apšviečia jos veidą. Žinai, kad lengva jos netekti, nes naktim traška automatai, ir fatališka ugnim dega miško brolių akys...

Kvepia šilta vakarienė, garuoja védarai. O paikiemais, kaip pasiutęs šuo, slankioja baimė. Viltis grižta su saulétekiu, kai vyrai su dalgiais išeina į pievas. Čia tavo skausmas, čia tavo namai.

Iš šiaurės tolybės vasara tavo žemėj atrodė

amžina, amžinos rugiaptūtės ir liepų žydėjimas, pilnas bičių dūzgimo.

Gržai po dviejų dešimtmečių. Bet gržai į lietaus merkiamą rudenį, kur nėra namų nei savujų. Parėjai ir vėl turi išeiti. Tu - anas, palaidotės šiaurėje. Tavęs nebéra, gal ir nebuvo.

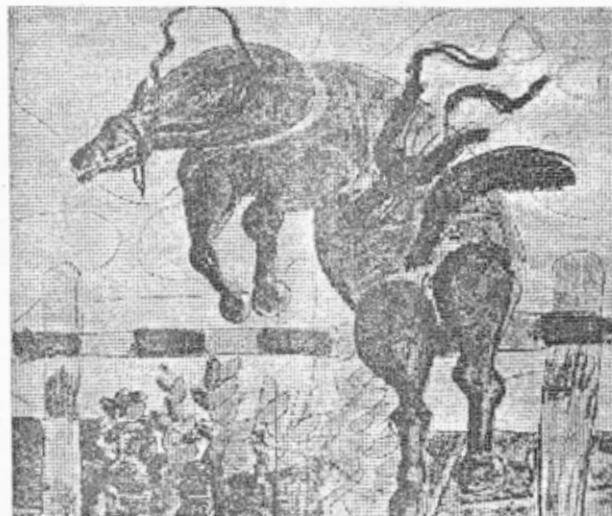
Tik atminties avilys dūzgia tavo galvoj.

VIII

Bitės, dabar jūs skrendat pas mane, nes mano rankose motinėlė. Jūs lekiat šimtus kilometrų, genties traukos vedamos. Jūs tupiat man ant rankų, ant žilų plaukų, ant druskos išgražtų raukšlių. Iš kokių dangaus pakraščių jūs sugrižtat? Kokias visatos platybes jūs išmatavot? Maža mūsų planeta, iš aukštų padangių žiūrint. Ir mes - kirminėliai, iš žemės išėję į žemę sugrišsim.

Bičiulės mano, lipdykit vėl savuosius vaško korelius akelę po akelės. Vėl neškit medų po lašą iš kiekvieno žiedo. Tik nedaug švarių žiedų rasit. Nuodais mūsų pievas nubarstė, žiedus apšvitino. Ar atskirsit, kurie kuokeliai švarūs?

Sventa ugnim derėtų pievas išdegint. Visus utéletus marškinius į laužą sumesti. Tegu su-

Teodoras Kazimieras Valaitis. *Konkūrai I*. Piešinys. 49x62,5

pleška visa žmonių piktybė, senas baimės ir išdavyscių prakaitas, giliai, oi, giliai įsigéręs. Kad švarūs prie stalo sėstume. Kad skaisčiais baltais marškonim prie savujų bičių eitume.

Gržkit, gržkit, bitelės, į mūsų avilius.

Namie palikau, kely sutikau, o visgi savo neatpažinau. Bitelė pilkoji...

Miunchenas

Vétrungė

Skulptoriui K. T. Valaičiui

Tą dieną jis statė didžiuolę juodo metalo vétrungę - po niūriu šiaurės dangum. Geležies paukštis sunkiai stojosi išalusioj žemėj. Vétrungė sviro, girdždėjo, siūbavo.

Paskui kalvis Hefaistas, susisupės į ilgus avikailius, sandalų kruvinai nutrinton kojom ējo plikledžiu padengtom gatvėm, siaurais suplūktu sniego skersgatviais. Sustojo pavartėje, jis iš nuolaužų ir šiukslių sukraudavo laužus, šildydavosi prie ugnies sugrubusias tvirtas rankas. Itūžę balsai šaukė jam nekelti gaisro, ir jis ējo toliau, palikę rusenantį laužą.

Maištingas, nemylimas Dzeuso sūnus ieškojo, kuo numalšinti troškulį - sausa, alsi liepsna

degino jo sielą. Ipuolės į karčemą, jis godžiai gérė iš briaunotos stiklinės svilinantį skystį ir vėl blaškėsi po šalčio surakintą miestą. Perštėjo nutrintas kojas. Vilkšuniai sekė iš paskos, uostydami jo pėdsakus. Kalvis žinojo, kad tai ne vilkšuniai - àpsiausto miesto sekliai, kurie prirakins jį prie uolos, kai tik jis galingu balsu sušuks apie savo nelaisvę. Prirakins, kaip jis, Dzeuso liepiamas, buvo prikalęs prie uolos Prometėją.

Miestas buvo virtęs šaltu narvu. Be išeities. Numalšinės troškulį, Hefaistas kalė iš vario ginklus, skydus ir - šviečiančias saules, kurias kabino ant miesto sienų ir vartų. Bet jos

netirpdė dešimtmečių pašalo. Ir vėl alsi, sausa liepsna degino dieviškojo kalvio vidurius.

Pagaliau atėjo pavasaris. Nutrintos kojos užgijo. Hefaistas susirado už miesto žirgyną ir, užsikabinęs iš vario iškaltą saulę ant pečių, jodavo gležnus pumpurus skleidžiančiais laukais. Šuoliavo juodu žirgu tollyn, tollyn nuo apsiausto miesto. Bet ten, akiračio pakrašty, jo laukė spygliuotos vielos - riba, kurios niekam neleista peržengti.

Grįžęs į miestą, Hefaistas sustodavo prie savo didžiosios vėtrungės, kuri vis labiau sviro į šiaurės vakarus, į tą pusę, kur toluoj buvo jūra - laisvės iliuzija.

Nepasotinamos aistros genamas, kalvis išjojo į smėlėtą pajūrį. Juodo žirgo kanopos klimpo į baltą smėlį. Artėjo išganingas, beribis vanduo kaip išlaisvinimas. Vakare Hefaistas sustojo sargo pašiūréj tarp kreivų žemaūgių pušų. Ant stalo degė žibalinis žibintas ir stovėjo butelis baltosios. Kažkas čia jo laukė atjojant. Kalvis

gérė ir gérė, gesindamas troškulį, ir grimzdo į sunkų miegą. Tamsoj už medžių kamienų skalijo vilkšuniai.

Hefaistas pabudo nuo žirgo žvengimo. Lauke vos švito. Jo kojos buvo surakintos sunkiom grandiném. Pro pašiūrės plyšius skverbési dūmai, gniauždami kvapą. Kalvis metési prie durų, bet grandinės laikė ji prirakinusios prie žemės. Jis jautė, kad smenga į amžiną požemį, į didžiąją kalvę, kurion buvo ištremtas iš Olimpo.

I miestą grižo tik žirgas su vario saule, pririšta prie balno.

- - - Kai po daugelio metų baigėsi miesto apsiaustis, mažai kas prisiminė avikailiai apsisiautusį Dzeuso kalvą, kuris smūgiais į geležį žadino maišto aistrą ir degė laužus gatvėse.

Bet Hefaisto iškaltos iš vario saulės švetė ant miesto vartų pro metų rūką. Ir vėtrungė rodė laisvės kryptį.

Vilnius

Namų ieškojimas

...Tada važiavom Andalūzijos keliu. Be tikslo. Artėjo rusvai mėlyni, ilgesingi Sierra Nevados kalnai, kurie kélė Garciai Lorcai liūdesį. Dešinėj plytėjo laukinių raudonų aguonų laukas - kiek akis užmato. Paskui kur ne kur migdolų, granatų medžiai, obelų sodai. Kelias vingiavo į viršų, ir pakvipo saulės įkaitintom pušim, kedrais ir eukaliptais. Dangus buvo giedras - kaip vakar ir užvakar. Už posūkio iš viršaus atsivérē plati slėnių panorama, akiračio pakrašty melsva, žvilganti jūros juosta ir prie jos - ant uolos išaugusi maža, balta Salobreña, mūsų nakvynės miestelis, nuo kurio tolom.

Palaima užliejo širdį, ir mano draugas pasakė: „Sustokim. Čia ta vieta, kurios taip ilgai ieškojom.“

Prie kelio už baltos mūrinės tvoros stovėjo namas su užrašu „Ceramics“. Viduje tamšaus gymio savininkas, laukdamas retų turistų, valé dulkes nuo mėlynais raštais išmargintų baltų

puodų, žalių ąsočių, juodų vazų. Jis pasisveikino angliskai; mat uždarbiavęs užsieniuose, iš Belgijos parsivežęs žmoną. „Ilgai neištvertiau svetur. Žemumų kraštas. Ten širdis per létai plaka“, - paaiškino neklasiamas ir mostelėjo ranka į saulės užlietą kalnagūbrio šlaitą. Viena jo akis buvo stiklinė ir blykčiojo, užkliudžius spinduliuui. Pasakėm, kad norėtume jo kaime gyventi, nusipirkti namą, gal lūšną. „Čia daug kas nori likti. Ir lieka. No problem... Chosé. Jis žino tuščią sodybą. Reikia Chosé surasti, „ - džiugiai pasišovė padėti vienaakis keramikas.

Dabar jau trise keliau vingiuotu keliu į miestelį su balta bažnyčia. Prirūkytoj smulkėj vyrai gérė alų, užkasdami chamonu - džiovinti kumpiai kabobo čia pat, virš baro. Bet Chosé ten nebuvo: išėjo savo ožkų parvaryti, paaiškino vyrai.

Grįžom atgal tuo pačiu keliu, vis sustodami. Keramikas, nusileidęs šlaitu pro brūzgynus,

šaukė Chosė. Atsiliepdavo tik ožkos. Neradom Chosé ir prie kalnų upokšnio. „Siesta, - paaiškino mūsų gidas. - Miega kur po medžiu ir negirdi. Atvažiuokit rytoj. Viską būsiu būsiu sužinojės. *No problem.*“

Bet ir kitą dieną Chosé nebuvo pasirodės. Vienaaakis keramikas pats pasiūlė surasti tą pažadėtą sodybą, kur žmogus gali gyventi kaip Dievo soste, iš aukštybių žvelgdamas į žemiškus slėnius. Važiavom ilgai, vis į viršų, žvyruotu keliu, kuris darėsi vis labiau duobėtas. Namų nei sodybų nebuvo, tik kelios apgriuuvusios šieno pašiūrės, o dar už kelių kilometrų - seniai apleisti trobos pamatai tarp išdžiūvusių alyvmedžių. Artėjo vakaras, ir ant Sierra Nevados kalnų kaupėsi lietaus debesys. Keramiką apėmė gilus liūdesys. Jis stovėjo, žiūrėdamas į dygiais žolynais apaugsius pamatus, ir kartojo: „Ak, tas Chosé, Chosé.. Ką jis paisto?...“

Reikėjo grįžti. Vingiuotu kalnų keliu atgal į slėnį. Mašina kratėsi per akmenis, benzino rodyklė artėjo prie nulio. Dulkės graužė gerklę.

Keramikos parduotuvėj savininkas atkuto. Galgi ne tuo keliu važiavom, negali būti, kad Chosé būtų sapnavęs. Kitą kartą tikrai sodybą surasim, *no problem...* Bet mes rytoj jau iškeliaujam, - pasakėm. Stiklinė akis apsiniaukė, ir visko matės andalūzietis kažką įtemptai galvojo. Paskui nuplėše vyniojamo popieriaus skiautę: „Užrašykit savo adresą. Pranešiu. Kitais metais atvažiuosit ir galėsite apsigyventi. Savo name. Su alyvmedžiu ir migdolų sodu. Geresnės vietas néra

visoj Andalūzijoje. Rojus.“ Paskui apmetė viena akim savo dirbinius, kurių niekas nepirko, ir pasiūlė: „Gal ką... atminimui?“ Išsirinkau žalią vyno ąsotį siauru kaklu, pūstais raštuotais šonais. Sumokėjau dvigubai, ir keramikas šypsoda-masis spaudė ranką, atsisveikindamas: „Būtinai kitą pavasarį... Iš čia niekuomet nenorésit išvažiuoti. Geriausia vieta pasauly.“

Kai sutemus grįžom į baltą miestelį prie jūros, paklausiau savo draugo: „O jei būtume radę tą sodybą, kas tada? Už ką būtume pirke?“

„Bet turim žalią vyno ąsotį... Ir jau žinom, kur galėtume amžinai gyventi. Svarbu žinoti...“

- - - - - Sėdžiu saulės atokaitoj svetimam mieste. Ankstyva pavasario šiluma glosto veidą. Užsimerkiu ir matau rusvai mėlynus Sierra Nevados kalnus, vingiuotą kelią ir sodybą, kurios neradom. Kvepia kedrais ir eukaliptais. Rankoj raudonas granato vaisius. Ant stalo žalias ąsotis su jaunu vynu. Chosé, ožkų lydimas, atneša baltą sūrių ir šypsosi: „Gyvenat, kaip Dievo soste. Saulė ir vynas. Ko daugiau reikia...“

Kada tai buvo?

Gal dar kada sugrįšim į Andalūziją, bet nebebus vienaakio keramiko, ir namų ten nebeieškosim. Juk tik vieną akimirką gali patikėti suradės savo vietą didelę žemę, o paskui jos ieškai toliau ir jau žinai, kad niekad nerasi.

Salobreña

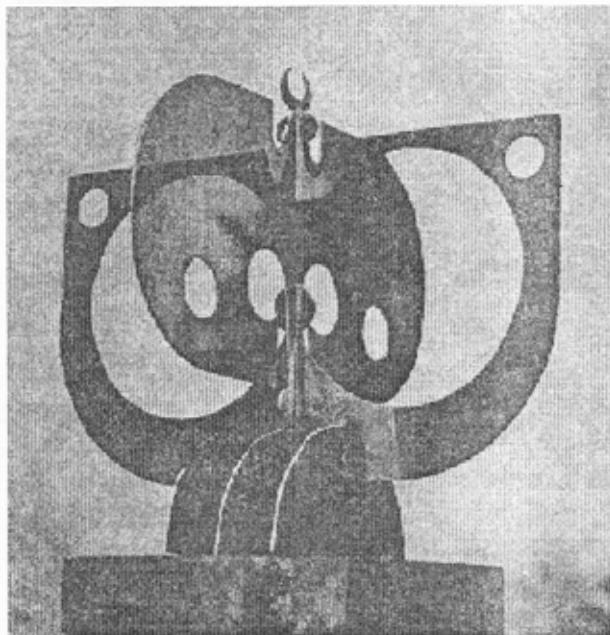
* * *

Kažkas seka mane tuščiuose namuose. Kai staiga atsigréžiu, juodas apvalus šešėlis nurieda pažeme, ir nieko néra.

Skaitau praėjusio mėnesio laikraščius, gautus paštu iš mano krašto. Tarp žinių apie gangsterių laikus ir gržimą į Europą - mano draugų nekrologai. Per anksti jie išeina, per anksti.

Nesulaukę manęs atsisveikinti.

Atsiverčiu užrašų knygelę ir iš kiekvieno puslapio išrenku - skaitmenį po skaitmens - visus telefonų numerius, kurie nebeatsilieptų. Suberiu skaičius, kaip aguonų grūdus, į sauju ir nešu užkasti kieme po pušim. Bet kitą rytą jie grįžta juodom skruzdem - pro durų ir

Teodoras Kazimieras Valaitis. Vabzdys. 1973. Žalvaris, h 18,5.

palangių plyšius. Mažos skruzdės béginéja aplink kavos puodelį, lipa iš gélėtos cukrinės, pasirodo tarp knygos puslapių ir ropoja laikraščių skiltimis. Jų vis daugėja, lyg viso mesto telefonų skaičiai būtų pavirtę neramiom skruzdėm, Barstau balta druska durų slenkstį ir palanges, ir skruzdės nebesirodo. Telefonai tyli.

Bet vakare vėl pažeme ritasi paskui mane apvalus juodas šešelis, ir kambario erdvė pilna vos girdimo šnabždėjimo. Užsimerkiu, ištiesiu rankas, ir kažkas minkštasis, švelnus, šiltas suspurda mano dėlnuose. Kai atmerkiu akis - rankos tuščios. Tik létai siūbuoja véjo pučiamą balta užuolaida, ir už durų loja mažas kaimynų šuo.

Ak, neprisišauksi brolio nei draugo...

Miunchenas

KELI ŽODŽIAI APIE AUŠRĄ MARIJĄ SLUCKAITĘ (VIETOJ GÉLIŲ)

Paprašytas keleto sakinių apie AUŠRĄ MARIJĄ J. SLUCKAITĘ (g. 1936) pagalvojau: viskas juk turėtų būti atvirkščiai! Juk buvo atvirkščiai: tai jinai suredagavo mano pirmają eiléraščių knygą, išėjusią į pasaulį 1966 metais. Taigi jinai pristatė mane. O dabar aš turiau pristatyti ją!

Iš kitos pusės žiūrint, nieko čia nuostabaus, net atmetus gyvenimo pervaistas. Mus giné laikas. O tuos, kurie néjo, paragindavo savo botagais. Iš Lietuvos Aušra su šeima pasitraukė 1974 metais (sūnus Joris dar buvo mažas, jos vyras režisierius Jonas Jurašas dar nebuvu taip gražiai pražilęs, kaip kad 1989 metų gegužės gale, naktį, po laidos per „Laisvosios Europos“ radiją atvažiavęs manęs pasiimti iš vokiško Eglės Juodvalkės šeimininkų kiemelio Miunchene). Nesimatę buvome 15 metų. Prabėgo dar penketas... Tie, kuriems tada buvo 4-5 metai, dabar jau režisieriai, rašytojai ir poetai. O Aušros lyg ir nebūtų!

Tai jinai suredagavo, paredagavo, pareguliaivo, pataise, (galop rasiu geresnį lietuvišką žodį!) išstatė į vėžes begalę mūsų. Net kelios lietuvių menininkų generacijos turėtų būti dékingos jai už meninio skonio ir saiko pamokas, už tylų pritarimą ar ryžtingą nepritarimą geriemis ar blogiemis dalykams. Ar kas atnešė gélių?

Už ne vienos lietuvių poetės ir poeto pečių - šviesus ir taurus Aušros Marijos šešelis. Jeigu kas kada rašys apie Janiną Degutytę, tegul prieš tai pasikalba su Aušra. O Judita Vaičiūnaitė, kurią Aušra bene labiausiai vertino ir myléjo, tegul pati apie tai parašo. Bet nebūkime sentimentalūs.

Žvarbų 1972 metų rugsėjį Dubultuose, prie jūros, su J. A. perskaitėme dvi Aušros apysakas. Kad aš buvau susižavėjęs, gal ir natūralu, bet jomis žavėjos ir J. A. Ligi šiolei atsimenu įspūdį - kažkas tamsiai purpurinio... Bet nereikia nė tarpusavio komplimentų.

Kažkas skaudaus, tragisko, itin jautraus ir greit dužtančio yra jos pasaulėautoje. Daug gydančios melancholijos. Elegantiškai degama cigaretė arba taurė tamsausraudono vyno ima vaidentis ją skaitančiam.

Ir dar tiems skaitytojams, su kuriais norisi kalbėti pusbalsiu, - Dievo ilgesys. Dievo ilgimasis jos kūryboje taip, kaip kad Algimanto Mackaus eilėse ar Antano Škėmos „Čelestoje“. Muzikinio, tapybinio, plastiško Dievo. Tokio, kuris visais amžiais pulsavo Europos kultūroj, net toj, linkstančioji į bohemą. Kas būtų Kristaus vizija be muzikos ir tapybos?

Daugelį metų Lietuvos žmonės girdi Aušros Marijos balsą vakarais (anksčiau gal klausydavos naktimis). Ji visus tuos egzilio metus kalbėdama buvo arti mūsų ir su mumis. „Laisvoji Europa“ tebedirba savo kilnų Lietuvos žadinimo, švietimo, tiesos sakymo darbą. Turėtų pasirodyti ir dvi, mažiausiai dvi Aušros knygos („Vagoje“ - knyga apie Jono Jurašo kūrybos kelią „Po Dvynių ženklu“, Rašytojų sajungos leidykloje - poetinės prozos rinkinys „Miesto madrigalai“; iš pastarosios - ir čia spausdinami kūriniai).

Liūdesiu išblaškyti: pamažu atsistato, pamažu patys renkasi ir sugrižta į vietą akmenėliai - lietuviškos dvasios mozaikai. Kada nors kas nors dorai žvelgdamas bus net priverstas stebėtis jos grožiu. Esu tikras. Už mozaikos šviesos - taurūs ją lipdžiusių siluetai.

Sigitas Gedas

SENOJI SKANDINAVŲ RELIGIJA

JENS PETER SCHJØDT

Tirdami ikikrikščionišką skandinavų religiją, susiduriame su ypač aktualia šaltinių problema: kaip vertinti šaltinius, reikalingus skandinavų pagonybei tyrinėti? Pabandysime trumpai aptarti keletą jų, apibendrinti svarbiausias šiuolaikiinių tyrimų išvadas bei tai, ką apie pagrindinius skandinavų religijos bruožus gali pasakyti šiuolaikinė religijotyra.

Kalbėti apie nebeegzistuojančios kultūros vaizdinius daugeliu atžvilgiu yra gerokai sunkiau nei apie kitas kultūrines sąvokas. Mat čia esame priklausomi nuo rašytinių šaltinių, o, pvz., socialinė, meno ar politinė istorija gali remtis archeologijos duomenimis. Kitaip yra tariant religinius vaizdinius. Žinoma, šiek tiek padėti gali ir archeologija, bet vien iš jos duomenų neįmanoma susidaryti tikslesnio vikingų laikų religijos vaizdo. Todėl mes visiškai priklausomi nuo literatūrinių šaltinių, beje, tokiu problemiškų, kad kai kurie mokslininkai juos beveik visus laiko netinkamais.

Tokia nuomonė susidarė todėl, kad didžioji tekštų dalis užrašyta praėjus keliems šimtams metų po bent jau formalaus Skandinavijos pakrikštijimo, t.y. XIII amžiuje ar vėliau. Vienas svarbiausiu skandinavų mitologijos šaltinių -

Snorio Sturlusono¹ Eda² - parašytas apie 1220 metus; todėl kyla klausimas, kiek patikimas yra šis kūrinys, kuriuo remiasi kiekvienas, tiriantis skandinavų mitologiją. Panašios ir vadinamosios Vyresniosios Edos giesmės; jas sudaro skirtingi (maždaug 1200 metų ir vėlesni) nuorašai, o giesmės iš tikrujų yra senesnės, tik klausimas, kiek. Ar sukurtos pagonių laikais, ar dauguma jų - krikščionybės meto senosios religinės poezijos sekimai? Šiuo klausimu kiekvienas skandinavų ikikrikščioniškos religijos tyrinėtojas turi turėti savo nuomonę; subjektyvumo išvengti gana sunku. Be to, viena, kokio senumo yra šaltiniai, o visai kas kita, kokio senumo yra jų aprašomi vaizdiniai. Čia labai padeda lyginamosios studijos, ieškančios paralelių tarp skandinavų ir kitų indoeuropiečių mitų ir įrodančios, kad mažų mažiausiai ta informacijos dalis, kurią gauname iš Snorio ir Vyresniosios Edos giesmių, turėtų būti labai sena ir siekti tuos laikus, kai kalbantys indoeuropiečių kalbomis priklausė daug artimesnėms nei istorinių laikų kultūroms.

Trumpai aptarta problema liečia pagrindinę skandinavų religijos istorijos šaltinių dalį. Be dviejų jau minėtų reikia dar prisiminti įvairiau-

JENS PETER SCHJØDT (g.1952) - Danų religijos istorijos mag. art., Aarhus universiteto Religijos istorijos katedros docentas. Yra parašęs darbų apie skandinavų religiją, lyginamąjį mitologiją ir religijos fenomenologiją, tarp jų *Horizontale und vertikale Achsen in der vorchristlichen skandinavischen Kosmologie* (kn. Old Norse and Finnish Religions and Cultic Place-Names, Aabo 1990). Iš danų kalbos vertė Loreta Laužikaitė.

¹ Snorri Sturluson (1178/79-1241). Sturlungų giminės išlandų skaldas, istorikas ir valstybės veikėjas. Manoma, kad sukūrė Egilio sagą. Jaunesniosios Edos autorius.

² Jaunesnioji (Snorio) Eda - vadovėlis apie skaldų meną, senovės skandinavų mitologijos ir metrikos paminklas. Išliko beveik visa daugeliu nuorašų. Seniausias (apie 1300 m.) trijų dalių nuorašas vadinas Edda (sen. norv. pramotė). I dalis - senųjų mitų rinkinys „Gylfaginning“ (sen. skand. karaliaus Giulvės regejimas).

Vyresnioji (Poetinė) Eda - senovės skandinavų anoniminių giesmių (seniausios iš 700 m.) rinkinys. Didžioji jų dalis (apie 30) išėta į vieną knygą XIII a. II p. Edų giesmėmis dar laikomas 5-6 panašios giesmės kituose Viduramžių ir vėlesniuose nuorašuose.

sius sagų³ žanrus, Sakso Gramatiko „Danų darbus“⁴, skaldų⁵ poemas, juridinius tekstus - visi jie turi didžiulę reikšmę mūsų skandinavų pagonybės suvokimui. Be to, esama ir neskanдинaviškų šaltinių, teikiančių svarbios informacijos apie to meto religiją. Vienais svarbiausių iš jų laikytini Adomo Brēmeniečio⁶ Šiaurės šalių aprašymas (datuojamas apie XI a. 7 dešimt.), kur be kita ko kalbama apie Upsilonos šventykla ir dalį ten greičiausiai atlikinėtų ritualų, bei arabų diplomato Ibn Fadlano⁷, matyt, švedų vikingų vadų laidojimo prie Volgos apie 920 metus aprašymas. Žinoma, yra dar šaltinių, plačiau ar siauriau aptariančių vikingų laikų religijai, bet aišku, kad tikslaus vaizdo negalima susidaryti be vėlyvųjų, ypač islandiškujų, tekstu.

Baigiant kalbėti apie šaltinius, reikia dar pabrėžti, kad apie skirtinges religijos aspektus esame informuoti labai nevienodai. Turime daug duomenų apie mitologiją, tačiau žymiai mažiau žinome apie kultą ir ritualus, o daugelio sociologinių ir psichologinių religijos veiksnių šaltiniai beveik nemini. (Tai neturėtų būti pagrindas teigti, kad jie nebuvo reikšmingi, nes, be jokios abejonės, yra ne taip). Neatsižvelgus į šiuos veiksnius atsirastą tam tikrų netikslumą skandinavų religijos tyrimuose, nes mitologijai ir vaizdiniam būtų teikiama pernelyg daug reikšmės, o tai neatitiktų iki krikščionybės egzistavusios tikrovės.

Dažniausia diskusijų apie šaltinius tema ilgai buvo vieno konkretaus šaltinio santykis su jo teikiama informacija. I šią vis labiau įsiliepsnojančią diskusiją dabar nesigilinsime, tik reikia labai trumpai paminėti porą svarbiausių dabar-

tinių tyrimų principų. Vieną didelę grupę sudaro tyrėjai, ypač besidomintys santiukiu su jų užrašymo metu, t.y. XIII a. Jie bando ištirti, kurie skirtingu tekstu elementai turėtų būti aiškinami, turint minty ryšį su kultūros kontekstu, kuriame jie buvo naudojami, o kurie kyla iš tradicijos, siekiančios jų tariamai aprašinėjamus laikus, taigi dažniausiai pagonybę. Akivaizdu, kad tokie tyrimai yra labai svarbių religijos istorijai. Dar didesnę reikšmę turi tyrimai, kuriais bandoma atkoduoti įvairių mitų bei mitų kompleksą reikšmę ir funkciją, dažniausiai pasirenkant vieną ar kitą struktūralistinės analizės principą. Šiuo atveju didžiausią vaidmenį yra suvaidinusi vadinamoji „lyginamoji mitologija“. Ši, iš daugybės teorijų kilusi kryptis, pirmą kartą pritaikyta prancūzų religijos istoriko Georges Dumézili, turėjo ypač didelę reikšmę skandinavų religijos ir mitologijos tyrinėjimams pastaruosius 30-40 metų. Tai nereškia, kad visi pritarė Duméziliui, bet kiekvienam teko susidaryti savo nuomonę bent jau šaltinių vertinimo klausimu. I šią mokslininko teoriją, apie kurią prirašyta įvairiausią darbų, čia labiau nesigilinsime, bet porą svarbiausių dalykų reikia paminėti. Dumézilis yra sukūrės teoriją, kad skandinavai, kaip ir dauguma kitų indoeuropiečių, turėjo labai griežtos struktūros panteoną, kurį skirstė pagal tris funkcijas: 1) magiją ir teisę, 2) karą bei 3) vaisingumą ir turtingumą. Ne visada galima pritaikyti tokią trijų funkcijų schemą, bet ji būdinga svarbiausiems indoeuropiečių mitologijos dievams. Skandinavijoje du pirmosios funkcijos aspektai priskiriami Odinui⁸ ir Tiurui⁹, kaip magijos ir teisės dievams (pastarasis vėlesnėje mi-

³ Sagos (sen. skand. pasakojimai žodžiu ir raštu) - 1160-1400 m. viduramžių islandų epinai kūriniai apie karalius, vyskupus ir islandų gyvenimą. Dažniausiai anoniminės, bet kai kurios turi autorius (Gnorri Sturluson, Sturla Tordarson). Viena žymiausių - Njalio saga.

⁴ Saxo Grammaticus (1140-50-XIII a. pr.) - danų metaštininkas. *Gesta Danorum* (1185-1222), lot. k. - 16 knygų žymiausias viduramžių danų raštijos paminklas. Pirmosiose 9 kn. pateikta sen. skandinavų sagų ir mitų.

⁵ Skaldai - IX-XIII a. norvegų ir islandų „istorikai“, poetai, dažnai išlaikomi valdovų. Poezija paprastai anoniminė, dalis jos pateko į sagas ir į Jaunesniają Edą.

⁶ Adam von Bremen (m. pr. 1081) - vokiečių kronikininkas. Svarbiausias veikalas - knygų „Hamburgo vyskupų istorija“ (apie 1075 m.). IV kn. „Šiaurės salų aprašymas“.

⁷ Ibn Fadlanas Achmedas ibn Abasas (X a. I p.) - arabų kelialautojas ir rašytojas.

⁸ Odin - („poetinis įkvėpimas, ekstazė“, sen. skand. odr - poetinis įkvėpimas arba šešmas), su juo siejamas trečadienis - „Odino diena“ (sen. skand. *odinsdagr*).

⁹ Tyr (atitinka sen. vok. Ziu, gr. Zeus) - su juo siejamas antradienis - „Tiuro diena“ (sen. skand. *tysdagr*), „vienaranakis“ dievas: netenka dešinės rankos įkišęs į nasrus Fenrirui.

VI-IX a. antspaudai iš Björnhovdos Ōlando saloje. Stokholmo Nacionalinis senienų muziejus ir Karališkasis monetų kabinetas

tologijoje yra kiek atskirtas, bet anksčiau - tą rodo ir vietovardžiai - buvo užemės žymiai aukštutesnę vietą). Antrają funkciją atlirkavo Toras¹⁰ - kosmiškasis karys, kurio mitai beveik visais atvejais vaizduoja kovas su chaoso jégomis. Trečiosios funkcijos dievai néra asų¹¹ giminės, bet priklauso vanais¹² vadinamai dievų grupei, tai - Njordas¹³ ir Freiras¹⁴. Jie rūpinasi vaisingumu, laivyba, verslais ir turtingumu. Be to, yra ir dar viena svarbi figūra, taip pat randama kitose indeoeuropiečių mitologijose, būtent deivė, turinti ryšių su visomis trimis funkcijomis. Skandinavijoje ji vadinama Fréja¹⁵.

Be trijų funkcijų schemas Dumézilis surado daugybę naratyvinio lygmens struktūrinių paralelių, galinčių įrodyti, kad nemažai tekstu, kurie

tradicinės istorijos šaltinių kritikos požiūriu turėtų būtu visai nepatikimi, iš tikrujų yra išlaikę struktūrų, siekiančių proindoeuropiečių laikus.

Akivaizdu, kad, laikui bėgant, religijoje atsirado labai žymį pakitimą, todėl nustatant konkretaus vaizdinio amžių svarbu patikrinti jį su lyginamosios mitologijos rezultatais ir tokiu būdu tiksliau apibrėžti mito ar ritualo reikšmę bei funkcijas.

Deja, kalbant apie skandinavų religiją, neįmanoma rasti jos pradžios datos. Savaime aišku, kad pagonybė nustoja egzistuoti, o krikščionybė po ilgo pereinamojo laikotarpio iškovoja triuškinančią pergalę, bet kada konkrečiai atsirado pagonybė, néra aišku. Vadinasi, dauguma skandinavų religijos elementų turi gana ilgą istoriją.

¹⁰ Tor (sen. germ. „griausmingas“) - su juo siejamas ketvirtadienis - „Toro diena“ (sen. skand. *torsdagr*), lyginamas su baltų Perkūnu.

¹¹ Asai - kartais reiškia apskritai dievus; nemirtingi, bet jiems išpranašauta pražūtis - Ragnarokas. Jaunesniojoje Edoje minima 14 moterų ir 12 vyrų asų.

¹² vanai - asams priešinama dievų grupė; po karo vanai asų asimiliuojami.

¹³ Njord - Frito ir Fréjos tėvas; laikomas asu, bet Vyresnio-

joje Edoje sakoma, kad jis grįsi pas vanus per Ragnaroką.

¹⁴ Freyr („ponas“) - „Sagoje apie Inglingus“ vadinamas Ingvinu ir laikomas karalių Inglingų giminės protėviu. Jo kultas rodo gamtos (derlingumo) ir žmogaus (vaisingumo) sutapatinimą.

¹⁵ Freyja („ponia“) - meilės deivė, lengvabūdžiška, nepadarauš elgesio moteris. Turi daugybę vardų, o tai liudija apie jos populiarumą. Siejama su Friga; matyt, yra perėmusi jos vietą kulte.

Yra pagrindo manyti, kad būta stipraus tėstimumo nuo bent jau bronzos amžiaus pradžios iki vikingų laikų pabaigos, kai daugelio religijos bruožų neįstumė net ryškūs politiniai ir socialiniai pokyčiai.

VAIZDINIAI

Kalbėdami apie pačią religiją, galime analitiskai skirti 1)vaizdinius, būdingus mitologijai, 2) dievų garbinimą, ypač išryškėjančių iš įvairiausių ritualų aprašymu ir 3) pirmo ir antro skirsniių reikšmę visuomenės gyvenimui; ją sunku nustatyti iš mūsų šaltinių, bet jos, matyt, būta gana didelės.

Vaizdiniai čia bus skirstomi į tris skyrius: pasaulio įvaizdį, dievus ir gyvenimą po mirties. Toks skirstymas yra gana problemiškas, bet motyvą vis dėlto turi.

Į pasaulio įvaizdį įeina ir kosminis laikas, ir kosminė erdvė. Nė vieno iš šių dydžių šaltinių aiškiai neapibūdina, vis dėlto ryškėja gana vienatis pasaulio vaizdas. Iš Giulfaginingo - pirmosios Snorio Edos dalies ir Violuspos (*Voluspa*), žymiausios Vyresniosios Edos giesmės, bei kitų šaltinių fragmentų matyti tokia kosmoso ir pasaulio raida: Pradžioje nebuvo nieko, tik didžiulė, tuščia bedugnė *Ginnungagap* ir - tipiškas mitui alogišumas - ledo žemė šiaurėje ir ugnes žemė pietuose. Kai šerkšnas iš šiaurės susitiko su kibirkštimis iš pietų, atsirado žmogus, kurio vardas buvo *Ymir*, ir, greičiausiai kartu su juo, karvė, vardu *Audhumla*. *Ymiras* pagimdė naujų būtybių, ir yra laikomas milžinų protėviu.

¹⁶ Baldr („ponas“) - mylimiausias gražuolis Odino ir Frigos sūnus, švelnus, paslaugus ir geras; gali būti, kad dėl to jo vaizdinys vėliau sukrikšcionintas. Ši figūra ypač pabrėžia skandinavų mitologijos eschatologiškumą.

¹⁷ Fenrir - į vilką panaši pabaisa, Loki sūnus, Midgardo gyvatės ir Helio valdovės brolis. Dievai, sužinoję, kad jis atneš pražūtį, surakina jį labai stipria grandine, pagaminta iš katės žingsnių triukšmo, moters barzdos, kalnų šaknų, meškos gyslų, žuvies kvėpavimo ir paukščio seilės.

¹⁸ Loki - klastingas ir piktaivalis pasaulio pabaigos kaltininkas, susilaukęs žiauraus dievų keršto. Odino antrininkas

Jis žindo Audhumlą, o ši laižė druską iš ją supančių akmenų. Iš tų akmenų atsirado vyras, vardu Buri, o jam gimė sūnus Boras (*Borr*), pats susilaukęs sūnų Odino, Vilės (*Vile*) ir Vi (*Ve*). Sie užmušė Ymirą, o iš jo palaikų padirbo *Ginnungagape* žemę ir dangų: iš kaulų - uolas, kaukolės - dangų, krauso - jūrą ir t.t. Taip buvo sukurtas pagrindas pasauliui ir pradėjo valdyti dievai, kurių dabar dar padaugėjo. Atėjusį laiką be išlygų galima vadinti aukso amžiumi. Dievai, būtina kultūros sąlyga, sutvarko kosmosą - galima pradėti matuoti laiką, iš aukso padirba įrankių ir, apskritai paėmus, įveda tvarkingos kultūros įstatymus. Bet net esant tokiai idilei, atsitinka dalykų, kurie ją greit sunaikina. Įvyksta pirmasis karas tarp asų ir vanų, padaugėja kovų tarp dievų ir milžinų ir kaip viso to, ką galima pavadinti mitine praeitim, kulminacija nužudomas Baldras¹⁶ - bent jau šiokios tokios tvarkos ir tyrumo užtikrintojas. Tai, pasak Snorio, didžiausia dievų ir žmonių nelaimė. Ateina mitinė dabartis - žmonių laikas. Gyvenimas tėsiasi: milžinus valdo Toro jéga ir Odino išmintis, Midgardo gyvatė tūno jūroje, Fenriras vilkas¹⁷ surištas, kaip ir jo tévas Loki¹⁸ - Baldro nužudymo vadovas. Bet pasaulio pabaiga, Ragnarokas¹⁹, suvokiama labai aiškiai, ypač ateityje reginčio Odino, kuris renka karius savo Valhaloje²⁰, ruošdamasis svarbiausiam mūšiui prieš chaoso jégas, mūšiui, kurio baigtis nulemta ir anksto. Ir ateityje pasirodys ženklų, pranešančių, kad pabaiga nebetoli; vienas jų - didėjantis kosminės tvarkos tarp dievų ir žmonių nesilaikymas. Tada milžinų armija pradės puolimą, o vilkas Fenriras ir Midgardo gyvatė kausis ati-

kosmologiniuose ir etiologiniuose ir antipodas eschatologiniuose mituose.

¹⁹ Ragnarok (sen. skand. ragna rok - dievų lemtis) - paskutinis mūšis tarp dievų ir milžinų. Be straipsnyje minimų pasaulio pabaigos ženklų, žinoma dar „didžioji“ trejų metų žiema, nepakeliami karščiai ir žemės drebėjimai; be to, vilkų praryjama saulė ir ménulis.

²⁰ Valhal (sen. skand. „žuvusių karių buveinė“) - yra Asgarde. Ji tokia didelė, kad turi 640 durų, kurių kiekvienoje telpa 960 mirusiuju būstų.

tinkamai su Odinu ir Toru. Ragnaroke visi žudo vienas kitą ir viskas suardoma, kol žemė nugrimzta į jūrą. Bet kai viskas bus sunaikinta, iš jūros vėl iškils nauja žemė, joje apsigyvens senųjų dievų sūnūs ir net žmonių pora, stebuklingu būdu išlikusi po katastrofos (dar vienas tipiškas mito alogiskumo pavyzdys). Kai kas rodo, kad naujas amžius vis dėlto ilgai netruks, nes vėl pasirodys vienas chaoso pabaisų, drakonas *Nidhugas*²¹. Tuo ateities pranašystės bai-giasi, ir mes galime tik spėlioti apie tolesnę pasaulio raidą.

Pagrindinėje mūsų mitų dalyje kalbama apie laiką, kai baigiasi aukso amžius ir nužudomas Baldras; dabar trumpai apžvelgsime, kaip su-tvarkytas pasaulis, kuriame vyksta visi šie įvykiai. Mūsų šaltiniai, kaip jau sakyta, nevienodi, bet vis dėlto matyti, kad pasaulis bendrais bruožais atrodo taip: Žemė apvali ir plokščia, jos centre vaizduojamas pasaulio medis *Ygdrasilis*²², iš tikrujų reiškiantis Odino žirgą. Tai paaiškėja, iš to, kad Odinas būtent ji naudoja kaip kelią nuo viršutinio pasaulio, kuriame gyvena dievai ir žmonės, iki požemių pasaulio, kuriame yra daug slaptų jėgų. Taigi medis funkcionuoja tarytum *axis mundi*, jungiant skirtingus kosmoso aukštus: vainikas yra danguje, o šaknys keroja požemiuose. Prie medžio pašaknų gyvena dievai; jų pasaulis vadinas Asgardo²³. Tai, kad Snori kartkartėm pareiškia, jog manyta dievus gyvenant danguje, paaiškintina, matyt, jo krikščioniška mąstysena. Pagonyse žemę greičiausiai suvokė kaip padalytą į skirtingus pasaulius, sudarančius koncentrinius ratus aplink Ygdrasilį. Taigi už Asgardo buvo žmonių pasaulis Midgardas²⁴, už jo - Udgardas²⁵, kuriame gyveno milžinai. Toliausiai plytėjo pasaulio jūra, o joje, apsupusi visą pasaulį, gulėjo Midgardo

gyvatė. Be šių horizontaliai išdėstytyų pasaulių orientuotasi ir vertikaliai žemyn: po žmonių pasauliu buvo gyvenama daugybės būtybių, turinčių visokių galių. Tai pirmiausia mirusieji Helio²⁶ karalystėje, valdomoje to paties vardo mirusiuju valdovės. Manyta, kad požemių pasaulyje gyvena ir nykštukai su elfais. Šiam pasauliui būdinga tai, kad jis, kaip sakyta, yra stiprių galių, siejamų su mirtimi, vaisingumu ar išmintimi, buvimo vieta, o tuo Odinas sugeba pasinaudoti.

Dabar galima pateikti kai kurių svarbiausių dievų charakteristikas. Galingiausias Edų semantinio universumo dievas yra be jokios abejonių Odinas (o Toras, sprendžiant iš sagų ir vardo paplitimo, buvo labiausiai garbinamas). Jo funkcijų apimtis sutampa su aukščiausiuju dievų ir yra labai plati. Jis siejamas su karu, orais (gali valdyti vėją ir jūrą), mirtimi (priima mirusius karius į Valhalą), poezija ir išmintimi (tai jis parūpina dievams ir žmonėms poezijos, arba skaldų, midaus); funkcijas galima vardyti ir toliau. Būtina pažymeti, kad socialiai Odinas yra susijęs su valdovais - būdamas dievų valdo-vas, jis yra karalių dievas. Visas šias funkcijas galima būtų apibūdinti vienu žodžiu - magija. Tarp Odinių priskiriamų savybių maginiai sugerbėjimai užima svarbiausią vietą: tik jų padedamas, Odinas gali atlkti savo funkcijas. Tai matyti ir iš to, kad jis, kaip karalių dievas, perduoda jiems savo magines žinias idealieiams santiikiams tarp dievų ir žmonių pasaulio palaikyti. Todėl natūralu, kad mituose apie Odiną didelė reikšmė teikiama pasakojimams, kaip įgytos maginės savybės, kurias jis gali suteikti savo išrinktiems herojams. Taip sužinome, kad Odinas pasikorė ant Ygdrasilio ir kabojo devynias naktis, kėsdamas alkį, troškulį ir bjaurų orą, kol galė

²¹ Nidhug - gyvena šulinje požemių pasaulyje, graužia vieną iš trijų Ygdrasilio šaknų ir kankina mirusiuosius.

²² Yggdrasil - pažodžiui Ygo, t.y. Odino, žirgas; visada žaliuojančios uosio medis.

²³ Asgaard (sen. isl. asū „kiemas“) - už jo įkūrimą asai turi atsilyginti milžinui saule, mėnuliui ir deive Fréja, bet gudrusis Loki sugeba jam sutrukdyti užbaigtį darbą laiku.

²⁴ Midgaard (sen. isl. vidurinysis „kiemas“) - žmonių buveinė, jo sienos padarytos iš Ymiro blakstienų.

²⁵ Udgard (sen. isl. išorinis, kraštiniš „kiemas“) - beveik tapatinamas su milžinų gyvenama dykuma.

²⁶ Hel - mirusiuju požemio karalystė su aukštomių sienomis, priešinama išrinktujų dangaus karalystei Valhalai.

VI-IX a. antspaudas iš Björnhovdos Ölando saloje. Stokholmo Nacionalinis senienų muziejus ir Karališkasis monetų kabinetas

gale jam tapo prieinamos įvairiausios paslapčys. Aprašoma, kaip Odinas gavo išminties midaus ir išigijo Mimiro²⁷ galvą, galinčią išduoti daug slaptų dalykų. Dažnai matome, kad jis naudojasi magija, siekdamas papildomų žinių iš ateities būréjų - priverčia jas išplepēti kuo daugiau paslapčių.

Buvo diskutuojama, ar Odinas gali būti senas skandinavų dievas. Anksčiau dauguma laikėsi nuomonės, kad visagaliu, koks vaizduojamas Edose, jis tapęs gana vélai, o greičiau buvęs nedidelės reikšmės dievas, laipsniškai plėtęs savo funkcijas ir iškilęs į dievų hierarchijos viršünę. Tačiau Dumézilio tyrimai rodo, kad bent vienas Odino tipo dievas, atliekantis tokias funkcijas, kaip minimos Edose, turi būti labai senas ir siekti indoeuropiečių laikus.

Tiuras, kaip jau sakyta, yra gana blanki mitų figūra, aktyviai veikianti iš tiesų tik vienam mite, kur pasakojama, kad vilkas Fenriras nukanda jam ranką, nes šis melagingai prisiekęs (ne itin malonus atsitikimas teisés dievui). Tačiau se-

niau Tiuro vaidmuo buvo nepalyginti didesnis, tą patvirtina faktas, kad jo vardo etimologija yra vienintelė, neabejotinai siekianti proindoeuropiečius, pvz. Dzeuso vardą.

Toras greičiausiai buvo garbinamas vėlyvajame vikingų laikotarpyje, ypač plačiosios visuomenės dalies. Vienoje Edos giesmių Odinas paniekinamai sako Torui, kad jis sau renkasi mirusius karius, o Torui lieka tenkintis vergų giminė. Tai gana polemiškas tvirtinamas, bet ne todėl, kad šie du dievai, galimas dalykas, buvo skiriami skirtiniams socialiniams sluoksniams. Toras, kaip minėta, yra kovotojas su milžiniais *par excellence*; apie tai kalbama visuose su juo susijusiouose mituose. Be to, jis žinomas kaip dievas su didžiuju appetitu ir jėga, kurį dar padidina jo visad sugrįžtantis kūjis Mjolniras²⁸. Toras siejamas ir su derlingumu, nes, važiuodamas savo keliu per dangą į Udgardą, jis sukelia perkūniją, žaibus, o po to lietų. Šią funkciją, tiesa, reikėtų laikyti antrine, atsradusia po jo kosminių kovų. Svarbiausias Toro uždavinys lieka ginti kosmosą nuo chaoso jėgų. Tai susiję su jam skiriamu vaidmeniu vėlyvajame pagonybės laikotarpyje, kai „tyrumas“ daro jį daug tinkamesnį būti Kristaus antipodu nei, pvz. Odiną, kuris, pagonių manymu, visada buvęs problemiška figūra, o santykiai su juo neapibrėžti.

Be čia jau minėtų dievų, kurie yra asų giminės, buvo ir kita dievų grupė - vanai. Žinomi tik trys ryškesni vanai - Njordas, Freiras ir Fréja. Mitinėje dabartyje jie nebeatskiriami nuo asų, bet iš tikrujų yra pas juos kadaise atsiųsti įkaitais. Tolimoje praeityje kilo karas tarp asų ir vanų, pasibaigęs taika ir išprastu pasikeitimu įkaitais. Po taikos sudarymo apie vanų grupę daugiau nekalbama, toliau veikia tik įkaitai, laikomi pilnateisiais asų bendruomenės nariais. Vanų funkcijoms priklauso taika, vaisingumas ir turtingumas, jie keliais atžvilgiais skiriasi nuo asų. Manoma, kad iš vanų yra atėjusi galingiausia magijos forma - burtai; be to, tarp vanų būta

²⁷ Mimir - milžinas, išminties šaltinio, esančio prie Ygdrasilio šaknų, šeimininkas. Kad gautų atsigerti išminties, Odinas atidavė jam savo aki.

²⁸ Mjollnir (sen. skand. „sutrinantis į dulkes“) - galingiausias Toro ginklas kovose su milžinais. Jo pagrobimą asai laiko katastrofa.

ir dar vieno dalyko - asams draudžiamų incesinių vedybų. Santykiams tarp Freiro ir Fréjos (brolio ir sesers) skirta nemažai užuominė.

Anksčiau buvo manoma, kad mito apie karą ir taiką tarp dviejų grupių pagrindas galėjo būti iš tikrujų vykės karas, kuris kilo karingoms tautoms atėjus į Skandinaviją, gyvenamą senųjų taikių gyventojų, garbinusių vanų tipo dievus. Asai turėtų simbolizuoti karo ideologiją. Tokia teorija įmanoma, kol nebus įrodyta, kad konfliktas tarp pirmosios ir antrosios funkcijos dievų iš vienos pusės ir trečiosios iš kitos sutinkamas tarp visų indoeuropiečių ir todėl greičiau turėtų būti traktuojamas kaip mitas apie visuomenės struktūrą.

Trumpai derėtų paminėti dar porą dievų, kurie nejeina į trijų funkcijų schemą, bet mituose yra gana svarbūs. Tai Loki ir Baldras. Pirmasis veikia daugelyje mitų ir turi dvigubą paskirtį - kenkti ir padėti dievams; todėl manoma, kad jis priklausė mitinių būtybių, žinomų visame pasaulyje, kategorijai, vadinamiesiems triksteriams²⁹, ir paprastai apgaudinėjo esamus dievus. Tačiau yra du mitai, kurie prieštarauja tokiai nuomonei - Loki vaidmuo Baldro nužudyme ir Ragnaroke. Baldras (apie jį mūsų šaltiniuose nedaug duomenų) praktiskai veikia tik viename mite, t.y. mite apie jo nužudymą. Jam būdinga tai, kad jis laikomas nekalčiausiu iš asų, ir jo žūtis, įvykusi dar prieš mitinę dabartį, reiškia šiai lemtingai praradimą. Nužudymo vadeiva buvo Loki, už tai vėliau surištas, bet ištūkės artėjant Ragnarokui. Jis kovos prieš dievus milžinų pusėje (jų giminės Loki ir yra, nors gyvena tarp dievų nuo to laiko, kai kažkada sumaišė savo kraują su Odinu). Taigi Loki būdingas pabrėžtas charakterio dviprasmiškumas, pabaigoje atnešantis katastrofinių padarių kosminiam pasauliui.

²⁹ „išdaigininkams“

³⁰ Fylgie („lydinčioji dvasia“) - džiaugnusiai gyvulio pavida-
lo; eidavo priešais savo globotinių, kenkdavo jo priešams. Isl.
k. žodis reiškia ir placentą - jei ji sunaikinama ar pažeidžiama,
naujagimis lieka be globėjos. Sagū laikais galėjo būti ir
moteris - giminės gynėja, pasirodanti beveik tik sapnuose ir

Be jau minėtų, yra dar viena kategorija dievų, skirtinguose mituose atliekančią didesnį ar mažesnį vaidmenį. Atsitiktine tvarka paminėsime keletą jų: *Heimdal*, *Ullis*, *Hiodas (Höd)*, *Hermodas* ir deivės *Frigga*, *Gefjona*, *Iduna* ir *Sifė*. Be to, dar buvo ir įvairių grupių būtybių, neturinčių individualių bruožų. Čia turimi minty elfai, fiuljos³⁰, valkirijos³¹ ir disos³²; nykštukai parastai suvokiami kaip grupė, kartais gali būti ir individualizuojami.

Senovės skandinavai buvo sukūrę vaizdinių apie gyvenimą po mirties, kurie, kaip ir kitose mitologijose, nėra labai aiškiai apibrėžti; šaltiniai pateikia gana prieštarangus duomenis. Rašoma, kad mirusieji toliau gyveno savo kape arba keliaudavo į vienokią ar kitokią mirusiuju žemę, kuri galėjo būti jūros dugnas, jei žmogus nuskendo, bet dažniau būdavo Helio požemiu pasaulis arba Odino Valhala. Paskutiniai du vaizdiniai gana aiškiai apibrėžti ir turi kiekvienas savo paskirtį. I Helį patekdavo tie, kurie mirė savo mirtimi; tai nebuvo labai puiki vieta, nes trūko visko, kas, tu laiką supratimu, buvo būtina idealiam gyvenimui. To nepasakysi apie Valhalą, į kurią patekdavo žuvę mūšyje ir Odinui skirtieji. Buvimas ten reiškė malonų laiko leidimą žaidžiant karo žaidimus, nutraukiamus tik atėjus laikui sočiai valgyti ir gerti. Daugelio manoma, kad Valhalos vaizdiniys pas skandinavus atėjo gana vėlai, ir jis esąs tipiškas karo ideologijos pavyzdys. Tai galima interpretacija, bet ji neturi jokių įrodymų.

DIEVŲ GARBINIMAS

Kaip jau sakyta, mes daug blogiau informuoti apie dievų garbinimo būdą nei apie jų vaizdinius. Yra šiek tiek duomenų, rodančių dėl

duodanti gerų patarimų.

³¹ Valkirijos („skiriančios mirtį mūšyje“) - karingos merginos, atnešančios Odinui į Valhalą žuvusius karius ir jiems patarnaujančios prie stalo.

³² Disos - žemesnės kilmės dievybės, būdavo prie gimdančios moters; matyt, sietos su vaisingumo kultu.

kokių priežasčių buvo ieškoma kontakto su aukštesnėmis jégomis. Kasdieniame gyvenime, žinoma, buvo svarbu palenkti dievus sau, ypač norint gero derliaus ar priauglio; tam būdavo aukojamos įvairiausios aukos. Šaltiniuose daugiausia pasakojama tik apie didžiausius viešus aukojimus, turėjo egzistuoti ir vadinamasis namų kultas, kai pati šeima aukodavo augalines ir gyvulines aukas atitinkamiems dievams. Turint tai mintyje, nelieka abejonių, kad minėtos antgamtinės būtybių grupės turėjo didelę reikšmę, nors, kaip sakyta, apie tokio pobūdžio dievų garbinimą yra palyginti nedaug duomenų. Išsamesnį vaizdą galima sudaryti apie viešąjį kultą, kurį atlikdavo genties vadas. Apie tokio kulto veiksmus kalbama keliose vietose, bet garsiausias iš jų - jau minėtas Adomo Bremencio Upsalos šventyklos aprašymas. Šaltinio vertė abejotina, bet kai kurios detalės neleidžia jo atmetti kaip nepatikimo. Čia kalbama apie dievus Odiną, Torą ir Freirą, jie aprašomi kiekvienas atskirai: kaip atrodo statulos ir kokais atvejais jie būdavo garbinami. Pasak Adomo, Odiną garbinta labiausiai dėl karo, Torą - dėl ligų ir bado, o Freirą, kai ruošdavosi šventi vestuves. Kas devynerius metus Švedijoje vykdavusi didžiulė bendra šventė, būdavo aukojama daug aukų, gyvulių ir žmonių. Iš Adomo aprašymo dar matyti, kad ir visa šventyklos apylinkė sudarė tarsi mikrokosmosą palyginti su mitinio pasaulio modeliu. Tai daugelyje pasaulio religijų žinomas fenomenas.

Be Adomo aprašomų atvejų, dar žinomi būrimo, išventinimo į tam tikras kulto sajungas ir pareigas ritualai bei maginės apeigos, aišku, kartu ir tos, kurios susijusios su mirtimi ir laidojimu.

Kaip jau sakyta, neabejojama, kad atskiros Šeimos paprastai pačios atlikdavo privatų kultą, bet kartais tekdavo kviečtis specialistą, ypač norint burtis. Už viešąjį kultą atsakingas, greičiausiai, buvo pasaulietinis valdovas, genties vadas arba karalius, bet ir čia kartais prireikdavo „kunigo“, geriausiai išmanančio ritualą. Ir Adomas Bremenietis, ir minėtasis Ibn Fadlanas kalba apie keletą ritualo specialistų, padedančių

Medinė skrynia (fragmentas) iš Rydaholmo bažnyčios Smålando saloje. Apie 1200. Stokholmo Nacionalinis senienų muziejus ir Karališkasis monetų kabinetas

atliki kulto veiksmus. Informacijos apie juos nėra daug, žinoma tik keletas vardų; ypač įdomus galėtų būti „gerasis“ iš Islandijos, nes jis apibūdinamas kaip valdovas, bet aiškiai matyti, kad priklauso sakraliai sferai. Néra aišku, ar šie sakraliosios sferos specialistai dirbo „visą etatą“, nors tai visai įmanoma, ypač velyvosios pagonybės laikotarpiu.

Reziumuojant galima pasakyti, kad komunikacija tarp žmonių ir dievų visuomenės gerovei buvo labai reikšmingi, dievų geranoriškumo reikėjo, žinoma, visais atvejais, todėl labai svarbu buvo tinkamai garbinti. Tačiau turbūt negalima teigti, kad tuo metu būta kokių būtinų moralės nuostatų, dievai iš príncipo buvo palankūs, jeigu laikytasi religinių pareigų.

RELIGIJOS REIKŠMĖ VISUOMENĖS GYVENIME

Visuomenėje, kurios gerovė priklauso nuo gerų santykių su dievais, religinė ideologija turi įtakos socialiniam lygmeniui. Jau minėtas valdovo vaidmuo, kuris dėl savo padėties yra stipriai susietas su aukštesnėm jégom. Kažkas panasaus be jokios abejonių turėjo būti ir kitose

srityse, kurios modernios krikščionybės požiūriu su religija neturi nieko bendra. Čia turimi minėtyje teismai ir tingai³³, kurių santykis su dievų pasauliu akivaizdus, nors jo pobūdis nėra visai aiškus. Giminės fenomenas taip pat gali būti vertinamas per santykį su religija, nes giminės tėstinumas buvo susijęs su vaizdiniais apie fiuljas - tam tikras dvasias, kurių grupė susieta su kokia nors gimine, o laidojimo papročiai dažnai rodo ryšį tarp giminės narių. Ir dar vienas pavyzdys - karas, dažnai matomas iš religinės perspektyvos, kai Odinui būdavo aukojamas priešas, tikint, kad visi jie žus ir pateks į Valhalą pas Odiną.

Kad socialiniai veiksmai buvo susiję su religija, niekas kitas nejrodo taip aiškiai, kaip vienos religijos keitimas kita. Apie religijų kaitą dabar kalbame kaip apie svarbiausią epochos pasikeitimą, įvykusį keičiantis tūkstantmečiams. Yra visiškai aišku, kad tai lėmė nepaprastai didelės reikšmės socialinius ir politinius pokyčius, kurių tiksliu metu ar dešimtmečio nustatyti neįmanoma. Tai buvo procesas, prasidėjęs apie 800 metus ar net dar anksčiau ir santykinai pasibaigęs maždaug 1200 metais. Tuo metu Skandinavija iš palyginti statiskos giminės ir kolektyvinės bendruomenės, neturinčios rašytinių kultūros (tiesa, buvo pavienių asmenų, monančių runų raštą), virto permaininga Europos visuomenės dalimi su jos kultūros bruožais ir raštu. Visi šie vikingų laikų ir vėlesni pokyčiai visų pirma sietini su religija - perėjimas iš pagonybės į krikščionybę turėjo įtakos daugeliui įvykių. Čia reikia pabrėžti, kad svarbiausia ne

tai, kad vieni dievai buvo pakeisti kitais, bet tai, kad buvo perimta pati krikščioniškos religijos samprata, neturinti tikslaus atitinkmens ikikrikščioniškoje visuomenėje ir kalboje. Taip buvo išstumta daugelis socialinių dalykų, kurie, kaip minėta, siejosi su dievų pasauliu ar tiesiog religijos sfera, todėl galima sakyti, kad krikščioniškasis religijos supratimas yra gerokai siauresnis už pagoniškaji. Toks įspūdis susidaro, matyt, dar ir dėl to, kad duomenų apie socialinius veiksnius yra palyginti mažai: krikščionys daugumos šaltinių autoriai nekreipė dėmesio į religijos ir visuomenės sąryši ir jo neminėjo.

Kartu dėl gana vienpusiško pagonybės įtakos sferų supratimo pasakose, prietaruose ir būrimuose ilgai išsilaike daugybė jos elementų. Keičiamai pirmiausia buvo tie pagonybės dalykai, kurie krikščionims tiesiogiai siejosi su jų tikėjimu ir apeigomis, todėl vadinauose liaudies tikėjimuose ir šiandien dar galime rasti „pagonybės“ likučių.

Sąmoningai suvokiamą pagonybė skandinavų visuomenėje išnyksta apytiksliai per šimtą metų, nuo maždaug 950 m. iki 1050 m. Danijoje religija formaliai pakeičiama, valdant Haroldui Mélyndančiui³⁴, kiek vėliau - Norvegijoje ir Islandijoje (pastarojoje už religijos pakeitimą balstuota altinge 1000 metais). Krikščionybei Švedijoje įsitvirtinti reikėjo dar kelių dešimtmečių. Tačiau, kaip jau minėta, visur Skandinavijoje gana ilgai išliko gyvybingi daugybė vaizdinių, kurių ištakos siekia ikikrikščioniškąją religinę ideologiją.

³³ Tingas - savotiškas „parlamentas“ - susirinkimas, sprendžiantis teisminius, politinius, magijos klausimus. Altingas - visuotinis susirinkimas.

³⁴ Harald I Blaatand (900 m.) - Gormo Senojo sūnus. Savo tėvams ir sau pastatė runų akmenį su užrašu „Haroldas, nugalėjęs visą Daniją ir Norvegiją ir pakrikštiję danus“.

“BALTŲ VIENYBĖS” IDĖJA

ALVYDAS NIKŽENTAITIS

Aptariant politines lietuvių tautos formavimosi problemas, negalime palikti nuošalyje vadinamosios baltų vienybės idėjos. Ji Lietuvoje pamažu peržengia gryna moksliniai argumentais grindžiamos diskusijos ribas. Pastaruoju metu pasigirsta balsų, raginančių net Saulės (Šiaulių) mūšio datą įteisinti kaip baltų vienybės dieną. Tokie raginimai, jeigu jie stiprintų dabartinę Baltijos šalių vienybę, būtų tik sveikintini. Tačiau paminėjimo iniciatoriai visų baltų vienybė randa jau XIII a. Kadangi ši tema tampa savotiška mūsų dienų aktualija, o kartu yra tiesiogiai susijusi su lietuvių politinės tautos formavimosi Viduramžiais klausimais, dera ją aptarti specialiai.

Atsižvelgiant į Lietuvos valstybės kūrimosi ir formavimosi procesą, pokyčius lietuvių kunigaikšticių politikoje galima skirstyti į du laikotarpius: 1) iki XIII a. penkto-šešto dešimtmecio (proceso pabaigą žymi 1260 m. Durbės mūsis), 2) nuo XIII a. penkto-šešto dešimtmecio iki XV a. trečio dešimtmecio (proceso pabaiga - Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto mirtis 1430 m.). Suprantama, tokia periodizacija su konkretiomis datomis yra gana simboliška ir reikalina vien geresniams aptariamos problemos chronologijos suvokimui.

Pirmasis etapas - Lietuvos valstybės kaip vientiso politinio organizmo su savitomis politikos kryptimis formavimosi laikotarpis. Kaip leidžia teigti rašytinių šaltinių duomenys, Lietuvos valstybė formavosi kaip baltų ar didesnės dalies jų genčių politinis junginys. Antai jau XIII a. pradžioje lietuvių žemų sajunga turėjo Sėloje savo pilis su įgulomis¹, dalis kitų Rytų

Baltijos regiono genčių buvo lietuvių genčių duoklininkės. Baltų genčių jungimasis į besiformuojančią Lietuvos valstybę buvo gana prieštaringes procesas. Kaip ir kiekviena valstybė, Lietuva plėtė savo valdas jėga. Todėl greta integracinių procesų veikė ir dezintegracinių jėgos. Jos ypač išryškėjo, kai atskelusius į Baltijos regioną vokiečius dalis čia gyvenusių genčių parėmė, tikėdamosi jų paramos kovoje prieš lietuvius. Tokia iš dalies neapibrėžta situacija tėsėsi nepilną dešimtmetį. 1210 m. įvykiai, kai lietuvių, kuršių, žiemgaliai ir kitos gentys pirmą kartą susijungė kovoje prieš vokiečius, truputį pakeitė lietuvių ir kitų baltų genčių santykius². Nors tąkart bendri veiksmai žymesnės materialinės naudos nedavė, po šios datos vokiečių riteriai nebegavo didesnės vietinių gyventojų paramos. Antra vertus, žygis netapo ir glaudesnio lietuvių bendradarbiavimo su kitais kaimynais pradžia. Nieko kito laukti ir nereikėjo. Lietuviai žemų sajunga XIII a. pradžioje vykdė lokalnę, genčiai būdingą politiką, ir tos politikos tikslai nesiekė toliau už kaimynų žemų plėšimą. Iki Lietuvos valstybės susidarymo dar buvo likę apie 40 metų.

Kiek kitokie santykiai klostėsi prie vakarinių Lietuvos sienų. Nė viename rašytiniame šaltiniuje iki XIII a. vidurio neužsimenama apie lietuvių, pirmiausia - žemaičių, priešiskus santykius su vakarų baltais. Galimas daiktas, kad tokį vaizdą nulémė šaltinių stoka. Be to, kalbant apie žemaičių santykius su vakarų baltais, reikia įvertinti ir kitus faktorius. Pirmiausia Lietuvos vakaruose nebuvo tokų stiprių struktūrų, kaip rytinėje dalyje, galinčių vykdyti didelius kaimy-

¹ Henrici Chronicon Livoniae - Tallin, 1982. - P. 78, 80.

² Plg. Gudavičius E. Kryžiaus karai Pabaltijje ir Lietuva XIII amžiuje. - V., 1989. - P. 26.

ninių žeminių puldinėjimus. Žemaičių kaimynai kariniu atžvilgiu buvo gerokai pajėgesni už Rytų Baltijos regiono gentis, kaip liudija jų nukariavimo istorija. Nederėtų išleisti iš akių ir to, kad Nadruvoje buvo regioninis baltų kulto centras. Nėra tikrai žinoma, bet galima spėti, kad ši pagoniška šventovė „aptarnavo“ ir žemaičius³. Akivaizdu, kad, prasidėjus vakarų baltų nukariaivimui, Lietuva nieko nepadarė jų daliai palengvinti. Iki XIII a. šešto dešimtmečio būta vos vieno kito lietuvių įsikišimo į vakarų baltų reikalus. Antai 1244-1245 m. Mindaugas surengė žygį į Embūtę, apie tą patį laiką žemaičiai nužudė Kuršo vyskupą Engelbertą⁴. Šios dvi akcijos buvo gana kryptingos, nukreiptos į Kuršą ir atrodo tarsi tolesnių lietuvių ir ypač žemaičių pretenzijų į Kuršą preliudija. Pirmieji veiksmai prieš Livonijos ordiną, ypač Mindaugo žygis į Embūtę, liudijo, kad Lietuva jau émē geriau orientuotis, kas darosi prie jos sienų. Mindaugo priekaištasis po nesékmungai pasibagusio Embūtės pilies šturmo, kad kuršiai kau-nasi ne toje pusėje, rodé, kad jau siekiama Lietuvos ir kaimyninių baltų genčių sajungos. Vélesni įvykiai Lietuvoje (vidaus karas 1248-1252 m., Mindaugo krikštas 1251 m.) pakeitė situaciją Baltijos regione. Mindaugas siekė taikos su ordinu ir iškrito iš tolesnės kovos dėl vakarų baltų žeminių. Šią naštą ant savo pečių užsivertė vieni žemaičiai.

Ivykių eigos išsamiau neaptarinésime. Tai jau ne kartą daryta istorinéje literatūroje⁵. Bendrame žemaičių susirinkime naujas jų kariuomenės vadas Algminas iškélé baltų įsijungimo į Lietuvos valstybę programą. Jis ragino pulti kuršius, o tai sėkmingų veiksmų atveju galėjo paraukti į žemaičių sajungą ir Mindaugą⁶.

Algminas iki galo įgyvendino savo planus. Po sėkmingų žemaičių karo veiksmų prieš vokiečius, kuriuos vainikavo Durbės mūšis (1260),

žemaičiai su kunigaikščio Treniotos pagalba buvo priversti stoti į kovą su vokiečiais. Nemažiau svarbu ir tai, kad Treniota perémė Algmino pirmą kartą aiškiai suformuluotą baltų jungimosi į Lietuvos valstybę programą.

Aktyvūs žemaičių veiksmai davė didesnių rezultatų, negu buvo galima tikėtis. Iki pat 1260 m. Durbės mūšio kuršiai į žemaičių bandymus įsitvirtinti Žemaitijoje žiūrėjo nepalankiai ir padėjo vokiečiams kovoti su žemaičiais. Po Durbės mūšio situacija akivaizdžiai pasikeitė.

Petras Repšys. Piešinys. 1988. Popierius, tušas. 25x31,7

Geriau pažinę savo „sajungininkų“ tikslus, kuršiai perėjo į žemaičių pusę, užleido jiems daug savo pilių⁷ ir kartu stojo į bendrą kovą su vokiečių riteriais. Tad galima teigti, kad 1260 m. įvykiai užbaigė vienos iš Lietuvos valstybės užsienio politikos krypčių formavimąsi. Naujosios Lietuvos užsienio politikos tikslu tapo baltų žeminių įjungimas į Lietuvos valstybės sudėtį. Iš esmės tai buvo dar senos gentinės politikos téssinys, tačiau įgavęs naujas organizacines formas, kai jų įgyvendinti émësi Lietuvos valstybë. Be galo svarbu ir tai, kad tokiemis Lietuvos valsty-

³ Petras Dusburgietis mini, kad į šią šventovę garbinti dievų atvykdavo ir lietuviai; plg.: SRP. - Bd. 1. - S. 53-54.

⁴ Arbrusow L. *Grundriss der Geschichte Liv-, Est und Curlands*. - Riga, 1918. - S. 43.

⁵ Žr. paskutinį darbą šiuo klausimu: Gudavičius E. *Kryžiaus karai...* - P. 110-127.

⁶ Plg.: *Ten pat.* - P. 132-133; *Livländische Reimchronik...* - Paderborn, 1876. - S. 95: *wanne die Küren sint verhert / und von uns gar verzert, / und von uns gar verzert, / sô müz Myndowe uns volgen, / wie gar er sie verbolgen.*

⁷ Apie tai žr. Gudavičius E. *Kryžiaus karai...* - P. 127.

bės siekiams neprieštaravo ir aktyviai juos rėmė kitos baltų gentys. Tad galima teigti, kad po 1260 m. iškilo lietuvių ir kitų baltų siekis sukurti bendrą valstybę. Suvienyto pastangos davė vaisių: į Lietuvos valstybės sudėtį pateko Žemgalos ir Kuršo dalis, Lietuva gavo priėjimą prie Baltijos jūros. Kartu buvo žengtas pirmas, nors dar nedrąsus žingsnis į tautybės susiformavimą.

Lietuvos valstybės ir tautos formavimosi procesą Viduramžiais gerokai iškreipė išorinis veiksnys, kurio poveikio neišvengė né viena Europos tauta, tačiau Lietuvai jis buvo kur didesnis ir turėjo gerokai ryškesnes pasekmes. Čia neverta né minėti, kad Vokiečių ordino agresija sukliudė įsijungti į Lietuvos valstybę kitiems baltams. Poveikis buvo itin ryškus ir etninėje Lietuvoje. XIII-XIV a. jos teritorija buvo tarsi susiskaldžiusi į dvi dalis: didžiojo kunigaikštio kontroliuojamą sričią (Aukštaitiją) ir faktiškai autonomiškais pagrindais besitarkančią Žemaitiją. Salygiškai atskiras politinis Žemaitijos gyvenimas formavo žemaičių subtautybę. Kaip ankstesnio vystymosi rezultatas, tai ypač išryškėjo kiek vėliau, juridiškai įteisinus autonomiškos Žemaitijos kunigaikštystės faktorių.

Vokiečių ordinui galutinai pajungus baltų gentis, Lietuvos užsienio politika iš esmės liko nepakitusi. Tai liudija kad ir Žemgalos vardas Lietuvos didžiojo kunigaikštio Gedimino titule⁸. Nepakito šie planai ir vėliau, o XIV a. antros pusės Lietuvos derybose dėl krikšto jie buvo dar labiau konkretizuoti. Reikalavimas grąžinti Lietuvai dalį Vokiečių ordino užgrobtų žemių (iki Osos upės) tapo viena sudėtinė LDK politinės programos dalį⁹. Pirmą kartą baltų problema buvo iškelta 1351 m. Lietuvos didžiojo kunigaikštio Kęstučio derybose su Vengrijos karaliumi Liudviku, kur kas labiau konkretizuota forma pateikta Karoliui IV 1358 m. Algirdo ir Kęstučio derybose dėl krikšto. Praktiškai dėl šių reikalavimų žlugo Lietuvos ir Vokietijos impe-

ratoriaus derybos¹⁰. Sunku pasakyti, kiek šių reikalavimų iškėlimą lémė tam tikro etninio bendrumo suvokimas, o kiek Lietuvos užsienio politikos uždaviniai. Nereikia užmiršti, kad reikalausta ne tik iškelti Vokiečių ordiną iš jo užgrobto baltų žemės, bet ir pripažinti Lietuvai teises į visas Rusios nukariavimą. Antra vertus, etniniu pagrindu galėjo būti formuojamos ir atskirose Lietuvos užsienio politikos kryptys, tad reikalaivimai, sudaryti kitu pagrindu, tokiai interpretacijai netrukdo.

Deja, skurdūs šaltinių duomenys neleidžia atsakyti į bene svarbiausią klausimą: kokias motyvais buvo grindžiamos Lietuvos pretenzijos į dalį baltų žemės? Galima tik spekulatyviai svarstyti, tačiau tai vargu ar gali prisdėti prie problemos sprendimo.

Nieko néra žinoma apie Baltijos regiono gyventojų santykius su Lietuvos valstybe XIV a. Būdami Vokiečių ordino pavergti, jie negalejo vykdyti savarankiškos politikos. Pavieniai faktai byloja, kad nuo XIII a. antros pusės pasireiškusios simpatijos lietuviams neišnyko. Antai XIV a. antroje pusėje lietuvių kariuomenė nesiimdavo šturmuočių beveik né vienos tvirtesnės ordino pilies, neužsigarantavusi prūsų paramos. Žinoma, iš pavienių faktų sunku spręsti apie visumą, tačiau nevalia ir visiškai nekreipti į juos démesio.

Tam tikru nauju etapu etninės savimonės formavimosi procese laikytinas Lietuvos didžiojo kunigaikštio Vytauto valdymo laikotarpis. Ypač svarbi medžiaga požalgiriniu laikotarpiu tarp Lietuvos ir Vokiečių ordino vestos diskusijos dėl Žemaitijos ir dalies Prūsijos teritorinės priklausomybės.

Iš keleto Vytauto pareiškimų sunku daryti griežtesnes išvadas. Tačiau krinta į akis tai, kad teritorijos šiuose ir kituose dokumentuose vertinamos nevienodai. Apie Prūsiją kalbama kaip apie tévų palikimą, o apie žemaičius ir lietuvius

Lituanistika. - 1990. - Nr. 3.

¹⁰ Nikžentaitis A. *Lietuvos diplomatijos veikla Vidurio Europoje. XV a. VI dešimtmetyje* // Lituanistika. - 1991. Nr. 2. - P. 7-9.

⁸ Gedimino laiškai. - V., 1966 - P. 29: *Gediminne [...] princeps et dux Semigallie...*

⁹ Dėl LDK politinės programos žr. Nikžentaitis A. *Lietuvos užsienio politikos veiksnių programa XIV - XV a. I pusėje* //

- kaip apie vienos tautos dvi dalis, kurios visą laiką ar bent tam tikrą laikotarpį buvo lietuvių kunigaikščių valdomos. Galbūt toks nelygiavertis traktavimas buvo nulemtas pačios situacijos, kuriuoje pareiškimai buvo padaryti. Tačiau negalima nepastebėti ir skirtingo reikalaujamų žemų statuso. Per derybas dėl Žemaitijos ir dalias Prūsijos pirmoji valda buvo *de facto* valdoma Vytauto. Vokiečių ordinui Žemaitijoje niekados nebuvvo pavykę ištvirtinti. Kitas reikalus - Prūsija.

Petras Repsys. Piešinys. 1988. Popierius, tušas. 20,5x31,7

1410 m. Žalgirio mūšis pakeitė jėgų santykį Baltijos regione. Lietuva, ligi to laiko siekusi sutvirtinti vakarines sienas, perėjo į puolimą. 1410 m. išvakarėse Lietuvos padėtis buvo neįvairėtina: be jau XIII a. užkariautų baltų žemų, kryžiuočiai turėjo juridines teises į Žemaitiją bei Sūduvą. Šias teritorijas Vytautas buvo perleidęs vokiečiams 1398 m. Salyno sutartimi. Kita vertus, Vokiečių ordiną niekados nebuvvo faktiškas šių žemų valdovas. Čia gyvenę žmonės, net dovanoti kryžiuočiams, labiau paisė to, ką pasakys Vilnius, o ne Marienburgo nurodymu.

Karo veiksmai po Žalgirio mūšio nepalielė Žemaitijos ir kitų teritorijų, kaip buvusių ginčų

tarp Lietuvos ir Vokiečių ordino objekto. Tačiau tuo pat po jo Žemaitija tapo viena iš pagrindinių temų diplomatinėse derybose. Tiesa, sunki ekonominė Lietuvos ir Lenkijos padėtis šiek tiek nutolino šią problemą. 1411 m. Vokiečių ordinui už 100 000 kapų čekiškų grašių pavyko nusipirkti kompromisinį ginčiamų teritorijų sprendimą¹¹. Žemaitija buvo pripažinta Jogailos ir Vytauto valda, tačiau tik iki jų gyvos galvos. Susitarimas grąžino žemaičius Lietuvos valdžion, tačiau kartu iškilo nauja problema: XV a. pradžioje niekas gerai neišmanė Žemaitijos ribų. Net pačiam Vytautui 1411 m. nebuvvo aišku, ar, pvz., Jurbarkas priklauso Žemaitijai, ar ne.

Pergalė Žalgirio mūšyje padidino Lietuvos ir Lenkijos appetitus. Tuoj po Torunės sutarties pasirašymo Vokiečių ordino žvalgai pranešinėjo vieną už kitą neramesnes žinias iš Lietuvos. Pasak visiškai pagrįstų gandų, Vytautas planavo išplėsti iš ordino rankų visą Nemuną su jo žiotyse stovinčia Klaipėda. Lietuviai ketino atimti iš ordino rankų ir patį Karaliaučių - įgérę lietuvių bajorai tokį planą neslėpė nuo ordino riterių. „Mūsų valdovas turi valdyti ir Karaliaučių, nes tai jo tévo palikimas“ - tokie ar panašūs žodžiai buvo drožiami tiesiai į akis vokiečiams¹². Galima suprasti, kaip turėjo jaustis Vokiečių ordino vadovybė tokį Lietuvos valstybės planą akivaizdoje. Savaime suprantama, daugelio teritorijų „teisétam“ valdymui patvirtinti ji turėjo įvairių popicžių ir imperatorių dovanojimo aktų. Tačiau teisūs buvo ir kryžiuočių oponentai, teigę, kad ordino misija po Baltijos regiono gyventojų krikšto šiuose kraštuose baigėsi, kad jis turi kovoti prieš totorius. Tokius aiškinimus apie Vokiečių ordino paskirtį vienu metu buvo priėmęs net Vokietijos imperatorius Zigmantas, rimtai svarstęs projekto įgyvendinimo galimybes.

Netvirtos ordino pozicijos dar labiau pradėjo

¹¹ Pelech M. *Der Verpflichtungsbrief des Hochmeisters Heinrich von Plauen bezüglich der Bezahlung von 100 000 Schock Böhmischer Groschen an den König von Polen vom 31 Januar 1411 // Preussenland*. 1979. - Bd. 17. - H. 4. - S. 55-64.

¹² Žr. Boockmann H. *Johannes Falkenberg, der Deutsche Orden und die polnische Politik*. - Göttingen, 1975. - S. 102-111.

klibėti po jam nepalankaus imperatoriaus arbitro Benedikto Makros sprendimo. Pastarasis 1413 m. pripažino, kad net Klaipėdos pilis priklauso Žemaitijai ir kad visos čionykštės žemės turi priklausyti Lietuvai bei jos valdovams Jigailai ir Vytautui.

Benedikto Makros inspekcijos metu tarp Vytauto ir Vokiečių ordino pasiuntinių kilo dėmesio vertas disputas. Vokiečių ordino atstovai, nenorėjė sutikti su Lietuvos pretenzjomis į Veliuoną, susilaukė iš Vytauto tam tikro akibrokšto. Jis net nenorėjo diskutuoti, ar priklauso Veliuona Žemaitijai, o kartu jo jurisdikcijai, ir pareiškė: „Ir Prūsai yra mano paveldėjimas, ir aš turiu pretenzijų iki Osos, nes visa tai mano tévų palikimas“¹³. Ordiną pasiekusių ankstesniųjų gandų konkretizavimas dėl teritorijos reikšmingas mums tuo, kad jis atitiko dar Algirdo laikais keltus teritorinius reikalavimus ordinui, o kartu rodo šių reikalavimų nuoseklų pastovumą.

Panašius argumentus dėl vakarinės sienos lietuvių atstovai iškélé ir kitose diskusijose: 1414 m. Grabove, Konstanco Suvažiavime ir t.t.¹⁴. Galiausiai sienos buvo patvirtintos 1422 m. Melno taika, pagal kurios sąlygas tik Klaipėda su siauru teritorijos ruožu liko Vokiečių ordinui.

Mūsų nagrinėjamos temos požiūriu ypač svarbus ne pats derybų tarp Lietuvos ir Vokiečių ordino procesas, o lietuvių pusės argumentacija derybose. Bene pirmą kartą per visą ligtolinę istoriją teritoriniai ginčai bandomi spręsti, remiantis etnine motyvacija, ypač paibrėžiant vienos žemės ir vienos tautos idėją. Pastarasis akcentas ryškus Vytauto 1420 m. laiške Vokietijos imperatoriui Zigmantui: *terra Samaytarum, que est hereditas et patrimonium nostrum ex legitima attavorum et avorum nostrorum successione, [...] que eciam semper fuit unum et idem cum terra Lytwanie, nam unum ydeoma et uni homines. [...] Samagritte quoque homines se Lytwanos ab antiquis temporibus et nunquam Samaytas*

*appelant, et propter talem ydemptitatem [sic] in titulo nostro nos de Samagicia non scibimus, quia totum unum est, terra una et homines uni*¹⁵. Panašiais argumentais savo bendrumą su lietuviais grindė ir žemaičiai¹⁶.

Tačiau kartu reikia atkreipti dėmesį į tam tikrus argumentacijos niuansus diskutuojant dėl Žemaitijos ir Prūsijos: žemaičiai ir lietuviai Vytautui - viena tauta, o prūsai - tik jo „tévų palikimas“. Tai reikšminga bandant spręsti, kiek konkrecios pretenzijos buvo pagrįstos, tačiau mums svarbu ne tai, ko norima pasiekti, o kaip tai daroma. Neįmanoma nuneigtį, kad XV a. pradžios lietuvių užsienio politikos motyvacijai tam tikrą įtaką darė ir etninis faktorius. Savaiame suprantama, etninis motyvas užsienio politikoje nebuvo lemiamas, kaip patvirtina ir Vytauto atsisakymas nuo Klaipėdos 1422 m. Melno taikos išvakarėse.

Tai buvo Vokiečių ordino jau XIII a. užkariauta teritorija, kurios Lietuva siekė, bet niekada nevaldė. Galbūt šis reikalaujamų žemų politinio statuso skirtingumas ir nulémé skirtinė Vytauto pareiškimų toną, o vėliau ir galutinė sienų tarp Lietuvos ir Vokiečių ordino nustatymą 1422 m. Melno taika.

Taigi iki politinės tautos susiformavimo lietuvių gentys nuėjo ilgą kelią. V a. prasidėjęs baltų skaidymasis į smulkesnius etninius vienetus padėjo pamatus gentinei savimonei. MES jausmas formavosi kalbos (dialektų) skirtumų pagrindu, gentinė savimonė skatino pagoniški tikėjimai ir apeigos, bendros pareigos ir turtas. Valstybės susikūrimas iš karto nejveikė gentinės savimonės. MES pradinėje valstybės kūrimo stadioje sudarė daugelio AŠ suma. Tik XIV a. viduryje visai Lietuvos teritorijai galutinai įsigaliojo vienas pavadinimas - Lietuva, o Žemaitija išlaikė tam tikrą savarankiškumą. Gentinė savimonė pamažu ēmė išstumti prisirišimas prie Lietuvą valdančios Gediminaičių dinastijos, kuri

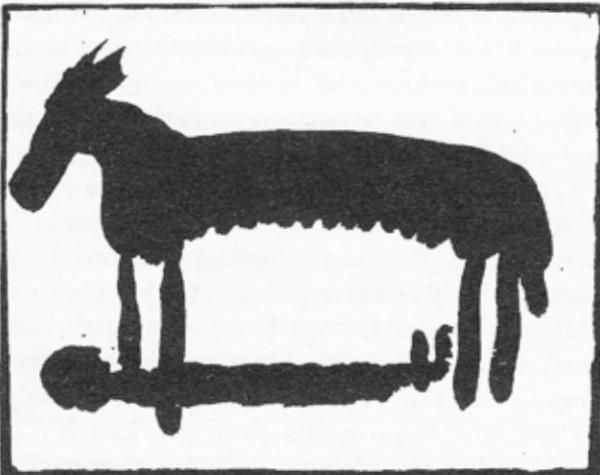
¹³ Plg. *Lietuvių karas su kryžiuočiais*. - V., 1964. [toliau - LKK] - P. 278.

¹⁴ Apie tai žr.: Ivinskis Z. *Lietuvos istorija*. - V., 1991. - P.

344-362. Čia pateikiamos nuorodos ir į kitą literatūrą.

¹⁵ Codex epistolaris Vitoldi. - Kraków, 1930 [toliau - CEV]; plg. LKK. - P. 286 bei Vytauto laiško žodžius dėl Sūduvos (*Ten pat*, p. 458).

¹⁶ CEV. - P. 1018: *gente Litwanica cuius nos caro et ossa existimus.*

Petras Repšys. Piešinys. 1988. Popierius, tušas. 25x31,7

Lietuvoje galutinai įsitvirtina ir valdo jau be didesnių sutrikimų nuo XIV a. pradžios. XV a. pirmoje pusėje pasirodė pirmieji Lietuvos metraščiai legitimavo dinastinę valdžią, ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojai ēmė sieti save iš pradžiu su valdančiaja dinastija, o paskui ir su Lietuvos valstybe. Pradėjo formuotis Viduramžių politinė tauta. Jos egzistavimo liudijimas buvo ne tik bendra valstybės teritorija ar prisirišimas prie valdančiosios dinastijos, bet ir atitinkama savimonė. Galima nurodyti daugybę faktų, liudijančių XV a. antroje pusėje - XVI

a. pradžioje egzistavus politinę lietuvių tautą. Tai lietuvių kilmės iš romėnų teorija, Bychovco kronika ir joje užrašyta lietuviška Žalgirio mūšio versija, Michalono Lietuvio, Rotundo etc. darbai. Nereikėtų čia pamiršti ir rusų metraščių.

Nesunku pastebėti, kad lietuvių politinės tautos vystymasis žymiai paspartėjo XIV a. pabaigoje. Priežastis buvo ne Lietuvos krikštas, kaip galima manyti, o savarankiško bajorijos luomo susiformavimas. Jis tapo pagrindiniu tautiškumo nešėju Lietuvoje. Silpnas Bažnyčios vaidmuo, kuriantis politinei lietuvių tautai, buvo tam tikras Lietuvos specifinis bruožas. Jি nulémē velyvas Lietuvos krikštas bei pradžioje nepakankamas „tautinių kadru“ skaičius. Tik praėjus kuriam laikui, maždaug nuo XV a. pabaigos - XVI a. vidurio, į ši procesą aktyviai įsijungė ir dvasininkijos atstovai.

Politinė lietuvių tauta nebuvo vienalytė. Kaip ir kitur, Lietuvoje ją sudarė tik kilmingųjų sluoksnių atstovai. Politinės tautos etninis pagrindas buvo Lietuvos ir Žemaitijos aukštutomenė, vėliau, nuo XV a. antros pusės, į jos sudėtį įsijungė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rusų kilmingieji. Jų įsiliejimo į politinę Lietuvos tautą vienas ryškiausiai akcentų - 1501 m. Melniko taika, kurios preambulėje rusų žemiu Lietuvos valstybėje atstovai pareiškė: *Nos Lituani...*

“NUOSTABI DAINOS GĖLĖ...”

AUDRONĖ ŽENTELYTĖ

„Anykščių šilelio“ poetinės šlovės paunksmėje ji vos bejžiūrima. Vis dėlto nuostabos verta. Tereikia atkreipti dėmesį į nepaprastai prašmatnų josvardą - „Nuostabi dainos gėlė - mano širdis ir pasaulis“, - ir ji nebepaleis, laikys savo poetinės magijos lauke, kolei šis visas sužydės, išsiskleis XIX amžiaus lietuvių poezijos gelynu. Nuo gėlės prie gėlės, nuo dainos prie dainos, - taip, pasekus tik vieną poetinių įvaizdžių giją, gyva prasmių apytaka suribuliuoja visas sentimentalai romantinis ano meto poezijos audinys. Ir tame ribuliuavime nebegali griežtai atskirti, kur baigiasi lenkiški, o kur prasideda lietuviški žodžiai. Net tarp *kwiatek* ir „gėlės“ žydi „kvietkelis“. O kas dabar galėtų pasakyti, ar rašydamas *Cudny piosenki kwiat - serce me i świat*, Antanas Baranauskas poetine klausą fiksavo ir lietuvišką šios frazės skambesį? Pagaliau tai ir nėra labai svarbu, nes *Cudny piosenki kwiat* yra ne mažiau Baranausko, negu, pavyzdžiui, „Dainu dainelę“. Lietuvių poezijos raidai, literatūros ar pilietinei istorijai pastaroji galbūt ir svarbesnė, bet poeto asmenybės brendimą bene įspūdingiau praskleidžia „Nuostabi dainos gėlė“. O ir visi lenkiški Baranausko teksta (taipgi lenkų kalba rašyti dienoraščiai) yra radęsi iš nemumaldomo saviraiškos poreikio, iš skausmingos savistabos ir savigrėžos, iš nuo-

latinių pastangų formuoti, kurti savo gyvenimą.

Kaip gyvenimo kūrybos pastanga rezonuoja su poetinės saviraiškos poreikiu, regime jau septyniolikmečio - aštuoniolikmečio Rumšiškių raštininkų mokyklos mokinio eiliavimuose. Antai iš savistabos išaugusiame eiliavime „Liga“ (1852, kovo 12 d.) Baranauskas fiksuoja neabejotinai autentiškas kūno ir dvasios būsenas: „Bet užėjus nuotaikai eiliuoti, [...] kai mano mintys kitų dalykų neranda, mąstau apie skausmą ir patį skausmą jaučiu, noriu aprašyti sunkią savo negalią, kokias negandas išgyvenu, kas man skauda ir ką širdis jaučia ir grynas protas kalba. Tuojau ant popieriaus išlieju, tai linksmai, tai liūdnai dainuoju“¹. Patikliai atvirame kūno negalios aprašyme (taip rašoma tik sau pačiam) ryškėja du kūrybos pastangų takai. Vienu einama į poeziją - įvardijant dainavimo situaciją, įtvirtinant savęs dainuojančio vaizdinį; antruoju - į krikščionišką dvasios nuskaidréjimą, į amžinybės lükestį, į maldą. Jie abu drickiasi lygiagrečiai, bet antrasis - viltingesnis, nes daina palieka dvasią svyruojančią tarp liūdesio ir giedros, neišvaduoja iš kartėlio ir graužaties. O po maldos - atsidūsėjama: „Taip besimeldžiant, palengvėja širdis“ (ten pat).

Panašus poetinės saviraiškos ir valingo krikščioniškos dvasios formavimo santykis kartoja

AUDRONĖ ŽENTELYTĖ (g. 1958) - humanitarinių mokslų daktarė (1990 m. apgynė disertaciją tema „Lietuvių ir latvių neoromantinė proza“), Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Lietuvių literatūros katedros docentė. Yra paskelbusi keliolika straipsnių „Literatūroje“, „Pergalėje“, „Literatūroje ir mene“, „Gimtajame žodyje“ ir kt. Sudarė dvi „Lietuvių literatūros skaitinių X klasei“ knygas

(„Nuo raštojų pradžios iki XIX a. vidurio“, 1991, ir „XIX a. antroji pusė“, 1992).

¹ Baranauskas A. *Raštai*. - V., 1970. - T. 1. - P. 168-169. Toliau Antanas Baranauskas cituojamas nurodant knygos puslapį. Pažodiniai Baranausko poezijos vertimai iš lenkų kalbos - Reginos Mikšytės. Redaguota ar patikslinta tik viena kita vieta.

ne viename lenkiškame jaunojo Baranausko eiliavime; jo eilėraštis yra linkęs peraugti į malą. Taip „Liūdname ateities apmąstyme“ nuo nevilties ir liūdesio vaduojamasi iš pradžių poetine malda vilčiai („O viltie, tikroji Dievo dovana, kuri saldini ilgesj, rūpestj, širdgélal!“), paskui Šventojo Rašto išmintimi („Laimingas žmogus, - sako Šventasis Raštas, - kuris sunkumuose ieško pagalbos aukštybėse“) ir pagaliau - karšta malda Viešpačiui Dievui, baigiamą žodžiais: „Atverk man savo malonę nesibagiančioje amžinybėje. Amen“ (p.186-187). Net eiliuoti gamtos aprašymai paprastai turi savo krikščionišką šerdį - improvizuotą malą: „O puikus pavasari! O mielas pavasari! Tu atgaivini gamtą, atgaivink ir manyje uolų tikėjimą, vilčių Dievuje ir tikrają meilę“ („Pavasaris“, p. 172); arba: „O liūdnas ruduo, kuris taip liūdnai, taip žiauriai viską gamtoje naikini, išnaikink ir manyje netikusias aistras, visus blogus geidulius, kaltes, pykčius“ („Ruduo“, p. 178).

Pervertus šiuos pirmuosius poetinius bandymus, susiklosto išpūdis, kad Baranauskas dar nėra suvokęs, kas yra eilėraštis, bet jau intuityviai ieško jame atramos, ieško priebėgos žodyje, kuriuo besalygiškai pasitiki. Pasitikėti žodžiu išmokė malda ir Šventasis Raštas - tai liudyti prasminiai ir emociniai eiliavimų akcentai. Antra vertus, pasiduodama ir pasaulietiškosios poezijos žodžio įtaigai. Sentimentali romantinė lenkų poezija savo egzaltuotai jausmingomis poetinėmis klišėmis provokuoja maksimaliam atsivérimui, kraštutinėms emocinėms būsenoms, ir jaunas poetas perima ne vien sistemos stilistinį paviršių; jausminga jaunuolio prigimtis leidžiasi pavojingai įsiūbuojama poetinės sistemos siūlomu ritmu (tai patvirtintų ir ano meto dienoraščiai). Bet čia pat su nemažesniu įkarščiu emocija slopinama, ieškoma dvasinės pusiausvyros, vienatinio tiesaus ir tikro kelio, tad ir vėleli glaudžiamasi prie santūrios maldos.

Panašiai nuo „spalvingo pasaulio“ - „svieto“, nuo jo „pagundų ir palaidumo“ trokštama užsiskleisti saugioje téviškés erdvéje. Tiesa, gamtiškieji jos parametrai poetinės vaizduotės maksimaliai išdidinti: „platūs slėniai ir milžiniški kal-

nai, tamsūs gojai, niūksančios girios, platūs arimai juosia kaimo trobelę“, „ten, platiame slėnyje, blyškiai spindi išsilieję vandenys tos išvinusios jūros, kurioje savo veidą prausia rytmecio aušra“ (p. 206-207). Šios aukštumos ir platumos, ši pavasariniam polaidy pasivaidenusi jūra ženklina savyje neišsitenkančią, veržlią, bet drauge stebétinai prieraisią kūréjo dvasią. Ilgame eilėraštyje „Naktis prieš atsisveikinant su gimtine“, sakytum, nubréžta poeto dvasios skleidimosi retrospekytyva: nuo šviesiausios atminties - motinos glamonių, emociskai jaukaus ir gražaus kūdikystės pasaulio („kai buvau šešerių metelių, visur mačiau gėles, nes pats buvau kaip gėlelė“) ligi svajingai jaunuolio prigimčiai atsivérusių plačiausią erdvį („čia savo lakiomis svajonėmis, mintimis pakildavau į aukštybes ir, lengvai skriedamas, aplékdavau dausas, saules ir planetas, apžvelgdavau tūkstančius pasaulių, o mano mintims nebūdavo ribų“ - p. 206). Eilėraščio pabaigoje prisiminimai, svajos, regėjimai ūmai sustabdomi kreipimusi į dangų. Žvilgsnis dangopi pakeliamas romantikai, bet žvelgiant į regima krikščioniškai, o romantine žmogaus vidinio ir išorinio pasaulio jungtys susibėga į esminį žmogaus - Dievo kūrinio - ryšį su Kūréju ir visa kūrinija:

O dangau, kurs savo veidą paslépei tam-siuose debesyse, ar tave slegia mano sielvartas ir niūrus liūdesys, kad nenori praskaidrinti šviesaus veido ir maloniu žvilgsniu sušvelninti mano liūdesio? Jau paskutinį kartą žvelgiu į tave iš tos vienos, kur kadaise iš gilumos širdies garbinau Dievą, ir visi šie daiktai buvo liudininkai, kai pasimeldęs grįždavau į ramią trobelę. (P. 207)

Santykio su pasauliu sakralizacija, būdinga didžiajai daliai lenkiškos Baranausko poezijos, gražiai sutelkia ši nesudrausmintos formos eilėraštį. Teksto ir emocijos šakotumą pateisina poetinio išsisakymo situacija, įvardyta pavadinimu „Naktis, prieš atsisveikinant su gimtine“. Eilėraštyje, panašiai kaip liaudies dainose, kuriomis nuotaka atsisveikina su gimtaisiais na-

mais, susibėga tai, kas buvo, yra ir kas bus, taip pat - kas galėjo būti, bet nebebus. Gal todėl būtent šiame tekste šalia pabrëžtinai kryptingos sakralios savikūros pastangos skleidžiasi ir netikėtai platus poetinės vaizduotės diapazonas. Kalvoto ir miškingo téviškės kraštovaizdžio kontūrai ryškės ir konkretės, kol išaugis į „Anykščių šileli“, motinos ir Dievo meilė, gražiai gaubianti eiléraštį, meniškai išbaigtu pavidalu išsiskleis „Pasikalbėjime Giesminyko su Lietuva“, tačiau romantiškas skrydis universumo erdvėmis lietiviškojoje poezijoje, deja, niekomet nebe-pasikartos. O ir „Naktyje...“ jis téra atminties ar galimybės blyksnis, nes šiame eilérastyje už skrydį svarbesnis grįžimas. Štai ir cituotame fragmente yra net du grįžimai: grįžimas į praeitį ir grįžimas į ramią trolelę“. Ir abu jie - po sakralumo ženklu, nes siejasi su maldos atmintimi, o ši individualią poetinę saviraišką ir vėlei nukreipia esmingaja dvasios harmonizacijos vaga - Dievopis.

Vis dėlto pirmuojuose Baranausko eiliavimuose neišvengiamai stipréja ir poetinės saviraiškos bei savivokos motyvas. Bene atviriausia poetinė brėstančio kûrėjo deklaracija - 1853 m. balandžio 12 d. Vainute parašytas eiléraštis „I eilių seksterną“. Tad verta pacituoti jį visą:

O mielas seksterne, o mylimas seksterne²!
Nors mano skurdų gyvenimą temdo bédos,
atskirtas nuo giminių, nuo mielosios téviškės,
tarp svetimų liūdžiu ir kremluosi. Su tavimi
linksmai man slenka valandos, su tavimi
neslegia ilgesio našta, nes tu rašytas mano
ranka, o mano mintys - Dievo įkvéptos. Kai
su jaunom dienom užges mano jausmai, kai
išnyks mano bûtybė kartu su vardu, kai
kapuose palaidos mano palaikus, kai mano
siela pasieks bekraštę amžinybę, jei kas mane
ir atsimins, tai tik tavo déka, nes mano
dienos kaip gegužio žiedai greit nuvys, mano
gyvenimas praeis, mano vardas išdils.
Laimingas, kurs išlieka savo eilėse. O mielas
seksterne, o mylimas seksterne, kad tavo

lapeliai niekad nesudūlėtų!..(P. 209-210)

Prieraisi, téviškės išsilgusi, tarp svetimų liūdinti jauno žmogaus siela paguodos ieško dainoje. Iš panašios gimtujų namų ilgesio ir liūdesio būsenos išaugusi ne viena liaudies daina. Bet tuo Baranausko eiléraščio ir liaudies dainos giminystė ir baigtusi. Kur kas akivaizdesni Jame rašytinės kultūros, Europos poetinės tradicijos genai, ypač teksto antrojoje pusėje - poeto kûrybinio įsiamžinimo motyve. Pats motyvas, tiesa, skleidžiasi perdėm literatūriskai, šabloniškų įvaizdžių virtine. Tad eiléraščio šerdis - ne melancholiškas kûrybos lemties apmâstymas, o džiugus literatūrinės autokomunikacijos išgyvenimas; eilérastis ir gimsta būtent iš šio gyvybiškai svarbaus ryšio tarp kûrėjo ir kûrinio pajutimo. Poetinės saviraiškos bûtiškieji akcentai išsilukštena iš griežtu priežastingumu surėtos frazės: „su tavimi neslegia ilgesio našta (1), nes tu rašytas mano ranka (2), o mano mintys - Dievo įkvéptos (3)“. Pirmasis frazės sandas išteka iš antrojo, antrasis - iš trečiojo; šitaip poetinė kûryba pašventinama (nes ir ji pareina nuo Dievo), gal net prilyginama malda (nes ir eilérastis, kaip malda, turi galią raminti ir guosti). Iš daugybės anuomet Antano Baranausko rašytų lenkiškų dedikacijų, eiliuotų laiškų ar šiaip aprašymu šis trumputis kûrinėlis esmingai išsisirkia sutelkta (tegu meniškai ir nebrandžia) kûrybine autorefleksija. Juo jaunasis Baranauskas, sakytumei, įsišventina į poetus: poetinėj kûryboj jis randa džiaugsmą ir atgaivą, ja tikisi įrašyti amžinybén.

Tačiau įspūdingiausiai ir iškalbingiausiai Antano Baranausko asmenybės brendimą ir net jo kaip kûrėjo lemtį praskleidžia 1856-aisiais, Varnių kunigų seminarijon stojimo metais, rašytas ilgas eilérastis-regėjimas „Nuostabi dainos gélė - mano širdis ir pasaulis“. Metaforiška eiléraščio antraštė spinduliuoja įvairiomis prasminémis aliuzijomis: į dainos tapsmą (daina gali skleistis kaip gélė), į jos estetinį poveikį (gélė - grožio atributas), į gyvybiškai svarbų ir baugų kûrėjo ryšį su kûriniu, pagaliau - į romantinį kûrėjo širdies ir pasaulio suartėjimą.

² Seksternas - tam tikras sąsiuvinis.

Visas šis metaforos išspinduliuotų prasmį spektras apgaubiamas nuostabos emocine spalva. Nuostabą, ko gero, galėtume laikyti ir viso eilėraščio vyraujančia emocija, labai tinkama regėjimo įspūdžiui kurti.

Pats regėjimas išauga iš gyvastingumu stebinančios, pavasariniu klestėjimu apsvaigusios gamtos ir prigimties:

Savo pavasario metais mėgdavau lakstyti po žydintį svajonių kraštą - po gojelius, kur tarp pušų baltuoja beržai.

Dievo pasaulį šlaksto pavasarinis lietus, lipa iš krantų upeliai, nešdami žiemos ledų grandines, žavingai laisvai ūždami. Želia žolelę, viskas šnera, šnabžda, dvelkia gyvybe, dvasia, įkvėpimu. Tai ne gyvenimas - tik svajonė. Skrajojau siela, svajonėmis.

Nuostabi gėlė suspindo kalno viršūnėje,

o aplink miglos apsiausta uola. Tiktai tamsioje dangaus mėlynėje švito spinduliuojanti aušra. (P. 284)

I nuostabios gėlės viziją artėjama svajonės trajektorija: pirmiausia brėžiama svajonės perspektyva, bet ją „ižemina“ taupiai realus gojelių vaizdas, po to gamtos vaizdas apvaisinamas svajone, o šis poetinis veiksmas įtvirtinamas apibendrinančiu žodžiu: „Tai ne gyvenimas - tik svajonė“. Ir pagaliau kûrėjo dvasios siekinys nusvinta viziniu gėlės pavidalu.

Vizijos laukas eilėraštyje skleidžiasi pulsuodamas, tarsi atkartodamas reginčiojo dvasios būseną, jo polėkio pliūpsnius ir nevilties tamsą. Kilimų ir nuopolių intensyvumui ypač jautriai atliepia aušros motyvas, tvirtai sulydantis visus tris vizijos etapus. Pirmame jis nėra ryškus, daugiausia kuria viltingą foną nuostabios

Artur Grotger. *Prieblenda, Aušra, Naktis*. 1866. Piešinys

gélés spindesiui. Antrame nuostaba nuo gélés tarsi perkeliama į aušrą, tiksliau - į personifikacijon vedančią aušrinę, o viziją netikétai įgarsina, atgaivina „dainelės balsas“ - tarsi aliuzija į regėjime gimstančią poeziją: „Prisimenu šiandien tą nuostabą aušrinės spindesį, kuris įsmigo širdyje - buvo toks nuostabus, kaip dainelės balsas, kaip gražaus krašto žavesys“ (p. 285). Trečiame etape, aušros purpurui nutvieskus nakties sutemas, aušrinės spindesį keičia sidabru švytinti „baltais rūbais mergelė su kryžiumi rankoje“. Ši angeliška būtybė lengvai pasikelia į kalno viršūnę ir, nuskynusi gélę, įpina ją į savo erškėtių vainiką.

Vizualusis ir akustinis vizijos audinys ir toliau tankinamas, išpuošiamas tauriomis metaforomis ir palyginimais, o podraug nuskaistinamas, kol galiausiai švytėjimas ir aidéjimas suaudžiami sakralion sferų muzikon. Pati giedotoja - paslaptingoji mergelė, vėliau įvardyta ir poete, Dievo žodžiai ir Dievo pasaulio garsais įkvéptai giedanti Dievui, tarsi ištirpdoma tame „tauriamė himnų aidéjime“: „...iš visos sielos - širdies - įkvéptai gieda apie Šviesybę iš šventų knygų, Dievo žodžių srautas liejasi iš širdies kaip nuostabus himnas, dainelė skamba kaip pavasariniuo upelio tylus čiurlenimas. / Ta žodžių galybė, tas dvasios taurumas jaudina žiūrovą - žemės klajūną“ (ten pat). Taip pamažu regėjime švinta apreiškimas podraug su poetiniu įkvépimu, jų dangiškoje šviesoje eiléraščio subjektas - „žemės klajūnas“ įsižiuri į save, paklydusį ir pasimetusį, nežinančią, „ką veikti su savimi“, o regėjimo mergelė apreiškia jam veiklos programą, nurodo vienatinių kelių:

„Broli, broli, paskui mane, tikinčiuju nurodytu keliu, per tuos aštrios, duriančius dyglius, per likimo smūgių krušą. Paimk *to putino* šakelę, noriai nešk Dievo kryžių: tikrasis spindéjimas nušvies sielą, ir tavo dvasia iškils aukštai, ir strėlės skrydžiu per apgaulingas pasaulio viliones pasieks amžinosios šlovės šventovę. Nes tas spindéjimas - tai Tikėjimo spindéjimas, tikėjimas - jégos, galybės šaltinis. [...] Broli, broli! mūsų kelias - tiktai

šventa teisybė - veda mus į Dievą, sutrupina žemės pančius. Tegu tavo siela neišleis iš akių šio kelio. Paskui suderink stygas chorui, uždainuokime broliams. Nors suskauda sielą, širdį, pasitikék Dievu. Užmiršk savo nedalią ir dainuok broliams. Tiktai saugok savo akis nuo pasaulio, nes kai atsigręši, sustings širdis ir sielą užgrius sunki uola...“

Ir jি padavė nuostabios gélés šakelę, ištardama - „Broliui“. (P. 287)

Pastarieji žodžiai, jau ne sykį cituoti ir bene geriausiai žinomi iš visos lenkiškosios Antano Baranausko poezijos, paprastai siejami su Karolina Praniauskaite. Iš tiesų, jie yra tarsi Baranausko ir Praniauskaitės poetinio susirašinėjimo aidas, į juos įpintos Praniauskaitės eiléraščių „Jaunajam poetui“ (1855 m. gegužės 25 d.) ir „Nuostabus vaizdas...“ (1856 m. rupjūčio 15 d.), skirtų Baranauskui, parafrazės. Galimas daiktas, kad ir patį gélés įvaizdį Baranauskas bus gavęs tiesiai iš Praniauskaitės rankų, nes poetės kūryboje jis ypač dažnas. Vis dėlto Baranausko nuostabi gélė nuo dangiškųjų Praniauskaitės gélių gerokai skiriasi. Jau pirmajame gélés apibūdinime skleidžiasi dvilytė - žemiška ir dangiška - jos prigimtis: „Bet nuostabi gélė - sielos vilionė / mirtingajam - dovanų vainikas“ (*Alez kwiat cudny - duszy ponęta / Śmiertelnym - wieniec nagrody*). Nuostabi gélė gali būti ir sielos vilionė, pagunda, ir dovanų vainikas, amžinosis laimės viltingas ženklas. Atitinkamai brėžiami ir du keliai į ją: beatodairiškas poetinio įkvépimo kelias, paties subjekto patirtas („Mano laki dvasia įkvépimo metu aukštai pasikélé, bet, silpna būdama, nepersmelkė nakties šešelio ir krito baison tamson“), ir tiesiai amžinybén kreipiantis tikėjimo bei Dievo meilės kelias, vizijos mergelės apreiškiamas. Vienas atveria dramatišką pasaulio prieštaragingumą, kitas nuo to prieštaragingumo sergti. Vienas pabrėžia romantinę kūrėjo aistrą („Neaiški kažkokios aistros jéga galingai traukė mane į viršūnę“), kitas - pasikliovimą Dievo valia ir galia, išorinio postūmio lūkestį.

Romantinis sielos vilionės įforminimas gèle

gerai žinomas Vakarų Europos literatūroje, bent jau nuo Novalio „Heinricho fon Ofterdingeno“ (1802) laikų. Novalio mėlynosios gėlelės vaizdinas, pasirodės svajingajam veikėjui sapne, perdėm moteriškas; jis slepia savyje moters pavidalą: „gėlė palinko į ji, ir žiedlapiai išsiskleidė mėlyna apykakle, o joje suposi švelnus veidas“³. Galima būtų šios stebuklingos gėlės nė neprisiminti, jei ne tapatūs abiejų regėjimų svarbiausieji komponentai: svajingas jau nuolis, nuostabi gėlė ir nemažiau nuostabi mergelė. Ir nors jų siužetinis derinys šiuose tekstuose daug kuo skiriasi, abiem atvejais - fantastine mitine Novalio „Heinricho fon Ofterdingeno“ ir alegorine sakralia Antano Baranausko „Nuostabios dainos gėlės“ kalba - smelkiamasi į poetinio įkvėpimo paslaptį, į poezijos esmę, į jos stebuklingą galią perkeisti pasaulį ir žmogų. Šiedu tekstai, nors ir būdami ganėtinai skirtinti, regis, yra iš tų, kurie traukia vienąs kitą, kurie, pasak Jurijaus Lotmano, net atsitiktinai atsidurę šalimais, kuria tarpusavio semantinius santykius⁴. Turėdami pakankamai sąlyčio tašką, jie atskleidžia romantinės vaizduotės tipologiją (apie literatūrines įtakas šiuo atveju būtų netikslinga kalbėti), o drauge išryškina skirbybes, nulemtas kūréjo literatūrinio bei kultūrinio konteksto.

Novalio romantinė vaizduotė neabejotinai lakenė, puošnesnė, pasakiškesnė, jo pasaulio perkeitimo poetiniu žodžiu užmojai stulbinantys, žmogaus kūrybinė ir harmonizuojanti galia maksimaliai išskleista, valiojanti sugrąžinti pasaulį pirmykštén rojaus būsenon. Ir tai neuostabu: „Heinrichas fon Ofterdingenas“ - brandaus, kone trisdešimtmečio kūréjo ir brandžios filosofinės bei poetinės kultūros vaisius. Devyniolikmečiui Baranauskui rūpi ne viso pasaulio, o bent jau savo dvasios harmonizavimo, įsikomponavimo šiame pasaulyje galimybė. Eiléraščio alegorinis kraštovaizdis formuojamas griežtai pagal vertikalę, kurios aukščiausiamame taške - rojaus vaiskybės, o žemiausiamame -

pragaro patamsiai. Taip parengiama trajektorija žmogaus dvasios judėjimui: ji „lyg akmuo iš šaudyklės“ likimo gali būti nusviesta „i tuščius klystkelius tarp skardžių, kur tyro pragaro galybės išskleista amžinoji tamsa“, bet gali ir „strėlės skrydžiu“ pasiekti aukštumas, kur „rojaus ugnis rusena amžinai, amžinai“. Novalio pasaulis, ne taip, kaip Baranausko, néra su-skaidytas tokios hierarchijos, tame griežtai neatidalyti dangus ir žemę, dvasia ir materija, bet visa paruošta romantinei harmonijai.

Baranausko gėlė iškelta į aukščiausią viršukalnę, Novalio - žydi kalno šlaite esančioje grotoje. Heinrichas savają vilionių gėlę susapnuoja, panašiai kaip jo tévas jaunystėje (aristokratinis sapnų, ne tik titulų bei kultūros perimamumas?). Susapnuoja ir eina per žemę, ieškodamas joje gėlės - poezijos - pėdsakų, šventindamas ją svajone. Šiose gėlės paieškose Novalis aristokratiškai žaismingai jungia įvairių kultūrų apraiškas saviton poetinėn pasaulio vizijon. Jo veikėjo kelias gėlės link - svajingas ir mąslus. Baranausko jaunuolis - ryžtingas, veržlus ir dramatiškas, autentiškai atspindintis paties poeto, valstiečio sūnaus, kelią kultūron; jis išties turėjo įveikti sunkiausią kliūčių ruožą, idant poeziyon veržte įsiveržtų. Realia Baranausko sociokultūrine patirtimi galėtų būti paaiškinta ir eiléraščio subjekto mokinėska būsena, išorinio postūmio reikmė, vienaip ar kitaip atpažistama siužetiniame regejimo sprendime, ypač finale, kur „žiūrovas - žemės klajūnas“ pakylėjamas į sakralią dvasios būtę:

Ir kai poetė pamoko tartum burtų lazdele,
blykstelėjo dangiškujų šviesylų spinduliai ir
nušietė miglotą klajūno žvilgsnį, įkūrė ugnį
šaltoje krūtinėje, išsklaidė liūdesj, skaudinusį
sielą, išvedė iš pavojingų pasaulio klystkelius.
Parodė aukštesnius žmogaus tikslus, išvadavo
nuo beprotybės. Paskui iš tolo, lyg vilties
žvaigždė, sutvisko dainelė ir mano sielą nu-
nešė virš pasaulio sferų... (P. 287)

³ Novalis. *Werke in einem Band.* - Aufbau-Verlag Berlin und Weimar, 1985. - S. 114.

⁴ Лотман Ю. Анализ поэтического текста. - Л., 1972. - С. 123.

Kas tie pavojingi pasaulio klystkeliai? Kas toji beprotybė, iš kurios išvaduojama? Ar ne minėtasis „lakios dvasios įkvėimas“, „jaunuolio ugningo sielos įkarštis“, su kuriuo regėjimo pradžioje siekta „sielos vilionės mirtingajam“? Pirminj, romantinj kūrybos impulsą ir individualistinj dvasios susitelkimą ties savimi pačiu regėjimo pabaigoje keičia krikščioniškas įsikomponavimas į dievišką pasaulio harmonizavimo ir išpirkimo iš nuodémés planą. Kūrėjo dvasios harmonizavimas, nušvitimas kūrybai vyksta krikščioniškosios kultūros globoje; dominantės perkėlimas nuo poetinės kūrybos prie tikėjimo atkartoja ankstesnei Baranausko kūrybai būdingą konkurencinj poetinio išsisakymo ir maldos santykį, gal net atspindi jo dvasios brendimo kryptį.

Nuostabią gélę nuskina - tad ir poezijos esmę atskleidžia - ne pats pasimetęs kūrėjas, o globiančiąją religinę kultūrą reprezentuojanti eileraščio mergelė, regėjime jungianti žemiškąją ir dangiškąją sferas. Ji neabejojamai turi angeliškų bruožų (balti rūbai, angeliškas žvilgsnis, angelo lakumas), o krikščioniška atributika - kryžiumi rankoje ir erškėtių vainiku ant galvos - primena Kristų. Maksimaliai išskaitinta ir net estetizuota mergelės kančia („išblyškės veidas ir dar palikę skausmo pėdsakai - kaip dvi laumės juostos - ašarų upeliai“) nuteikia džiugiai pasaulio išganymo ir harmonizavimo vilčiai. Tolesne mergelės simbolinio paveiksllo kokretizacija - jos įvardijimu poete - pasaulio išganymo ir harmonizavimo viltis gana tiesiogiai susiejama su poezija, o pastarosios pobūdis nusakomas mergelės raginimu „dainuoti broliams“, užmiršus savo nedalią; vadinas, tai poezija, nepaisanti kūrėjo širdies skausmo, asmens individualią saviraišką ištirpdanti daina-vime broliams.

Novalio „Heinriche fon Ofterdingene“, vaizduojančiame Viduramžius, pasaulio harmonizavimo kodas taipgi neabejojamai krikščioniškas. Paskutiniame nebaigto romano skyriuje, Heinricho ir vienuolio Silvestro pokalbyje apie galimybę sukurti pasaulį be skausmo ir skurdo, žmogiška kūryba susiejama su aukščiausiuoju

Artur Grottger. *Vainikai*. Apie 1859. Akvarelė

Kūrėju: „Joje [sąžinėje - A. Ž.] atskleidžia šventas savitumas, tiesioginė asmenybės kūryba, o kiekvienas kūrėjo veiksmas drauge yra aukštesnio, paprasto ir skaidraus pasaulio - Dievo Žodžio - įgyvendinimas“⁵. Kaip regime iš šio konkretaus fragmento, Novalis siekia asmenybės savitumo (jis jam - šventas) ir krikščioniško įsiklausymo į Dievo Žodį idealios pusiausvyros, sintezės. Kitame savo kūrinyje „Žiedadulkės“ dievišką ir žmogišką kūrybą jis yra dar intensyviau suglaudęs: „Poetas ir dvasininkas iš pradžių buvo viena, ir tik vėlesni laikai juos atskyré. Tačiau tikras poetas visuomet yra tikras dvasininkas, lygiai kaip tikras dvasininkas visuomet išlieka poetas. O argi ateitis neturėtų sugrąžinti dalykų ir daiktų pirmynštén būsenon?“⁶

Komplikuota XIX a. lietuvių sociokultūrinė situacija netikėtai realizavo Novalio lūkestį, ne vienu atveju sulydydama vienin dvasininką ir poetą. Ir Antanas Baranauskas „Nuostabioje dainos gélėje“ intuityviai ieškojo tokios sintezės

⁵ Novalis. *Op. cit.*, p. 259.

⁶ *Ibid.*, p. 291.

galimybės. Ne tik lietuviškaja, bet ir lenkiškaja kūryba Antanas Baranauskas praskleidė esmimes XIX a. lietvių kultūros įtampas, kurias bene jautriausiai iš savo amžininkų jautė ir ne tik fiksavo poetiniuose tekstuose, bet ir patvirtino savo, kultūros žmogaus, lemtimi. Lenkų kalba rašytais eiliavimais jis išsiveržia iš tradicinės liaudiškos savo tévę kultūros ir net gimtinę perkėičia pagal idiliškosios lenkų poezijos skonį. Lenkų ir lenkiškoji (visų pirma - Karolinos Praniauskaitės) poezija pažadina jo vaizduotę poetiniam nuostabios gélės regėjimui, ir poetinio įkvėpimo paslaptis ima vertis tradicinei lietuvių kultūrai neįprastais vizualiais ir akustiniais įvaizdžiais. Ir veriasi taip įtaigiai, su tokia kūrėjo dvasine potencija, kad liudytojais prisišaukia garsiausių Europos poetų regėjimus (be minėtosios Novalio mėlynosios gélelės, griežtai hierarchišką Dantes pasaulio viziją su angeliškaja vadove Beatriče). Lenkiškame eilérastyje apsisprendžiama lietuviškai kūrybai, o apsisprendimą eiléraščio pabaigoje gražiai sutvirtina poetinės vaizduotės grįžimas prie savo ištakų: nuo poetinio įkvėpimo moteriško įvaizdžio gélės prie tradicinei lietuvių liaudies kultūrai artimesnės dainų žvaigždės ar giesmių vilties žvaigždės.

Beje, gélės motyve, regis, glūdi labai asme-

niška ir labai brangi paslaptis, kurios negali nei visiškai užslėpti, nutylėti, nei kitam patikėti, išviešinti. Vis dėlto ji šiek tiek praskleidžiama, kai abstrakti poezijos gélė pavirsta konkrečiu žemės žiedu - putino šakele. Du sykius kartoamas šis dovanojamos gélės motyvas („Paimk to *putino* šakelę“; „Ir padavé nuostabios *gélės* šakelę“, ištardama: 'Broliui') - jis išėmina mergelės žodžius. Putino šakelė - tai realybė, virstanti poezija. Tekste išretindamas žodžius *téj kaliny* - „to putino“, Antanas Baranauskas išskiria juos kaip ypatingai svarbius ar net sakralius (be šių, eilérastyje taip išskirti žodžiai, žymintys Šventajį Raštą ir Dievą), o drauge tarsi pristabdo kūno tapsmą žodžiu, nes realybė šiuo atveju, regis, poetiškesnė už poeziją.

Šio eiléraščio spindulingo regėjimo šerdis - žmogaus ir poeto nušvitimas kūrybai. Tai ne vien savo - poeto ir dvasininko - lemties regėjimas, tai ir būsimos kūrybos girdėjimas: „Ir dar ilgai aidėjo dainelė, joje atispindėjo nuostabūs paveikslai - krašto viltis ir Dievo garbė“ (p. 287).

Krašto viltis ir Dievo garbė - dvi nenugincijamai svarbiausios Antano Baranausko lietuviškosios kūrybos kryptys. „Nuostabi dainos gélė“ - įstabus tekstas: tame susibėga tai, kas buvo, ir tai, kas bus. Ir ateities tame neabejojamai daugiau nei praeities.

KRIKŠČIONIŠKOS KULTŪROS ATSPAROS LIETUVIŲ IŠEIVIJOS GRAFIKOJE

INGRIDA KORSAKAITĖ

...varinėj plokštėje - intaglio -
įmirtęs Dievas ritualo vidury
atšaukia masei numestą išganymą.
Algimantas Mackus

Išeivijos grafika labiau negu kitos dailės šakos išlaikė tautinio savitumo bruožus, nuosekliau plėtojo dar Lietuvoje susiformavusias menines tradicijas. Ne vienas jos kūrinys, kaip ir anksciau, rėmėsi tautos dvasią išreiškiančiu pasaulėvaizdžiu, liaudies kūrybos patirtimi. Išlaikyti tautinį tapatumą daugeliui dailininkų padėjo krikščioniškos kultūros atsparos, nes, kaip teisingai pastebėjo Rimvydas Šilbajoris, „angelai, šventieji ir visa religinių vertybų sistema sudaro dalį mūsų tautinės samonės tikrovės, moralinių-metasfizinių jos aspektų“¹. Tėvų ir protėvių religija glaudžiai siejo išeiviją su gimtuoju kraštu, su vaikystės ir jaunystės prisiminimais, su turtingu simbolių ir papročių paveldu.

Jau pirmaisiais pokario metais, kuomet tremtyje atsidūrė lietuvių menininkai ypač skaudžiai išgyveno Tėvynės ir savų namų praradimą, dažnas grafikos kūrinys rėmėsi religiniais įvaizdžiais. Ypač jų gausu Viktoro Petraciūs kūryboje. Būdingas jo raižinys „Dievo teismas“ (1948). Ispūdingą apo-

kaliptinę kompoziciją sudaro trys horizontalios dalys. Viršutinėje arkangelai su trimiliais ir kala-vijais skelbia pasaulio pabaigą. Apatinėje dangiškos kariaunos raiteliai, kaip šv. Jurgis lietuvių tau-todailėje, tryplia slibinuose įsikūnijusias blogio jėgas. Centrinės dalies vaizdas atitinka Evangelijos žodžius: „Tuomet žmonės išvydo Žmogaus Sūnų, ateinančių debesje su didžia galybe ir garbe“ (Lk 21, 27). Idomu, kad šios dalies kompozicija savo sandara, veikėjų išdėstymu ir ritualinėmis jų pozomis labai panaši į prieškarinį „pagoniško“ siuzeto Petraciūs kūrinį „Priesaika“. Šios analogijos liudija pagoniškų ir krikščioniškų vaizdinių dermę Petraciūs kūryboje; tai patvirtina ir viename pokalbyje jo paties nusakytas santiukis su tikejimu. Paklaustas, ar tiki Dievą, jis atsakė: „Aš nežinau, bet aš girdžiu jo balsą. Balsas, kuris nubaudžia tvanu, gaisrais ir pragaru. Balsas, kuris žmogų pakelia, jį apšviečia. Be to pajautimo atbunka menas, gyvenimas ir žmogus. Lietuvių liaudis, ar jis buvo pagoniška, ar vėliau ji tapo krikščioniška, esmėje nepasikeitė, nes ji visada girdėjo jo balsą, - kuris akivaizdžiai skamba liaudies dailėje, dainose ir pasakose“².

Liaudiškas šv. Jurgio ar heraldinis Vyčio mo-

INGRIDA KORSAKAITĖ (g. 1938) - dailėtyrininkė, meno mokytojas mokslų daktarė, Kultūros ir meno instituto vyr. mokslinė bendradarbiė. Parašė monografijas „Jonas Kuzminskis“ (1966), „Gyvybinga grafikos tradicija“ (1970), „Arūnas Tarabilda“ (1971), „Albina Makūnaitė“ (1972), „Antanas Gudaitis. Piešiniai“ (1973), parengė Mstislavo Dobužinskio kūrinių reprodukcijų albumą „Vilniaus vaizdai“ (1975), parašė straipsnių apie lietuvių grafiką, tarp jų ir įvadinių leidiniams apie dailininkų Rimtauto Vincento Gi-bavičiaus, Aldonos Skirutytės, Stasio Krasausko, Stasio Eidrigevičiaus, Viktoro Petraciūs kūrybą, leidinio „XX a. lietuvių dailės istorija“ (1982-1990) viena autorių ir atsakin-

goji redaktorė. Tyrimų sritis - lietuvių grafika, knygos menas, vaikų knygų iliustracijos.

Publikuojamas straipsnis - dalis spaudai rengiamo platenio veikalo „Lietuvių išeivijos grafika ir tautinis tapatumas“. Krikščioniškos kultūros apraiškos čia nušviečiamos pirmiausia tautiškumo požiūriu.

¹ Šilbajoris R. Religiniai įvaizdžiai Algimanto Machaus poezijoje // Netekties ženklai: Lietuvių literatūra namuose ir svetur. - V., 1992. - P. 218.

² Chomskis B. „Nerūpestingas“ atvirumas: Viktoro Petraciūs galerijoje // Akiračiai. - 1973. - Nr. 3(47).

Vytautas Ignas. *Rūpintojėlis*. 1970. Lino raižinys

tyvas simbolizavo kovą su blogiu ir pokario metų Petravičiaus ekslibrisuose (Antano Olio, Tado Kosciuškos, Kazimiero Jogailaičio; visi 1950). Gyvatę pamynę karžygiai piešiami Stasio Lozoraičio (1947) ir Leonardo Šimučio (1952) knygos ženkluose, o Vycio parafrazė ženklina Povilo Plecha- vičiaus ekslibrisą (1949). Ir ekslibrisų įvaizdžiuose,

ir jų stilistikoje pinasi lietuvių tautodailės ir senosios bažnytinės plastikos, ornamentikos bružai. Karžygio motyvas, plėtotas Antikos ir Viduramžių mene, aktualizuotas Naujaisiais amžiais tautinių kovų ir kovų dėl nepriklausomybės ideologijos, pokario metais lietuviams simbolizavo ir ginkluotą, ir dvasinę rezistenciją. Net parimės lietuviškas Rūpintojėlis generolo, Lietuvos kariuomenės teisėjo Petro Šniukštос, Petravičiaus žmonos tévo, ekslibrise laiko kalaviją - ne vien laisvės ir jėgos, bet ir iš Viduramžių ateinančių Dievo žodžio, dvasios simbolų.

Vytis drauge su liaudiškais Rūpintojėlio ir Pie- tos motyvais įkomponuotas ornamentiškai išda- bintoje medalionų juosteje raižinyje „Svetimoje šalyje“ („Svetimoje žemėje“, 1947), vaizduojančia me motiną su vaiku bei kitas scenas iš pabégėlių gyvenimo. Čia, kaip ir centrinėje triptiko „Pava- saris“ (1947) dalyje, jie primena prarastą Tėvynę.

Vycio ir Rūpintojėlio įvaizdžiai, Juozo Girniaus įvardyti kaip du lietuvių dvasios simboliai³, buvo paplitę ne tik Petravičiaus grafikoje, bet ir apskritai visoje išcivijos dailėje. Filosofas taip aiškino šių įvaizdžių reikšmes: „Rūpintojėlis - lietuvių dvasios žmoiniškumo simbolis. Vytis - lietuvių dvasios didvyriškumo simbolis [...]. Rūpintojėliu lietuvis išreiškia savo skausmą, kad tiek maža širdies pasaulyje, Vytimi - savo ryžtingą viltį ir tikėjimą žmogumi⁴. Vėliau Tomas Venclova, ne be pagrindo kritikuodamas apologetišką Girniaus požiūrį į metafizinę Lietuvos sielos esmę, vis dėlto pripažino, kad pokario laikotarpiu minčis apie riterio ir kentėtojo įvaizdžius atspindėjo bendrą patriotinį išcivijos nusiteikimą, tikėjimą šventą kančią ir rezistencijos prasme⁵. Neveltui Rūpintojėlio motyvą penktame-šeštame dešimtmetje ir vėliau įvairiai vaizdavo daugelis lietuvių dailininkų - Adolfas Valeška, Liudas Vilimas, Vy-

³ Girnius J. *Lietuviškojo charakterio problema*. - Augsburgas, 1947. - P. 28.

⁴ Ten pat.

⁵ Venclova T. *Lietuviško stereotipo problema*: Pranešimas, skaitytas tarptautinėje konferencijoje „Tautos ir stereotipai“. Krokuva, 1993, birželio mėn. // Literatūra ir menas. - 1993. - Liepos 17.

tautas Kašuba, Juozas Bakis, Vaclovas Ratas, Vytautas Ignas ir kiti. Jonas Mekas, 1948 m. dienoraštyje apmąstydamas savo ryšį su lietuvių tauta, pratekęs prieškario lietuvių literatūros tradiciją⁶ ir pats susitapatinė su Rūpintojėliu: „O, ar nereikėjo daug tūkstančių metų lietuviui sukurti? Ir aš esu jo paskutinė gležna šakelė, nugludinta šimtų generacijų... Aš esu galutinis jų rezultatas. Aš esu jų medinis *Rūpintojėlis*, išdrožtas jų pačių daugelio kartų gyvenimais ant Baltijos jūros krantų...“⁷.

Būdingas ir to meto Vytauto Kazimiero Jono medžio raižinys Raymondo Schmitleino parengtame Prospero Mérimée „Lokio“ leidimo (Baden-Badenas, 1949) tituliniame puslapyje, kur Rūpintojėlio motyvas irgi padeda iliustratorui atskleisti lokalinių, etninėj šios mjslingos miškų krašto istorijos koloritą.

Grįžtant prie Petraciūnės kūrybos ikonografijos, dar reikėtų paminėti pokariniuose kūriniuose jo mėgstamą kovotojo su blogio jégomis arkangelo Mykolo įvaizdį. Su apokaliptiniai simboliais - svarstyklėmis ir kalaviju rankose jis sklando virš dramatiškos trijų moterų ir ginkluoto vyriško grupės raižinyje „Mano krašto laisvės kova“ (1946), kiek kitaip interpretuojančios Oskaro Mišliaus (1947) ir Felikso Kapočiaus (1950) ekslibrisuose. „Mano krašto laisvės kova“ apskritai vienas ryškiausiu pokario rezistenciją apdainuojančiu lietuvių dailės kūriniu.

Dvasinę pokario metų Petraciūnės būseną - skausmą dėl prarastos Tėvynės, vaikų netekties - geriausiai atspindėjo Nukryžiuotojo motyvas, ta Dievo „mūka“, kuri ir lietuviško kaimo pastogėse teikė jėgų sunkiausioms gyvenimo akimirkoms. Dailininkas vis vaizdavo ir vaizdavo Kristų - pagrindinę krikščioniškosios ikonografijos figūrą dramatiškiausiu ir lemtingiausiu jo žemiskojo kelio momentu. Įvairių rūsių Petraciūnės kūriniuose Nukryžiuotojo tema skleidėsi archetipinėmis, mitinėmis mirties ir atgimimo, herojaus aukos, atpirkimo reikšmėmis.

Viena Fausto Kiršos „Tolumų“ iliustracija tra-

Vytautas Kazimieras Jonynas. *Nuėmimas nuo kryžiaus*. 1950. Medžio raižinys. LDM

diciškai vaizduoja daugiafigūrę simetriškai komponuotą „Golgotos“ sceną: centre prikaltas prie kryžiaus Kristus, nukryžiuoti nusidejėliai iš šonų ir minioje išskiriančios trijų Marijų figūros. Šventojo Rašto parafrazių yra ir okupuotą Lietuvą apraudančiose Fausto Kiršos eilėse: „Kad ji būtų vėl laisva, - / Kas ant kryžiaus vėl pakils“. Šj klaušimą sau kėlė ne vienas ribinėje situacijoje atsidūrės išeivis. Kiek vėlesniame 1954 m. estampe Kristaus kančia pavaizduota labiau išplėtotoje margu ornamentu įremintoje kompozicijoje, į kurią viduramžiškos ikonografijos principu įtrauktos atskiros Kryžiaus kelio ir kitos Kristaus gyvenimo scenos.

Dar vėlesniuose nukryžiavimo temos kūriniuose

⁶ Žr. Kavolis V. *Sąmoningumo trajektorijos: Lietuvių kultūros modernėjimo aspektai*. - Čikaga, 1986. - P. 108.

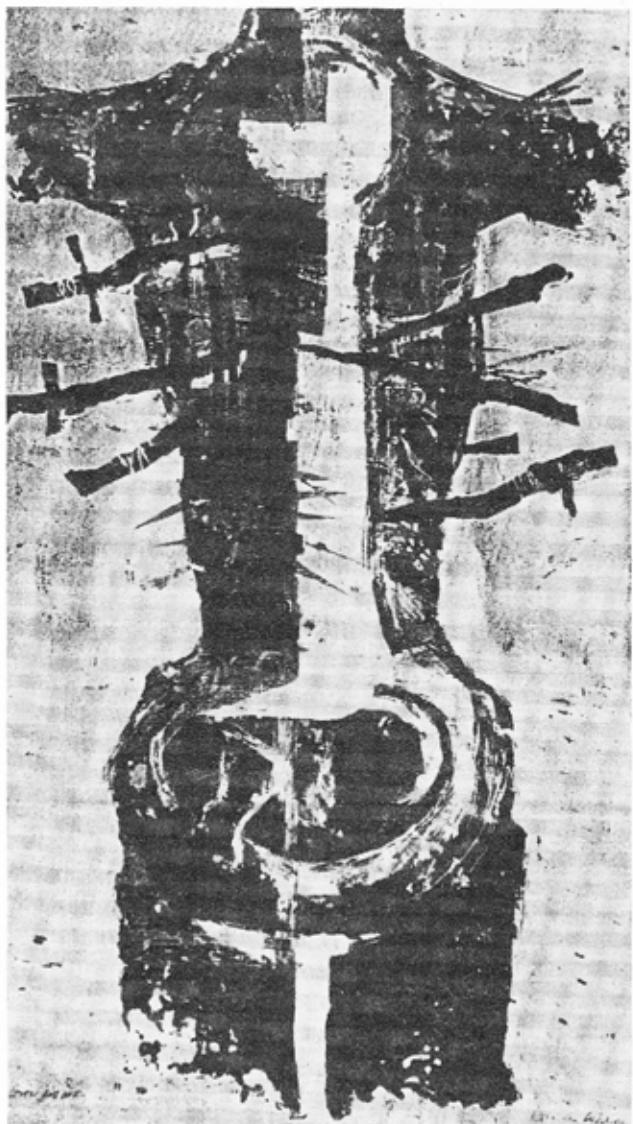
⁷ Mekas J. *I had nowhere to go*. - New York, 1991. - P. 163.

se Petraciūs atsisakė daugiau ar mažiau išplėtotos tradicinės ikonografijos ir kūrė šiuolaikišką įvaizdį - ženklą. Toks yra raižinys „Kentėjimas“ (1961): „...didelėje juodoje plokštumoje Nukryžiuotasis plonytis, liesas ir mažiukas...“⁸ Dauguma Petraciūs sukurtų krucifikso kompozicijų yra pailginto vertikalaus formato, o „Kentėjime“ dailininkas itin išryškino aktyvųjį vertikalų pradą, simbolizuojantį transcendentinį pasaulį, dvasios polėkį. Ši motyvą dailininkas panaudojo ir iliustruodamas Antano Rūko poezijos rinkinį „Mano tauatos istorija“ (1966), ne kartą yra jį ikomponavęs ir kituose raižiniuose („Golgota“, 1964; estampas iš ciklo „Nėščia moteris“).

Septinto dešimtmecio viduryje Petraciūs kūryboje atsiranda kito tipo Nukryžiuotasis, maždaug apie dešimt metų įvairiai naudotas spalvotuose jo raižiniuose. Tai stambesnių masių, aštriaiš rėžiaiš išraižyta Kristaus figūra, kurios pagrindinis aksesuaras - šviesus, rupiai ornamentuotas, strėnas juosiantis raištis. Pamégtuoju variacijų būdu Petraciūs jungia šį Nukryžiuotąjį su įvairiais kitaip savo kūrybos motyvais. Raižiniams būdingas sodrus viduramžiškas koloritas - ryškios mėlynos, raudonos, žalios spalvos.

Modernia emocine raiška šiemis Petraciūs raižiniams artimi ir kai kurie kiti lietuvių išeivijos grafikos kūriniai, pvz., Romo Viesulo „Nukryžiuotasis“ ir Jonyno „Nuémimas nuo kryžiaus“ (1950). Pastarajame medžio raižinyje ir nedailios susiraigiusios linijos šiek tiek primena nervingą Vokietijos laikotarpio Petraciūs braižą. Chaotiška linijų maišatis netrikdo konstruktivios kompozicijos vertikalių ir horizontalių pusiausvyros. Kiek vėlesniame paspalvintame Alfonso Dargio medžio raižinyje „Už ką“ (1956) krucifikso motyvas yra itin lakoniškos, moderniai groteskiškos formos.

Jonynas raižiniu „Nuémimas nuo kryžiaus“ ir keliems kitiems to meto estampams religine tematika („Šv. Antanas“, „Betliejaus naktis“, abu 1950, ir kt.), pasak jo paties, irgi norėjo suteikti šiuolaikišką skambėjimą⁹. Religinį motyvą būta

Romas Viesulas. Septyni ir vienas. 1959. Spalvota litografija

ir ankstesnėje prieškarinėje jo grafikoje. 1933 m. sukurtas „Nuémimas nuo kryžiaus“ rėmėsi klasikinio meno kompozicijos ir raižymo principais, o estampai „Šv. Kazimieras“, „Šv. Pranciškus“, „Šv. Jurgis“ imitavo lietuvių liaudies grafikos stilų. Dailininkas teigia, kad imtis religinės tematikos jį apskritai paskatino liaudies raižiniai¹⁰. Vėlesnėje

⁸ Rūkas A. Dailininko Viktoro Petraciūs grafikos darbai - švelniausios lyrikos posmai // Dirva. - 1961. - Lapkr. 27.

⁹ Iš autorės pokalbio su Vytautu Kazimieru Jonynu. Vilnius,

1993 m. rugpjūčio 18.

¹⁰ Ten pat.

kūryboje Jonyne atidavė šiai tematikai didelę duoklę, tačiau daugiausia tai jau buvo ne grafikos, o monumentaliosios dekoratyvinės dailės, kuriai dailininkas emigracijoje skyrė daug laiko, kūrinių. Atvykės į JAV, drauge su vienu buvusiu savo mokiniu 1957 m. jis įkūrė Jonyno-Shephero meno studiją, parūpinusią daugybę vitražų, mozaikų, skulptūrių reljefų ir įvairios meninės interjero įrangos amerikiečių, tarp jų ir lietuvių, parapijų bažnyčioms. Studijoje vienu tarpu dirbo ir Jonyno mokiniai iš Freiburgo meno mokyklos - Vytautas Ignas ir Vytautas Raulinaitis. Žymiausi Jonyno šios srities darbai, be abejo, yra septintame dešimtmetyje sukurti Vatikano paviljono Pasaulinėje parodoje Niujorke ir Mater Misericordia lietuvių kankinių koplyčios Šv. Petro bazilikoje Vatikane apipavidalinimas.

Atvykę į Ameriką, ir daugelis kitų lietuvių dailininkų išbandė jėgas monumentaliojoje dekoratyvinėje dailėje, nes tuo metu ši dailės sfera ten išgyveno nemažą pakilimą. Bažnyčių bei kitų visuomeninių pastatų dekoratyvinis apipavidalinimas turėjo didelę paklausą. Be to, plėtėsi ar kūrėsi naujos lietuvių išeivijos parapijos, vienuolynai, buvo statoma jų bažnyčių, kurioms taip pat reikėjo šios rūšies kūrinių.

1951 m. vitražo ir mozaikos studiją Čikagoje įkūrė Adolfas Valeška, pratęsdamas savo prieškarinę veiklą bažnytinio meno baruose. Valeškos studijos užsakymus pradėjo vykdyti būrys lietuvių dailininkų, tarp kurių buvo ir nemaža grafikos srityje anksčiau ar vėliau pasireiškusių menininkų - Paulius Augius, Petraciūnas, Ignas, Viesulas, Algirdas Kurauskas, Ada Korsakaitė-Sutkuvienė, Dalia Juknevičiūtė ir kt. Darbas monumentaliosios dekoratyvinės dailės studioje turėjo poveikį ir jų grafikos stilistikai bei tematikai. Plokštuminių, segmentiškos kai kurių Jonyno ir Ignos kūrinių kompozicijos, vitražiškas dalies spalvotosios Petraciūnės grafikos koloritas, stilizuotas Korsakaitės-Sutkuvienės piešinys, be abejo, sietinas su jų monumentaliosios dekoratyvinės dailės patirtimi. Ši patirtis skatino ir biblinės tematikos plėtrą lietuvių dailėje.

Prieškario grafikoje bibliniai siužetai buvo ne labai paplitę. Be kelių ryškesnių Jonyno ir Jono

Steponavičiaus kūrinių, dar galima prisiminti nebent madoniškas Domicelės Tarabildienės motinas jos sukurtose vaikų literatūros iliustracijose. Dailininkus ne tiek domino Evangelijos motyvų interpretavimas, kiek emocinis lietuvių tautos santykis su Dievu ir tikėjimu. Kaip tik šios idėjos meninę išraišką ir matome ne viename prieškario ir pokario grafikos kūrinyje.

Lietuvos, tos „kryželių žemės“, šventumas buvo poetizuojamas ir lyriškame Antano Kučo „Bažnytkaimyje“ ir Telesforo Valiaus raižinyje „Procesija“ („Velykų rytas Žemaitijoje“) ir ekstatiškoje Augiaus „Maldoje“ - kūriniuose, jėjusiuose į prieškarinės lietuvių grafikos aukso fondą. Augius savo raižiniuose kaimo gyvenimo vaizdus ypač ryškiai nuspalvino visa apimančiais religiniai išgyvenimais. Emigracijoje dailininkas tebetėsė tėvynėje karo metais pradėtą „Žemaičių kalvarijų“ seriją („I kalnus“, „Motina“, abu 1948, ir kt.) ir ta pačia maniera kūrė „Žemaitijos simfonijas“ („Šventorius“, 1948, „Iš atlaidų“, 1951, ir kt.). Tiesa, pastarojoje serijoje netruko ir buitiškesnių kaimo realijų („Karves gano“, 1948). Dailininkui mirus, poetas Leonardas Andriekus „Aiduose“ rašė: „„Žemaitijos simfonijų“ ciklo paveikslus sunkiau bus pilnai išgyventi tam, kuris nematė

Paulius Augius. Iš atlaidų. 1951. Medžio raižinys

didžiuju Žemaičių Kalvarijos atlaidų, neapvaikščiojo su tomis miniomis Kryžiaus Kelių [...] Augiaus paveiksluose gyvai dvelkia paprasta žemaičių pamaldumo dvasia, plevėsuoja jų procesijų vėliavos¹¹. Daugelyje raižinių dailininkas piešė nuotaikingą gimtinės kraštovaizdžio su mažomis medinėmis bažnytėlėmis, koplyčiomis, pasvirusiais ornamentuotais kryžiais ir koplytstulpiais, su maldininkų procesijomis ar iš bažnyčios gržtantčiu žmonių pulkeliais viziją. Visur kartoja Augiaus pamėgtas skarotos, tautiskai apsitaisiusios kaimo moters tipas. Grafikas, pasak Kurausko, „kuria augišką Žemaitiją, jis telkiasi į dalyko sintezę, nesiekia vaizduoti buities, įvykių, ar charakterių individualumo: viskas privalo būti tipiška“¹².

Kiek kitoks, labiau susimbolintas ir stilizuotas Lietuvos paveikslas iškyla Vytauto Igno grafikoje, bet ir čia pagrindinis krašto akcentas yra religiniai įvaizdžiai. Jau ankstyvuosiouose Ignos raižiniuose atsirado savaip perkurti lietuvių liaudies skulptūrų šventieji, kuriuos jis dažnai piešdavo ir vėliau. „Mano kūrybai didelės įtakos padarė lietuvių liaudies dievdirbių darbai, be to, tremtis ir nuolatinis tévynės ilgesys“, - sako dailininkas¹³. Ekspresionistines ankstyvosios Ignos kūrybos tendencijas gerai atspindi jo paveikslas „Kryžius“ (1959), kuriame pavaizduota tik Nukryžiuotojo galva kryžmoje, didžiulės plaštakos ir pėdos, o kūno iš viso néra. Septinto dešimtmečio pradžioje sukurtuose raižiniuose „Pieta“, „Pakelės rūpintojėlis“, „Senojo Žemaičių koplyčioje“ besimeldžiančios, skarotos moterys gerokai panašios į Augiaus personažus. Tačiau ornamentiška raižinių sandara rodo kiek kitokią Ignos stilistiką, kurią jis ypač išplėtojo savo vėlesniuose cikluose: „Lietuva“ (1977-1981) ir „Šventoji Lietuva“ (1989-1990). Iš atskirų, storomis juodomis linijomis apibrėžtų segmentų sudėtyta šių kūrinių kompozicija primena vitražus. Juose apstu stilizuotų augmenijos, gyvūnijos,

dangaus šviesulių, kryžių „saulučių“, angelukų motyvų, beje, būdingų ir Ignos tapybai. Apskritai jo tapyba ir grafika turi labai daug bendra, bet pastaroji ornamentiškesnė. „Žmogus mano kūryboje tik kūrinio dalis - jis savo struktūra bei dvasia santykiauja su vienoða įtampa bei dvasia supančiu peizažu, gyvūnija ir ornamentu, - sako dailininkas. - Stengiuosi jais perduoti savo nuotaiką ir skverbties į mistinį nežinomą pasaulį, kur ir manau rasti glaudesnį santykį su Dievu“¹⁴.

Ignas iki šiol negali pamiršti vaikystėje patirto metafizinio išgyvenimo. Per vasaros atostogas lankydamasis Žemaitijoje pas dėdę Gardamo kleboną, prasmukdavo į jau uždarytą medinę bažnytę, kur buvo sukrauti dievdirbių darbai: prieblandoje skendėjo Rūpintojėliai ir Madonos, iš aukštai pastogeje esančią langelių krito šviesos pluoštai, ir apimdavo mistiška nuotaika - rodės, čia pat yra Dievas¹⁵.

Ciklų „Lietuva“ ir „Šventoji Lietuva“ estampuo se svarbiausių krašto regionus - Aukštaitiją, Žemaitiją, Suvalkiją, Dzūkiją - apibūdina įvairūs atributai, geografinės kraštovaizdžio realijos, heraldiniai simboliai. Ignas pasitelkia kiekvienam regionui būdingesnius liaudies skulptūros motyvus. Pvz., „Žemaitijos“ kompozicijoje vyrauja Rūpintojėlis, „Aukštaitijos“ - šv. Jonas Nepomukas, „Suvalkijos“ - šv. Jurgis. Tipiški viso Lietuvos peizažo ženklai, kaip ir Augiaus darbuose, čia yra koplytstulpiai, kaimo sodybos, bažnyčios ir koplyčios. Jau anksčiau šiuos dvasinio tautos gyvenimo pėdsakus peizažuose piešė Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, Adomas Galdikas, Kazys Šimonis.

Panašiai gimtinės peizažą suvokia ir lietuvių rašytojai. Pasak poeto Marcelijaus Martinaičio, tokis sukonkretintas gamtovaizdis susijęs su senovės lietuvių tikėjimu gamtos reiškiniių šventumu. „Įsigalint katalikų tikėjimui, - rašo poetas, - etninėje kultūroje prasidėjo antrinis sukatalikiotas mitologizavimo procesas. Su papročiais,

¹¹ L. A. [Andriekus] L. Ankstyva mirtis // Aidai. - 1961. - Nr. 1. - P. 44.

¹² Paulius Augius // Spaudai paruošė Algirdas Kurauskas ir Vytautas Saulius. - Čikaga, 1966. - P. XXXVI.

¹³ a. f. Vytauto Igno dailės parodą atidarant // Naujienos.

- 1959. - Bal. 25.

¹⁴ Mūsų dailininkai pasisako: Vytautas Ignas // Darbininkas. - 1972. - Spalio 27.

¹⁵ Iš autorės pokalbio su Vytautu Ignu. Iron Mine, Konektikutas (JAV), 1991 m. birželio 9.

Vytautas Ignas. *Lithuania*. 1968. Lino raižinys

senaisiais tikėjimais, istoriniais įvykiais susijusiose vietose buvo statomi nedideli sakraliniai lauko paminklai, medinės šventųjų figūros.¹⁶ Lietuvių literatūroje, kaip ir dailėje, vaizduojamas „išlikęs senojo susakralinto kraštovaizdžio fragmentas, gamtos erdvė, miškas, sodas, sodyba yra ta vieta, į kurią ateina prozos ar poezijos žmogus atgailauti, prisiminti, susitaikyti [...] patirti gyvenimo nekasdieniškumo, praeities ryšio su protėviais...“¹⁷ Galėtume prisiminti ne vieną išeivijos rašytojo kūrinį, kuriame irgi minimi tikėjimo simboliai - sakraliniai kraštovaizdžio ženklai (Bernardo Brazdžionio, Kazio Bradūno, Henriko Nagio, Leonardo Andriekaus, Jurgio Jankaus ir kt. kūryba).

Aptardami minėtus Augiaus, Igno, taip pat kai kuriuos panašaus tipo Petravičiaus kūrinius („Šventoji žemė“, „Orijos varpai“, abu 1982, poliptikas „Lietuva“, 1983, ir kt.), mitologizuojančius giintinės kraštovaizdžių, prisiminkime Juozo Girniaus žodžius: „Kraštas yra ne tik geografinė, bet ir istorinė sąvoka, nes jis ne tik gamtinė, bet ir žmogiškoji erdvė“¹⁸. Išeivijos grafikai, vaizduodami Lietuvą, ir vadovavosi kaip tik tokia nuostata. Jų kūrinių tarsi iliustravo Girniaus mintis: „Per am-

žius telkdamas tautos kartas bendram gyvenimui ir būdamas tautinės civilizacijos vieta, kraštas tampa istorinė tautos šventovė [...] Piliakalniai, pilkapiai ir kaimo kapinaitės, puošnios miestų ir kuklios kaimų bažnyčios, paminklai ir pastatai, pagaliau patys vietovių vardai liudija kraštą esant istorine erdve¹⁹. Šioje „sužmogintoje žemėje“, „istorinėje erdvėje“, lietuviams ypač svarbūs krikščioniškos kultūros ženklai kartu žymi ir tautinį tapatumą, nes, pasak Vytauto Vardžio, „krikščioniškos vertybės ir pažiūros yra tapusios lietuviškos tautinės sąmonės dalimi“²⁰. Vardys pažymi, kad „krikščionybė veikė lietuviškojo charakterio formavimąsi, jo papročius, moderniaisiais gi laikais - kultūriškai pasireiškiančios lietuviybės išraišką“²¹. Iš tiesų religiniai liaudies kūrybos motyvai išeivijos dailininkams pirmiausia reiškė prisilietimą prie savo tautiškųjų šaknų.

Vytautas Kasiulis, tiek tapybos paveiksluose, tiek pastelėse ir litografijose labai mėgės vaizduoti religinius siužetus, sakė: „Man pačiam religinis paveikslas visada prie širdies. Juk beveik mūsų liaudies kūryba yra religinė - smūtkeliai, kryželiai. Kai tévynės netekome, mumyse tokios kūrybos ilgesys dar labiau sustiprėjo [...] Aš mokiausi marijonų gimnazijoje, ir nuo moksleivio suolo religija man yra pasidariusi svarbus veiksnys gyvenime“²². Kūrybos pradžioje iš karto pasireiškės kaip talentingas tapytojas, 1953 m. Paryžiuje Kasiulis studijavo litografiją. Šia technika jis ir sukūrė daugumą savo grafikos darbų, kurių savita maniera (spalvingo piešinio žaismė tamsiame plokščiame fone) panaši į jo tapybos meninę išraišką. Kasiulis vienas pirmųjų išeivijos grafikoje įtvirtino spalvą. Evangelijos siužetus dailininkas vaizdavo mažai nutoldamas nuo klasikinės, europietiškos ikonografijos (litografijos „Apreiškimas“, „Béginas į Egiptą“, „Šv. Antano gundymas“, „Šv. Jonas“, pastelės „Šv. Jurgis“, „Pieta“). Vis dėlto, pasak pran-

¹⁶ Martinaitis M. *Baltų mitologijos atšvaitai lietuvių poezijoje* // Literatūra ir menas. - 1993. - Lapkr. 13.

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ Girnius J. *Tauta ir tautinė ištikimybė*. - Čikaga, 1961. - P. 131, 132.

¹⁹ Ten pat, p. 137.

²⁰ Vardys V. *Krikščionybė lietuvių tautos gyvenime* // Šiaurės Atėnai. - 1990. - Nr. 4.

²¹ Ten pat.

²² *Pokalbis su dailininku Vytautu Kasiuliu: Jo kūrybos kelias. Europos ir Amerikos menas. Religinės temos Prancūzijoje ir jo paties kūryboje...* // Draugas. - 1976. - Rugs. 4.

Vytautas Kasiulis. *Bēgimas ī Egiptą*. Iki 1976. Spalvota litografija

cūzų kritiko Jeano Chabanono, „romantiškasis Kasiulio pasaulis mus nukreipia nuo išprastinių kelių [...] Tai pasaulis, kur visi žmonės - poetai, visi daikai - papuošalai, visi sodai - Rojaus sodai“²³. Iš tiesų kasdienybę dailininkas nušviečia skaisčia amžinybės šviesa. Gracingi Kasiulio muzikantai ar dailininkai, medžiotojai ar žvejai nedaug kuo skirtis nuo angelų ir šventųjų. Tie šventieji Lietuvos peizažuose, kaip ir anksčiau aptartuose išeivijos dailės kūriniuose, ryškino sakralinį autoriaus santykį su gimtaja žeme. „Kasiulio kūriniuose jungesi šiaurės žmogaus integralumas su pietietiška Paryžiaus gracija, ir kritikai jį vadina lietuviu, galėjusiu gimiti tik Paryžiuje“, - rašo Aušra Marija Jurašienė²⁴. Šiuose metaforiškuose žodžiuose slypi mintis apie Paryžiaus meno mokyklos (*École de Paris*) reikšmę brandaus Kasiulio stiliums atsiradimui. Neveltui užsienio kritikai lygino jį su Dufy ir Chagalu, Matisse ir Rouault. Kita vertus, ar ne galima dekoratyvioje, vingriomis spalvos démelémis mirguliuojančioje Kasiulio manieroje ižvelgti vašku marginę dzūkiškų margučių atšvaity²⁵? Juo-

ba, kad dar vaikas būdamas už Velykų margučius jis sykį laimėjo tris pirmąsias premijas²⁶.

Paryžius lėmė ir svarbius į Kanadą emigravusio Telesforo Valiaus grafikos pokyčius. Religiniai motyvai pokarinėje jo kūryboje nevaidino didesnio savarankiško vaidmens ir buvo tik svarbus savykylio su gimtuojų kraštu elementas. Iš pokarinių jo estampų paminėtinas medžio raižinys „Šv. Sebastijonas“ (1946), kurio kompozicijoje susikertančios diagonalės bei šviesos ir tamsos kontrastai sudaro skaudžią įtampą pusnuogio šventojo torso pločio. Nors savo dramatiška tema estampas ir atitiko to meto pabégėlių nuotaikas, jis nepriklauso prie stipriausių Valiaus kūrinių. Tą pat galima pasakyti ir apie linoražinį „Žemaitija“ (1948), kuriame kaip šio Lietuvos regiono įvaizdis gana iliustratyviai stambiu planu pavaizduota medinio koplystulpio viršūnė. Vėliau spalvotų ofortų ir litografijų cikle „Samogitia“ (1969) dailininkas atskleidė kur kas sudėtingesnį Žemaitijos paveikslą. Čia taip pat remtasi liaudies kūrybos motyvais, „tačiau visa tai pateikta beveik kaip kaligrafinis žaismas, vengiant specifinio atpažįstamumo“²⁶. Tik abstraktaus estampo „Samogitia II“ (1969-1977) viršutiniame kampe įterpta figūratyvi medinių „dievukų“ grupė, skendinti melsvoje šviesoje. Lyriškai šios grupės nuotaikai kontrastuoja ryškiai raudona dėmė centrinėje kompozicijos dalyje, keilianti asociacijas su kruvinu pjautuvu.

Spalvoto oforto, litografijos ir monotipijos technikas Valius émė vartoti po 1956 m. kelionės į Paryžių. „1956-ieji metai buvo posūkio metai ne tik spalvoje, bet ir išraiškoje. Ji émė abstraktėti, objektų apybraižos tapo mažiau ryškios, daugiau apibendrintos“, - rašo Viesulas²⁷.

Didžiulį poveikį Valiui tebedaré lietuviška jaunystės patirtis, gimbės Žemaitijos ir apskritai gyvenimo tévynėje įspūdžiai. Religinis lietuvių liaudies menas iš viso buvo pirmapradis veiksny, pastumėjęs Valių pasuktį meno keliu. „Augau

²³ Cit. pagal: Nagys H. Vytautas Kasiulis spalvų magijos meistras ir linijų poetas // Aidai. - 1961. - Nr. 4. - P. 179.

²⁴ Jurašienė A. M. Lietuvis, galejės gimiti tik Paryžiuje // Kultūros barai. - 1992. - Nr. 3. - P. 16-17.

²⁵ Ten pat, p. 17.

²⁶ Viesulas R. Telesforas Valius. - Toronto, 1984. - P. 53.

²⁷ Ten pat, p. 49.

Žemaitijoje ir galbūt pirmieji dailės eksponatai, mane giliau sudominę, buvo liaudies meno raižiniai ir skulptūrelės [...] Gal kaip tik tada aš ir apsisprendžiau“, - sako dailininkas²⁸. Vėliau išeivijoje mažiausias, net netiesioginis tévynės priminimas galėjo įkvėpti kūrybai. Pasak paties autoriaus, lietuviškos tematikos imtis jি yra paskatinęs ir motinos atsiuštą „dievukas“, ir laiškai ar laikraščiai iš Lietuvos²⁹. Teisus Viesulas, rašydamas: „Valius buvo vienas iš tų kūrėjų, kuriam pilnai klestėti reikėjo savo gimtosios dirvos. Dvasiniai jis niekad nuo jos - Žemaitijos neatitrūko, nors juos skyrė vandenys, kraštai ir kontinentai. Kol Žemaitija jí tiesiogiai maitino, Valius buvo bene išraiškingiausias, savičiausias, nepakartojamas. Šiaurės Amerikos kontinentas jí veikė nauju ir kosmopolitiškai subendrintu įvaizdžiu. Čia ir atėjo suabstraktintas jo vaizdinis žodynas, kurį jis greit įsisavino [...] Tačiau jo širdis tebeliko Žemaitijoje³⁰. Vis dėlto, palyginti su Augiumi ir Ignu, Valiu, nors ir būdamas be galio prisirišęs prie savo lietuviškosios patirties, pažengė žymiai toliau modernėjimo keliu. Paminėtinį jo spalvoti piešiniai Golgotos tema, pasižymintys artejančia prie abstrakcijos nepaprastai turtinga spalvos ir faktūros raiška.

Dar toliau tuo keliu nuėjo Valiaus mokinys Romas Viesulas. Tiesa, religinės tematikos kūrinių jo grafikoje pasiskirstę netolygiai. Nemaža jų buvo pirmoje personalinėje dailininko parodoje Niujorke (1954)³¹. Ankstyvajam Viesulo kūrybos laikotarpiui būdinga fragmentiška siužetinės litografijos „Kristaus gimimas“ (apie 1953) kompozicija, ekspresyvūs iрéžimai litografinio akmens paviršiuje, kuriantys savotišką estampo faktūrą. Su šiuo kūriniu dailininkas dalyvavo tarptautinėje religinės grafikos parodoje Cincinnati mieste³². Tuo pačiu laikotarpiu už vario raižinį „Stabat Mater“ Viesulas gavo Garbés pažymėjimą (*Honorable Mention*) Amerikos grafikų parodoje Filadelfijoje³³.

Religinės lietuvių liaudies kūrybos asociacijas kelia kiek vėlesnio laikotarpio spalvota Viesulo litografia „Septyni ir vienas“ („Septyni kalavijai“), kuri 1959-1960 m. buvo rodoma Amerikos menų federacijos kilnojamajoje ekspozicijoje. Sudarkytas torsas apkapotomis galūnėmis ir susmigusiais į krūtinę kalavijais kalba apie nežmonišką žiaurumą, smurtą. Nemažiau lakoniškas ir išraiškingas Viesulo „Nukryžiuotasis“, kuriame Jézaus figūra augte suaugusi su kryžiumi. Dar vėlesnio laikotarpio abstrakčios formos „Apreiškimas“ žadina tik neapibrėžtą i viršu kylančio judėjimo išpūdį.

Išskyrus kai kuriuos Petraciūnus, Valiaus, Viesulo kūrinius, religinė tematika išeivijos grafikoje daugiausia buvo traktuojama tradiciškai. Netiesiogiai ją turėjo veikti monumentaliosios dekoratyvinės dailės, didele dalimi priklausiusios primiausiai nuo gana konservatyvaus užsakovo, nuošaki klasikinė forma.

Paminėtina dar viena tradicinė šios tematikos išeivijos grafikos rūšis - kalėdiniai atvirukai. Ypač daug jų yra nupiešęs Jonynas, kuris dvdešimt metų (1953-1973) kūrė sveikinimo atvirukus Niujorko „Mėnesio knygos klubo“ (*Book-of-the Month Club*) užsakymu, be to, suprojektavo jų ir Čikagos Vydūno jaunimo fondui. Jo atvirukai Niujorko klubui - laisva, energinga technika nulietos Evangelijos siužetų akvarelės - turėjo nemažą pasisekimą tarp amerikiečių. Vydūno fondo atvirukuose daugiau lietuviško kolorito - medinių kaimo bažnytelių, varpinių, koplystulpinių motyvų. Kalėdiniai atvirukai to paties fondo užsakymu yra nupiešūs Korsakaitė-Sutkuvienė, Zita Sodeikienė, Jurgis Sodaitis ir kiti išeivijos dailininkai.

Kurta ir iliustracijų bažnytiniams leidiniams. Antai Augius iliustravo kun. Stasio Ylos maldanygę vaikams „Vardan Dievo. Mažujų maldos“ (1951), išleistą Putnamo Nekaltojo Prasidėjimo seserų. Miniatiūrinuose sausokuose piešinėliuose apstū tautiškų įvaizdžių - kaimo kapinaičių su or-

²⁸ Pokalbis su Telesforu Valiumi apie keturias grafikų kartas ir mūsų dailės stovę // Akiračiai. - 1971. - Nr. 10. - P. 8.

²⁹ Su Telesforu Valiumi (Iš pasikalbėjimo išrašo magnetinėje juosteje, Toronto, 1970.11.12) // Aidai. - 1970. - Nr. 7. - P. 229.

³⁰ Viesulas R. *Telesforas Valius*. - Toronto, 1984. - P. 57.

³¹ S. K. Romo Viesulo paroda // Aidai. - 1954. - Nr. 10 - P. 473.

³² Aidai. - 1954. - Nr. 4. - P. 192.

³³ Aidai. - 1953. - Nr. 5. - P. 235.

namentuotais kryžiais, bažnytelių, religinės liaudies skulptūros ir Lietuvoje pagarsėjusių Marijos paveikslų piešinių. Deja, dažnas šių motyvų jau virto ikonografine kliše.

Algirdas Kurauskas stilingai apipavidalino tévę jézuitų prabangiai išleisdintą albumą „Šventoji auka“ (1964), kuriame pateiktos dvasingos liturginės Algimanto Kezio fotografijos ir maldų žodžiai. Dailininkas knygos skyriams irgi nupiešė liturgijos atributų, religinių simbolių. Beje, vienas geriausiu lakštinės Kurausko grafikos kūrinių - estampas „Atsiskyrėlis“ („Šv. Pranciškus“ arba „Daina saulei“, 1964) irgi yra religinio turinio.

Išeivijos katalikiškai spaudai daug talkinės Valius apipavidalino apic dešimt daugiatomės serijos „Krikščionis gyvenime“ knygų (Antano Maceinos, Ylos, Jacques Maritain ir kt. raštus, Vatikano II Susirinkimo dokumentus).

Su religine tematika savaip susiliečia ir septinto dešimtmečio pradžioje Valiaus sukurtos Juozo Tysliavos poemos „Tawa nouson“ („Tėve mūsų“)

Telesforas Valius. Iliustracija Juozo Tysliavos poemai „Tawa nouson“

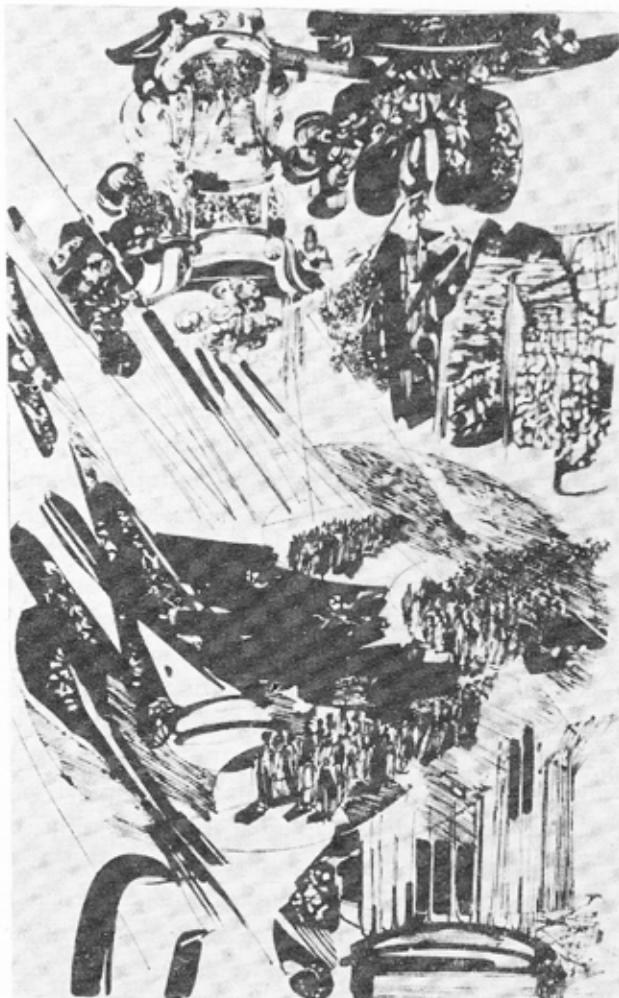

iliustracijos. Neilgái devyniasdešimt šešių eilučių poemai dailininkas nupiešė septyniasdešimt iliustracijų, be to, kaligrafiškai perrašė visą jos tekstą. Žūtbūties prūsų kovas dėl laisvės apdainuojančios eilės, anuo metu kėlusios asociacijas ir su pokario Lietuvos rezistencija, užgavo jautriausias dailininko širdies stugas ir gerai atitiko jo paties nostalgiškus išgyvenimus bei menines aspiracijas. Buvo sukurtas iškilus, herojinę poems dvasių, ritminės jos intonacijas puikiai išreiškiantis piešinių ciklas. Deja, sumanya knyga liko neišleista, nes nepavyko surasti tinkamo leidėjo.

Kiekvienoje iš aštuonių poems dalių prūsiškais maldos „Tėve mūsų“ žodžiais prasideda dramatiškas lyrinio herojaus kreipimasis į Dievą (...stai, Viešpatie, aš stoviu susikrimtęs / po kruvinu istorijos baldakimu“). Tarp maldos eilučių prisimenama mirtina prūsų kova su pavergėjais dėl savo žemės ir laisvės, krikščioniškai tvardomas krūtinėje kylantis keršto šauksmas dėl nekaltai pralieto krauso („Aš, paskutinis prūsų palikuonis, iškeliu rankas į dangų / Ir meldžiuosi...“). Ekspresyviuose Valiaus piešiniuose, skaudžiuose plonų linijų brėžiuose, nervingai lūzinėjančiuose storuose juoduose brūkšniuose, kai kur lyg prasiverusios žaizdos skaisčiai raudonuojančiose žymėse atgyja kruvinos atėjūnų agresijos vizija. Abstrakčių linijų ir dėmių raizgyne kur ne kur ryškėja žmonių figūros ar veidai, šarvuotų kryžiuocių ir žirgų siluetai, pilii kuorai ar laivų burės, kryžiaus ar kalavijo ženkli. Tačiau meninio vaizdo sandaroje ne tiek svarbūs šie figūratyvieji elementai, kiek intuityvi poezijos interpretacija abstrakčia forma, spontaniškai išreikšti paties dailininko jausmai ir automatiškai užfiksuotos jo rankų energijos trajektorijos. Šiuo atžvilgiu Valiaus piešiniai artimi kaligrafinei tapybai, pirmiausia Hanso Hartungo ir Marko Tobey kūriniams, kuriuose, be kita ko, panaudojama ir meninė Rytų kaligrafijos patirtis, būdinga abstrakčiojo ekspresionizmo krypciai. Daugelis „Tawa nouson“ iliustracijų irgi atrodo tarsi išmargintos rytiųskais hieroglifais. Plonyčiai ir stori, tiesūs ir lenkti tuščių brūkšniai, kai kur papildyti sodriais raudono ar balto dažo potėpiais, kuria turtingą dinamišką visumą. Iliustracijose vyrauja vertikalės

ir įstrižainės, teikiančios meniniams vaizdams veržlios, aukštyn kyylančios ekspresijos, gerai išreiškiančios ir maldingą poemos toną, dangaus valdovui skirtus jos žodžius ir būdingą paties dailininko nusiteikimą. Tautos istorijos tema Valiaus piešiniuose neatskiriamai susilydė su religiniais išgyvenimais.

Išeivijoje buvo surengta keletas religinio meno parodų. 1956 m. Čikagoje, Šv. Kryžiaus parapijos salėje, įvyko pirmoji tokia paroda, kurioje eksponuota šimtas šešiasdešimt kūrinių. Su grafikos darbais joje dalyvavo Augius, Petraciūnas (taip pat ir su tapybos paveikslais bei mozaikos ir vitražo projektais), Valius, Viesulas, Kurauskas ir kt. Kasius už litografiją „Bégimas į Egiptą“ gavo pirmają premiją, Augius už raižinį „Po sumos“ ir Petraciūnas už Šv. Sebastijono bažnyčios fasado mozaikos projektą irgi buvo premijuoti. Paulius Jurkus, recenzuodamas šią parodą, taip nusakė jos reikšmę: „Kai Lietuvoje visas menas yra sukaustytas socialistinio realizmo, kur paneigta bet kokia kūrybinė laisvė, kur, pagaliau, religinis menas yra visiškai išbrauktas iš gyvenimo, tai ši paroda yra kūrybinis prasiveržimas. Ji parodo, kad mūsų dailininkas duoda savo tautai tai, ko negali menininkas paverstoje Lietuvoje“³⁴. Mažiau pavyko antroji lietuvių religinio meno paroda, surengta Čikagoje 1964 m., kur eksponuoti šimtas keturiaskesimt šeši dvidešimt devynių autorių kūriniai³⁵. 1988 m. Lietuvių dailės muziejus Čikagoje surengė parodą „Religija lietuvių mene“, parodydamas Augiaus, Petraciūnus, Mstislavo Dobužinskio, Prano Domšaičio, Jokūbo Dagio, Valiaus, Jurgio Daugvilos, Antano Rūkštelės ir Liudo Vilimo kūrinių iš savo rinkinių. Viena parodos kuratorių Daiva Karužaitė katalogo pratarmėje rašė: „Lietuviuose religinis menas turi stiprų tautinį ir politinį atspalvį [...] Visas šis menas išreiškia tikėjimo laisvės maldavimą“³⁶. 1990 m. Algimantas Kezten pat surengė kitą parodą tuo pačiu pavadinimu. Jos kataloge, be Kezio komentarų, yra įvairių autorių minčių apie jų santykį su tikėjimu ir

Telesforas Valius. Leidinio „Vatikano II Susirinkimo dokumentai“ trečios dalies iliustracija. 1969

Dievybe. Iliustracinė ir tekstinė katalogo medžiaga sugrupuota pagal teologinę problematiką, kurią parodos rengėjas suvokė labai placiai: „Meno kūrinio religingumo matą pažymi jo religinis turinys [...]. Plačioji religingumo reikšmė - tai bendras žmogaus rūpestis atrasti prasmę būtyje ir gyvenime. Ji išeina už bažnytinės, liturginės ar biblinės simbolikos ribų ir paliečia universalius žmogaus būties bei likimo klausimus [...]. Religingumas siauraja reikšme meną paženklina gy-

³⁴ Jurkus P. *Religinio meno paroda Čikagoje* // Aidai. - 1956. - Nr. 6. - P. 282.

³⁵ Šileikis M. *Religinio meno paroda* // Aidai. - 1964. - Nr.

4. - P. 192.

³⁶ *Religija lietuvių mene*. Lietuvių dailės muziejus [Katalogas]. - Čikaga, 1988.

venimo prasmės ieškojimu per atpažįstamus tradicinius simbolius: Kristą, Bažnyčią, šventuosius, liturgiją ir pan.³⁷

Daug išeivijos kūrinių religine tematika sukaupta Adomo Galdiko dailės galerijoje, įkurtoje 1976 m. vienuolių pranciškonų Niujorko lietuvių kultūros židinyje Brukline. Šios galerijos dailės turtus numatoma pargabenti į Lietuvą.

Atkurtos neprieklausomos Lietuvos dailininkai, ilgą laiką priversti vengti religinės tematikos, dabar vis plačiau į ją atsigréžia. 1991 m. Kauno Čiurlionio muziejuje surengta paroda „Krikščionybė XX a. lietuvių profesionalioje dailėje“, 1992 m. Velykų proga Vilniaus šiuolaikinio meno centre įvyko didelė religinio meno paroda ir konferencija. Abiejose parodose greta Lietuvoje kūrusių dailininkų buvo ir išeivijos atstovų. Be to, galėtume išvardyti nemaža atskirų progenių religinės tematikos parodėlių įvairiose privačiose galerijose. Vis dėlto, regis, neapsirinka Gražina Kliaugienė, rašydama: „Kaip supranta Dievą dauguma (aišku, ne visi) Lietuvos dailininkų? Atsakau iš karto - kaip smūtkelį prie kelio, kaip skulptūrėlę. Bet pala, kas čia bendro su religija? Aišku nieko. [...] Užtat ir religinių motyvų tame mene - gal tik keturi. Rūpintojėlis, Motina Sopulingoji, Pieta, Nukryžiuotasis“³⁸. Beje, tie patys motyvai labiausiai paplitę ir religinėje išeivijos dailėje, bet ten jie prisodrinti žymiai giliau išgyvento turinio, asmeninio skausmo ar vilties. Tiesa, ir išeivijoje religiniams motyvams kartais būdingas vien išorinis de-

koratyvumas, paviršutiniškos tautiškumo klišės ar tiesiog mados vaikymasis. Tačiau geriausiuose lietuvių grafikos kūriniuose religine tematika gyvuoja naujai iþprasmintos krikščioniškos kultūros tradicijos. Jos ypač gerai padėjo išreikšti dramatišką egzodo būtę, ramino ne vien tikėjimo švesa, bet ir téviškės prisiminimais. Daugelis kūrinių pranoko vien tautinius išgyvenimus ir atspindėjo vi suotinę žmonijos patirtį. Todėl ir nestebina bendrumas, sakykim, tarp Petraciūs ir Kęstučio Vasiliūno ar Igno ir Robertos Vaigeltaitės kūrybos. Gal grafikoje kartais ir pritrūkdavo stipresnės religinio jausmo išraiškos, kurių matome kad ir skulptorių Antano Mončio ir Vytauto Kašubos Kryžiaus kelio stotyse ar pastarojo „Prisikélusiame Kristuje“, bet šių kūrinių jégą pirmiausia turbūt lémé specifinė monumentaliosios skulptūros kalba. Grafikoje daugiau sąšaukų su religiniais išeivių poezijos motyvais ir ne tiek su apokaliptiniais Brazdžionio regėjimais, kiek su „pagoniškaja“ Bradūno krikščionybe. Šiuo požiūriu Bradūno poezijai itin artima Petraciūs ir jo sekėjų grafika.

Religinė tematika išeivijos grafikoje daugiausia buvo plėtojama pirmais pokario dešimtmeciais, kai prisirišimas prie krikščioniškų savo krašto tradicijų buvo stipriausias. Vėliau jos svarba mažėjo. Ižvalgus egzilio pasaulejautos tyrinėtojas Vytautas Kavolis pagrįstai teigia: „Egzilis - tikėjimo mirtis. Tiksliau: viena iš mirties formų, prieš kurias tenka nuolat išdidžiai ir beviltiškai kovoti ribotomis žmogiškosios egzistencijos priemonėmis“³⁹.

³⁷ Kezys A. *Religija lietuvių mene* // Jungtinės kilnojamos parodos „Dailė'90“ katalogas. - Čikaga. - 1990. - P. 1.

³⁸ Kliaugienė G. *Man ištrigo į širdį...* // Lietuvos aidas. -

1993. - Spalio 23.

³⁹ Kavolis V. *Nužemintujų generacija: Egzilio pasaulejautos eskizai*. - Čikaga. - 1968. - P. 31.

VIENO PILIGRIMO KELIAS

KASTANTAS LUKĘNAS kalbina JOSEPHĄ
BASTINĄ

Pirmiausia prasčiau keleto žodžių apie save.

Esu pasaulyietis ir jau šeštus metus gyvenu kaip atskyrėlis „Tiberiados“ bendruomenėje. Pats nesu brolis, nepriklausau brolijai. Broliams dėstau teologiją, taip pat vedu seminarus apsilankantiems svečiams.

Tai maža broliai Belgijoje - šiuo metu jai priklauso tik keturi broliai.

Gimiau vokiškame Belgijos pakraštyje (*Plattdeutsch*). Būdamas 14 metų (Belgijoje pradinė mokykla trunka šešerių metus) pradėjau dirbtį fabrike. Dirbdamas mokiausi. Mano tėvai buvo ūkininkai.

Ar tai nebuvo neįprasta - eiti dirbtį į fabriką?

Kaimas, kuriame gyvenau, buvo darbininkiskas. Dirbtį fabrike buvo normalu. I darbą pėčiomis reikėdavo eiti pusvalandį - per laukus, mišką. Svajojau apie keliones ir, sulaukęs dvidešimt vienerių metų, išvykau padirbtę į Australiją.

Bendradarbis italas mokėsi vakarinėje vidurinėje mokykloje. Jo padrąsintas pradėjau lankyti mokyklą po darbo. Buvo sunku dar ir todėl, kad pradinį mokslą buvau baigęs vokiškai. Vis dėlto baigiau per dvejus metus; tai buvo sunki kova, norint išsiveržti iš darbininkų lumo į studijas.

Po ketverių metų grįžęs iš Australijos, turėjau gerokai vargo, kol Briuselyje pripažino ma-

no vidurinio mokslo atestatą; mat Belgijos mokyklų lygis laikomas aukštesniu už Australijos. Tai atvėrė kelią į universitetą. Norėjau dirbtį socialinėje srityje. Indijoje buvau matęs didelį vargą ir tiesiog norėjau padėti žmonėms. Dvidešimt septynerių metų Leveno universitete pradėjau studijuoti filosofiją. Vėl buvo sunkumų: terminologija - prancūziška, o juk vidurinę bai-giau angliskai.

Ar pasirinkimas buvo kaip nors susijęs su tikejimu?

Turėjau laimę augti šeimoje, kur visi buvo praktikuojantys krikšcionys. Mano tėvai buvo tvirti katalikai. Visas mūsų kaimas buvo religingas. Turėjau dėdę parapijos kleboną, tokiu pat vardu kaip mano. (Beje, jis bendravo su Martha Robin.)

Levene studijuodamas filosofiją susipažinau su fokoliarinais. Tai buvo 1975 metais. Pirmą kartą sutikau jaunus gyvus krikšcionis. Buvau jaunas vaikinas ir visą laiką lankiau bažnyčią, kuri tuomet jau buvo gerokai ištuštėjusi. Ėjau į bažnyčią, bet jaučiausи vienišas.

Ir štai pamačiau jaunus studentus, labai mylinčius Dievą. Pasijutau laimingas, kad nebesu vienišas. Tai buvo pirmas bažnytinis judėjimas, kurį pažinau. Chiaros Lubich sajūdyje mane traukė vienybę ir meilę, stiprus bendruomeninis gyvenimas. Bet buvo dalykų, kurie man nepatiko - fokoliarai neakcentavo žodinio Evan-

vasaros stovyklose, susitikimuose. Pokalbis vyko 1993 m. pabaigoje.

JOSEPH BASTIN (g. 1948) - teologas iš Belgijos „Tiberiados“ bendruomenės. Lietuvoje jis vedė rekolkcijas maldos grupėms ir bendruomenėms, dalyvavo jaunimo

geliros skelbimo. Ir dar: aš, kaip minėjau, studijavau filosofiją, ir tuomet man nepatiko, kad Chiara, priešingai, atidėjo į šalį savo filosofines knygas.

Leveno katalikų universitetas septintame dešimtmetyje išgyveno krizę. Ilgainiui visi prancūzų kalbos fakultetai persikėlė į naują universitetinį miestelį Naujasis Levenas (*Louvain-la-Neuve*), o senajame universitete (beje, pats miestas beveik ištisai flamandiškas) liko fakultetai flamandų kalba. Žmonės nelabai įsivaizduoja skirtumą ir, kalbėdami apie Leveno katalikų universitetą, dažniausia turi omenyje senąjį. Tiesa, ten pastaruoju metu dėstoma dar ir anglų kalba.

Fokoliarinių kaip tik stengési švelninti paašrėjusių įtampą tarp flamandų ir valonų. Susitikimuose būdavo verčiamā į abi kalbas (labiau simboliškai, nes praktiškai visi suprato ir be vertimo).

Po dvejų metų, atrodo, 1962-aisiais, į *Louvain-la-Neuve* persikėlė ir Filosofijos fakultetas. Cia pradėjau dirbtį parapijoje, skirtoje ir studentų, ir aplinkinių gyventojų sielovadai. Idomi bendruomenė, kažkas visai nauja. Naujovė ta, kad iki tol universitetinių miestelių vietinių gyventojų parapijos visur būdavo atskirai nuo studentų sielovados centrų. Šios parapijos klebonas nepriklausė jokiai vienuolijai ir buvo atvykęs iš misijų Zaire. Jis norėjo, kad bendruomenėje sutiilptų visos bažnytinės pakraipos. Ta bendruomenė iki šiol vadinasi *Communio*.

Tuometiniame Levene būta kovų tarp įvairių bažnytinės pakraipų. Kitos parapijos, palyginti su mūsiške, buvo labiau tradicinės. Klebonas norėjo, kad kiekvienas, kad ir kokios pakraipos būtų - Taizé žmonės, charizmininkai, sociališkai angažuoti - ateitį į šiuolaikinę bendruomenę. Kiekvieną trečadienį vakarą vis kita studentų grupė ateidavo į Mišias, ir kaskart būdavo skelbiamas vis kitas mokymas. Vieną savaitę galėjai girdėti raginimus padėti vargšams, kitą savaitę kitas kunigas sakydavo, kad reikia daugiau melstis...

Parapijos klebonui nepatiko Marijos garbinimas. Jis buvo nusiteikęs prieš rožančių ir sta-

tulas. Bažnyčioje buvo tik Švč. Trejybės ikona ir vienas Marijos paveikslas.

Povatikaninis atsinaujinimas?

Vatikano II Susirinkimo dokumentuose nebuvo liepta išmesti statulas, nebekalbėti rožančiaus ar užuot meldusis ištisai plepėti apie socialinį teisingumą. Krizė Bažnyčioje buvo prasidėjusi dar prieš Vatikano II-ąjį. Belgija kartu su Vokietija religiniame gyvenime buvo moderni. Dar prieš liturgines reformas per pamaldas galėjai pastebėti žmonių, netradiciškai suklupusių ar susėdusių ant grindų, kai kurių maldingumo detalių iš Taizé.

Reikia prisiminti ir didžiulę Leveno teologų įtaką Susirinkimo dokumentų rengimui. „Gaudium et spes“ ir „Lumen gentium“ variantai juk buvo parengti belgų teologų.

Ar toje „Komunijoje“ buvai labiau įsitraukęs į kokį nors sąjūdį?

Fokoliarinių daugiau nebenorėjo dirbtį su manimi, kadangi jie turėjo savo kryptį. Su „Opus Dei“ neturėjau jokių kontaktų, juos pažinojau tik iš kritikos. Tiesa, „Opus Dei“ žmonėms nepatiko, kad buvau „Komunijos“ narys. Jie sakė, kad jos veikla neteisinga, ir nedalyvavo joje. Aš turėjau daugiau kontaktų su protestantais. Levene jų buvo daug. Parapijos klebonas siūsdavo mane pas juos, mes dažnai kartu melsdavomės, kartais bendrai evangelizuodavome.

Vis dėlto anuo metu aš nepakankamai skyriaus, kas yra grupė, o kas - bendruomenė. Grupiniame darbe, pavyzdžiui, galima labai našiai darbuotis, efektinai siekti tikslų, tačiau ten neskiriamą dėmesio kai kuriems neva antracilės svarbos dalykams, tiesiogiai nesusijusiems su grupės tikslais. Pavyzdžiui, ar bus laiko pabendrauti su atejusių vaiku? O bendruomenėje toks „gaišinantis laiką“ bendravimas su vaiku būtinas, nes jis ugdo pačią bendruomenę. Tad po kelelių metų, kai jau buvau subūrės aplink save bendraminčių ir įtikinęs savo idėjų teisumu, patyriau netikėtą krachą, žlugimą. Tai sutapo

ir su asmeninio gyvenimo krize - buvau įsimylięs merginą (apie tai papasakosiu vėliau).

Trumpai tariant, buvau tiek įsitraukęs į bendruomenės darbą ir studijas, kad persitempiau ir sunegalavau. Per daug tikėjausi iš studentų, dalyvavusių „Komunijoje“. Ir kadangi ne viskas pavyko, manc apėmė depresija. Ji buvo apnikusi mane ilgą laiką, turėjau daugiau sunkumų su studijomis, teko keisti savo mąstymo būdą.

Nuvykęs į Taizé, sutikau broli Roger Schutzą, ir jis manęs paklausė, ar turiu dvasios tévą. Atsakiau, kad neturiu. Maniau, kad jis man neįreikalingas, kadangi studijavau teologiją. Brolis Roger pasakė: „Tau reikia dvasios tévo.“

Apskritai, nors ne kartą dalyvavau Taizé susitikimuose, tai nebuvu mano kryptis. Meditatyvios giesmės - tiesiog ne mano maldos stilus.

Tačiau brolio Roger pamokymas buvo pranašingas?

Tikrai! Grįžęs į Leveną, pradėjau ieškoti ir radau vieną jézuitą. Pasisekė sutiki labai gerą, gilių, dvasingą kunigą. Jam tuomet buvo 46-eri metai, tačiau po mūsų susitikimo jis gyveno tik 6 mėnesius. Man vos užteko laiko atlikti šv. Ignoto dvasines pratybas, ir jis mirė. Tačiau jau buvo padaręs man labai didelę įtaką - pamokęs, kaip melstis. Tapau labiau dvasinis žmogus, užuot buvęs socialinis krikščionis. Turiu omeny, kad anksčiau man stigo dvasinio patyrimo. Tai buvo nauja patirtis - tyla...

Atradau, kaip reikia medituoti. Tévas jézuitas išmokė mane to, ko nebuvau išmokęs studijuodamas teologiją. (Beje, jis nebuvu mano nudėmklausys. Dvasios tévo vaidmuo kitoks - padėti daryti pažangą.) Kai šis kunigas mirė, aš turėjau kitą dvasios tévą - Belgijoje žinomą jézuitą Guy Martineau. Šis liepė man po studijų palikti universitetą ir keliauti į „Arkos“ bendruomenę pas Jean Vanier, kadangi pats dažnai ten nuvykdavo.

Ar tuo metu jau turėjai aiškesnių pašaukimą - likti pasauliečiu, vesti ar...

Pirmiausia norėjau apaštalauti ir drauge vykdyti socialinį teisingumą. Apskritai Bažnyčioje šiedu dalykai atskirti: arba esi evangelistas, arba darbuojiesi socialiniam teisingumui. Gana reta žmonių, kurie siekia abiejų šių dalykų. Daugiau linkusių darbuotis socialiniam teisingumui, negu evangelizuoti. Tuo metu aš jaučiausi pernelg vienišas evangelizacijai. Per studijas ir gyvenimą suvokiau, kad mano pašaukimas néra kungištė. Buvo gana aišku, kad turiu likti pasaulietis. Tik pasaulietis iš tiesų turi laiko evangelizavimui.

Manai, kad iš principio pasaulietis turi daugiau galimybų evangelizuoti negu kunigas?

Mano požiūriu, kunigas paprastai neturi laiko evangelizacijai. Tiesa, yra puikių išimčių, pvz., tévas Daniel Ange. Bet paprastai kunigas užsiémęs sakramentų teikimu, parapijos gyvenimu, Mišiomis, ir kitkam jam tiesiog nelieka laiko.

Kita aplinkybė, apsisprendžiant dėl pašaukimo, buvo celibato problema. Aš negalejau duoti skaistybės ižado. Vos pradėjės studijuoti teologiją, įsimylėjau. Bet norejau likti nevedės (toks ir likau), maniau turės būti absoliučiai vienas, kad galēčiau dirbti Dievui. Man atrodė, kad Dievas to nori. Faktiškai ir sunegalavau dėl to, kad per daug dirbau, daug studijavau ir neklausiau savo širdies.

Paklausęs antrojo tévo jézuito patarimo, atvykai į „Arką“ pas Jeaną Vanier...

Krizė dar nebuvau pasibaigusi. Labai kentėjau ir stebėjausi, kad Dievas leidžia tokius dalykus, ypač, kad turėjau daug studijuoti, skaityti, rengdamas licenciatią, tačiau nebepajégiau.

Mano intelektas buvo blokuojamas psichologinių problemų. Norėjau likti Levene ir evangelizuoti. Tačiau naujasis mano dvasios tévas laikė tai klaudinga ir patarė palikti Levéną. Aš priešinausi, tačiau buvau apdairus: meldžiausi, klausinėjau kitų žmonių, teiravausi vyskupo, ką man daryti. Vyskupas pasa-

ké, kad turiu klausyti savo dvasios tévo.

Pasisakiau ir Jeanui Vanier, kad nelabai noriu vykti į „Arką“, ir paklausiau, ką jis apie tai mano. Jean Vanier pasaké: „Jei nori evangelizuoti, leisk, kad tave evangelizuotų vargšai.“ O senas kunigas dominikonas Thomas Philippe (beje, Šv. Jono kongregacijos įkūrėjo Marie Dominique Philippe brolis, drauge su Jean Vanier įkūrės „Arką“) pasaké: „Mes, teologai, turime daugiau idéjų apie Dievą negu pats Dievas...“

Nors ir nenoromis, nuvykau į „Arką“. Ten pasilikau vienerius metus su vargšais invalidais, ir tai pakeitė visą mano gyvenimą.

Vienas sutrikusio protinio vystymosi vaikas man pasaké: „Jei turi didelę galvą ir mažą širdį, tavo viduje karas. Tačiau jei tavo širdis didesnė negu galva - taika.“

Buvau baigęs studijas, gavęs licenciatą. Aštuonerius metus buvau praleidęs intelekto mokykloje, „galvos“ mokykloje. O „Arka“ man buvo širdies mokykla. Gyvendamas ten, supratau, kad širdies ritmas yra labai lėtas: daryti per daug ir per greitai yra labai priešinga širdžiai. Supratau, kad turiu savo laiką paskirti meilei, daug laiko. Ir tai mane gydė ne psichologiškai, bet dvasiškai. Būdamas ten, visada savęs klausdavau vieno didelio dalyko: „Vargše teologe, ką tu išmanai apie palaiminimus?“ Žinoma, buvau studijavęs visus tuos dalykus protu, skaitęs knygų, tačiau atrodé, kad šie vargšai žmonės išmano tai daug geriau negu aš. Yra toks sakinys Evangelijoje: „Aš šlovinu Tave, Tėve, [...] kad paslėpei tai nuo išmintingujų ir gudriųjų, o apreiškei mažutėliams“ (Mt 11, 25). Klausiau savęs: ką Dievas gali apreikšti jiems, ko aš negaliu žinoti? Jaučiau, kad Jis kažką atidengé jiems, ko neapreiské man, todél turėjau būti su jais, kad galėčiau tai rasti. Ir tévas Thomas Philippe, kaip ir Jean Vanier, saké, kad palaiminimai ir Geroji Naujiena yra tik vargšams ir tiems, kurie jiems artimi, kurie yra jų draugai. Taip aš atradau, kad egzistuoja kitoks suvokimas, ir tai yra Dievo dovana. Galbūt genijus, turėti puikų žmogišką intelektą, tačiau neturėti tos suvokimo širdimi dovanos, kuri leidžia mums suprasti, kas yra Dievas.

Turi omenyje vieną charizmą, minimą Pauliaus laiškuose?

Nenoréčiau šio suvokimo aiškinti nei Pauliaus minimomis charizmomis, nei Šventosios Dvasios dovanomis - išminties, supratimo, žinojimo - kaip jos apibréžiamos ypač po šv. Tomo Akviniečio. Nenoriu pasakyti, kad nusistovėję teologiniai Šventosios Dvasios dovanų apibréžimai būtų nebibiliniai. Biblinis Dvasios dovanų suvokimas neturėtų būti schemiškas (čia pravartu prisiminti graikų Tébus). Šiuo atveju noriu pasakyti, kad aštuonerius metus mokësis iš Bažnyčios Tévu ir Mokytojų, suvokti širdimi išmokau iš sutrikusio intelekto vaikelio. Pažinimas Biblijoje nereiškia daugybės dalykų žinojimo, daugybės idéjų apie juos turėjimo, tai veikiau patyrimas.

Tarsi pažinimas savo kūnu?

Taip. Panašiai kaip vyras pažista savo žmoną. Sutrikusio intelekto žmonės pažista Dievą ne iš idéjų, bet patyrimu, jie susitinka jį. Tada supratau, kodėl Jézus šlovino Dievą, kad jis paslėpė tai nuo išmintingujų ir apreišké mažutėliams, nes „niekas nepažista Sūnaus, tik Tévas, nei Tévo niekas nepažista, tik Sūnus ir kam Sūnus panorés apreikšt“ (Mt 11, 27). Supratau, kad Jézus apreiškia savo buvimą ir Dievo patyrimą tiems vargšams su protiniais sutrikimais. Supratau skirtumą tarp psichologijos ir dvasinio gyvenimo. Protu tai žinojau ir anksčiau, tačiau niekada nebuvalau patyręs. Man tai buvo labai gili patirtis.

Kas galiausiai buvo svarbiausia? Turėjau supaprasteti. Iš tiesų tai aš buvau tų sutrikusio intelekto žmonių evangelizuotas ir išmokau būti paprastas.

Kokios buvo tavo pareigos „Arkoje“?

Buvau ekonomikos asistentas labai sunkioje „Arkos“ šeimoje. Žadėjau likti metams ir pasilikau, tačiau buvo labai sunku - psichologiskai, ne dvasiškai. Nors depresija buvo sumažėjusi,

negalavimas dar nebuvo praėjęs. Tačiau išgyvenau tai visai kitaip: priėmiau labai lengvai ir pamačiau, kad ten slypi jéga. Tėvas Thomas Philippe sakė: „Kai kenti, kai patiri krizes, kaip ši, reiškia, kad Dievas tau rengia kažką didelio.“ Iš tiesų po tu metų mano gyvenimas visiškai pasikeitė.

Kai palikau „Arką“, vyskupas man pasakė: „Jei nori evangelizuoti, prašom tapti mokytoju mokykloje. Turési pinigų, būsi saugus, o likusį laiką galési skirti evangelizacijai.“ Nors nenoréjau, paklusau jam. Tačiau manau, kad jis klydo. Mano sveikata nebuvo tokia gera, kad galėčiau mokytojauti. Mokytojavau Nivelyje (*Nivelles*) trejus metus, tačiau vėl įsitaisiau depresiją. Jaučiausi vienišas, toli nuo Leveno, neturėjau draugų, tad vėl nuéjau pas tą patį kunigą jézuitą, kuris buvo mane išsiuntęs į „Arką“. Pasakiau, kad toliau taip nebegaliu. Jis man patarė pasiimti „šabo metus“ - metines atostogas ir galbūt pagyventi kalnuose Pietų Prancūzijoje, jézuitų bendruomenėje. Taip ir padariau, tačiau ir ten man nebuvo gera. Vieta buvo labai puiki, bendruomenė - nelabai dvasinga. Tiesa, ten atvykdavo ir labai dvasingų žmonių, tačiau bendruomenės pagrindą sudarė asmenys, turintys problemų. Vadovaujantis tévas jézuitas neleido man gyventi atskyrus, kaip aš norejau.

Gal tévas jézuitas paslapčia tikėjos, kad turi jézuito pašaukimą?

Visiškai ne. Tai buvo pasauliečių bendruomenė, joje buvo tik vienas jézuitas. Man labai retai kas siūlydavo tapti kunigu. Kartais apie tai užsimindavo labiau tradiciniai kunigai. Kai buvau jaunas, tokią paraginimą girdėdavau dažniau, bet šiais laikais vengiama apie tai kalbėti.

Nebuvo finansinių problemų, paėmus metines atostogas?

Buvau gavęs pinigų iš valstybės (kaip tik buvo išleistas naujas įstatymas), apsidraudęs, nepradarau darbo. Tačiau pagyvenęs ten aštuonis mėnesius, savo negalavimų neatsikračiau.

Esi minėjės apie charizminę grupę, kurioje ieškojai išgydymo užtariamaja malda.

Anksčiau charizmininkais nesidomėjau, bet dėl savo psichologinės krizės studijų metais émiau jų ieškoti, ypač dėl išgydymo maldos. Levene buvo charizminė grupė, tačiau nelabai stipri. Vėliau ji tapo Prancūzijoje įsikūrusios „Emanuelio“ bendruomenės grupe.

Ar tik ne „Emanuelio“ maldos grupę lankydavo ir švento atminimo karalius Boduenas?

Taip, bet ne tą, apie kurią pasakoju. Beje, karalius Boduenas atvažiuodavo ir į „Tiberiadą“. Jo dvasios tévas buvo žymus Belgijoje kunigas benediktinas Philippe Verhaegen, kartu su kardinolu Leo Suenens atnešęs į Belgiją charizminį sajūdį. Ir dabartinis karalius Albertas II su žmona yra charizmininkai, o vieno jų sūnų dvasios vadovas yra tévas Daniel Ange.

„Arkoje“ irgi radau charizminę bendruomenę, labai stiprią. Čia gavau pirmajį charizminį patyrimą.

Meldimasis kalbomis, pranašystės...

Taip, taip. Meldžiausi kalbomis, turėjau pranašystės dovaną. Apie penkerius metus praktikavau charizminę patirtį. „Emanuelyje“ buvau patyręs Dvasios išliejimą arba Dvasios krikštą. Tačiau išgydymą pajutau ne „Emanuelio“, o kitoje jézuitų vedamoje grupėje. Ten vykdavo labai įtaigios, gilios charizminės rekolekcijos su daug tylos. Leveno „Emanuelyje“ charizmininkai buvo labai triukšmingi. Jie meldėsi už mane, bet negaliu pasakyti, kad tai būtų man labai padėjė. Žinomas Belgijoje charizmininkų tévas jézuitas Bouillon pasiūlė paprastą metodą, kaip pasveikti dviškai ir galbūt net psichologiškai (tuo metu aš lankiausi pas psichologą). Pirmą dieną jis liepė man tik sakyti ačiū Tévui, gyventi dėkojimu už viską, ką iš Jo gavau per visą gyvenimą nuo vaikystės iki šiandien. Vienas kambaryste turėjau melstis ir dėkoti. Antrą dieną privalėjau peržiūrėti visą gyvenimą ir atleisti

visas kaltes žmonėms, kurie man buvo ką nors padarę. Trečią dieną turėjau atleisti ne tik už kaltes, bet ir už visus apvylimus. Psichologiškai tai buvo daug sunkiau, negu atleisti kaltes. Man tai užémė visą dieną. O dar kitą dieną man buvo liepta atleisti sau pačiam. Tai reiškė, kad nebeturiu savęs daugiau apgaudinėti, kad esu tas, kas esu iš tikrujų, ir nieko daugiau. Po šios patirties man iš tiesų pasidare geriau. Nuėjau pas psichologą ir psichiatrą, ir jie labai nustebėjo (tai buvo ateistai). Kai jie paklausė, ką aš veikiau, papasakojujiems apie savo patirtį. Tada jie pasakė: „Atvirai kalbant, panašiai į jūsų atvejais paprastai niekas negali išsikapstyti.“ Jie prašė mano kunigo adreso, kadangi turėjo kitų pacientų, panašių į mane, pavyzdžiui, pas juos gydytis vaikščiojo vienas dvasininkas.

Paviršutiniškai žvelgiant, tavo išgijimas neatrodo susijęs su charizmine patirtimi.

Už mane ir tada buvo meldžiamasi, tačiau daug santuriau, negu „Emanuelyje“.

Charizminių laikotarpiu aš sutikau merginą, vardu Marija. O mano vardas - Juozapas. Širdyje visą laiką turėjau sakinį iš *Evangelijos pagal Matą* „Juozapai, [...] nebijok parsivesti į namus savo žmonos Marijos“ (1, 20), ir tas sakinys, taip sakant, veikė manyje. Tuo metu kaip tik skaičiau sekminininkų teologo David Du Plessis (popiežius Paulius VI ji pavadinio *Mister Pentecost*) knygą. Jis rašė, kad visada, kai mintis ateina į galvą, reikia melstis, ir jei po to mintis sugrižta, vadinasi, ji iš Dievo, o jei pasitraukia šalin, ji ne iš Dievo. Labai supaprastinus, maždaug tokia teorija.

„Žaliosios šviesos“ teorija?

Panašiai. Žinoma, aš buvau jos veikiamas. „Emanuelio“ bendruomenėje turėjau vedusi draugą, tarsi dvasinį patarėją. Jis mane perspėjo: „Būk labai atsargus. Galbūt tai eina iš Dievo.“ Ir toji mergina Marija sakė tą pat. Nuvykau į Prancūziją pabūti vienas, atsiskyręs, kad sužinočiau, ar man vesti, ar ne. Sprendimo ieš-

kojimas užtruko virš metų. Lurde sutikau vieną moterį iš Vokietijos, kuri turėjo panašią patirtį kaip mano. Ji papasakojo, kaip susitiko savo būsimajį vyra, ir tai man buvo tarsi pranaštė. Vis dėlto galiausiai apsisprendžiau nevesti. Po to, kai antrą kartą atostogaudamas metus praleidau melsdamasis tyloje, aš paklausiau Mariją, ar ji nori tekėti už manęs, ir ji atsakė „ne“. Supratau, kad visą šį laikotarpį klydau, kad buvau suklaudintas anos charizminės pranaštės.

Gal būtų buvę lengviau apsispresti, jei būtum turėjęs kitą dvasinį vadovą?

Tėvas Bouillon buvo su manimi. Aš nebuvalau vienišas, tik labai atsargus. Prašiau, kad jis melsčiai už mane. Bet štai ką dar norėčiau pridurti dėl savo sprendimo. Per tokią negatyvią patirtį supratau, kad reikia būti labai atsargiam dėl charizminio įkvėpimo, kuris nėra patvirtintas organiškai, normaliu žmogišku būdu. Negalima pernelyg remtis charizminiais įkvėpimais, dabant svarbius sprendimus. Tai pavojinga.

Ką reiškia „organiskai“?

Mano naujam suvokimui padėjo *Schoenstadt*. Tai didelis bažnytinis sajūdis su nepriklausomais kunigų, brolių, seserų ir šeimų padaliniais. *Schoenstadt* įkūrėjas kunigas Joseph Kentenich nujautė Vatikano II Susirinkimo idėjas iš anksto, tačiau beveik visą gyvenimą praleido nutremtas į Ameriką (reabilituotas tik paskutiniai savo gyvenimo metais). Jo idėjos apie šeimos svarbą Bažnyčiai buvo labai naujos. Jis mokė, kad šeimoje vyras ir žmona turi būti organiški, natūralūs. Pavyzdžiui, jei žmona pareiškia, kad nori eiti į bažnyčią melstis, ir, užuot ruošusi šeimai valgi, išeina, tai neorganiska. Pirmoji žmonos pareiga - būti namie vyru ir vaikams, net jei norėtusi daugiau laiko skirti malbai. Geriau mylėti vyra ir vaikus, negu melstis bažnyčioje.

Ir tai buvo labai kontrastinga charizminei patirčiai?

Man tai buvo Dievo ženklas. Susipažinės su *Schoenstadt* sajūdžiu buvau jau seniau per savo dėdę (kitą, ne tą kunigą), tačiau tada jis man nepatiko. Bet kai susitikau vieną jauną šeimą, susituokusią per šį sajūdį Belgijoje, išėjo ištisa ilga istorija. Marija, kurią buvau išimylėjęs, buvo charizmininkė. Ji taip pat patyrė stebuklingą išgydymą, todėl jai patiko visi tie keisti dalykai. *Schoenstadt* dėka ji jų atsisakė ir tapo organiška krikščione, užuot buvusi charizminė krikščionė. Jai ir dabar patinka charizminiai dalykai, tačiau jų neberekia taip, kaip anksčiau.

Bet gal galima apsieiti be tokio griežto šių dviejų tendencijų atskyrimo?

Taip, žinoma. Juk iš tikrujų visa Bažnyčia yra charizminė.

Schoenstadt neturi charizminių ženklių, išskyrus vienintelį. Kiekvieną kartą, kai susirenka daug sajūdžio žmonių, jie regi vaivorykštę. Taip atsitinka dažnai per didžiuosius *Schoenstadt* susibūrimus, bet ne visuomet. Čia nėra nei gydymų, nei pranašysčių, bet būna daug atsivertimų, daug organiškų normalių dalykų. Sajūdžio nariai gyvena įprastą, kasdienišką gyvenimą.

Būtent tos jaunos šeimos dėka aš atvykau į „Tiberiadą“ (jiedu buvo brolio Makso draugai). Labai įdomu, kad *Schoenstadt* ir „Tiberiada“ turi daug bendrų dalykų, ypač šeimos klausimais.

Taigi nuvykau į „Tiberiadą“ ir paprašiau brolio Makso leidimo pasilikti keletą mėnesių - melstis, kad galėčiau išsiaiškinti, ko Dievas nori iš manęs. Norėjau gyventi tyloje ir suteikti Dievui didžiausią galimybę veikti mano gyvenime. Brolis Maksas mane priėmė, ir štai jau penkečių su puse metų ten gyvenu.

Dievas iš tiesų veikia labai stipriai „Tiberiadoje“. Atsitikdavo daugybė ženklių, stebuklų, išgijimų ir panašių dalykų, bet bendruomenė nėra charizminė. Čia niekados nesimeldžiamą kalbomis, nepranašaujama, neaiškinama. Tačiau bendruomenės nariai yra labai intuityvūs.

Esi pasakojės visokių stebuklingų istorijų apie

broli Maksą, kaip jis neturėjo pinigų bilietais ir tada meldėsi...

Taip, taip, išykdavo panašių dalykų. Jeigu jie turėdavo kur nors išvykti, apie tai liudydavo ženkli. Iš tiesų dėjos nepaprasti dalykai. Na, o broliai priklauso naujosioms bendruomenėms, atsinaujinimo bendruomenėms, tačiau nėra charizmininkai.

Kyla pagunda tavo piligrimystes apibendrinti kaip tipingas epochos vaiko klajones... Bet gal, būdamas „Tiberiadoje“, tu tapatiniesi su šia bendruomenė?

Ne. Veikiau priešingai. Broliai tai žino, ir pastarajį kartą kalbėdamasis su broliu Maksu tai irgi pabrėžiau. Mūsų santykiai gilūs, esame broliai, tačiau aš neturiu „Tiberiadai“ būdingos pranciškoniskos nuostatos, nors man ji ir patinka. Šiuo metu ruošiuosi paliki „Tiberiadą“.

Gyveni neturto dvasia, vadinasi, esi visiškai priklausomas nuo „Tiberiados“ brolių...

Aš visiškai priklausomas nuo jų. Jie siuncią mane čia, į Lietuvą, kad tapčiau labiau nepriklausomas. „Tiberiadoje“ norėjau pasilikti tik keletą mėnesių, po to susirasti pasauliečių bendruomenę, tačiau kol kas tokios neradau. Aš vis ieškau dirvos evangelizacijai ir pasauliečių bendruomenės.

Evangelizacija Lietuvoje buvo brolių idėja. Turiu būti vienybėje su broliais, nes jie už mane meldžiasi, o aš esu jų siūstas. Labai svarbu, kad esu vienybėje ir su vyskupu. Belgijoje vyskupas davė man šį kryžių, kai liudijau apie savo misiją Lietuvoje. Jeigu, pavyzdžiu, vyskupas Lietuvoje man būtų neleidęs pamokslauti, būčiau tuoju pat išvažiavęs.

Ne tai p jau maža krikščionių, nerandančių savo vienos viename bažnytiname judejime. Arba neturinčių aiškaus pašaukimo šeimai ar dvasiniams luo-mui.

Apskritai įprasta skirstyti žmones į priklau-

sančius dvasiniams luomui ir susituokusius. Tačiau yra dar viena kategorija, apie kurią, rodos, Bažnyčia pamiršo. Belgijos kardinolas Godfried Daneels kartais apie tai kalba, kartais - Jean Vanier, bet apskritai Bažnyčioje apie juos užsimenama retai. Tai žmonės, neprilausą nei vienai, nei kitai kategorijai, dar neradę savo pašaukimo. Ir aš esu tokis - atviras savo pašaukimui, nežinantis, kas gali atsitikti ateityje. Esu atviras celibatui ir šeimai. Esu atviras tam, kur galėčiau labiau mylėti. Svarbiausias dalykas yra meilė. Jei mano meilė didesnė santuokoje, vadinasi, man geriau tuoktis. Jeigu labiau myliu būdamas nevedės, tai nevesiu. Toks mano kriterijus - meilė.

Pafantazavę galėtume įsivaizduoti gyveną kokiame nors kitame amžiuje... Ar kitame šimtmetyje nebūtų aiškiau?

Turbūt būtų. Jei būčiau gyvenęs Viduramžiais, būtų daug aiškiau. Tačiau gyvename šiandien, pliuralizmo epochoje. Ir turime tiek pat galimybių, kaip ir pirmieji krikšcionys. Man atrodo, šiandien mes jiems labai artimi būtent dėl to, kad turime tiek daug galimybių. Manau, kad mano pašaukimas kaip tik ir yra parodyti, kad tokios galimybės egzistuoja. Mes prateč, kad pašaukimas turi būti labai aiškus. Tačiau aš manau, kad šiandien yra galimybė būti unikaliam. Tai labai krikšioniškas kelias - būti unikaliam ir kitokiam negu kiti žmonės, būti iš tikro savimi, su savo prigimtimi, charakteriu, istorija. Tu turi istoriją, šventąją Dievo istoriją, kiekvienas turi savo šventąją istoriją, ir mano šventoji istorija yra būtent ta, kurią aš turiu su Juo. Tai svarbus dalykas, kurį aš atradau.

Manai, kad mūsų laikai labai svarbūs?

Labai labai svarbūs. Šiai laikai Dievas veikia labai stipriai. Ir štai ką pastebėjau - mes nebesame didvyriai. Žinome, kad pirmieji krikšcionys, Viduramžių krikšcionys buvo stiprūs žmo-

nės, su tvirtais charakteriais. Manau, kad šiandien Dievas teikia pirmenybę mažiems, silpniems žmonėms, ne didvyriams. Aš taip pat norėčiau tapti Dievo didvyriu, tačiau toks nesu, esu vargšas ir silpnas žmogus. Ir Dievas veikia per vargšus silpnus žmones! Šioms dienoms būdinga, kad Dievas pasirenka mažas, silpnas bendruomenes ir veikia jose. Pavyzdžiu, „Tiberiados“ bendruomenė labai maža, ją sudaro tik keturi broliai, tačiau fantastiška, ką Dievas daro su tokia maža bendruomenė! Tūkstančiai žmonių atvyksta čia kasmet. Broliai tik keturi, tačiau jie labai vieningi, ir čia visa paslaptis. Dievas pasirenka mažas bendruomenes ir jas padaugina. Šeimos taip pat yra labai mažos bendruomenės, tampančios namų bažnyčiomis. Man atrodo, kad pasauliečiai ir šeimos šiandien turi ypatingą vaidmenį.

Kaip tu meldiesi?

Anksčiau išmokti maldos metodai man nebeįmanomi. Mano malda labai skurdi, tačiau žinau, kad ji Dievui patinka. Ji tik tokia: „Pasigailėk manęs“ arba „Myliu Tave“, arba „Šloviniu Tave už tai, ką Tu darai“. Meldžiuosi už žmones, kurie prašo už juos pasimelsti, arba už visus pašaukimų įvykius, už rusus, už lietuvius, už belgus...

Turiu du meldimosi būdus. Vienas - tai malda, kuriai specialiai skirių laiką. Bandau jo skirti tiek, kiek įmanoma. „Tiberiadoje“ melsdavausi po aštuonias valandas per dieną. Čia, Lietuvoje, laiko turiu mažiau ir meldžiuosi dvi tris valandas. Tačiau prašau ir nuolatinės maldos malonės, kad galėčiau melstis darydamas ką nors kita. Tad meldžiuosi visada, niekada nepaliaudamas: ar valgau, ar prausiuosi, net miegančią naktį gyva malda, kadangi tai Dievo dovana. Mano žmogiška malda susideda iš prašymo, kad nesiliautų dieviška malda.

Mano malda labai paprasta. Galiu melstis tik kaip vargšas, ir tai geriausia malda, kaip vaiko. Dievas supranta mano žodžius. Jie nėra tobuli, bet Jis supranta viską, ką noriu pasakyti.

Religija

NETRADICINIS EKUMENINIS SUSITIKIMAS

Žodis ekumenizmas (gr. *oikumene* (ge) - gyvenamoji (žemė)) reiškia judejimą, siekiantį visų krikščionių Bažnyčių suartėjimo. Taip ekumenizmas apibūdinamas ir Vatikano II Susirinkime: "Mūsų mintis pirmiausia krypsia į krikščionis, atvirai išpažistant Jėzų Kristą, kaip Dievą ir Viešpatį, ir vienintelį tarpininką tarp Dievo ir žmonių, vieno Dievo: Tėvo, ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios, garbei" (Dekretas apie ekumenizmą "Unitatis redintegratio"). Deja, dažnai pasaulyje ir Lietuvoje ekumenizmo termino prasmė keičiamā: juo dažnai suprantamas ir tarpkultūrinis bendravimas, ir bet koks tarpreliginis dialogas bendruju žmogiškųjų vertybų pagrindu. Lietuvoje ši "tradicija" vis pagyvinama įvairių "ekumeninių" konferencijų (kaip ir 1993 m. rudenį vykusios Kultūros ir švietimo ministerijoje), kuriose dalyvauja ir judėjai, ir musulmonai, ir įvairių induizmo krypcijų išpažinėjai. Prisimenant pirmuosius tikrojo ekumenizmo žingsnius, reikėtų paminėti bene 1991 m. rudenį mokytojo ateitininko Vytauto Toleikio Vilniaus mokytojų namų salėje organizuotą ekumeninę konferenciją, kurioje kartu su seniūniais, Romos katalikais ir kitais tradiciņių Lietuvos krikščioniškų konfesijų atstovais dalyvavo ir jauna neoprotestantiška "Emanuelio" bendruomenė. Tada, gal pirmajį kartą Lietuvoje, buvo suprasta (bent jau dalyvavusių susitikime): ekumenizmo pagrindas - ne kultūrinės aplinkos sąlygojamą tradicijų bendrystę, bet pirmiausia vienijimasis žmonių, išpažistantų Jėzų Kristų savo Viešpačiu ir Gelbetoju.

Kitais metais - 1992-ųjų sausį - įvyko

Lietuvos Biblijos draugijos steigiamasis susirinkimas, pakvietęs Šv. Raštą platinti Lietuvos krikščioniškas konfesijas. Jame dalyvavo praktiskai visų krikščionių Bažnyčių atstovai (šalia tradiciņių konfesijų - sekminininkai, Septintosios dienos adventistai, "Emanuelis"). Tuokart nebuvo tik "Tikėjimo žodžio", dar vienos kitos mažesnės bendruomenės narių. Ir 1993 m. vasarą neformaliam krikščioniškam bendradarbiautivui paskatinė didelės bei autoritetingos tarptautinės, interkonfesinės krikščioniškos organizacijos *Youth With A Mission* humanitarinės pagalbos laivas *Anastasi*, tada atplaukęs į Klaipėdos uostą. "Emanuelio" bendruomenės padedama jo komanda Vilniuje organizavo ekumeninę konferenciją, turėjusią gilesni poveikį jos dalyviams, bet, deja, mažą visuomeninį atgarsį.

Ir štai 1994 m. sausio 27-29 d. vyko Vilniuje netradicinis ekumeninis susitikimas "Dėl Tavės, Jézau!" Pati jo idėja kilo iš katalikiško jaunimo - Vilniaus šv. Jonų bažnyčios bendruomenės. Veiksmui, kaip dažnai nutinka, pažadino žodis, ištartas Šv. Jonų bažnyčios prefektas kunigo Eitydo Merkio. Jis dar 1993-ųjų rudenį pasiūlė 1994-ųjų maldos už krikščionių vienybę savaite paversti ekumeninio susitikimo savaite. Pamatas tam tikram optimizmui buvo: mat jau seniau Šv. Jonų bažnyčios bendruomenės jaunimas bendravo su bendraamžiais evangelikais reformatais, stačiatikių giesmininkais. Tačiau jau svarstant renginio planą iškilo pasirinkimas, kuris platesniame kontekste galėtų būti vertintinas kaip pasirinkimas tarp tikėjimo transcendentiskumo perspektyvos ir religijos istorinio tradicionalizmo. Šis pasirinkimas nėra vienareikšmis. Vieną pobūdį jis įgauna, sprendžiant įstatymu

leidimo problemas (kokia pasirenkama tradicinės arba valstybinės religijos apibrėžtis). Čia kriterijumi tampa kultūrinį valstybės pagrindų sauga, vertybinių visuomenės orientacijų sankloda. Tada istorinis tradicionalizmas tampa natūraliai svarbiu veiksniu.

Kitais atvejais (pvz., rengiant ekumeninį susitikimą) reikšmingas turėtų būti kitas kriterijus: tikėjimo išpažinimo turinys. Tad ekumeninio susitikimo sumanytojams iškilo aiški dilema: ar kviečti tik "senus istorinius" pažiūstamus, ar ir tas krikščioniškas bendruomenes, kurios paprastai skiriamos į neaiškią naujų religinių sajūdžių grupę. Buvo pasirinkta antra galimybė ir kartu katalikiška ekumenizmo samprata: "Šitame vienybės judėjime, vadinaname ekumeniniu, dalyvauja visi tie, kurie meldžiasi triasmeniam Dievui ir išpažista Jėzų savo Viešpačiu ir Išganytoju" ("Unitatis redintegratio"). Tad katalikams reikėjo pripažinti, jog ir "Tikėjimo žodis", oponuodavęs mūsų Bažnyčiai, yra broliai krikščionys, o naujosios krikščioniškos bendruomenės per susitikimą atsiverdamos Tradiciją saugantiems Kristaus sekėjams galėjo sustiprinti savo krikščionišką tapatybę.

Taip, prisimiant didžiausios Lietuvoje ir seniausios krikščioniškos Bažnyčios atsakomybę, buvo žengtas dar vienas žingsnis - kreiptasi į visas krikščioniškas bendruomenes. Ir visos atsiliepė.

Tarpininko ir organizatoriaus vaidmenį, išlikdamas "neutralia zona", prisimė Vilniaus universiteto Religijos studijų ir tyrimų centrą, užsibrėžės akademine veikla ne tik padėti atkurti religijos ir kultūros ryšį visuomenės gyvenimine, bet ir stiprinti ekumenizmą kaip bendrumo visuomenėje pagrindą. Ilgametė ekumeninio judėjimo patirtis Va-

karuose parodė, kad be krikščioniško bendrumo išgyvenimo ir šios patirties įsiųmoninimo tolesnės bendros intencijos, diskusijos, konferencijos ir kiti bendri renginiai dažnai lieka bevaisiai.

Ilgametis ekumenizmo puoselėtojas kardinolas Johannes Willebrands susitikime su nedidele įvairiataute krikščionių bendruomene Romoje šiais metais sausio mėn. kalbėjo: "Kodėl nesulaukiame ekumenizmo pavasario? - Stinga asmeniško bendaravimo, artimesnio vienas kito pažinimo ir bendros maldos". VU Religijos studijų ir tyrimų centras tapo kaip tik ta vieta, kur artimesniams susipažinimui ir tarpusavio supratimui galėjo susirinkti tie, kurie norėjo padėti tikrojo ekumenizmo pagrindus. Kaip po susitikimo pasakė "Tikėjimo žodžio" bažnyčios pastorius Giedrius Saulytis, "svarbu, kad nebuvu aiškių šeimininkų, diktuojančių savo sąlygas. Buvo tikrai sudaryta terpė, kuriuoje kiekvienas galėjo būti savimi, bet vis dėlto suvokdamas, kad yra dar ir kiti. Kiti, su kuriais jungia vieną tikėjimą. Tokio nusižeminimo pareikalavimas iš tiesų buvo būtina sąlyga dalyvauti šiame susitikime".

Norėtusi pabrėžti du praktinius šventės organizavimo aspektus. Pirma, pats bendruomenių "sukvietimas" mažų mažiausia mokė būti tolerantiškais: dažnam tik lozangas - "priimk kitus tokius, kokie jie yra" - susitikimo organizatoriams tapo naujos patirties "sutvarkymo" principu. Antra, atėjo aiškus suvokimas, kad esame šiame krašte vienai šalia kito neatsitiktinai: įpareigoti ne tik sugyventi, bet ir būti kartu.

Pagaliau įvairiuose susiejimuose, svarstymuose, pasitarimuose buvo "at-rasta" trijų dienų ekumeninio susitikimo struktūra kaip kopimo į didesnį aiškumą pradžia, tiek matant mūsų tikėjimo bendrumą, tiek prasmingai vertinant skirtumus. Šias tris dienas užpildė 9 krikščioniškųjų konfesijų atstovai: evangelikai reformatai, evangelikai baptistai, Evangelisko tikėjimo krikščionių sajunga (sekmininkai), Rytų apeigų katalikai (unitai) Vilniaus bendruomenė, stačiatikių Ženklo iš Dangaus Švč. Mergelės Marijos parapijos bendruomenė, Septintosios dienos adventistų bažnyčia, "Tikėjimo žodis", "Emanuelis",

Vilniaus šv. Jonų bažnyčios katalikų bendruomenė. Renginio dalyvių lėšomis buvo išleistas ekumeninis giesmynas "Dėl Tavęs, Jézau!", surengta krikščioniškosios literatūros paroda. Pastaruojuose darbuose dalyvavo ir Naujoji apaštalu bažnyčia. Evangelikai liuteronai šiuokart buvo stebėtojai. Kaip negalintys kartu su kitais melstis ir giedoti, susitikime nedalyvavo sentikiai.

Dar kartą atmintyje peržvelgę tas praėjusias dienas, iš tiesų galėtume jas traktuoti kaip laiptelius didesnio aiškumo link.

Pirmą dieną (I. 27) į VU Religijos studijų ir tyrimų centrą susirinko po 12 šventėje dalyvaujančių bendruomenių narių. Vakaro struktūra priminė Žodžio liturgiją, kur žodžiui grąžinama ne tik komunikatyvinė, bet ir kuriančioji galia. Bendra malda ir Šventojo Rašto skaitymas bei giesmės buvo preliudas kungių ir pastorų maldai prie lietuviškos duonos. Žodžiai, skirti Dievui, ir po to dalijama duona įgalino neformalai bendrauti ir suvokti, jog esame viename krašte ir meldžiamės vienam Viešpačiui. Ir dar viena pirmosios dienos ypatybė - jos "tarsi - neužbaigtumas" (po duonos pasidalijimo "oficialioji" dalis buvo baigta, bet niekas nesiskirstė - bendaravo, vaišinosi, giedojo), įrodės, jog ekumeninio susitikimo sékmė slypi ne išmintingose diskusijų temose, stiprioje programoje, struktūroje ar formoje, bet ją laiduoja maldos žodžių kūryba - bendros erdvės atviram pokalbiui radimasis.

Antrą šventės dieną (I. 28) VU Teatro salėje buvo pasiūlyta ir realizuota savotiškai nauja "ekumeninės komunikacijos" forma: kiekviena susitikime dalyvavusi bendruomenė kitiems skaitė savo pačios pasirinktą Biblijos išstrauką. Buvo galima pasirinkti bent tris galimybes: saviraišką (galbūt atskleisti savireflexiją, "savęs matymo" Dievo Žodyje gilių), komunikaciją ir "konfesinę kerigmą" (kaip darė Septintosios dienos adventistai Vilniaus bendruomenės presbiteris, Šventojo Rašto tekstais išsakydamas savo konfesijos doktriną). Vakaro pabaigoje Juditos Leitaitės ir Gintauto Abariaus (fortepijonas) atliktos krikščioniškos giesmės tapo lyg ir suvienijimo aktu, būtinu po skirtingo kalbėjimo būdų patyrimo. Tačiau bene svariausiu antros

dienos įvykiu tapo pokalbis Religijos studijų ir tyrimų centre, kuriame dalyvavo visų susirinkusių konfesijų kunigai ir pastoriai. Jo svarba gal buvo kiek neįprasta - tai drąsa būti atviriems.

"Visa, ką aš pamačiau, buvo nauja, - kalbėjo unitų kunigas Pavel Jachimec. - Iki šiol turėjau vos ne priešišką įspūdį apie tokio pobūdžio susitikimus. Bet kai pamačiau, kad įvairios konfesijos gali kartu šlovinti Dievą, man buvo tiesiog nuostabu. Aš pats daug ką supratau ir išmokau iš kitų." Šiaulių Laisvosios krikščionių bažnyčios tarybos narys Vitoldas Balčiūnas taip išreiškė naują patirtį: "Man gera buvo būti kartu, kalbėtis, nes mus vienija tas pats Kristus. Tai geras būdas ieškoti bendaravimo, tarpusavio supratimo, tarpusavio meilės. Mes, būdami žmonės ir būdami skirtinti, radę bendra tarpusavyje, galime liudyti Dievo meilę". Kunigas Eityndas Merkys pastebėjo, jog tokis liudijimas geriausiai galés būti išreiškiamas bendrais darbais.

Antra susitikimo diena davė proga, remiantis tuo pačiu šaltiniu (Šv. Raštu), vienas kitam išsakyti skirtings dalykus, o trečią (I.29) dieną Vilniaus 2-osios politechnikos mokyklos salėje bendruomenės galėjo išreikšti savitumą, giedodamas savo giesmes, liudydamas tikėjimą ir gyvenimą juo. Visas šių bendrumų ir skirtumų kaleidoskopas "siūlė" įvairias asociacijas ir apibendrinimus. Unitai ir stačiatikiai į sceną atsivedė vaikus, kurių nesceniškumas ir nuoširdumas piršo mintį, kad Lietuvoje keturių šimtmecčių tradicijų turinčių konfesijų dvasia gali atgimti tik leisdama atžalas iš pačių šaknų.

Evangelikai reformatai, šiame susitikime vieni atstovavę pirmajai protestantizmo bangai Lietuvoje, "prisistatė" į sceną išleisdami ne savo gražų jaunimo būrelį, o "klasiškinį" vyresnių žmonių chorą.

Sekmininkų Vilniaus bendruomenė, jungianti net septynių tautybių žmones, galėjo padaryti kiek netikėtą įspūdį, savo tikėjimą liudydama pakilos ir net kiek patosiškos nuotaikos dainomis giesmėmis.

Naujosios krikščioniškos bendruomenės išsiskyrė šiuolaikiškais ritmais, temperamentingu savęs teigimu ir aktyvia geranoriška nuostata.

Akivaizdi krikščionišku bendruomenių raiškos įvairovė ir kartu stebinantis visų bendrumo išgyvenimas suteikė progą suprasti, kad visus skirtumus galima priimti ne kaip vieną nuo kito skiriančias pertvaras, o kaip savitus, todėl brangius kito bruožus. Susitikimas parodė, kad mes savo skirtumais galime būti veidrodžiai vieni kitiems, ir leido patirti, jog skirtingumas gali padėti pagrindus vienovei.

Kokios yra šio įvykio išvados ir kokios galėtų būti jo pasekmės?

Pirma, kaip ir pats krikščioniškas tikėjimas, taip ir ekumenizmas turi būti ne tik suprantamas, bet ir išgyvenamas. Antra, tokio išgyvenimo patyrimas yra

ne tik įvykės faktas, bet pasėta sekla, kurios "sudygimas" priklauso nuo mūsų visų intencijų. Šis patyrimas turėtų skatinti ieškoti tolesnio bendro kelio blaiviai ir atsakingai, neorganizuoti skubotai parodomujų renginių, bet brandinti vidinį ryšį ir tolesnį tarpusavio atvirumą, nepaversti bendrų intencijų ir galimų darbų prakilniomis kalbomis. Kalbėjimas būtinės, kai jis atveria kelią veiksmui; kalbėjimas nereikalingas, kai veikti nesiruošama, ir žalingas, kai atstoja veiksmą.

*Irena Eglė Laumenskaitė
Arūnas Peškaitis*

pradžioje Bažnyčiai, plėtojančiai savo diplomatinius santykius, Europos vienijimo procese vis sunkiau sekési neįspainioti "tik į laiko interesus".

Europos Sajungos federalistų kongrese pasakytoje kalboje Pijus XII ne tik išdėstė poziciją Europos integracijos proceso klausimu, kuri tapo vėlesnių popiežių nuostata, bet ir pritarė dar ir dabar neigydintiems Europos politinės sajungos metmenims. Pateikę nuorodą, kaip formuoti ir organizuoti Europos sajungą, popiežius ganetinai detaliai aptarė suvienijimo priešliaudas. Europos suvienijimo sąlyga jis pavadinė bedarbystės problemos išsprendimą, transporto sistemos pagerinimą, privatinės teisės unifikavimą bei katalikiškų privačių mokyklų sustiprinimą. Apskritai Pijaus XII kalboms buvo būdinga tai, kad jose palaikomi ir remiami pirmieji Europos bendrijos kūrimo žingsniai, neteikiant konkrečių siūlymų, kaip spręsti pavienies Europos integravimo problemas.

Pijaus XII pontifikato metu institucijų lygmenyje žymesnių pokyčių nebuvu. Strasbūre buvo įkurta Vatikano atstovybė, stebėjusi Europos Tarybos veiksmus. Šventasis Sostas ir dabar yra Europos Tarybos kultūros tarybos narys. Deja, Europos Taryba įstatymų neleidžia, o tik teikia rekomendacijas. Jos dažnai būdavo Briuselio įstatymų iniciatyvų pagrindas; tai pasakytina apie vėliau pradėtą igyvendinti švietimo programą ERASMUS. Be to, šeštame dešimtmetyje Strasbūre veikė ir Strasbūro vyskupo globojamas Katalikų informacijos centras. Reikia atminti, kad anuomet pats Europos integravimas dar tik buvo prasidėjęs: 1952 m. įkurta Europos anglies ir plieno bendrija (EGKS), 1958 m. - Europos ekonominė bendrija.

Šeštam dešimtmetyui buvo būdinga tai, kad Europos politiką didžiaja dalimi vykdė krikščionys, taigi popiežiaus politika tiesiogiai galėjo kurti bendrą Europos identitetą. Krikščioniški gyvenimo orientyrai bei vertybės, skirtinės negu mūsų dienomis, dar buvę plačiai paplitusios ir joms pritariama. Kad Šventojo Sosto pasisakymų turinys bei institucinė veikla Europos mastu vis dėlto davė ne itin daug vaisių, lémė tai jog Bažnyčia turėjo nedaug sąlycio taškų.

ŠVENTASIS SOSTAS IR EUROPOS SUVIENIJIMAS

Galima sakyti, kad jau šio amžiaus pradžioje Šventajam Sostui rūpėjo Europos suvienijimas. Konkrečia data būtų galima laikyti Pirmojo pasaulinio karo pabaigą. Tąsyk Benediktas XV, nepri tardamas Paryžiuje priimtoms taikos sąlygomis, 1920 m. gegužės 23 d. enciklikoje "Pacem, Dei munus pulcherrimum" paragino Europos tautas, atmetus visokio pobūdžio rungimasi ir įžedinėjimus, susivienyti tokiuje krikščioniškoje meilėje, kuriai neegzistuotų užsieniečiai. Vėliau, pasibaigus Antrajam pasauliniams karui, Pijus XII ryžtingai pasisakė už taika suvienytyos Europos sukūrimą. Katalikų Bažnyčios požiūris į Europos integravimo procesą, prasidėjusį po 1945 m., iš esmės nuo pat pradžių buvo teigiamas ir konstruktivus dėl to, kad jis daugiausia lémė padražinanti Pijaus XII pozicija.

Pijus XII kaip pagrindinis iniciatorius

Visi paskesni popiežiai, vyskupų bei katalikų pasauliečių pasisakymai apie Europą remiasi Pijaus XII pareiškimais, todėl jis galima vadinti katalikų indėlio į Europos suvienijimą iniciatoriumi. Jo pasisakymai apie Europą iš dalies atspindi diskusiją Europos suvienijimo pastangu klausimui. Tai, kad popiežiaus svarstymuose anksti išniro Europos politikos klausimai, rodo Šventojo Sosto

tikrą suinteresuotumą Europos suvienijimu. Pijaus XII pranešimai, prakalbos, pamokslai bei laiškai, pasakyti ir parašyti 1940 - 1948 m., daugiausia buvo skirti Antrojo pasaulinio karo arba pokario situacijai Europoje. Apskritai minėtuose tekstuose keliamą Europos tautų meilės ir brolybės idėja.

Pijaus XII kalboje, pasakytoje kardinolų kolegijai 1948 m. birželio 2 d., buvo pritarta Europos suvienijimo minčiai atsižvelgiant į Hagoje vykusį Europos kongresą. Europos integravimo proceso Pijaus XII matė tokį Bažnyčios indėlį: Bažnyčia kaip pasaulinė, tautas jungianti institucija, o pontifikatas kaip integraciniis bei bažnytinis ir moralinis autoritetas ragina Europą suvienyti, idant taip paskatintų europiečius atlirkti šį uždavinį. Europos suvienijimo pagrindimą ir būtinumą popiežius kildino iš bendro istorinio Europos valstybių paveldo bei Europos tautas jungiančių krikščioniškų vertibių.

Pijus XII ne tik palaikė Europos vienijimo procesą. Tuo metu, kai Europos suvienijimo idėja dar tik buvo pradėta igyvendinti politiniu mastu, jis jau ganėtinai konkrečiai brėžė politinės sąjungos kontūrus, realizuotiną formą. Tačiau, kurdamas tokį planą, popiežius stengėsi neatsiriboti nuo dvasinės Bažnyčios sferos, idant jos neįspainiotų į "laiko" klausimus. Vis dėlto turint omenyje minėtos Pijaus XII kalbos kontekstą, matyti, kad šešto dešimtmecio

su ūkio politika, o ši anuomet buvo išskirtinė Europos integravimo proceso dalis.

Pauliaus VI, kaip ir Pijaus XII, pasakymai suvienytose Europos reikalau buvo teigiami. Ir Pijus XII, ir Paulius VI Europos vienijimo proceso būtinybę ir pateisinimą įžvelgė bendrame Europos tautų istoriniame pavelde bei jas siejančiose kultūros, moralės ir religijos vertybėse.

Paulius VI pabrėžė, kad būtina sukurti tarptautinę, žmogui tinkamą žemės ūkio politiką, kuri Europai būtų reikšminga tarptautinio solidarumo požiūriu. Kadangi taikos problema septintame ir aštuntame dešimtmetyje Vakarų Europos suvienijimui jau nebebuvo aktuali, klausimas apie jungtinės Europos pamatus Pauliaus VI kalbose igijo didesnę reikšmę. Jo supratimu, Europos vienijimo pamatas yra kiekvieno piliečio pareiga dalyvauti Europos integravimo procese ir pagal išgales ji remti. Sykiu Europos piliečiai turi matyti ne tik integravimo teikiamus privalumus, bet ir savo priedermes Rytų Europos bei ne Europos valstybėms. Pauliaus VI nuomone, vykdant šias priedermes, "nelygstamos vertės laikančią jėgą" igyja katalikų tikėjimas, vienijimo procesą paremiantis kultūros bendrumu ir pripildantis gyvos dvasios.

Skirtingai nuo jo pirmtakų, Pauliaus VI pontifikato metu Briuselyje, Strasbūre ir Liuksemburge jau veikė didelis euroaparatas. Būdamas popiežinės diplomatių akademijos Romoje absolventas bei ilgametis diplomatė, Paulius VI gerai išmanė Europos politikos reikalus. Jo rūpesčiu Briuselyje buvo įkurta nunciatura Europos bendrijai. Taip daryta viliansis, kad jungtinėje Europoje Bažnyčios padėti garantuos konkordatas; šitokiemis svarstymams bus įtakos turėjusi Montini veikla pasirašant Vokietijos reicho konkordatą (1933 m. liepos 20 d.). Deja, dar ir dabar toks Europos bendrijos konkordatas nepasirašytas, o pakitusios vertybės ir sekularizacija vis labiau mažina galimą derybų erdvę.

Katalikų Bažnyčia ir Europos institucijos

Pauliaus VI pontifikato metais įvairios institucijos pradėjo veikti aktyviau.

Be Europos bendrijos nunciatūros, sparčią veiksmą ēmėsi Europos Vyskupų Konferencijų Taryba (CCEE) ir Europos bendrijos narių Vyskupų Konferencijų Taryba (COMECE), kurių būtinės buvo Briuselyje. Jézuitai įkūrė "Office Catholique", įvairios katalikiškos organizacijos, kaip antai Caritas, Belgijos sostinėje atidarė savo biurus. Šie faktai visuomenėje nesulaukė didesnio atgarsio dėl to, jog jau aštuntaame dešimtmetyje Briuselyje darbavosi daugiau negu 1 200 lobistų. Be to, protestantams Briuselyje atstovavo praktiškai vien tik Ekumeninis centras. Bažnyčių ekumeninė taryba irgi veik negvildeno visai Europai būdingų klausimų. Todėl Europos tarptautinės katalikiškos institucijos daugiausia turėjo pasiskliauti savo pačių jėgomis.

Pareigą remti taiką bei tarpusavio meilę ir teisingumą Europoje popiežius Paulius VI pavadino doroviniu Europos suvienijimo pamatu. Popiežius susiejo šias vertybės su reikalavimu, kad Europos bendrijoje būtų įgyvendinta socialinė taika; taip jis traktavo visą kompleksą problemą: ekonominio vystymo, socialinės pažangos, teisės į darbą, sveikatos apsaugos, žodžiu, visa tai, ko reikia žmoniškoms gyvenimo sąlygoms Europoje sukurti. Paulius VI įvardijo ir konkretius Europos bendrijos tikslus: užimtumo problemą, darbėnių laisvo kilnojimosi teisę (migracijos klausimą) ir gyvenimo lygio pakėlimą. Jis suformulavo tris jungtinės Europos pamatus: teisingumą, meilę ir socialinę taiką krikščioniškai orientuotos bendrabūvio Europoje konceptijos kontekste.

Be minėtų dalykų, Paulius VI, kaip ir Pijus XII, lietė ir paskiras Europos integravimo problemas, manydamas, kad jų išsprendimas yra ilgalaikei Europos bendrijos egzistavimo sąlyga. Jis nurodė sprėstinas problemas, sulornulavio siektinus tikslus, bet nepateikė konkretių sprendimo ir įgyvendinimo būdų. Pavyzdžiu, Paulius VI atkreipė dėmesį į tai, jog į integracijos procesą turi būti įtrauktas ir Europos jaunimas. Be to, jis reikalavo, kad būtų įgyvendinta energijos vartojimo pusiausvyra, nes tai yra visuotinės gerovės Europoje sąlyga. Popiežius išreiškė savo požiūrį ir į motyklas Europoje, nes jos turėtų būti pa-

matas jaunosios kartos europietiškai sąmonci formuoti. Taip pat Paulius VI pabrėžė profesinio lavinimo, žemės ūkio bei Europos sostinių kaip Europos vienijimosi proceso centrų reikšmę.

Pijaus XII ir Pauliaus VI prakalbų ir kreipimusi adresatai yra skirtingi. Pijus XII savo kalbas, gvidlenančias jungtinės Europos klausimus, skirdavo klausytojams, kurie tiesiogiai nespręsdavo Europos problemą. Paulius VI savo kalbomis kreipdavosi į tiesiogiai Europos problemas vienokiu ar kitokiu būdu sprendžiančius asmenis: Europos parlamento narius, Europos institucijų tarnautojus ir diplomatus. Adresatai buvo skirtingi todėl, kad Paulius VI laikais Europoje jau buvo susiformavusios interesų grupės, kurių šeštame dešimtmetyje dar nebuvu. Ekonominiai bendrijai 1967 m. tapus Europos bendrija, Briuselyje prieikė priimti daugiau įvairių sprendimų, tarp jų ir susijusių su Bažnyčia. Anksčiau svarbiausiai būdavo ekonomikos ir žemės ūkio klausimai, o dabar pamažu į pirmą planą išniro vystymo, socialinės sferos ir auklėjimo problemas.

Sykiu Bažnyčiai teko įveikti dvi problemas. Viena vertus, pačioje Bažnyčioje įsigalėjo didesnis pliuralizmas, sukélęs tam tikrą įtampą, tad atstovauti tradicinėms vertybėms visuomenėje tapo sudėtingiau negu lig tol. Be to, Europoje nebuvu gausu adresatų, kurie aštuntame dešimtmetyje būtų galėję suvokti diskusijos dėl vertybų rezultatus. Europos bendrijos tarnautojai Briuselyje dažniausiai būdavo juristai ir ekonomistai, atstovavę skirtingoms konfesijoms, kultūroms ir regionams. Tik po pirmųjų tiesioginių Europos parlamento rinkimų 1987 m., baigiantis Pauliaus VI pontifikatui, Europos parlamento nariai tapo konkretais Bažnyčios adresatais. Vis dėlto šis organas išgai ir sunkiai turėjo kovoti dėl įtakos iki Maastrichto nutarimų.

Trečioji Vatikano Europos politikos problema ta, kad įvairose Europos bendrijos šalyse katalikų Bažnyčios teisinis statusas ne tik nevienodas, bet iš dalies net visai priešingai apibrėžtas (pvz., Vokietijoje ir Prancūzijoje). Vadinas, Šventasis Sostas turi elgtis labai diplomatiskai, idant galėtų kalbėti visų

kraštų Bažnyčių vardu. Kai kurių sunukumų kyla dėl to, kad Vatikano diplomatinė tarnyba yra internacinalinės sudėties; iš Indijos arba Lotynų Amerikos kilusiam Šventojo Sosto reprezentantui Briuselyje nelengva perprasti Europos integravimo problemų esmę.

Jono Pauliaus II pontifikatas - nauji akcentai

Jonas Paulius II 1978 m. spalio mėn. katalikų Bažnyčiai ēmė vadovauti kaip vyskupas iš krašto, priklausiusio anuomet dar egzistavusiam Rytų blokui. Jei tai būtų atsitikę šeštame dešimtmetyje, ko gero, Bažnyčios ir valstybės savykiuose būtų kilusi įtampa, prasidėjusios represijos. Šventasis Sostas pasirodė esąs ideologinių stovyklų taikintojas ir tarpininkas, kaip antai KSZE derybų metu. Kita vertus, pasiekėsimas i Joną Pauliu II 1981 m. gegužės 13-ąją rodo, kad anuometiniame Rytų bloke būta jėgų, suinteresuotų popiežiaus lenko nužudymu. Labiausiai savo kelionėmis į tévynę popiežius Jonas Paulius II parodė, kad jis neabejotinai trokšta gilinti bei plėtoti stabilaus *modus vivendi* siekiančią Šventojo Sosto Rytų politiką.

Jono Pauliaus II pontifikato metu Šventojo Sosto indėlis į Europos suvienijimą tapo labiau susietas su Bažnyčios galvos kilme. Europos vienijimo kontekste Rytų Europa Šventajam Sostui darësi vis reikšmingesnė. Iki tol Roma, pasakydama Europos suvienijimo klausimais, remdavosi Vakarų Europos integravimo procesu ir bûdavo su juo susijusi, tačiau sąmoningai atsižvelgdavo ir į Rytų Europą.

Pauliaus VI reikalavimas, kad Rytų Europa būtų įtraukta į Vakarų Europos vienijimo procesą, tikriausiai ne tik būtų pakenkės Šventojo Sosto ryšiams su Rytų bloko šalimis, bet ir būtų prieštaravęs Vakarų Europos valstybių, prie kurių prisijungė ir Šventasis Sostas, įtempimo mažinimo politikai. Jonui Pauliu II pontifikato metu Šventojo Sosto Rytų politika tapo katalikų indėlio į Europos suvienijimą dalimi.

Jono Pauliaus II pontifikato metais Šventasis Sostas dėjo dar didesnes pastangas, kad Rytų Europoje būtų įgyvendintos žmogaus teisės, kad būtų laikomasi religijos ir sažinės laisvės. Iš Lenkijos kilęs popiežius ne tik sakė sveikinimo kalbas, bet ir savo sensaciniomis kelionėmis pradėjo naują Šventojo Sosto tarptautinių savykių erą, kurią būtų galima pavadinti "pastoracine diplomatija".

Krikščionybė ir kultūrinis Europos identitetas

Ne taip, kaip jo pirmtakai, Jonas Paulius II neskiria daug dėmesio Europos suvienijimo proceso pamatams. Užtat jis pabrėžia, kad dabar, kaip ir praėjusiais laikais, Europos evangelizavimas turi lemti jos identitetą. Savo pasiskymuose apie Europos suvienijimą ir apskritai politikos bei socialinės etikos klausimais Jonas Paulius II nuolatos pabrėžia žmogaus kaip asmeniško subjekto prioritetą. Domėdamasis Europos integracija, giliai suprasdamas būtinybę politiškai suvienyti Europą, popiežius visų pirma yra sielovadininkas, kurio kalboms bûdingas gilus dvingumas.

Jono Pauliaus II politika pranašavo neįtikėtiną politinę cezūrą, kurią Europai atneše 1989 ir 1990 m. Kalbant apie nūdienos Europą ir atsižvelgiant į lemiantias jėgas, istorija tampa dabartini, o dabartis - kelio į ateitį lémėja. Europos atsakomybės, kokiajų pateikia Maxas Weberis veikale "Politika kaip profesija", šaknys yra įvairialypės. Neabejotina, kad tvarkos samprata, veikima Prancūzijos revoliucijos suformuluota kaip laisvės, lygibės ir brolybės reikalavimas, daugeliu atžvilgiu yra krikščioniškosios minties lobyno sekularizacija. Kaip nuolatos pabrėžia Jonas Paulius II, Europos integracijos procese nūnai reikia ypatingo dėmesio šioms pagrindinėms teisėms: negimusios gyvybės saugojimas, pagarba gyvybei, orus sugyvenimas Europoje, kurioje būtų įgyvendintos demokratinės, liberalios, aplinką tausojančios pagrindinės teisės.

Šventojo Sosto uždavinys Europos integracijos procese visų pirma yra atgaivinti europiečių suvokimą, kad jų kultūrinį identitetą didžiaja dalimi yra nulėmusi krikščioniška patirtis bei gyvensena. Europa yra ne tik politinė galimybė, Europos kultūrinė reikšmė atispindi ir jos tautų tikėjime bei vertybų sampratoje. Bažnyčios požiūriu, jėgų, galinčių suvienyti Europą ir rasti Europos identitetą, pirmiausia teikia krikščioniško tikėjimo sąmonės ir krikščioniškų vertybų išlaikymas.

Andreas M. Rauch

Iš vokiečių k.(Herder Korrespondenz, 1994, Heft 1) vertė Giedrė Sodeikiienė.

Kultūra

VERTYBĖS IR MOKYKLOS REFORMA

Lietuvos švietimo reforma remiasi dar 1992 m. aprobuota ir išleista "Lietuvos švietimo konцепcija". Joje pabrėžiama, jog "švietimo sistema grindžiama Europos kultūros vertybėmis: asmens

nelygstamos vertės, artimo meilės, pri-
gimtinės žmonių lygibės, sažinės laisvės,
tolerancijos, demokratinių visuomenės
savykių teigimu". Akivaizdu, kad Euro-
pos kultūros vertybės iš esmės yra krik-
ščioniškos, tad vienaip ar kitaip "gyvoja"
Vakarų civilizacijoje kaip kultūrą nor-
minantys kriterijai įvairių struktūrų,

socialinių grupių ar politikų veikloje.
Natūralu, kad Lietuvių einant į dabartinę
Europą tomis vertybėmis turi būti
grindžiama ir švietimo sistema, kurios
paskirtis - "ne pateisinant įteisinti susi-
formavusias socialines bei ideologines
struktūras, bet duoti pagrindą dinamiš-
kai atsinaujinančiai visuomenei, atvirai

ir kritiškai visuomenės sąmonei" ("Lietuvos švietimo koncepcija"). Vadinas, ir reformuojoje Lietuvos mokykloje deramą vietą turėtų užimti dorinio ugdymo ciklas. Tokio ciklo efektyvaus funkcionavimo mokykloje būtinės pagrindas - jo vidinės, "programinės" struktūros darna. Štai čia ir iškyla keletas problemų.

Visų pirma Kultūros ir švietimo ministerija yra aprobausi universaliąjį dorinio ugdymo programą (universaliosios programos "persunkia" visus mokykloje dėstomus dalykus), turinčią būti orientutru visų specialybų pedagogams. Tačiau, nesukūrus labai tikslaus tokios programos įgyvendinimo mokykloje "mechanizmo", pati programa tam-pa gražių (geriausiu atveju - prasmingų) teziių rinkiniui.

Ne geresnis ir pats dorinio ugdymo ciklas, šiuo metu jungiantis tatybos ir etikos dėstomuosius dalykus. Pasirinktas alternatyvus, pagal tévę ar pačių mokinijų pageidavimą etikos ir tatybos pamokų lankymas savaime kelia įvairaus pobūdžio prieštaras mokykloje. Taigi dorinio ugdymo "informinimas" ydingas, dėl to niekaip nepavyksta sukurti kad ir labai abstrakčios bendrosios dorinio ugdymo programos (bendroji programa - Kultūros ir švietimo ministerijos tam tikram dėstomajam dalykui patvirtinti minimalūs reikalavimai, bendrosios nuostatos, kuriomis remiantis mokyklos, patys mokytojai kuria individualias programas). Etikos pamokose dažnai vengiama pokalbių apie krikščionybę, tikėjimą, religiją, nes mokytojai mano, jog šias pamokas pasirinkę mokiniai ieško alternatyvios Bažnyčiai ir tikėjimui. O tatybos pamokos paprastai yra suprantamos tik kaip katechezė ir nekviečiamā apmąstyti gilaus tikėjimo tiesų turinio. Tad itin aktualūs tampa mokytojų kvalifikacijos kėlimo renginiai, į kuriuos būtų kviečiami ir etikos, ir tatybos mokytojai. Tokios paskaitos ir seminarai įgalina pedagogus suvokti dorinio ugdymo dėstomujų dalykų tikslų bendrumą ir kartu geriau pažinti vienems kitus. Pirmas toks seminaras Lietuvos mokytojų kvalifikacijos institute vyko dar 1993 m. kovo 23-26 d. Jį tada organizavo Kultūros ir švietimo ministerija, padedant LMKI Edukacinių

problemų katedrai. Seminarą vedė Tarptautinės krikščioniškųjų mokyklų asociacijos dėstytojai (Ollie Gibls, Glen Schultz, Henri Taews), tad suprantama, jog pagrindinis tokio seminaro privilumas buvo jo tiek teminis, tiek metodinis vientisumas. Temų aktualumas taip pat nekélė klausytojams abejoniu. Kalbėta apie žmogaus dvasinę būti, parodyta galimybė krikščioniškai atsakyti į klausimus: kas yra tikra? kas yra žmogus? kas yra tiesa? kas dora, moralu? Diskutuojant išskirti 4 švietimo filosofijos tikslai: rekonstruktivizmas (moksleiviai - visuomenės pamaina - turi pradeti keisti pačią visuomenę), gyvenimo supratimas (ekonomiškai ir dvaisiškai nepriklasomo žmogaus ugdymas), tautos išlikimas (tik laisvi žmonės sugebės netapti kitų žmonių vergais), socialinė branda (jei moksleivis suprastų save, geriau suprastų pasaulį). Vieناس svarbesnių ano seminaro trūkumų - ne-paisant labai geranoriškos ir ekumeniškos seminario vedyjų nuostatos, gryna protestantiška ("biblistinė") kai kurių temų interpretacija. Tai kirtosi su dalies tatybos mokytojų stipriu katalikišku užsiangažavimu, nors apskritai seminaras buvo įvertintas labai teigiamai.

Šioji sėkmė, matyt, iš dalies inspiravo ir šių metų kovo 7-11 d. LMKI Edukacinių problemų katedros vyr. mokslinės bendradarbės Laimos Žukauskienei organizuotą seminarą "Krikščioniškųjų vertybų pažinimas, ugdom moksleivių dorą ir demokratikumą". Be abejo, jau pavadinimas nusako renginio tematikos aktualumą. Tik reikia pažymėti, kad organizatoriams "nepasisekė" - į seminarą suvažiavo beveik vien tatybos mokytojai. Nebuvo įveikta ir kita problema - netolygus dėstytojų ir temų parinkimas.

Seminare aiškiai truko teminio vieningumo, nors jo ir ieškota. Pirmą dieną (03.07.) kalbėta apie šeimą kaip natūralią ir pirminę vertybų formavimosi terpę (Gediminas Navaitis). Apie tai ir "Pieno lašo" organizacijos pirmininkės Margaritos Marcinkevičienės pranešimas apie JT Vaikų teisių konvencijoje aptariamą teisę į tikėjimą, juolab dabar, kai tą teisę skirtingai aiškina tiek įvairios religinės grupės, tiek patys tévai. Deja, esminis šio pranešimo trūkumas ir buvo jo "teorizmas", nors iš dalies ir

pateisinamas, nesant Lietuvoje įstatyminių aktų įvairose tarptautinėse konvencijose fiksuočių teisių įgyvendinimui. Tądien kalbėta apie labai aktualią dorinio ir religinio ugdymo salyčio problemą (Aleksandras Žarskas). Visada sveikintinas bet kurio seminaro organizatoriu noras sukelti polemiką, pateikti dažnai prieštaringus požiūrius. Tačiau tokiu atveju diskusijai turi būti pasirengta, kitaip įkliūvama į nevaisingos eklektikos pinkles. Žarskaus kalbėsnai, regis, būdingas kategoriskas tonas, nors jo dėstomos mintys pakankamai kontroversiškos. Kai toks lektorius kviečiamas paskaitai, derėtu pasirūpinti ir specialiu temos aptarimu. Juo labiau, jog kitą dieną (03.08.) seminaro dalyviams panašia tema ("Krikščioniškosios pedagogikos esmė. Krikščioniškojo idealo esmė asmenybės ugdyme") kalbėjo docentė Stasė Dzenuškaitė, žinoma kaip Žarskaus oponentė. Labai svarbus Petro Plumpos bandymas apibrėžti krikščioniškas vertės, pagrįsti jų samprata, gildenant įvairius "laimės" sąvokos parametrus. Laimės siekis žmogui įgimtas, jos siekimas įmanomas, remiantis altruistine ar egoistine "gyvenimo strategija"; krikščionybė šioje Žemėje skleidžiasi kaip šviesa ir meilė, ji savo prigimtimi nesuderinama su prievarta...

Turbūt viena iš didesnių seminaro sėkių - kitą dieną (03.09.) 146-ame vaikų darželyje stebėta mokytojos metodininkės Giedrės Rugevičiūtės tatybos pamoka antrokams. Stebétinas mokytojos sugebėjimas prabilii į vaikus šiltą ir nuoširdžią, bet ne sentimentalia intonacija iš tikrujų parodė gyvą Kristaus mokslu pateikimą "mažutėliams". Nemeluota mokytojos "išpažintis" - prisiminimai iš vaikystės - ir atvérė vaikams tikrąjį altruzizmo, krikščioniškos aukos pasauli, kuriame tik ir galima atliki tokius nedidelius "žygius": piešti džiaugsmo piešinį sergančiam draugui ar išeiti į lauką su broliu ("nors ir nelabai norejau"). Mano galva, mokytojos Rugevičiūtės besiklausiusiems praktikams buvo ypač svarbu patirti tatybos dalyko integraciją bendroje vaikų ugdymo sistemoje. Mokytoja tai įgyvendina pačių vaikų originaliais darbeliais, padėdama kurti jiems savo pasaulėjautos vienovę.

Sunku ką pridėti prie kartu pamoką stebėjusios Dzenuškaitės išvados: "Mes pamatėme pamoką, atitinkančią visus krikščioniškos pedagogikos reikalavimus!"

Norėjosi tą dieną detalesnio krikščioniškųjų vertybų sklaidos ne tik mokykloje, bet ir visoje mūsų "nužmogėjusioje" visuomenėje aptarimo, bet seminaro organizatorius buvo sumanyta kitaip - popiet Šv. Kazimiero bažnyčioje klausémés kun. Jono Borutos paskaitos "Tikėjimas ir mokslas" (mano supratimu, toks įvardijimas daug tiksliau atitiko paskaitininko užmojas nei seminaro programoje pateiktasis: "Ar gamtos ir tiksliu mokslu teiginiai nesuderinami su religija?"). Pagrindinė paskaitos mintis - konfliktas tarp mokslo ir teologijos bei Apreiškimo tiesų neįmanomas iš principo. Visi istorijoje buvę (ir kai kada dabar tebesantys) "susirkitimai" kilo dėl tam tikro nesusipratimo, metodologinės klaidos, sričių neatšyrimo. O toks atskyrimas ir įtampų pašalinimas galimas, kai suprantama, jog mokslas - visada besivystantis, neatbaigtas, todėl tam tikrų jo teiginių sub-soliutinimas konkrečiu istorijos tarpsniu visada ydingas. Taip pat ir teologija kaip nekintamą Dievo Apreiškimo tiesų pažinimas nuolat gilėja. Tema, labai aktuali "mokslingam" teologų ar įvairių sričių teoretikų disputui, mokytojams praktikams aiškiai pasirodė "iškritusi" iš tiesioginio jų darbo konteksto: tai parodė ir prelegentui kelti klausimai, kupini beveik vien laikraštinį aktualijų.

Priešpaskutinę seminaro dieną (03.10.) Pedagogikos instituto mokslinė bendradarbiė Vaiva Vaicekauskienė analizavo galimą bendrosios dorinio ugdymo programos projektą. Tokio projekto pamatas būtų (kaip jau ir buvo minėta) etikos ir tiksibos pamokų siejimas panašios jų problematikos aspektu. Vaicekauskienė visų pirmą pabrėžė praktinį tokios integracijos aspektą, pateikdama įvairiopas pamokų vedimo metodikos pavyzdžių, aptardama įvairias pokalbio, diskusijos, klausimų kėlimo "technikas". Prelegentė pabrėžė būtinumą per etikos pamokas suteikti religijos žinių "minimumą", tai turėtų būti pokalbis apie tikėjimo rinkimosi kriti-

rijus, įvairių religijų palyginimas, žmogaus atsivertimo problema. Vėliau Pedagogikos instituto direktorius Žibartas Jackūnas aptarė krikščioniškosios kultūros tradicijų reikšmę ugdymo turiniui. Jo požiūris atspindi ganetinai sekularizuotos mūsų humanitarinės inteligenčijos pažiūras. Kalbėtojo nuomone, vertybės - tai visų pirma žmogaus dvasinės orientacijos klausimai, švietimo reformos tikslas - vertybiniu potencialo stiprinimas, krikščioniškosios etikos motyvai ne visuomet esą pakankamai "žemiški" (prelegento nuomone, Šv. Rašto kvietimas "apvaldyti žemę" prieštarauja ekologinei etikai). Kalbėdamas apie dviejų tiesų (mokslo ir religijos) teoriją, Jackūnas nurodė, jog jų siūlomas prieštaringes galimybes turėtų vertinti ir "teisti" sveikas protas, nors klausytojui taip ir liko neaiškūs to "proto sveikumo" kriterijai...

Tos dienos popietė buvo skirta ne tik mokytojams dabar aktualiai naujų religinių judėjimų Lietuvoje bei ekumenizmo temai (apie tai mokytojams kalbėjo šiu eilučių autorius). Buvo stengtasi parodyti pagrindinį demokratijos kilmės šaltinį - pagarbą žmogaus asmeniui, jo pasirinkimui. Tuo aspektu pažvelgta ir į įvairių naujų religinių judėjimų Lietuvoje įtaką mokykliniams ugdymui - kaip konkreti religinė grupė

gerbia žmogų, jo sugebėjimą savarankiškai ieškoti galutinės tiesos. Pabrėžta, jog nepagarba asmeniui yra esminis dabar Lietuvoje veikiančių sektų (munitų, jehovistų, mormonų) bruožas. Be to, Lietuvoje nepagrištai išplečiamą ir sektos savoka, taip vadinamos naujos krikščioniškos bendruomenės, o religinė grupė, tikrai išpažįstanti krikščioniškas vertynes, negali negerbti asmens. Su tokiomis bendruomenėmis įmanomas ir būtinės ekumeninis bendradarbiavimas. Pokalbis mokytojams buvo aktualus - tai rodė ir jų siekimas tiksliai atpažinti įvairias naujas religines bendruomenes, ir jų susirūpinimas, jog jų mokyklą eina įvairių rytiškų ar pagoniškų kultų sekėjai, tariamai gaivinantys tautines tradicijas ar pateikiantys "naują" etikos sampratą.

Paskutinę seminaro dieną (03.11.) Dalia Čiočytė pateikė Biblijos motyvų grozinės literatūros kūriniuose analizę, o VPU docentė Alma Stasiulevičiūtė - praktinius patarimus atestacijai besiruošiantiems kolegom.

Gerai apgalvotos struktūros nebuvinimas ir buvo didžiausias paties seminaro trūkumas. O ar tai netrukė mokytojams pažinti krikščioniškas vertynes, parodys laikas.

Arūnas Peškaitis

DU FILOSOFIAI POKALBIAI

Massimo Cacciari (g. 1944) yra bene labiausiai žinomas jaunesnės kartos italių filosofas. Šiuo metu jis užima Venecijos metro postą, išrinktas nuo PDS (tai dabartinis buvusios Italijos komunistų partijos pavadinimas, lietuviškos LDDP atitinkmuo). Dėsto estetiką Venecijoje. Dirbo kartu su 1990 m. mirusiu kompozitorimi Luigi Nono. Reikšmingas filosofo ir kompozitoriaus bendo darbo rezultatas yra Nono kūrinys "Prometejas", pirmąkart atliktas Venecijoje 1984 m.

Pirmame pokalbyje su *Nilsu Rölleriu* (išspaustintu Rytų-Vakarų filosofinio dialogo žurnale „Mesotes“ 1992, Nr. 3), minimi šie Cacciari veikalai: „[statymo ikonas“ (*Icone della Legge* - Milano, 1985; viena skyrių iš šios knygos, pavadintą „Ikonos“ (*Die Ikone*), žr. kn. *Bildlichkeit* / Red. Volker Bohn. - Frankfurt, 1990); „Būtinės angelas“ (*L'angelo*

necessario. - Milano, 1986; vokiškas vertimas *Der notwendige Engel* - Klagenfurt, 1987), „Apie pradžią“ (*Dellinizio* - Milano, 1990); „Laikas be Krono“ (*Zeit ohne Kronos* - Klagenfurt, 1986). Antrajai - *Maurizio Blondeto* pokalbi su Massimo Cacciari išspaustino Italijos vyskupų konferencijos dienraštis „Avvenire“, 1993 m. rugpjūčio ir spalio mėnesiais skyres keletą interviu polemikai, kurių paskatino nesenai įvykęs skandalas dėl politinės korupcijos Italijoje (vadinamas „Tangentopoliu“ arba „Kyšių miestu“), sukelęs aštrias vienėsių diskusijas: ar šalį, kadaise laikytą katalikiškiausia pasauluje, ištiko visuotinis „etikos žlugimas“? Šis interviu turbūt geriausiai reprezentuoja intelektualinių klimatų, šiuo metu vyraujantį Italijoje. Pasirodžius enciklikai „Veritatis splendor“, klausimas igauna naujos reikšmės.

Tekstus vertė *Rasa Asminavičiūtė*.

I

Kodel jūs, filosofas, parašėte knygą apie angelus?

Angelas - tai metafora. Knygoje "Būtinės angelas" aš, remdamasis angelo figūra, mėginau tiesiog panagrinėti vieną filosofinių temų, bent jau besibaigiant romantizmui; temą vėl atrandame Benjamingo padedami, ypač jo "Trauerspielbuch". Turima galvoje santiukį problema, tai, kas sieja vardą, tai, ką Benjaminas vadina "neprarastu (pa)vadinamuju vardo taurumu", su tuo, ką vardas ženklina arba turėtų ženklinti. Kodėl Benjaminas kalba apie "neprastą (pa)vadinamajį vardo taurumą"? Todėl, kad Benjaminui vardas nėra instrumentas, skirtas dalykams pavadinti, jis netarnauja daiktams. Kai mes kalbamė, mūsų žodis susikuria ne tam, kad ženklintų pavadintuosius daiktus. Tą pat akimirką, kai ženkliname kokį nors daiktą, mes taip pat sakome, kad egzistuoja dar kiti dalykai, kuriuos galima būtų pasakyti. Kiekvienas žodis, kiekvienas bandymas pavadinti ir paženklinti byloja apie ką kita, ko mes nepajégiami įvertinti ir suprasti. Kai kalbamė ir mums nėra paprasta apsiriboti tik pavadinimu, perkeliame daiktą, kurį pavadiname, į neregimybę, kurios apsakytį nepajégiamė. Rilkei ir Benjaminui tai angelų tema. Šis "neprarastas (pa)vadinamasis vardo taurumas" reiškia: neapsiriboti tik pavadinamosios, vaizduojamosios funkcijos tarnyste, bet suvokti egzistujant ir daugiau ką. Teoriniu požiūriu tai ir yra mano knygos tema; ši tema, kaip man atrodo, vyrauja Benjamingo filosofijoje. Norėčiau dar pasakyti, kad ši tema susijusi ne tik su XIX a. filosofijos aspektais. Tai kartu ir metafizinė problema, lydinti visą Vakarų Europos mastymą. Mėginu parodyti tai savo knygoje, kurią nuolatos ir ypač sieju su man tvirtą pagrindą duodančia neoplatonizmo tradicija; į šią tradiciją Siuolaikiniai filosofai labai retai kreipiasi.

Wimo Wenderso filme "Dangus virš Berlyno" angelai irgi vaidina pagrindinį vaidmenį. Ar anuos angelus galima susieti su jūsų požiūriu?

Wimo Wenderso filmas nepaprastai patraukliai atstovauja judėjimui, prieš kurį tiesiogiai nukreipta mano knyga. Teoriškai negalima įsivaizduoti dviejų savokų, kurios būtų diametraliai priešingos viena kitai. Wenderso filme rodoma, kaip angelai tampa kūniški ir kaip kartu ištuštėja dangus virš Berlyno. Visi angelai nupuolė. Aš, priešingai, manau, kad jau kalbėdami mes ženklindami iš kažkur pašaukiame angelą. Tai ir Rilkės problema. Kai sakome "namas", kai sakome "gėlę", mes juk sakome ne vien tai. Vardas sako ne vien tik tai. Ištardami vardą, suvokdami jį, mes minimą daiktą perkeliame į neregimybę. Todėl manasis judėjimas priešingas Wimo Wenderso filmo judėjimui. Wenderso judėjimas yra katastrofiškas graikiškaja žodžio *katastrofē* ("pervarta") prasme. Mano judėjimas epistrofiškas *epistrophe* ("atsigržimas") prasme: nuo daikto gręžiamasi į dangų virš Berlyno, o ne nuo dangaus virš Berlyno į daiktą.

Koks ryšys su Paulio Klee angelų piešiniais, kurių išspausdinti jūsų knygoje? Tie angelai turi sparnus, tačiau neskraido. Ar Klee angelai nepasirinko, kokiui judėjimui sekli jie norėtų: jūsų angelų ar Wimo Wenderso angelų?

Teisingai, Klee angelai yra tarpinėje erdvėje, tarpiniame laike.

Ar mes šiandien ir vėl gyvename tarpiniame laike?

Filosofija ar, tiksliau, filosofijos praktikavimas - graikiškai praktikavimas yra *askesis* - arba tarneauja savo tikrajam tikslui - išsiauginti sau sparnus, perkelti paženklintus dalykus į neregimybę, arba neturi jokios prasmės. Tai visiškai aišku. Filosofija kaip tam tikrų būties formų arba tų formų kompleksų paženklinimas neturi jokios prasmės. Moksmai gali kalbėti apie būtį vadovaudamiesi prielaida, kad tik būtis yra. Tai mokslo užduotis. Filosofija, priimanti šią prielaidą, neverta vadintis filosofija. Filosofija, kaip sakė Heideggeris, arba klausia priešais būtį, arba apklausia egzistenciją (*Das-ein*) būties (*Sein*) perspektyvoje. Filosofija arba įvykdo savo užduotį - nuo būties, apibrėžtos ir regimos, nuo šios

regimumo dimensijos persikelti neregimybės kryptimi, arba neturi jokios prasmės.

Jūsų darbas su Luigi Nono buvo bandymas priartėti prie neregimybės muzikos pagalba?

Mano darbas su Luigi Nono sukosi aplink temą, labai susijusią su tuo, apie ką dabar kalbėjome. Koncentruotumas, visų pasakojimo arba dramos elementų ištrynimas ir apleidimas, visiškas ištrynimas tų melodramatiškų, turiningų pasakojimo elementų - viskas nukreipta į vieną tikslą - kad visas mūsų dėmesys būtų skirtas tik klausymosi dimensijai. "Prometėjo" (*Prometheus*) paantraštė skamba taip: "Klausymosi tragedija" (*Tragedia dell'ascolto*), o tai reiškia, kad visas draminės ir muzikinės įtampos turinys sukauptas į klausymąsi. Šią man labai svarbią temą aptariau jau "Išstatymo ikonose". Didžioji dalis mano refleksijų apie judėjų tradiciją, judėjų filosofiją, judaizmo teologiją sukaupta kaip tik šiame "klausyk, Izraeli", klausymosi dimensijoje.

Kalbėdami mes ne tik ženkliname, mes darome ir kitką - atliekame daug platesnę, daug sunkiau įvykdomą veiklą: mes kartu ir klausomės. Kai mūsų kalbėjimas apie kokią nors dalyką yra autentiškas, kalbėdami mes klausomės. Kai mano kalbėjimas autentiškas, tai yra ne paprasta darbinė rutina, kai aš tikrai mėginu kalbėti jums, privalau tą pačią akimirką, kai jums kalbu, kartu jūsų ir klausytis. Turiu klausytis jūsų tylėjimo, jei tikrai kalbu jums. Tada ir pamatai, kad žodis skirtas ne vien tarnauti ženklinimui. Šią akimirką aš nemėginu jums išaiškinti ką nors apie kokį nors daiktą, objektą arba tam tikrus turinius. Aš irgi jūsų klausausi.

Ką galite pasakyti apie naujasias komunikacijos priemones? Ar jos geba klausymąsi pagerinti, ar greičiau lemia klausymosi tragediją?

Ne, klausymosi tragedija nereiškia klausymosi žlugimo, greičiau priešingai. Tragedija čia turima galvoje pozityviaja prasme, kaip vaizdavimo forma. Naujosios komunikacijos priemonės gali labai

daug kuo pagelbėti, stengiantis sužadinti dėmesį. Jos néra blogis, nors visa da juo laikomos. Naujosios komunikacijos priemonės pačios savaime gali daug kartų padidinti klausymosi ir dėmesio galimybę. Neabejotinai tos jų formos, kurias pasireiškiamą lemia smurtas, yra troškimo sužaloti išraiška. Būti dėmesingam kartu reiškia pasiruošti laiko turėjimui, kad pajėgtume nepasimesti laike, o galėtumė pavadintą daiktą grąžinti atgal prie jo savasties ir kartu prie to asmens, kuris klausosi. Dėmesio galimybę priklauso ir nuo to, ką, tarp kitko, saké ir Heideggeris: ne būti laike, bet turėti laiko. Tai svarbu, nes dabar taip sunku būti laiko šeimininku, to "laiko be Chrono". Kaip tik tai ir yra "laikas be Chrono", grynas, tikras laikas. Laiko šaknis yra pasirinkimas. Kas atsitinka, kai aš esu dėmesingas, kai tikrai klaušausi? Aš pertraukiui kontinuumą. Tai pagrindinė filosofinė mano knygos "Laikas be Chrono" tema - galéti, pajégti tikrai naudotis dėmesiu, pertraukti laiko tékmę, kurti *epochę*. Kai turiu laiko kiekvienų momentu, kiekvieną akimirką, tikrai pajégiau klausytis. Tada nebeegzistuoja laiko triukšmas, laiko rato triukšmas.

Tai Chronas yra tas triukšmas?

Chronas buvo chronologinis kontinuumas. Tačiau kompleksinėje laiko dimensijoje egzistuoja ne tik Chronas. Egzistuoja dar *nunc instantis*, akimirkos akimirka. Tai "Prometejo", sukurto su Luigi Nono, tema ir kartu skyriai iš "Laiko be Chrono", kuriuos įkvėpė Nono.

Jūs pavartojoje savoką "pasirinkimas". Tai centrinė Karlo Schmitto politinės filosofijos savoka. Galbūt dabar pakalbėtumėte apie politinę filosofiją?

Taip. Kai kalbame apie politiką apskritai, ji yra susijusi su šiuo apibūdiniu. Tad politika niekaip negali būti tikra, jeigu ji nevaldo laiko. Tai ir Machiavelli idėja - sékmę, įvykių ir atsitikimų tekėjimą tvarkyti taip, kaip tai daro moteris; humanistams tai reiškia sékmę tvarkyti kumščių smūgiais. Alberti ir kiti humanistai tai sako pana-

šiai, aštrais ir kraugeriškais žodžiais. Apskritai humanistai kalba labai vulgariai [...]

Ar tikite, kad žmogus gali pasimokyti iš istorijos?

Aš tikiu, kad atmintis (*memoria*) visada būtina. Tačiau atmintimi visada turime laikyti vaizduojančią atmintį (*memoria imaginativa*). Istorija néra žalinga, ne taip, kaip raše Nietzsche "Belaikiuose apmąstymuose". Ji negali būti liga. Aišku, kad iš istorijos semiasi tik vaizduojančioji atmintis. Aš įsivaizduju istoriją ne kaip spintą, kurioje sukrauti prisiminimai (*ricordi*), ne kaip apsėstają istoriją be jokių spragų, galinčią prisiminti viską; toks supratimas tipiškas moderniam mūsų amžininkui. Šitaip paneigiamas sugebėjimas atsiminti. Taigi atmintis - mano knygos "Apic pradžią" tema: tikroji atmintis visada turi būti pamiršimo atmintis. Nietzsche tai pamatinis dalykas. Kokia tai atmintis, jei ji neprisimena pamiršimo, nefiksuoja jo, negrąžina atgal į širdį? Pamiršimas yra tikros, autentiškos atminties pagrindas. Tačiau kai istorikas siekia tik atsiminti, kai atmintis įsivaizduojama kaip pamiršimo ištrynimas, kaip jo sunaikinimas, atmintis tampa nelaimė. Tada ji ima funkcionuoti kaip progresyviojo Chrono laikas. Atmintis visada turi taip vadintis: pamiršimo atmintis. Tai tokia vieta, kurioje atmintis ir pamiršimas nebepriestarauja vienas kitam, o skamba drauge.

Kodėl knygoje "Istatymo ikonos" jūs diskutuojate su trečio dešimtmečio autoriais - Franzu Rosenzweigu ir Karlu Schmittu?

Todėl, kad jiedu geriausiai išreiškė abu mūsų dvasinius polius. Egzistuoja du poliai, kurie abu kartu sudaro bendrajį epochos horizontą visais savo aspektais: politiniu, kultūriniu, filosofiniu, teologiniu. Vienoje pusėje yra Schmittas - visų Vakarų Europos tautų šaknų praradimo likimas, *ethos* sugriovimas graikiškaja šios savokos prasme, kurioje néra moralumo konotacijos. *Ethos* reiškia šaknų turėjimą, susirišimą su *nomos*, tam tikru įstatymu, kuris yra "polio",

miesto, tévynės įstatymas. Bet dabartinių Vakarų Europos civilizacijos tautų likimas - šaknų praradimas, vienos konkretios buvimo vienos sugriovimas. Jau Kantas tai aiškiai pasakė. Vieta virsta gryna forma, transcendentine erdvės forma: nuo vienos - pric grynosios erdvės, kuri yra aprioriška forma. Jai nebūdingas joks apibrėžtumas, joks konkretumas, joks įžeminimas. Vakarų Europos tautos santykiauja su gryna erdvė ir grynu laiku. Ne šia erdvė ir šiuo laiku. Toks Europos tautų likimas.

Tai ir jūsų nuomonė?

Taip, šis likimas neišvengiamas. Pri valome jį pagrįsti ir sustiprinti. Nejmanoma šio likimo pakeisti. Tačiau įmanoma šiame likime išsilaikti, jį suprasti ir per jį prasiveržti.

Kitoje pusėje yra Rosenzweigo "Išganymo žvaigždė". Judėjų likimas prasideda su ja, kartu su vietas praradimo judėjimu. Abraomas išeina į dykumą, palieka viską, tačiau Rosenzweigas sako: šis judėjimas įmanomas tik tada, kai žydas turi išlaikę vieną šaknį savo kraujyje ir savo kalboje. Todėl mano knygos "Istatymo ikonos" paantraštė yra tokia: "Amžinai klajojančios šaknys" (*Errante radice*). Šios amžinai klajojančios šaknys - tai mūsų laikų drama, šios amžinai klajojančios judaizmo šaknys dabar vėl trokšta žemės. Tai sionizmas, vyraujanti mūsų laikų judėjų kultūra, o prieš ją kovojo Rosenzweigas. Šiuolaikinio judaizmo prieštaragingumas randasi iš supričinimo šaknų idėjos - tai kartu ir Rosenzweigo ir, mano manymu, taip pat Benjamino idėja - ir pažadėtosios žemės idėjos, kuri pažadėta ir fizine prasme, ir materialia, kaip, sakant kartu su Schmittu, *nomos*, kaip tam tikra ganykla. Graikiškai žodis *nomos*, perkėlus kirti, gali reikšti "ganyklą": *nōmos/nōmōs*. Įstatymas yra tas įstatymas, kuris galioja šioje teritorijoje. Tai ir yra didžioji judaizmo aporija, kita vertus, kartu ir Vakarų Europos dvasios aporija. Abi aporijos pagaliau susikerta. Baigtas didysis skilimas tarp judaizmo, krikščionybės ir Europos. Dabar abu likimai susikirto. Jie abu dalyvauja žaidime. Neverta né abejoti, kad Izraelio

galas reikštų Europos galą ir atvirkščiai. Kalbant politiškai, Izraelio valstybės žlugimas šiandien reikštų Europos katastrofą, Europos žlugimas palieštų Izraelį ir apnuogintų jį prieš islamo pasaulį. Aš manau, kad vienintelis politinis, kultūrinis, teologinis likimas yra tokis: judaizmas ir krikščionybė turi galvoti viena apie kitą kaip apie dalykus, susijusius tarpusavyje. Kartu jos gali išgyventi, kartu atsinaujinti, ir numirs jos kartu. Kaip tik tokia yra mano knygos "Istatymo ikonas" prasmė. Apie Izraelį šiandien galime mąstyti tik matydami jį krikščionybės veidrodyje, o krikščionybė gali būti mąstoma tik turint Izraelio veidrodį. Tai reiškia dar kai ką: grįžti prie pirmapradžio senovinio krikščioniškosios teologijos supratimo.[...]

Ar jūs kalbate apie istorijos pradžią, o ne - kaip Fukuyama - apie istorijos baigą?

Taip, jei norite. Tačiau "pradžios" sąvoką aš mąstau griežtai filosofiškai. Vis dėlto čia kyla viena problema. Atsižvelgdamas į visa, kas čia buvo pasakyta, manau, jog mes esame prie istorijos pradžios. Marxas buvo teisus. Iki šiol gyvenome priešistorėje. Jeigu istorija tikrai yra bandymas visas būties dimensijas - kultūrinę, teologinę, filosofinę, mokslinę - sujungti ir sukurti priešybių vienybę, ne tokią vienybę, kurioje skirtybės išsilygina, bet tokią, kurioje jos savu pavidalu gali tikrai gyventi, o kaip tik tai, mano manymu, yra istorija, tai mes išties stovime prie istorijos pradžios. Fukuyama tezė yra juokinga, tai tezė amerikiečio literato, kuris kalba nesuvokdamas filosofinės kultūrinės tradicijos, nesuvokdamas ypatingos priežasties, du su puse tūkstantmečio egzistavusios europietiškoje *homo sapiens* istorijoje.

Visas jūsų darbas apibendrintas knygoje "Apie pradžią"?

Egzistuoja įvairios temos. Vis dėlto kiekviena knyga - tai naujos knygos prartmė. Visos knygos yra komentarai. Turime nuo seno suformuotą filosofijos vaizdinį. Tarsi filosofija turėtų istoriją ta prasme, kad štai pirma buvo Platonas,

paskui Aristotelis, paskui scholastai, paskui Descartes, paskui vėl scholastinė filosofija, paskui Hegelis, paskui vėl grįžo Descartes ir panašiai. Filosofija kuriasi kitaip. Filosofiją sudaro daugybė problemiškų *topoi*, prie kurių filosofai nuolatos grįžta. Grįžti prie to paties, mąstyti tą pat iš naujo - tai filosofija. Aristotelis, netgi ne koks nors amžinininkas, sako, kad filosofijos uždavinys nėra išspręsti problemas, o *diaporein*. Filosofas susiduria su aporia. Žodis *aporia* kilęs iš žodžio *poros* "kelias". Aporija reiškia, kad nebéra jokio kelio. Filosofas atveda tame į tokią vietą, iš kurios nebéra jokio kelio. Ką daro filosofas toje vietoje, kurioje tau trūksta kelio? Ar jis tau pateikia sprendimą, receptą? Ne, jis vysto aporiją, kalba apie kelio nebuvimą, stiprina tame.

Knygos "Apie pradžią" temą sunkiai pavyks apibūdinti keliomis eilutėmis. Pirmiausia noriu pasakyti, kad studijuojant man ne tiek pagelbėjo tam tikrų filosofų skaitymas, kiek tam tikros knygos apie filosofijos istoriją, ypač Werner Beierwaltes veikalai apie neoplatonizmą. Pradžios tema visada yra filosofijos šerdis. Kokia yra pamatinė filosofijos problema? Jau sakéme, kad filosofija susijusi ne su tam tikrais dalykais - vabzdžiais, metalais, žvaigždėmis, dar kuo nors. Tuo domisi mokslas. Mokslas visada nagrinėja būtybes [*Dasindes*] arba kokį nors jų bendrumą. Kai filosofija ima kalbėti apie būtybes, kokias nors jų savybes, ji tampa mokslu. Jeigu aš kalbu apie žmogų, šią ypatingą būtybės formą, tai esu ne filosofas, o antropologas. Jei kalbu apie tai, kad žmogus yra *animal rationale*, o kartu ir *politicum*, tai esu sociologas. Mano *logos* nagrinėja tam tikrą būtybę, kuri vadina *societas*, visuomene; mano *logos* nagrinėja tam tikrą būtybę, vadinančią *anthropos*. Aš save vadinau antropologu, sociologu, bet ne filosofu. Taigi iš kur gauna pradžią filosofija? Tai ir yra "Apie pradžią" tema. Filosofija prasideda ties pradžia pačia savaime. Kaip aš suprantu pradžią? Kaip filosofija apibrėžia pradžią? Filosofija visada suvokia save kaip pradedančią. Ji visada apibrėžia save *verbum*. Kaip Faustas verčia Jono evangelijos *arche*? Pradžioje buvo veiksmas, tai yra pradėjimas. Tačiau šioje vietoje įžengia Mefistofelis. Atrodo, tarsi Faustas tą akimirką, kai išvertė žodį "pradžia" - pradžia suprantama kaip pradėjimo veiksmas, - būtų iššaukęs velnių. Kai aš taip išverčiu pradžią, kaip pradėjimo veiksmą ir kartu kaip priežastį, įžengiu į vakarietiskos teologinės tradicijos sferą. Šioje tradicijoje Dievas sulyginamas su pradžia. Dievas lygus būčiai, kuri kartu yra ir *causa sui*. Todėl Dievas yra savo paties tikslas ir priežastis. Todėl jo paties priežastyje glūdi ir tikslas, kad jis galėtų būti realizuotas. Ką tai reiškia - pradėti nuo pradžios kaip pradedančiam? Aš numičiau pasekmes. Juk priežastis neturi prasmės be pasekmų. Kai aš sakau "priežastis", kartu sakau ir "pasekmės". Tam būtinės tapsmas. Daugeliui autorų tai yra Vakarų Europos filosofijos prieilaida, triumfuojanti kartu su Hegelio idealizmu. Didžiausias įrodymas mums, tai, kas mums absolūčiai tikra, yra tai, kad viskas tampa. Aš stengiausiai taip apibrėžti pradžią, kad jos nesurytų tapsmas. Čia man labai pagelbėjo neoplatonikų skaitymas - nuo Plotino iki Schellingo. Jie netgi moko, kad neoplatonizmo tradicija nė neprikluso ontoteocologijos sferai. Pradžią jie supranta ne kaip *deus esse*, Dievo būtį. Tai *unum*, vienis. Vienis aukščiau už *esse*, būtį, aukščiau už bet koki egzistencijos ir prasmingumo patvirtinimą. Kodėl man ši problema lemiamą? Kai aš suvokiu pradžią kaip kažką veiksmingą, man būtinės tapsmas. Tada atsiduriu Chrono nelaisvėje. Tokia samprata negali manęs niekaip išlaisvinti iš Chrono. O jeigu pradžia yra vienis - ir *compossibilitas*, o tai reiškia galimybų sambūvių, - tai vienye slypi įvairios galimybės. Tos galimybės gali tapti, bet gali ir netapti, yra ir *Ni-ente* galimybė, ne-būties galimybė. Taip suprantama pradžia nėra tapsmo būtinybė, nėra priežastis, o tik viena iš galimybių. Tai reiškia, kad pradžioje kartu žaidžia tapsmo galimybė ir ne-tapsmo galimybė, taigi pats tapsmas nėra būtinės, o atsitiktinės, galimas. Kartu laisvas ir mano elgesys tapsme. Jis laisvas, nes tapsme aš visada galiu prisirišti prie šios pradžios, mąstyti ją, nebūtinai susijusią su tapsmu. Pradžios kaip netapsmo idėja, mano manymu, yra pamatinė bet kokiai laisvės filoso-

fijai. Tai taip aš interpretuoju Schellingą, tai mano knygos šerdis.

In tai susiję su jūsų mintimis apie Europą?

Taip, kai skirtumus, skirtingas galimybes, sujungiamas į vienį, apibrėžiame kaip įvairius visuomeninius, kultūrinius ir religinius skirtumus. Visos šios tradicijos laukia to vienio, kuris viską įskaitytų, apimtų visas galimybes. Jų visų galimybė - galėti egzistuoti visomis savo skirtybėmis. Vienis nė vieno jų nepasirenka sau pamatu. Tačiau kartu tai visų šių skirtumų bendra tévynė, utopiška tévynė, ne kokia nors konkrečia vieta. Tai sapnų ir svajonių tévynė. Tačiau visos šios tradicijos suvokia save skirtingai, ir visos susijusios su vieniu. Nė viena tradicija negali pretenduoti į privilegiuotą vietą šio pamato atžvilgiu. Nė viena tradicija nenori kitas paneigti arba jas įtikinti būti kitokioms. Visos jos su visais savo skirtumais išlaiko Žvilgsnį į vienį, kuris jų bendra tévynė, bendrosios tévynės svajonę. Kiekviena iš šių pasirinkimų arba tradicijų išlieka pamato nebuvinamas. Tévynė kiekvienoje tradicijoje nėra esmė. Ši pradžios idėja gali suteikti jégų didingam skirtingų tradicijų dialogui.

II

Ar visos etikos sistemos žlugo?

Jūs prastai formuluojate klausimą ir nekorektiškai vartojate žodį "etika". Dabartinės diskusijos apie Italijoje pa-plitusią korupciją svarsto didingą žodį "etika", o aprašo juo atsitiktinį elgesį "verslo srityje". Net Cezaris ir Karolis Didysis émė tangenti (kyšius), bet jie darė ir kitus darbus (t.y. sukûrė didingas civilizacijas - jie nebuvo tiesiog pléšikai). Iš tikrujų neauga žmonės nežino, ką reiškia žodis "etika"?

Paaikiškinkite jį.

"Etika" kilęs iš graikiško žodžio *Ethos*, vėliau išversto į lotynų kalbą kaip *Mos* - iš jo mes kildiname žodį "moralę". Graikams *ethos* reiškė ne subjektyvų elgesį, bet greičiau *dimora*, aplinką

(buveinę, *milieu*, apsupty) - šaknis, iš kurių išsivysto kiekvienas individuas. Žmogus nėra daugiau ar mažiau "etiškas", (t.y. moralus), jis priklauso etosui - genčiai, kultūrai ir kalbai, kurių ne-pasirenka, o paveldi.

Pavyzdžiu, kaip induistas priklauso kastai?

Kiekviena tradicinė visuomenė yra etosas, tai yra visuomenė, kuri kaip ap-verstas medis leidžia šaknis į *nomos* - dieviškajį įstatymą. Kaip sakė Herodotas, valstybės (*polis*) įstatymai atspindi Dikės, arba Teisingumo, vaizdinį. Etosas primeta žmogui vertėbes. Ne indiido valioje tas vertėbes rinktis arba nulemti. Nesuprasdami šio "priklausymo nuo", negalime nė pradēti kalbos apie etiką.

Tačiau jei taip, tai nė vienas mūsų nebeturime etikos.

Būtent. Europoje etika buvo bepradedanti nykti jau "kosmopolitiško", tai yra šaknų netekusio, helenizmo laikotarpiu. Ji visiškai nustojo egzistavusi prieš du tūkstančius metų.

Su krikščionybė?

Taip. Krikščionybė buvo griaunanti jėga visų etoso formų atžvilgiu. Knygoje "Apie Dievo valstybę" šv. Augustinas aiškiai konstatavo, kad krikščionybė visur, bet kurioje aplinkoje, yra kaip namuose. Remiantis Augustino mokymu, kalbos, papročiai, religijos ir kt. neturi jokios reikšmės. Tautos nebeprisklausos nomosui ar etosui. Krikščionybė yra vienintelė religija, neturinti savo "šventosios kalbos". Katalikiškos mišios turi galią laikomas bet kokia kalba - lotyniškai, angliskai ar zulusų kalba.

Tad krikščionybę jūs vadinate griaunancią?

Taip. Ji iš pamatų griauna klasikines vertėbes. Krikščionybė sutraukė saitų tarp dievų ir visuomenės. Klasikinis *ethos* buvo pilietinė/miesto religija. Jos dievai buvo valstybės dievai. Plieniniai dievai. Sokratas buvo nuteistas už tai,

kad savo tyrinėjimais nerodė deramos pagarbos valstybės dievams. Nutraukus ryšius su valstybės dievais, žmogus atitrūksta nuo savo šaknų. Kaip tik tai pasiekė krikščionybė. Tada atsiradom mūsų dabartinė etika, toji etika, kurią pa-sirenku aš, laisvas ir autonomiškas as-muo.

Kitaip tariant, krikščionybė įmeta žmogų į laisvę, kaip keleivis, sudužus laivui, išmetamas į vandenyną. Tam tikra prasme krikščionybė išlaisvina žmogų, idant įstumtų jį į tragediją?

Tačiau, priešingai mūsų sekularie-siems humanistams, krikščionybė, Bažnyčia gerai suvokia, kokia tragiška yra naujoji žmogaus laisvė. Apie 400-uosius metus Augustinas jau bijojo, kad valstybė, žmogaus valstybė, atkirsta nuo oficialiųjų savo dievų, pavirs egoistiškų interesų kovos arena, stipriausiuju karalyste. Visa krikščioniškoji civilizacija buvo bandymas atitaisyti šios tragiskos situacijos daromą žalą - beviltiškos pastangos nukreipti į šalį pavoju, kylanči dėl skilimo tarp Dievo valstybės ir žmogaus valstybės. Tai dėl šios priežasties Bažnyčia sukūrė Europos civilizaciją.

O koks vaidmuo čia tenka Europai?

Europa, jos istorija - tai senųjų dievų išrovimo, *ethos* praradimo istorija ir beviltiški bandymai atrasti įstatymus, "moralę", "etiką", kurios, neslopindamios laisvęs, galėtų užkirsti kelią visuomenės virtimui egoistiškų interesų mūšio lauku. Šios visuomenės nustatyto normos, žinoma, yra netikros, jas reikia sąmoningai "išaugti". Tai Europos didybė ir jos tragedija - ta jos tūks-tantmetė kova, siekiant suteikti taisylies ir normas laisvės situacijai, laisvęs, kuri nuolatos yra ant kliedesio ribos, nuolatos grasinga tapti visiškai ateistiška. Bažnyčia, išlaisvindama europieti nuo *ethos*, atleidžia mąstymo galios va-džias. Neatsitiktinai krikščionybė aukština platonizmą, sielos galia, kvestio-nuojančią visas gautąsiąs tradicijas, pranokstančią visus ankstesnius procesus.

Grįžkime prie pradinės mūsų temos: sekularioji etika prie krikščioniškają.

Iš tikrujų mes nuo temos nenukrypome. Ir sekularioji, ir krikščioniškoji etika yra europietiški bandymai suteikti laisvei tam tikras normas (principus), jos nenuslopinant. Jiedvi atrodo esančios prieštarungos, tačiau išaugia iš tų pačių šaknų.

Tačiau argi jos nėra labai skirtingos?

Aš to anaipolt neneigiu. Skirtumas yra tokis. Katalikiškoji etika išvaduoja žmogų, bet pripažįsta, kad žmogaus valia yra "sužeista".

Mes tai vadiname gimbta nuodėme.

Svarbu tai, kad žmogus išsivaduodamas kartu įgyja laisvę daryti blogą. Bažnyčia moko, jog žmogui būtina prisipažinti, kad jis yra "sužeistas", silpnas ir kad dėl to, jog žino esąs silpnas, jis stengiasi judeti laisvés link be nuodėmés. Bažnyčios teigimu, individas turi siekti Dievo valstybés, statydamas Kristaus karalystę žemėje, čia ir dabar, savo pastangomis, net savo socialiniais įsipareigojimais.

O kaipgi sekularioji etika?

Nė viena sekularioji etika nepripiąsta, kad žmogus iš prigimties "su-

žeistas", kad jis gali padaryti nuodėmę. Tad visi sekularieji humanistai įsitikinę, jog kiekvienas žmogus gali savyje atrasti universalius principus, būtinus veiksmui. Sekularusis humanistas tiki, kad etika jau egzistuoja jo sąžinėje, kad jis turi tiktais klausyti savo sąžinės.

Optimistinė etika.

Negana to, ji "pelagijinė" plačiausiai šio žodžio prasme. Sekularusis humanistas tiki, kad žmogus gali pats save išganyti vien savo pastangomis.

Tada jis ir pralaimi.

APIE MEILE VALDŽIAI

Gegužės mėnesį lietuviškoje politikoje vyko didelis šurmulyss. Konseruatoriai viešai pristatė savo programą ir pradėjo rinkti parašus referendumui dėl indėlių indeksavimo ir neteisėtos privatizacijos panaikinimo. O Tautininkų sajunga vieniša rinko parašus referendumui dėl pirmalaikių rinkimų. Girdėti kalbant, kad opozicija iš apkasų kyla į puolimą. Teisybė, pirmalaikių rinkimų referendumas, regis, pasmerktas; konservatoriams ir krikščionims demokratams galiausiai susilaikius, ši iniciatyva liko izoliuota politiškai, apie rinkėjų nuostatas ir kalbėti nėra ko; greičiausiai reikiamo parašų skaičiaus surinkti neįvyks. Konservatoriai referendumui tris šimtus tūkstančių parašų surinko, tačiau jis, kad ir paskelbtas, vargu ar bus laimėtas, nes 50 % balsų nuo visų rinkėjų norma praktiškai "neįkandama". Vadinas, visa kampanija pirmiausia turi moralinę prasmę. Iš pradžių LDDP laikėsi atsainiai, ir Gediminas Kirkilas, iš televizijos ekrano (Rolando Paulausko laidoje "Geltona, žalia, raudona") priminės balsavimo prezidento referendumė rezultatus, ligi valiai išsityčiojo iš abiejų referendumų. Atrodo, kliautasi lietuvišku paprati mu reaguoti tik į apčiuopiamus dalykus. Tuo tarpu jiems siū-

lomas (ypač tautininkų referendumo) labiau dvasinis penas, pvz., žinios apie visuotinį komunistų sąmoksą, viešajai nuomonei turbūt panašios į žinias apie *Pedigree Pal*, kuris gal ir geras daiktas, bet tik šunims, ir tik Vakaruose. Tokias nuotaikas neblogai išreiškia pavyzdinė "Tiesos" skaitytojo nuomonė: "Dešinieji rengia niekam gero neduosiančius referendumus. Aš, žemdirbys, pritarčiau tik tokiam referendumui, kuris pakeltų žemės ūki, padėtų plėtoti jo gamybą, užtikrintų produkcijos gamybą, jos realizavimą ir pajamas už ją" (Tiesa. - 1994. - Gegužės 20).

Kiek vėliau LDDP staiga surimtėjo. Gegužės viduryje plato masto kontratakę pradėjo Algirdo Brazauskų interviu Lietuvos valstybinei televizijai. Nors pokalbio pradžioje buvo pasakyta, kad nebus gyldenami kokie specialūs klausimai (Prezidentas ekrane, suprask, šiaip sau - seniai besirodės), Brazauskas kažkodėl visu savo svoriu (politiniu) užgulé abu referendumus ir apie nieką daugiau nekalbėjo. Jo argumentai buvo politinis stabilumas, pagarbos valstybei svarba ir infliacijos pavojuς. Pirmalaikių rinkimų idėja destabilizujanti visuomenę, o tai kenkia užsienio investicijoms (tartum jų apskritai būtų, nors padėtis neva stabili), o indėlių indeksavimas sukelsiąs apokaliptinę infliaciją (tartum

Visuomenė

indeksuoti pensininkų grašiai gali sukelti didesnę infliaciją, negu turtas, kurį neindeksuotomis kainomis faktiškai už dykų įgyja nežinomi XX amžiaus pabaigos Lietuvos privatizavimo geniai). Tačiau tuščiai jų, tų argumentų. Idomiau atrodo valdančiosios daugumos kontratakos mastas. Adolfas Šleževičius vyriausybės vardu padaro oficialų pareiškimą - vėl apie stabilumą ir infliaciją, LDDP taryba konstatuoja, jog "politinių oponentų pradėta suderintų veiksmų grandinė destabilizuoti padetį, kviečti žmones nepasitiketi dabartine valdžia" (Tiesa. - 1994. - Gegužės 17), tas pats ironikas Gediminas Kirkilas meta į šoną juokus ir, mobilizavęs visą savo išsimokslinimą, karštai aiškina, kad Prezidento, premjero, valstybės žeminimas esąs piliečių visuomenės tvirkinimas (!!), o "... visos opozicinės partijos susivienijo ir įvairiausiomis formomis (nuo mitingelių, interpelliacijų ligi referendumų) sunkina sprendimų priėmimą. Kaip vaizdingai pasakė vienas išcivijos politologas, neleidžia jų legitimizuoti" (Lietuvos rytas. - 1994. - Gegužės 19). Nors pastarajį LDDP Tarybos pirminkino tvirtinimą suprasti gana sunku, galima spėti, kad tai reiškia kažką labai blogą.

Sunkiasvorė LDDP propagandinė akcija, beje, vykstanti beveik neleidžiant

per valstybinę televiziją pasisakyti opozicijai, vis labiau kreipiama į valstybinių institutų gynimą nuo "destruktyvios", "negeranoriškos" kritikos. Pastaruoju metu ypač kliūva spaudai, kuri esanti nepagarbi, piktaivalė, rašanti vien apie blogybes ir apskritai nemylini valdžios, o tai esą gadina sveikatą ne tik konkrečiems politikams, bet ir valstybei apskritai.

Iš kur tokis perdėtas jautumas, jei tiesiogiai referendumai nėra pavojingi šiai valdžiai? Galbūt LDDP prisibijo apčiuopiamo Vagnoriaus iniciatyvos elemento - pažado indeksuoti indėlius? Juk valdančioji dauguma turi puikaus patyrimo, kiek tokiais pažadais galima laimeti. LDDP nugalėjo rinkimuose kaip kairioji partija, o Gediminas Kirkilas kairumą apibrėžia taip: "Nors dešiniosios partijos iš tiesų Seime sėdi iš dešinės, savo opozicinėje veikloje jie seniai atsidūrė kaireje. Tai atsitiko todėl, kad joms nesvarbu, kokiomis priemonėmis grąžinti save į valdžią" (Lietuvos rytas. - 1994. - Gegužės 19). Taigi LDDP gali baimintis, jei dingojas, jog kažkas mégina imti valdžią jos pačios išmègintu bûdu.

Galimas dalykas, kad gilesnė valdančiosios daugumos jautrumo priežastis yra dešimtmeciai ugdytas įprotis pavydžiai saugoti valdžios monopoliją. Prisminkime, jog neseniai kur kas nekaltesni dalykai, pvz., smetoninių pašto ženklių kolekcija, buvo laikomi labai pavojingais valstybei. Galima įtarti, jog tokia psychologija po truputį atgyja, nes daugumos valdžios monopolija vis labiau stiprėja, opozicija vis labiau izoliuojama ir faktiškai negali daryti jokios įtakos politikai, realūs sprendimai priimami vis tolimesniuose valdžios koridoriu ir kabinetų labirinto kampuose. Povilo Gylio "sparnuotas" posakis "Politiką daro tie, kas už ją atsako" kuo puikiausiai prigijo. Senokai sklinda kalbos apie neformalų "politbiurą" - grupę draugų, kurie uždarame ratelyje sprendžia visus svarbiausius valstybės klausimus. Kalbos kalbomis, bet atsiranda ir tikslesnės informacijos. LDDP frakcijos seniūnas Justinas Karosas "Laisvosios Europos" radijui atvirai papasakojo, jog kartą per mėnesį renkasi grupė, kuri svarsto pagrindines užsienio

politikos problemas ir galimas veiklos kryptis. Ateinąs Justas Paleckis, kiti Prezidento patarėjai, užsienio reikalų ministras arba jo pavaduotojai, LDDP žmonės iš Seimo Užsienio reikalų komiteto - pats Justinas Karosas ir Algirdas Gricius. Ministras Povilas Gylys patvirtino tokios grupės egzistavimą ir pastebėjo, jog Konstitucija nedraudžia laisviems žmonėms rinktis neformalioje aplinkoje ir aptarinėti rūpimus klausimus. Ši grupė faktiškai pakeičia Seimo komitetą, bet LDDP lyderiai aiškina buvę priversti prisiumti atsakomybė dėl opozicijos destruktyvumo, neatsakingumo ir pan. Justinas Karosas sakė, jog opozicija negalinti priprasti, kad jis jau nebe valdžia ir tik trukdanti. Seimo Užsienio reikalų komitetas nuo praėjusių metų spalio mėnesio nebegauна beveik jokių dokumentų (pvz., Lietuvos-Lenkijos sutartis gauta kitą dieną po jos pasirašymo), ir net Kazys Bobelis piktinasi tokia tvarka. Įtakingesni LDDP žmonės į komiteto posėdžius nevaikšto, o smulkios žuvelės nelabai suprantą, kas darosi. Vienas LDDP frakcijos atstovas ir komiteto narys privačiam pokalbyje sakė negauṇas komiteto informacijos taip pat, kaip ir dešinieji komiteto nariai, bet "nedarąs iš to politikos, kadangi valdžia mūsų", tuo tarpu dešinieji bergždžiai protestuoja. Be to, LDDP prieškaitauja dešiniesiems, jog per juos iš komiteto "nutekanti informacija"; reikių laikytis konfidencialumo. Matyt, nelabai suprantama, kad sovietinio tipo valstybinės paslaptys neįmanomos ir nepriimtinos demokratikoje visuomenėje. Tuo pat metu LDDP lyderiai nemato reikalo slėpti to, ką demokratinėje visuomenėje slėpti apsimokėtų. Taip, niekas nedraudžia rinktis neformalioje aplinkoje ir kalbėtis apie šį bei tą, tačiau pasakoti apie tai viešai? Juk šitaip dokumentuojama panicka demokratinėms procedūroms: tikrieji užsienio politikos autorai nelaiko nuodėme apeciti atitinkamus valstybinius institutus, tačiau drauge mano, kad išlaikyti pokalbių turinio paslapṭį ypač svarbu. Opozicijos atribojimas nuo užsienio politikos klausimų svarstymo reiškia valdžios vengimą atsiskaityti visuomenei už savo veiksmus. Juo labiau ne dauguma turėtų spręsti, ar opozicija yra "destruktyvi" ar

"konstruktyvi", ir priklausomai nuo to prisileisti ar laikyti už durų. Opozicija turi įstatymų numatytas teises, pvz., dalyvauti Seimo Užsienio reikalų komiteto posėdžiuose ar rengti net ir keičiausius referendumus, tuo tarpu dabartinis LDDP nervingumas, atrodo, suponuoja išimtinę daugumos teisę nustatyti referendumų naudą tautai iš esmės.

Galima spėti, kad netikėtai iškilusi aikštėn užsienio politikos virtuvės rutina yra universalis. Pagal panašų receptą verdamis ir kitų politikos sričių patiekalai, o esmingas šios kulinarinės mokyklos bruožas yra slaptumas, uždarumas, viešos kontrolės nebuvimas. Jei oficialios, viešos, opozicijai pricinamos struktūros mažai ką reiškia, vyrai valdžios viršunėje neišvengiamai ima tapatinti savo asmenis su valdžia ir vargingiausia referendumėlių gali palaikyti grėsme valdymo privilegijai. Šūkis "Valstybė pavojuje!" šiuo atveju pradeda reikšti labai konkretius asmenis, o įsišmeninusi valdžia itin jautri ir vista nuo kreivesnio žvilgsnio it mimoza.

Valstybės stipendininkas ir elitinio almanacho "Regnum" leidėjas Vaidotas Daunys "Lietuvos ryto" stulpelyje "Šeštoji diena" gegužės 21 dieną aiškino, jog kyla visuomeninis entuziazmas kalbėti apie tvirtos rankos idėją, kuri dabar esanti organiškesnė negu Landsbergio laikais. Tvirtos rankos idėja esanti "nukreipta prieš valdžią, kuri yra belytė ir beasmenė". Prie tvirtos rankos reikią pridėti protą ir širdį, ir išeis išganinga Lietuvai asmenybė. "Tvirta ranka" yra ne masių ir ne partinių struktūrų problema, o asmens, kurių "išskirtiniai atvejais pavadiname asmenybė". Atspėti, kas tojį spindinti asmenybė, nesunku, bet Daunys ir neslepija: "Prezidentas neturėtų svarstyti klausimo - būtina valstybėje tvirta ranka ar nebūtina. Prezidentas, jeigu jo esama, tiesiog ir reiškia ne ką kitą, kaip tvirtą ranką".

Aišku, galima Daunio ištarą laikyti karštos meilės išpažinimui, tačiau bijau, kad tai nėra tik "Šeštosios dienos" autoriaus intymų jausmų problema. Veik tuo pat metu LTV "Kante" matome nuo mafijos neišgalinčių atsiginti teisėsaugininkų ir "eilinių" Kauno biznierių bei emancipančių lamentacijas, Seime svarstomos teisėsaugos problemas,

eksponuojamas teismų bejegišumas, vis aiškiau ir aiškiau girdėti pažstamas falcetas: *Ordnung muss sein.*

Gal ir atsitiktinai, bet kaip tik dabar visiškai prakiuro biudžetas, ir pradeda reikštis LDDP "gaisrininkiskos" (gesink, kur dega) politikos pasekmės. Atrodo, atsirūgsta beviltiškos pastangos atitolinti didelio masto bankrotus valstybiniam sektoriuje. Kaip gesinti gaisrą dabar? Įvesti pridėtosios vertės mokesčių, geležine ranka (vėl ranka!) "išeškoti" nemojamus mokesčius, o gal pradėti spaudinti pinigus? Nors pats Algirdas Brazauskas minėtame televizijos interviu kulkiai pasakė nemanąs, jog tvirta ranka yra išeitis, paméginkime atspėti, ar Prezidentas atsisakyti, jei liaudis paprašytų, jei inteligentai ir iškilūs kultūros veikėjai chorū pareikalautų tvarkos?

Gal ir vėl atsitiktinai, bet Prezidentas kuris laikas smarkiai bara ir Vyriausybę, ir Seimą, ir pavienius ministrus, nuolatos priekaištauja įvairiems valdininkams, nepatenkintas vidaus reikalų, energetikos ar kita kokia ministerija, nes jos blogai "sprendžia klausimus". Aštrus tonas valdžios monologuose paprastai reiškia jos silpnėjimą, kita vertus, Algirdas Brazauskas šitaip įsigyvena į vaid-

menį, kuriame tiesiogiai už nieką neatnasko, bet iš visų reikalauja ir visiems priekaištauja. Susiklosto įdomi padėtis. Užkulisiuose daromi sprendimai, matyt, neįmanomi be Prezidento žinios, bet viešumoje Prezidentas yra virš nemalonijų politikos realijų. Sociologai pastebėjo ("Baltijos tyrimai"), kad Prezidento reitingas jau seniai nebepriskluso nuo smunkančio LDDP reitingo ir apskritai mažai svyruoja, o pastaruoju metu, po ryškių akcijų Strasbūre ir po kalbos Lenkijos-Lietuvos sutarties pasirašymo proga, dar ir šoktelėjo.

Atrodo, jog visos LDDP pajėgos (o tai didelės pajėgos) mobilizuotas vieno asmens - didžiausio partijos kozirio - reikalams. Apskritai tai atitinkų demokratinio centralizmo dvasią ir partijos istoriją (niekas nesako - komunistų). Tad primygini švelnumo ir meilės valdžiai reikalavimai, regis, turi tikslų adresą. Liaudies per karštai mylima valdžia kartais susilaukia metaštininkų ar pasakų sekėjų formulės: "valdė ilgai ir laimingai". Gali aplankyt i ir tokia laimė, jei kartais dėl blogo oro ar ypatingosios padėties įvedimo rinkimai neįvyktų.

Virginijus Valentinavičius

ITALIJOS FENOMENAS

1993-1994 metai Italijoje apibūdinami gana reikšmingais politiniai terminais. Sakoma, kad šie metai yra Pirmosios Respublikos pabaiga ir Antrosios Respublikos pradžia. Vadinas, šalyje įvyko revoliucija, kokybinis šuolis, po kurio daug kas turi būti kitaip. Politikai ir istorikai dabartines permanentas Italijoje vertina labai nevienodai, tačiau visi vertintojai stengiasi atsakyti į kelis paprasčius klausimus:

- ar skandalingi įvykiai Italijos politiniame gyvenime yra tik pavienių "blogų žmonių" kaltė ar natūralus šalies politinės raidos padarinys?
- ar ateinančios į valdžią naujos politinės jėgos, dabarties ir ateities reformos leis išvengti panašių įvykių?
- ar Italijos įvykiai darys įtaką Europos Sajungos po tikai, visam mūsų kontinentui?

Skandalingoji kasdienybė

Maždaug prieš pustrečių metų Italijos policija suėmė du smulkius verslininkus: vieno iš daugelio socialinės pagalbos punktų vadovą ir nedidelės tekstiliés įmonės direktorių. Pastarasis stengėsi pasirašyti kontraktą dėl savo produkcijos tiekimo socialinės pagalbos punktui ir davė "kolegai" maždaug 3 000 dolerių vertės kyšį, idant šis rinktysi būtent jo firmą.

Ši banali istorija nebūtų nieko sudominusi, jei dėl to nebūtų prasidėjęs didžiausias korupcijos skandalas šalies istorijoje. Paaškėjo, kad socialinės pagalbos punkto vadovas kyši ēmė ne sau. Jis perdavė pinigus savo šefui partijos hierarchijoje, o šis - dar toliau. Taip, lyg siūlą patraukus, išsivynijojo kamuolys, ir pasirodė, kad korupcijos ryšiais susijusi visa Italijos valdžios viršūnė.

Operacijos "Švarios rankos" (*Mani pulite*), kurią pradėjo šalies teisėsauga,

rezultatai pranoko visas prognozes. Iki 1994 m. gegužės mėnesio suimta apie 1 500 pramonininkų ir verslininkų, dar apie 3 000 tapo įtariamaisiais. I korupcijos skandalą įspainiojės 251 parlamento narys (apie ketvirtadalį viso buvusio parlamento) ir 83 senatoriai (beveik kas ketvirtas), suimti ar apklasinejami 5 buvę premjerai, tarp jū Andreotti ir Craxi. Apie 30 įtaramuju nusižudė, galbūt jausdami kaltę, o gal tiesiog neatsispyrė masinės informacijos priemonių "spaudimui".

Tuo pat metu pasigirdo balsų, prašančių ir teisingumo atstovų, ir įtaramuju atsipeikėti. Juk milžiniška korupcija nebuvo įvykis, apie kurį niekas nežinojo ir staiga pamatė, kad karalius nuogas. Korupcija buvo savotiškas Italijos ekonomikos "tepalas", padėjęs šalį pasiekти garbingą vietą ekonomiškai stipriaujį šalių septynete. Niekas nesuko galvos dėl to, kad korupciniai metodai neteisingi ir nedemokratiški. Sunku rasti didesnę bendrovę, kuri būtų atsisakius naudotis šalyje paplitusiais ekonominio stimulavimo svertais. Vertėtų prisiminti kelių dešimčių metų sunumo "Lokheed" aviacijos bendrovės skandalą. Tuomet paaškėjo, kad bendravimas kyši "pagalba" amerikiečiams sėkmingiausiai klostési su japonais ir italais.

Pavieniai žmonės, tegu ir parlamentarai bei ministrai, bus nubausti. Bet ar neatsitiks taip, kad Italijoje dėl istorijos, mentaliteto, geografinės padėties ir savų politinių ambicijų ir toliau klestės nusikaltėliai?

Regionalizmas

Vienas specifinių Italijos bruožų - ryškūs regioniniai skirtumai tarp atskirų šalies dalių. Gal tai ir ne svarbiausia dabartinė šio krašto problema, bet ji pagimdė visai kitas, tad regionalizmo faktorių būtina prisiminti visų pirmiausia.

Daugelis dabartinės Italijos sričių turi savo valstybingumo tradicijas. Po Romos ir Karolio Didžiojo imperijų griuvimo Italija apie tūkstantį metų nebuvo vieninga. Galima paminėti tokias kadaise galingas valstybes: Lombardiją, Pjemontą, turtinčią Venecijos Respubliką, Dviejų Sicilijų Ka-

ralystę ir kt. Šios valstybės buvo visiškai nepanašios viena į kitą. Šiaurinėse (Pjemonte, Lombardijoje) išivyravo europietiška tradicija, Venecija išlaikė ryšį net su bizantiška kultūra, o Sicilija bei Sardinija buvo tipiški Viduržemio jūros regionali, panašesni į Ispaniją ar Graikiją negu, pvz., į kokią nors Florenciją. Italijos suvienijimas daugiausia italių kalbos pagrindu iškėlė ir tautinės vienybės problemą. Greitai pasirodė, kad svarbiausia vienijanti jėga gali būti tik didžiavalstybinės ambicijos. Ne vienas istorikas pastebi, kad būtent Didžiosios Italijos idėja, o ne italių kalbos ar kultūros puoselejimas visus italus suburdavo į tikrą tautą.

1946 m. dalijant Vokietiją, buvo sumanya padalinti ir Italiją, ir tai neva turėjo išmušti italamus iš galvų didžiavalstybiškumą. Britų specialiuų tarnybų parengtas planas atkurti XIX a. valstybės teoriškai atrodė nesunkiai įgyvendinamas. Nors Italija tuokart liko formaliai vieninga, ją dalijo ir tebedalija daugelis skirtumų. Seniai žinoma ekonominių praraaja tarp pramoninės Šiaurės ir agrarinių Pietų. Skiriasi ir politinės simpatijos: Vidurio Italijoje per visus pokarinius dešimtmečius noriai balsuojama už socialistus, o už krikdemus - labiau pietinės provincijos, Šiaurę labiau kontroliuoja kairieji. Teoriškai tokia rinkimų rezultatų regionalizacija - tipiškas šalies nestabilumo rodiklis.

Sottogoverno

Italijos demokratija skiriasi nuo kitų šalių vienu esminiu bruožu. Daugelis Vakarų Europos šalių yra valdomos politinių partijų, kurios KONKURUOJA, o Italija buvo valdoma grupuočių, kurios SUTARIA.

Atrodytų, kas čia bloga, kad valstybės ir tautos vienybės varden net didžiausiai politiniai priešininkai sutaria. Įvairūs sutarimo variantai ypač dažnai peršami naujosioms demokratijoms. Ne vienam iš tų, kurie mano, kad koalicijos, "apvalūs stalai" ir visuomenės santarvės deklaracijos yra kelias į šalies stabilumą, verta atkreipti dėmesį į Italijos istoriją. Sutarimas, t. y. priešiškų partijų simbiozė, gimdo gerontokratiją, atimančią galimybę ateiti į politinį gyvenimą naujiems žmonėms ir naujoms idėjoms.

Vienijant Italiją XIX a. valdžioje atsirado Pjemonto (Šiaurės Vakarų Italijos) valdančioji grupuotė, kuriai didelė Italija pasirodė per didelę lengvai centralizuoti ir kontroliuoti. Gerokai efektyvesnė buvo klaninė valdžios struktūra ir visuomeninis kompromisas.

Iki Pirmojo pasaulinio karo daugkarinis šalies premjeras Giovanni Giolitti (1842-1928) buvo vienijantis asmuo, susgebejės vesti nelabai unifikuotą šalį centrizmo keliu. Pats Giolitti - beje, pjemontietis - pavertė Italiją didžiaja Europos valstybe. Jo politikos krizė sutapo su Pirmojo pasaulinio karo pradžia, kuomet Giolitti, priešinėsis Italijos normams įsijungti į karą prieš Austriją-Vengriją, buvo priverstas atsistatydinti.

Karas sujaukė ir politinio sutarimo sistemą. Paskutinį kartą tapęs premjeru 1920 m. Giolitti jau nebesugebėjo pasiekti kompromiso. Šalyje susidare ūsalygos vienpartiniams valdymui, kuris iš pradžių atrodė ne toks jau pavojingas, o Benito Mussolini kandidatūra į premjerus - visai priimtina. Ją akceptavo karalius Viktoras Emanuelis III ir pats Giolitti.

Benito Mussolini (1883-1945) - taip pat Italijos politinio gyvenimo produktas. Gimęs Romanijoje (Vidurio Italija), studijavęs pedagogiką, socialistu tapo gyvendamas Šveicarijoje. Vėliau, pašalintas iš socialistų judėjimo, įsijungė į fašistų (*Fasci d'Italiani di Combattimento*) judėjimą, kuris žadėjo karo demoralizuotai šaliai tvirtą ranką ir geležinę tvarką ir mėgino įveikti nuomonių skirtumą ne sutarimu, o sprendimo diktatu. Tai buvo naujas žingsnis, ir per 1922 m. politinę krizę Mussolini parėmė visi - nuo poeto, nacionalinio didvyrio bei fašizmo įkvėpėjo Gabriele D'Annunzio į socialistų. 1924 m. Mussolini grupuotė laimėjo rinkimus, ir vienpartinius valdymas buvo įteisintas. Veikiai paaiškėjo, kad diktatorius laimėjo tik tose valstybės valdymo srityse, kur ējo į sandėrius, ir pralaimėjo ten, kur sandėrius su tradiciškai įtakingais pjemontiečių klanais ignoravo.

Po Antrojo pasaulinio karo Viktorui Emanuelui III atsisakius sosto, prasidėjo Pirmoji Italijos Respublika. Iki šiol neaišku, ar monarchijos panaikinimas buvo teigiamas ar neigiamas reiškinys.

Karalius kaip valstybės simbolis visada būna vienijantis veiksny. Tačiau Viktoras Emanuelis III (1869-1947), 1900 m. paveldėjęs sostą iš Humberto I, buvo kontroversiška figūra, kurio karalystės politika taip ir netapo iki galo aiški. Italija blaškėsi tarp aljanso su Vokietija ir Austrija bei gerų santykių su prancūzais ir angliais. Karalius rėmė Mussolini, vėliau jo išsiadėjo... Italai gali sutarti net su priešais, bet sunkiai priima dviprasmybes.

Prasidėjės Šaltasis karas padidino komunistų populiarumą, bet ir vertė juos ieškoti kompromiso su dešiniaisiais. Gal neatsitiktinai ilgametis Italijos komunistų lyderis Palmiro Togliati vėliau tapo vienu vadinamojo eurokomunizmo pradininku.

Vakarų demokratinių šalių aljansas taip pat nenorejo leisti komunistams valdyti Italijos. Tuomet šalies politikoje įsitvirtino *sottogoverno* savoka, reiškianti bendrą valdymą, įvairių politinių jėgų deramą įtaką visoms šalies gyvenimo sferoms. *Sottogoverno* rodėsi gera itališka išeitis sujungti tai, ko niekada nebuvu galima sujungti.

Italija, ypač jos pietinė dalis, be oficialiosios valdžios turėjo dar vieną - mafijos valdžią. Tai vėlgi sava *sottogoverno* atmaina. Nors mafija vis labiau išsigimsta, nebéra nei visagalė, nei nepralaiminti, tačiau ji dar galinga, ir joks Berlusconi negalės netrukdomas daryti savo ekonominio ar politinio biznio, jei tai prieštaraus mafijos interesams.

Būti Europoje

Trečias labai svarbus Italijos specifika lemiantis faktorius yra savo išskirtinė ne pilnavertiškumo kompleksas. Jį nesunku pajusti - kiekvienas italias neprašytas stengiasi įrodyti, kad Italija - tikra Europos valstybė. Suvienytoji Italija skubėjo "apsirūpinti" kolonijomis. 1911-1912 m. okupavo Dodekaneso archipelagą Egėjo jūroje, 1914 m. puolė Libiją (1939 m. pastaroji paskelbta Italijos dalimi). 1915 m. įsijungė į Pirmajį pasaulinį karą iš esmės tam, kad galėtų prijungti prie šalies dalį Austrijos-Vengrijos žemių. Nors Italijos armija patyrė pralaimėjimą Caporetto (dabar Kobariš Slovėnijoje) mūšyje, pakliuvusi tarp nugalėtojų buvo apdovanota Pietų Tiroliu ir Triestu.

Vėliau okupavo Albaniją ir puolė Graikiją. Nors karinės pergalės buvo nelengvos, jų reikėjo, kad Italija būtų Europoje. Tai, kas užsienyje laikoma ganėtinai komiška itališka tuštyste, pačioje Italijoje priimama labai rimtais. Po Antrojo pasaulinio karo Italija karštligiškai skverbėsi į visas Vakarų Europos struktūras. Atrodo, kad savo tikslą ji pasiekė. Būdama Europos Bendrijos steigėja, ji automatiškai tapo svarbia Europos Sajungos grandimi, nors jos ekonomikoje ir politikoje kaip niekur gausu Sajungos standartų neatitinkančiu liekanu.

Pats italių mentalitetas yra reikšmingas šalies likimui faktorius. Pažvelgęs į geografinios žinynus, ne vienas truputį nustebtu: Italija turi 58 milijonus gyventojų - didesnė už Prancūziją ir Jungtinę Karalystę - ir yra antra pagal dydį Europos Sajungos šalis. Tačiau ji atsilieka nuo britų ir prancūzų visais ekonominiai rodikliais ir ypač savo tarptautine politine įtaka. Priimant bet kokius reikšmingus sprendimus, reikia žinoti, ką apie tai mano britai, prancūzai ar vokiečiai, bet mažai kas domisi italių nuomone. Italija - ne Europa, ar bent jau ne ta Europa, kurioje gyvename mes.

Aišku, italai pabrėžia savo specifinį domėjimą Viduržemio jūros regionu ar net visa Afrika, tačiau istorija yra pilna itališkų nesėkmėų. Italija netapo galinga jūrų valstybe, Italija pavėlavo į kolonių dalybas, karioavo dėl jų triukšmingai ir neefektyviai, nevykusiai kovojo ir abiejuose pasauliniuose karuose. Italijoje netruko pompastikos, bet dažnai stigo elementarios tvarkos.

Dabar Italija europietiška ta prasme, kad šalyje nestingu visai Vakarų Europai būdingų negatyvių reiškiniai. Pastaraisiais metais auga nedarbas, didėja kainos, vis daugiau pinigų išleidžiamos maistui (dabar jau apie 25 % visų pajamų), visuomenė sensta.

Visa tai leidžia daryti prielaidą, kad Italijoje visada buvo ir yra sąlygos visiems minėtiems blogiesiems sutarimams. Šalyje gausu žmonių, pasiryžusių kovoti su mafija, korupcija ir kitomis itališkomis negerovėmis, bet esant palankiai nusikaltimų dirvai konkretių nusikaltelių visada atsiras. Svarbiausia pesimistinė apžvalgos išvada tokia: né

viена iš pagrindinių korupcijos prielaidų dar nepanaikinta.

Dešinieji ir kairieji - naujos politinės sanklodos

Iki 1993 m. Italijos valdymą daugelis vadina neformaliu krikdemu, komunistų ir socialistų aljansu. Politinės krizės metu šios tradicinės partijos neteko savo įtakos, o jų vietas užėmė tie, kurie buvo šešėlyje ar naujai susikūré.

Dešiniųjų stovykloje išsižiebė nauja žvaigždė Silvio Berlusconi, vadinas itališkuoju Rossu Perrot. 1992 m. Italijos masinės komunikacijos priemonės paskelbė jį "Metų žmogumi" ir tuo pastumėjo penkiasdešimt trejų metų biznierių į politiką. Dauguma italių išitikinė, kad jis iškilo nesinaudodamas politinės mafijos paslaugomis, o savo gerbūvį sukūrė darbu. Milaničius Berlusconi turi ketvirtą pagal dydį pasaulyje privačios televizijos tinklą, o Jame palyginti gerą 5-tą kanalą, apie 300 kino-teatrų, parduotuves, yra futbolo klubo AC Milan prezidentas - tikra amerikietiškos svajonės itališka versija.

Savo rinkiminę kampaniją jis pradėjo organizuoti taip, kaip nerekomenduoja jokios teorijos ir vadovėliai - ēmėsis rinkti gerbėjus ir rėmėjus iš tiesų ne skelbdamas kokias naujas idėjas, bet gaqdindamas kairiųjų pergalės baubu. Apie jo "Forza Italia" žinoma tiek, kad tai organizacija, propaguojanti tradiciškai dešinę ekonominę programą ir kritikuojanti buvusias politines sanklодas bei kairiuosius.

Rėmėjų atsirado. Bene svarbiausia tarp jų buvo vadinamoji Lombardijos (Šiaurės) Lyga. Tai keistas konglomeratas, jungiantis ekonominius pragmatikus, fašistuojančius nacionalistus, buvusius komunistus, daugelį nepriatapusių prie kitų politinių partijų. Lygos lyderis Umberto Bossi, kažkada priklausęs kompartijai, dar 1992 m. ēmė pranašauti, kad jau netrukus bus sušauktas Šiaurės Italijos Respublikos parlamentas, paskelbta šios Italijos dalies nepriklausomybė. Italijos šiaurei tapus nepriklausomai, būsanti išspresta regionalizmo problema. Lygos politinis ideologas Gianfranco Miglio išpranašavo, kad Italija anksčiau ar vėliau suskils į tris dalis: Lygos valdomą in-

dustrializuotą Šiaurę, centrinių regionų su Roma ir skurdžius neprognozuojamus Pietus.

Ne visi Lygos lyderiai mėsto taip radikalai, kaip Miglio ar Bossi. Nuosakesniesi išitikinė, kad laikas dalyti Respubliką dar neatėjės, bet skirtysti ją į federalines sritis galima jau dabar. Kitas Berlusconio partneris - Gianfranco Fini vadovaujami neofašistai. Jų programoje vyrauja priešiškumas kairiesisms, bet nėra nieko daugiau.

Ekonominėje politikoje Berlusconi ir Bossi tarsi ir sutaria - abu už laisvą decentralizuotą rinką, tačiau Fini siekia centralizuoto ekonominio valdymo, valstybės kontrolės. Kita vertus, Berlusconi ir Fini norėtų matyti centralizuotą, o Bossi, aišku, į federacijas suskirstytą Italiją.

Berlusconi dešiniųjų aljansas sugerbėjo atliki išties didelį darbą. Formaliai jis sudarytas tik vasario 7 d., tad rinkimus laimėjo dviejų mėnesių turėjus politinis kūdikis. Priešrinkinės prognozės gąsdino, kad né viena grupuotė neišskovos aiškesnės daugumos ir Italija "paskęs" naujame nestabilumo ir politinio chaosi liūne. Pasak buvusio Italijos premjero Giuliano Amato, didesnės sekės galėjo tikėtis anksčiau "susigroj" ir mažiau nukentėj nuo korupcijos kairieji. Tačiau taip neįvyko, ir Berlusconi pergalė todėl dar žavesnė. Atrodytų, kad klausimai, susiję su aiškios politinės krypties stoka ir būsimųjų vyriausybų orientacijos neapibrėžtumu, savaime išnyko: yra absoluti dauguma, bus stabili vyriausybė. Rinkimuose dalyvavo 21 politinė grupuotė. Iš 630 vietų parlamante dešinieji gavo 366, iš 315 Senate - 155. Tačiau kad ir kokie būtų Berlusconi laimėjimai, jie palieka tas pačias problemas, kurias būtų tekė spręsti ir gavus dešimt procentų balsų mažiau.

Vargu ar "Forza Italia" lyderis kreipsis į "buvusiuosius". Tai pavojinga. Dešinieji stengiasi išsaugoti "nesusitepusiuų" įvaizdį, nors tai ne visada pavyksta. Ieškodama ryšių su mafija, prieš pat rinkimus policija surengė kratą Berlusconi būstineje neva Kalabrijos prokuroro prašymu. Berlusconi pavadino tai baisia provokacija, o rinkimų rezultatai įrodė, kad "numeris nepa-

vyko". Tačiau yra kitų negerų ženklų. Praeityje Berlusconi artimai draugavo su dabar teisiamu ekspremjeru Craxi, nepaneigė, kad buvo ir skandalingai pagarsėjusios masonų ložės P2 nariu.

Kairieji tenkinosi 213 vietų parlamente ir 122 senate. Jiems vadovavo buvęs kompartijos funkcionierius Achille Occhetto. Jis pats atstovavo reformuotai kompartijai - PDS, kuri laikosi socialdemokratinių nuostatų. Jam, deja, teko eiti į aljansą su ortodoksiniais komunistais - komunistinio atgimimo partija ir žaliaisiais. Pastariesiems vadovavo buvęs Palermo meras ir buvęs krikdemas - Luigi Orlando. Jo diplomatinėmis pastangomis prie kairiojo aljanso prisijungė ir socialistų partijos likučiai. Po rinkimų kairiuosius prislėgė tokios pat problemos; atrodo, kad jiems jokiu būdu nepavyks sukurti stabilios parlamentinės opozicijos, ką ir kalbėti apie kokią nors šešelinę vyriausybę.

Galiausiai pralaimėjės centras taip pat margas. Svarbiausia tame - Liaudies partija; taip pasivadino galingoji ir labiausiai korupcijos nuniokota *Democrazia Christiana*. Krikščionių demokratų garbei galima pasakyti, kad jie patys ryžtingai pradėjo pertvarką. Krikdemas Mario Segni buvo pernai įvykusio referendumo, legitimavusio naują rinkimų sistemą, iniciatorius, sakęs, kad valdžia turi remtis kompetencija, o ne vidiniais susitarimais, kuriuos skatina balsavimas už partijų sąrašus. Mario Segni, kažkada pakrikštystas Italijos Clintonu, tapo tikruoju referendumo laimėtoju. Cent-

ristams laimėjus būtent jis galėjoapti premjeru ir tikriausiai būtų greit suformavęs gančtinai stabilią centristų vyriausybę. O dabar centristai turės tik 46 vietas parlamente ir 31 - Senate.

Italijos politiniame gyvenime yra dar vienas svarbus asmuo - paskutinis tradicinių krikščių mohikanas - prezidentas Luigi Scalfaro. Jis nesusikompromitavęs, niekada nebuvęs neformaliam krikščioniniu politibiure, kuriam priklausė Andreotti, De Mitta ir Forliani. Jo nemėgo krikščionių demokratų senoji gvardija, bet būtent jis tapo prezidentu. Nors dabartinis prezidentas nebejaunas (g.1918 m. Pjemonė), jis tebéra savotiškas pereinamosios kartos, o gal net jauniosios kartos atstovas, tad savaip tinkantis ir naujomis sąlygomis. Niekados nedalyvavęs partijos frakcijų kovose, 1992 m. Scalfaro padarė drąsus Italijos gyvenimui žingsnį, sumažindamas vyriausybę nuo 30 narių iki 26 ir atleidamas iš darbo keletą jau priprausių prie ministru kėdžių. Jis visagalės ir palyginti kuklus. Tapęs našliudar 1944 m., niekados nevedė antrąkart ir vienas augino dukrą, tą pačią, kurios gimimas lėmė motinos mirtį. Jis nedalyvavo partinio pyrago dalybose, liko ištikimas partijos ideologijai, kurią propagavo šiuolaikinės krikščioniškosios demokratijos įkvėpėjas Alcide De Gasperi.

"Naujoji demokratija"

Po šių istorinių ekskursų ir balsavimo rezultatų suvestinės peršasi tik vienas

apibendrinimas. Italija, nebeturinti klasikinių partijų, kuriant laikinus aljansus ir pragmatines koalicijas, darosi labai panaši į Vidurio Europos šalis, vadinamas "naujosiomis demokratijomis". Rinkėjai balsavo už naujus veidus, nes pabodo senieji ir dabar mano, kad gerovę jiems padovanos valdžioje esantis "specialistas" biznierius ar tokių pat biznierių vyriausybę.

Paniška išsviadavusių šalių "nestabilumo" baime serganti Europos Sąjunga tokią šalį dabar turi savo dyliktu. Vargu, ar Briuselio eurokratai imsis kokio nors auklejamojo darbo, tačiau, jei Italija tikrai eis radikalesniu permanentų keliu, nepastebėti šios "naujosios demokratijos" jau nebebus galima.

Kita vertus, nenorėdami prarasti pasitikėjimo pačių italų akyse, "naujieji" turi veikti greitai ir ryžtingai. Ilgi debatai ir vyriausybės neryžtingumas ims gąsdinti italus, kad valdžios vyrai vėl susitarinėja. Ar neįvyks taip, kad nuždžius vieną drakoną, jo vietoje gims naujas?

Nereikia pamiršti, kad korupcija klestėjo juk ne tik valdžios viršūnėse. Ar ji iš karto ir dings? Neaišku, ką pasakys mafija. Kalbama, kad iki šiol ji nupirkdavo iki pusės milijono balsų, bet ši kartą tokiu būdu nebalsavo. Galbūt ji stebi, kur jos naujieji partneriai? Žodžiu, Italijos fenomenas įdomus įvairiais aspektais.

Egidijus Vareikis

Knygos ir žurnalai

Dail. Alfonsas Žvilius

RANKRAŠČIAI TURI SAVO LIKIMĄ

Perfrazuotas romėnų komedijų rašytojo Terencijaus posakis, taikytas knygoms (*habent sua fata libelli*), labai tinka vienam XVIII a. rankraščiu - vadinamajam Henriko Lysijaus "Mažajam katekizmui". Zigmantas Zinkevičius "Lietuvių kalbos istorijos" IV tome (V.: Mokslas, 1990, p. 243) rašo: "Karaliaučiaus universiteto bibliotekoje prieš ką rą buvo saugomas Lizių katekizmo rankraštis, dabar neberandamas. Tačiau 1987 m. Krokuvos universiteto bibliotekoje kitą to paties katekizmo rankraštį rado italių baltistas P. Dinis, kuris žada jį paskelbti ir padaryti prieinamą tyrimams".

Pietro U. Dini, be kita ko, paskelbęs vertingų straipsnių apie Mažvydo giesmių vertimus, savo pažadą tesėjo ir labai greitai parengė rankraštį spaudai. Iš pradžių ketinta jį skelbti italių žurnalo "Europa Orientalis" VIII tome (1989), tačiau vėliau apsispręsta, kad rankraš-

čiu labiausiai tiktū išvysti dienos šviesą Lietuvoje. Visokeriopai remiant Lietuviai kalbos institutui, Lysijaus katekizmas buvo atiduotas "Mokslo" leidyklai.

Deja, šis gražus sumanymas parengėjui - mielam mūsų bičiuliu Pietrui U. Diniui gerokai apkarto. Knyga išgulėjo leidykloje ketverius metus, kol praėjusių metų rudenį pagaliau pasirodė¹. Per tą laiką daug vandens spėjo nutekėti, visokių pervaertų gyvenime ir leidykloje įvyko, o pats leidinys sulaukė... broliuko: - transliteruotas Lysijaus "Mažojo katekizmo" tekstas išleistas Heidelbergo universiteto slavistinių darbų serijoje², maždaug tuo pačiu metu kaip ir Dino parengtasis. Antrasis parengėjas - Baldur Panzer, Heidelbergo universiteto slavų filologijos profesorius.

Henricho Johanno Lysijaus (*Lysius*, 1670-1731) pavidė vargu ar girdėta dažnam lituanistui. Ji daugiau žinoma tiems filologams, kurie gilinasi į mūsų rašmosios kalbos istoriją. Lysijus gimė dvasininko šeimoje, įvairiuose Vokietijos universitetuose studijavo filosofiją ir teologiją. Apgynęs teologijos doktoratą, nuo 1714 m. profesoriauja Karaliaučiaus universitete, keletą kartų renkamas rektoriumi.

1717 m. valdžia paskiria Lysijų Prūsijos lietuviškosios dalies bažnyčių ir mokyklų inspektoriumi. Pradėjęs savo kaip valdžios atstovo veiklą, jis sumano parengti lietuvių kalba Liuterio "Mažajį katekizmą", iš kurio būtų mokomasi vi-

¹ Lysius H. J. *Mažasis katekizmas* / Pagal Berlyno rankraštį parengė P. U. Dini. - V.: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. - 284 p.

² [Luther M.] *Der kleine Catechismus* D. M. Lutheri: Deutscher und litauischer Text nach der Handschrift Ms. Slav. Quart. 4 (Berlin/Krakow) = Mazas katgismas D. Martino Lutteraus Besorgt von D. Henrich Ly-

sose mokyklose (catekizmai anuomet atstodavo vadovėlius). Vertimo ir teksto gerinimo reikalais Lysijus daug bendrauja su lietuvių visuomenės veikėjais. Katekizmo rankraščio vokiečių ir lietuvių kalbomis du egzempliorius, pažymėtus 1719 m. data, peržiūrėjo 62 kunigai. Toks kolektyvinis religinių raštų rengimas ir redagavimas neturėt stebinti - Rytprūsiuose jis buvo išprastas. Lysijus, rodos, atliko organizatoriaus vaidmenį (catekizmo įvade prisipažiusta silpnai mokančių lietuvių kalbą).

Rengti dvikalbių katekizmą Lysijų greičiausiai skatinė ne tik katechizacijos poreikiai, bet ir noras patraukti lietuvių jaunimą į vokiečių kultūrą. Yra žinoma, kad Lysijus buvo spartaus germanizacijos plano rengėjas, ketinęs įvesti pri-valomą vokiečių kalbą į lietuvių mokyklas ir bažnyčias. Šis planas, laimej, sužlugo, kadangi jam pasipriešino dalis lietuvių visuomenės ir vienos kunigų, kurie dėstė lietuviškose mokyklose, sakė pamokslus lietuviškose bažnyčiose. Lietuviškai mokančių kunigų tada buvo nedaug, todėl jie jautėsi esą privilegiuoti. Išnykus lietuviškoms mokykloms, visos tų kunigų privilegijos, susijusios su lietuvių kalbos mokėjimu, būtų prapuolusios.

Pastoriui Gabrielui Engelui, aktyviai kovotojui prieš Lysijaus projektą, pavyko įtikinti karalių, kad inspektorius švietimo politika yra kenksminga. Karaliaus įsakymu Lysijus iškeliamas į Mozūrų sritį, o į jo vietą paskiriamas pats

sius, Tilsitt 1719. Hrsg. Sowie mit einem Inh. - Verz., einer Kt. und einem lit.-dt. Wortindex vers. von Baldur Panzer. - Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien: Lang, 1919. - X, 154 S. - (Heidelberger Publikationen zur Slavistik: A. Linguistische Reihe; Bd. 5). Laukiant, kol šis leidinys paseiks Lietuvą, kiek suvėlavio ir ši recenzija.

Engelis. Naujasis inspektorius perdirba spaudai parengtą Lysijaus katekizmą ir 1722 m. išleidžia (ne šio, nei vėlesnių leidimų Lietuvoje neturime nė vieno egzemplioriaus).

Lysijaus "Mažojo katekizmo" rankraščio apimtis - 71 lapas. Didžiąją veikalo dalį (55 lapus) sudaro katekizmo tekstas vokiečių ir lygiagrečiai lietuvių kalba. Pirmuoje keturiuose lapuose įdėtas įvadas vokiečių kalba, skirtas Prūsijos karaliui. Rankraščio pabaigoje yra trumpas Lysijaus kreipimasis į 62 kunigus, kurių sąrašą ir baigiamas aptariamas paminklas. "Mažojo katekizmo" vertimas neypatingas, tad ir jo vieta mūsų rašomosios kalbos istorijoje nėra žymi, tačiau kaip kiekvienas rašto paminklas jis mums yra brangus.

Dinio parengtame leidinyje įdėtas visas fotografinis paminklo tekstas, kurio didžioji dalis yra patenkinamos kokybės ir palyginti nesunkiai skaitoma. Prastai atspausta tik keletas lapų (P. 125, 126, 139, 142), keli - sukeisti vietomis. Po faksimilės eina lietuviškosios dailies transliteruotas tekstas su komentarais, kuriuose nurodyti raidžių ir žodžių trynimai, taisymai, išterpimai.

Leidinio Pratarmėje (p. 5-6) parengėjas trumpai supažindina su Lysijaus rankraščiu, kuris buvo saugomas Berlyno valstybinėje Prūsijos kultūros fondo bibliotekoje, o pokario metais drauge su kitaais rankraščiais atsidūrė Lenkijoje. Įvade (p. 8-18) pasakojama, kaip "Mažasis katekizmas" atsirado, kokia dabartinė jo būklė. Skyrium apibūdinama rašyba, ypač virš raidžių vartojami ženkliaukai, vadinamieji diakritikai, kurie žymi arba kirčio vieta, arba tam tikras formas, arba ir tai, ir tai. Ne viskas čia aišku, yra keblų atvejų. Parengėjas užsimoja paanalizuoti rankraščio kirčiavimą, o iš tikro svarstomi tik akcentografijos dalykai.

Leidinio svarbą lituanistikai padidina "Lietuviškų žodžių indeksas" (p. 205-282), sudarytas iškeliant antraštinius žodžius, kurie pateikt i dabartine rašyba. Po kiekvieno žodžio rasime pažymėtą jo dažnumą tekste, vokiškus atitikmenis ir tam tikra tvarka surašytas visas formas su puslapio ir eilutės nuoroda (prie skolinių nurodomas ir jų šaltinis). Pagal tokius principus parengtas Lysijaus

žodžių indeksas bus labai pravartus istoriniam lietuvių kalbos žodynui. Gaila, kad į indeksą įsivelė klaidų (ypač antraštiniuose žodžiuose), kurioms galėjo užverti kelių ir atidesnis redaktoriaus žvilgsnis.

Dalis antraštinių žodžių klaidingai atstatyta, pvz.: *apžodžioti* (= *apžodžiuoti*, plg. *didžiuotis*; *uo* rašyba nenuosekli), *draugė* (= *drauge*), *gundymas* (= *gundinimas*), *ješkoti* (= *ješkoti* = *ieškoti*), *kuris*, *-ia* (= *kuris*, *-i*), *macnai* (= *macniai*), *malonai* (= *maloniai*), *priveizdinti* (= *priveizdēti*), *stabas* (= *staibis*), *stiprus*, *-i* (= *stiprus*, *-a*). Prie antraštiniu žodžio *atginti* pritapo bendrašaknio veiksmazodžio *atgimdyti* forma *atgimde*. Kai kuriais atvejais neteisingą atstatymą galima laikyti korektūros klaida, pvz.: *neperskirsti* (= *neperskirti*), *nepilditi* (= *nepildyti*), *žiniauti* (= *žyniauti*).

Patyrusiam lituanistui tokie ir panaušūs riktais nesukels didesnių problemų, tačiau epizodiškai su lituanistika susiduriantis mokslininkas apsirikimus gali priimti už gryną pinigą. Vis dėlto, nepaisant trūkumėlių, Dinis padarė didelę paslaugą lietuvių filologijai. Jo pavardė bus įrašyta ir greta kitų senųjų raštų parengėjų bei tyrejų, ir greta italų balstistų. Antrajame sąraše pagal vieną kriterijų Diniui lemta būti pirmajam: Lysijaus katekizmas yra pirmoji italo lietuviškai parašyta knyga.

Balduro Panzerio parengtas Lysijaus

catekizmas yra kone dvigubai mažesnės apimties už Dinio leidinį. Taip yra pirmiausia dėl to, kad Panzeris paskelbė tik transliteruotą tekstą. Kadangi čia paskelbta ir lietuviška, ir vokiška dalis, abu leidiniai šiek tiek papildo vienas kitą (faksimilinis vokiškas tekstas nespécialistui sunkiai skaitomas). Panzerio komentarai kiek kitokie - juose Lysijaus rankraštį mėginama lyginti su Engelio perdirbtu spausdintu variantu, tik nėaišku, kodėl lyginimui pasirinktas ne pirmas (1722), o trečias (1730) leidimas. Lyginimas nėra išsamus.

Leidinio pabaigoje Panzeris pateikia lietuvišką žodžių indeksą, tiksliau - abécélinį tekste pavartotu formu su jų vokiškais atitikmenimis sąrašą. Taigi šis indeksas yra kitokio pobūdžio, lituanistams, rodos, mažiau naudingas negu Dinio sudarytasis.

Tokie svarbesni aptartų dvičių leidinių skirtumai, kuriuos šiek tiek lėmė ir nėvenodas parengėjų išsilavinimas bei interesai. Dinis su šiuo leidiniu įsitvirtina kaip lietuvių rašomosios kalbos istorijos specialistas, o Panzeris į lituanistikos istoriją įeis kaip Lysijaus "Mažojo katekizmo" transliteruoto teksto parengėjas.

Skaitytojams, be abejo, įdomu, kodėl beveik vien metu pasirodė du to paties paminklo leidimai, kodėl toks dėmesys ne pirmo svarbumo rankraščiu. Panzeris "Leidėjo pratarmėje" (p. VIII) rašo, kad prieš imdamasis darbo iš Krovuvos patyręs, jog Dinis turi Lysijaus katekizmo filmą. Po kiek laiko pavykę su juo užmegztį ryšį ir sužinoti apie jo publikacijas³, susijusias su rūpimu rankraščiu. Be to, Dinis Panzeriu paliudinges, jog Lysijaus katekizmas "Europa Orientalis" nepasirodė ir nepasirodys. Tačiau šios recenzijos autorui žinoma, kad Dinis pranešęs ir apie "Mokslo" leidyklai atiduotą leidinį. Štai Panzeris kažkokėl nutyli, o visa kita telieka kalbotyros istorikams.

Bonifacas Stundžia

³ Lietuvos, Lenkijos ir Italijos lingvistinėje spaudoje P. U. Dini yra išspausdinės keturių publikacijas, skirtas Lysijaus katekizmui.

ROBERTAS GRIGAS

REKRŪTO ATSIMINIMAI

Dail. Danutė Vitkevičienė

REKRŪTAS APVAIZDOS GLOBOJE

Roberto Grigo "Rekrūto atsiminimai" - apie daug ką pasakojanti ir apie daug ką priverčianti susimąstyti memuarų knyga*. Visų pirmiai tai konkretaus 1982-1984 m. laikotarpio ir konkrečių istorinių faktų knyga apie lietuvio rekrūtystę sovietinėje kariuomenėje. Be to, joje pasakojama ne apie "paprastą" kareivėlį, o apie "valstybinį nusikaltėlį", kuris, gindamas savo krikščioniškus ir tautinius įsitikinimus, atsisako duoti priesaiką. Didžiausią išpūdį ir palieka pirmi memuarų puslapiai, mūsų dienoms gal kiek neįprastai atvirai išpažintinėmis intonacijomis pasakojantys neduoti priesaikos pasiryžusio žmogaus išgyvenimus. Tūkstančiai jaunų lietuvių jausdavo pažeminimą ir pasibjaurejimą arba intelektinę ironiją tos priesaikos iškilmėms, bet duodavo ją, nes atsisakymas atrodė tolygus mirčiai. Robertas Grigas labai patikliai atskleidžia skaitytojui autentišką savo jausnę, kai peržengęs saugaus susidivypavimo slenkstį jis dvejus metus turėjo išbūti

* Grigas R. *Rekrūto atsiminimai*: Lietuva - Kazachstanas - Lietuva: 1982 - 1984. - Kaunas: Caritas, 1993. - 216 p. - 5 000 egz.

labai realioje ir grësmingoje mirties akivaizdoje:

- Ruoškis. Vakare važiuosi į stepę, ten tave sušaudysim.

- O vakarienę pavalygti leisit, ar alkaną šaudytis?

Aišku, gąsdina, bet kas juos žino... Valstybė be teisingumo yra plėškų gauja, saké vienas šventas krikščionis. [...] O jeigu ir mirtis - tegul! Juk melqdžiuosi "dabar ir mirties valandą"? Vis tiek ta valanda ateis, o dabar, taip arti nusileidus Amžinybei, ko gi baidytis? Marija greta manęs! Ramu...

Šiuos atsiminimus autorius nuolatos palydi šypsena, kurią dažnai jam kelia paradoksalus sovietinio gyvenimo realybės neatitinkimas skelbiama ideologijai, lozunginėms frazėms: "Pasikloti ir užsikloti turėjome tikrai simboliskus patalus - pluošteli sudulkėjusios "Pravdoss" bei "Izvestijų" su kalbomis apie nuolat plečiamą socialistinę demokratiją, pagarbą žmogaus orumui ir laisvėms".

Galbūt šie atsiminimai sudomins "aštriu pojūčiu" mėgejus. Bet iš karto tokius turia perspekti, kad juose susitinkame su ypatingu pasakotoju. Griga lietuvių tauta, manau, visam laikui išidėmėjo dramatiškiausiomis ką tik atkurtos nepriklausomybės dienomis - 1991 m. sausį, kai, okupantų tankams žlegant Vilniaus gatvėmis, jis buvo kartu su Parlamento gynėjais, pasiryžusiais savo gyvastį atiduoti dėl tautos laisvės. Retsykiai išmuša tokios sunkios išbandymų valandos, kurias viename pokalbyje autorius yra pavadinęs "Žvaigždžių valandomis", kada žmogus turi patikrinti save, pagrįsdamas savo idealus ir žodžius gyvenimo kasdienybe. Kunigas Grigas, pasirodo, priėmė ne tik sausio išvykių išbandymo lemčių. Jam tai prasidejo daug anksčiau, matyt - su sąmoningu pasirinkimu būti krikščionimi. I parlamento aikštę jis atėjo jau patyręs sovietinės armijos golgotą, atsisakęs duoti priesaiką, daug iškentęs, bet neišdarvęs savo krikščioniškųjų ir žmogiškųjų įsitikinimų. Jis tada jau buvo parašęs ir savo "Rekrūto atsiminimus" (juos užbaigę 1985 m.), nelegaliai draugų platintus po Lietuvą, besibeldžiančius į skaitančiąją sąmonę ir sąžinę. Še-

toniški armijos vaizdeliai atsiminimų knygoje nėra "savaiminiai", t.y. atsiminimų tikslas - ne jų, ne žiaurumo anatomija ir analizė, vis labiau besimelianti šiandien į knygas ir, atrodo, vis labiau imanti parazituoti, pataikaudama agresyvėjančiam miesčioniškam skoniui.

Memuarų subjektą - ir jų autorų, ir pagrindinį veikėją - domina visai kiti dalykai: kaip žmogui išlikti žmogumi šiame štotoniskame pasaulyje, kaip neparklupti, nepasiduoti ir neišduoti to, kas jam brangiausia - krikščioniškų idealų? "Pala, berneli! Valandą antrą uždarytas pabuvęs - ir jau vadžias paleidai! Kas bus toliau? Gédinkis, lietuvi! Petras Paulaitis 35-erius metus sėdi! Melskis! O ir malda čia visai kitokia, išgauna anksčiau nepatirtos gyvybės." Kelianti gyvenimo prasmės klausimus Grigo knyga peržengia epinių empirinių memuarų ribas. Daugelis jos puslapių skamba lyg lyrinis dienoraštis, atskleidžiantis jauno žmogaus dvasinės saviauklos ir brandos metą. Tiesa, reiklesnis žvilgsnis juose galbūt pamatyti ir naivumo ar neįprastos egzaltacijos. (Beje, kaip tik tuo metu, apie kurį pasakojama memuaruose, pasirodė (1984 m., liet. 1988 m.) Čingizo Aitmatovo knyga "Ešafotas", prabilusi irgi apie tas pačias saulčių išdegintas Azijos stepes ir po jas keliausį, krikščionišką idealizmą skelbusi, ten nužudyta jaunuoli.) Ši knyga įrodo, kad skeptiško ir ironiško XX amžiaus pabaigoje dar gyvena tokie naivūs žmonės, kurie sugeba įveikti moralines problemas ir silpnybes, atsirėmę į tikėjimą ir Šv. Raštą:

O tévę rūpestis, sielvartas, bąlančios galvos, jeigu pasirinksu kelią nevaidmainiauti, neduoti melagingos priesaikos? Štai juos pasieka miglotos žinios, kaip sūnų kažkur neskubėdama traisko represijų mašina. [...] Amžinas lietuvių motinos likimas, sutelkės vienas jos galias daugiau į ištvermingą, kalnus kilnojančią maldą, negu į bendrasis virausybės malones prašymus. Likimas, padaręs mūsų motinų širdį panašią į septyniais kalavijais pervertą Marijos širdį.

Memuaruose atskleistas dvasinis žmogaus pasipriešinimas "tarybinei

tikrovei" papildytas ir paremtas margu bei labai įdomiu ikišajūdinio visuomeninio lietuvių pasipričinimo kontekstu. Talpi jau vien patices autorius dažnai vartojo žodžio "rekrūtas" prasmė, suvienijanti lietuvių, kenčiantį sovietinejė armijoje, su lietuviu, kentęjusiu carinėje armijoje visą XIX amžių, ir apskritai su paverstu ir beteisiu Lietuvos žmogumi. Todėl knygoje "tamsiuosius" armijos vaizdus nuolat pertraukia "šviesiej": prisiminimai apie Lietuvą, ten paliktus artimuosius ir draugus, cituojami jų sveikinimai ir laiskai, sumirgantys veidai nuotraukų pluošte. Ir tai ypatingi artimieji - Eucharistijos broliai - krikščioniško pasipričinimo sovietinėms represijoms herojai.

Roberto Grigo atsiminimuose sovietinės imperijos lyg Romos imperijos niūrusis monolitas jau išgyvena paskutines savo valandas. Galas jau čia pat, bet apie tai ji nė nemégina susimąstyti, nes pati sau atrodo nejycikama ir amžina:

- Su tokia morale tarybinė imperija tikrai neišsilalkys nė dešimt metų.

- Kaip išdrīsai? Tarybų valdžia jau 50 metų gyvuoja, gyvavo ir gyvuos!! - buvo mēgstamiausias karininkų retrokios perlas, atsistojus prieš rikiuotę valdiškų švenčių metu.

Su dideliu pagarbos ir solidarumo jausmu memuaruose atskleidžiama Lietuvos aštunto-devinto dešimtmecio krikščioniško pasipričinimo kronika.

Parodoma, kad tik sustiprintas Kristaus tikėjimo žmogus galėjo taip atakliai, atvirai ir drąsiai siekti laisvės sau ir savo tautai, nepaisydamas to, kad "andropoviniu" laikotarpiu vėl sugrižėtoj kungių ir aktyviau krikščionišką tikėjimą ginančiųjų persekcionimai, nuolat augo nuteistųjų, ištremtųjų ir įkalintųjų skaičius:

Šviesos Kūdikis... Ant šieno glėbio Jisai - garstyčios grūdas. Jame dar nickas neįžvelgia Medžio, ištėsusio laiminančias šakas "nuo Nilo žemupio lig Nemuno deltos". Jame dar nickas neatspėja tūkstantmetės krikščioniškos kultūros - prieglaudų ir ligoninių, misijų ir leidyklų, universitetų ir katedrų - tos dieviško gerumo šypsenos

žmonijai... Taip vėliau Jo delnų perdūrimuose neįžvelgs tokios pat tūkstantmetės pasiaukojimo ir kankinystės istorijos. O joje - kokia krištoline heroika spinduliuoja Lietuvos katakomby įrašyti puslapiai! Kai tik kokia priespauda - žiūrėk, tarsi trykštė ištryksta puokštė naujų didvyrių, kai tik nelaisvė, teroras - vėl naujų vardų žvaigždynas, kai tik klasta - tuo išnyra tie sažiningieji, ištikimieji ir krūtinėmis atremia blogi.

Už visų memuarų istorinių faktų ir realių matai dar platesnę jų prasmę. Tai pasaulio su Dievu sankirta su pasauliu be Dievo, tai žmonių, kurie nuolat save tikrina pagal Jėzaus paveikslą, dramatiškas susitikimas su žmonėmis, kurių širdyje tuštuma ir gaivališkų instinktų audra. Su kuo? Dėl ko? Kam gyvenu? - dėl pasirinkimo problemos memuarai išgyja platesnę reikšmę, susiją mūsų vakarykštą dieną su šiandiena. Todėl "Rekrūto atsiminimai", bekompromisiškai teigiantys tikinčio dvasingo žmogaus grožį ir galią, - reikalina dabar knyga. Knygoje susiduriame su išpažintiniu atvirumu ir bendravimo su Dievu intymumu. Supranti tokio tikėjimo prasmę - vienintelio garantoto, suteikusio žmogui drąsos elgtis žmoniškai nežmoniškos imperijos armijoje. Šių memuarų pastakojas sumežga smarkiai išardytus šiandienos ryšius su krikščioniška pasaulėjauta ir tikinčiojo autoanalitinės psychologijos tradicija. Ir su mūsų praeities kultūros šatrijietiška tradicija, suggestionuota Stasio Šalkauskio idėjų. Su ta kultūros tradicija, kuri pasaulio tobulėjimą sieja su žmogaus asmenybės doriniu tobulejimu, o tikėjimą supranta kaip asmenybės dvasingumo esmę, padedančią apsisaugoti nuo kasdieninio gyvenimo prievertavos.

Kita vertus, tikrovės moralinis vertinimas memuaruose néra schemiškai kategoriskas, jis švelninamas pasakotojo religinio gailestingumo ir trikdomas amoralios aplinkos reliatyvizmo. Per ištisus dvejus metus sovietinei kariuomenei nepavykus priversti žmogų priimti priesaikos, jis apšmeičiamas, bent taip mėginant jį sunaikinti, padaryti "savu", "tarybiniu". Šiandien dramatiški priesingybų susirkirtimai jau vyksta pačioje

tėvynėje, jos tautinėje kariuomenėje, pragariškiems akivarams veriantis tėvynainių sielose, sumaiščiai neaplenkiant né krikščionių... Dvasinės švaros problema vėl ne mažiau aktuali, ne mažiau sudėtinga, ne mažiau donkichotiškai juokinga... O dabartis žaibiškai virsta pracitimis ir savo ruožtu siūlosi sažiniametis metraštininkui paversti ją atsiminimui knyga.

Gyvu, stilingu žodžiu parašytą Grigo memuarų tematiką norėčiau susieti su platesniu šiandienos prozos, ypač angažuojančios savo "vakarietiškumą", kontekstu. Tiesa, memuaristiką tik su tam tikra išlyga gali būti lyginama su menine kūryba. Tai yra pabrėžęs ir pats autorius, teigdamas, kad jo rašymas tebuvo išgyvenimų ir gyvenimo autentiškos liudijimas, tebuvo "ikifrazinis", neturintis ypatingesnių estetinių tikslų. Bet abstrakčiai galvojant, memuarai kaip grožinės knygos priklauso tai pačiai dabarties kultūros visumai. Neabejotina jų tarpusavio sąveika. Ypač tai pasaktina apie tokius memuarus, kurie užrašyti žodži jaučiančios rankos. Grigo "Rekrūto atsiminimai" būtent tokie ir yra. Savo neprilausomumą ir originalumą deklaruojantys šiandienos prozininkai, pasišovę mąstyti ir rašyti "vakarietiškai", atrodo labai patraukliai ir impozantiškai. Lyg ir negali neprirtarti jų kūrybinėms ambicijoms prakirsti sovietinio gyvenimo stereotipus, drąsai ir laisvai skverbtis į žmogaus esybę. Bet vis dažniau pamatai, kad toks jų užsiangažavimas kūrybos laisvei ir tiesai vis labiau virsta tik kūrybine maniera ir poza, o jų kūryba tiesmukai teatsspindi tik posovietinės visuomenės moralinį smukimą duobén. Ten, kur lauki esmės, randi tuštumą. Tiesos apie žmogų troškimą kai kurių prozininkų knygose tampa kalbėjimu apie instinktų paverstą, nevilties apimtą, dezintegruotą žmogų arba tiesiog apie žmogaus asmenybės degradavimą. Bet yra žmonių, kurie ilgisi kitokios literatūros, ir ne "salddžios", bet katarsiškos, ugdančios žmogaus moralinį jautrumą ir akyliumą šviesokaitai. Šioje šviesokaitoje susitinka visa gera ir "pesimistinė", ir "optimistinė" literatūra.

Aušra Jurgutienė